

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ LVIII

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЛУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

LVIII

У р е ђ и в а ч к и о д б о р:

*др Даринка Горџан-Премк, др Ирена Грицкаџи, др Милка Ивић,
др Александар Лома, др Александар Младеновић, др Мирослав Николић,
др Асим Пецо, др Слободан Ремейић, др Живојин Сџанојчић,
др Срећко Танасић, др Зузана Тојолињска, др Драго Ћујић, др Егон Фекејте*

Г л а в н и у р е д н и к:

МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД
2002

Секретар редакције:
др Срето Танасић

Израду и штампање финансирало је Министарство за науку, технологију и развој
Републике Србије.

Прихваћено на седници Одељења језика и књижевности САНУ 25. јуна 2002.

Издаје:
Институт за српски језик САНУ, Буре Јакшића 9

Коректура:
др Радмила Жугић

Припрема за штампу:
Давор Палчић
palcic@EUnet.yu

Штампа:
ЧИГОЈА ШТАМПА
Београд, Студентски трг 13
chigoja@eunet.yu
www.chigoja.co.yu

Решењем Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије, број
413-00-724/2002-01 од 17. 7. 2002. године, ова публикација је ослобођена пореза на промет.

САДРЖАЈ

Расправе и чланци

Зузана Тополињска: Антропоцентрична теорија језика и српски падежни систем	1–13
Милка Ивић: О појму 'одговорност' и 'агентивној' улози оруђа за вршење радње	15–22
Јан Седлачек: Vybrané kapitoly ze starosrbské textové syntaxe	23–27
Јасна Влајић-Поповић: С-х. <i>кдса</i> „dorsum montis, montis genus; clivus“ — етимолошко-семантички поглед	29–40
Радивоје Младеновић: Треће лице множине презента у српским говорима на југозападу Косова и Метохије	41–63
Тања Петровић: Етнолингвистичка грађа о Божићу код Срба у Белој Крајини	65–77

Прикази и критике:

Софија Милорадовић: Helmut Schaller (Hrsg.), Grundfragen eines Südosteuropasprachatlas	79–86
Милка Ивић: Зузана Тополињска, Полски-македонски. Граматичка конфронтација. 5. Zdanie w zdaniu 5. Реченица во реченица.	87–88
А. Н. Соболев: Mihai N. Radan, Graiurile caraşovene azi. Fonetica şi fonologia; Михаи Н. Радан, Карашевские говоры сегодня, Фонетика и фонология	89–109
Предраг Пипер: Ивана Антонић, Временска реченица	110–119
Маја Р. Ђокић: Alina Kreisberg, Le storie colorate	120–131
Снежана Петровић: Првослав Радић, Турски суфикси у српском језику — са освртом на стање у македонском и бугарском	132–136
Срето Танасић: Слободан Павловић, Детерминативни падежи у говору северозападне Боке	137–139
Тања Петровић: Alenka Šivc-Dular, Besedna družina iz korena *god- v slovanskih jezikih	140–143
Гордана Лалић: Vera Vasić, Tvrtko Prčić, Gordana Nejgebauer: Du you speak anglosrpski? Rečnik novijih anglicizama	144–148
А. Н. Соболев: Три књиге часописа Paleoslavica. International Journal for the Study of Slavic Medieval Literature, Historia, Language and Ethnology	149–163

ЗУЗАНА ТОПОЛИЊСКА
(Варшава — Скопље)

АНТРОПОЦЕНТРИЧКА ТЕОРИЈА ЈЕЗИКА И СРПСКИ ПАДЕЖНИ СИСТЕМИ

Под термином „падеж“ обично подразумевамо морфолошку номиналну категорију, односно морфолошки облик именице, заменице или придева који спада у одговарајућу категоријалну парадигму. Овде бих хтела да предложим једно друго схватање падежа које га као граматичку појаву подиже са морфолошког на морфосинтаксички ниво. Такво схватање, према моме личном искуству, омогућује да се лакше и боље објасне за балканске језике карактеристичне појаве везане за прелажење од такозване синтетичке до такозване аналитичке дефлекције.

Према интерпретацији коју предлажем падеж је синтаксички однос између именичке синтагме и језичке конструкције (морфосинтаксичке јединице) од које је та синтагма граматички зависна. Рецимо, у реченици *Ива чииа књигу* имамо две именичке синтагме, обе што се тиче падежног односа зависне од глаголског показатеља предиката: *чииа*. Овај предикат на семантичком плану захтева присуство два ентитета: оног који чита и оног што се чита, а његов показатељ на формалном плану налаже показатељу првога од та два ентитета номинативни, а показатељу другога — акузативни падежни однос. У реченици *Мачка моје колегинице је црна* имамо једну сложену именичку синтагму *мачка моје колегинице* зависну од такође сложеног предикатског израза *је црна*; тај предикатски израз налаже целој сложеној именичкој синтагми номинативни падежни однос; сложена именичка синтагма, која носи конвенционално номинализирану предикативну информацију 'моја колегиница има мачку', темељи се на генитивном падежном односу који конститутивни члан те синтагме, *мачка*, налаже зависном члану: *моје колегинице*.

Овај начин мишљења и говорења о падежима, који на изглед у односу на традиционалну мрежу појмова и термина уноси непотребне компликације, омогућује да се структура просте реченице схвати као реализација семантичких потенција појма (релације) који врши

предикативну функцију и — на формалном плану — као реализацију формалних захтева предикатског израза, који је површински показатељ тог појма (те релације). Истовремено, тај начин схватања омогућује да се структура сложених именичких синтагми схвати као конвенционални трансфер на синтагматски ниво семантичких односа карактеристичних за предикативне структуре на којима се те синтагме темеље. Другим речима: овај начин схватања одстрањује директну облигаторну корелацију између падежног односа, на једној страни, и граматичких средстава помоћу којих се тај однос остварује, на другој страни. У српској реченици *Мајка даје дејшећу играчку*, и у македонској реченици *Мајката на дејшећо му дава играчка* суочени смо са истим падежним односима, номинативним, акузативним и дативним, иако су њихови показатељи различити.

У лексичко значење предикатског израза (тј. у садржај релације чији је показатељ тај израз) уграђена је и информација о обавезним учесницима релације. Тако, кад кажемо, нпр., *џрчи* знамо да је носитељ релације живо биће, кад кажемо *џише* знамо да у релацији учествује човек који пише и текст који је продукт његове радње, итд. На први поглед чини се да је ту уграђена и информација о томе који падежни односи везују именичке синтагме — показатеље учесника релације, међутим то није тако. Кад упоредимо две реченице *Петар љродаје уџбеник Јовану* и *Јован куџује уџбеник од Петра*, видимо да је у обе реченице реч о истој релацији, о истим учесницима релације, а ипак падежни односи који везују показатеље појединих учесника су различити. Разлика је у перспективи у којој говорно лице сагледа ситуацију, у комуникативној хијерархији учесника зависној од те перспективе. *Mutatis mutandis* исту разлику бележимо у случају реченице *Ја овде увек љојодне сџавам* и *Мени се овде увек љојодне сџава*, или *Чисџим чизме од блаџа* и *Чисџим блаџо са чизама*. Реченице у сваком пару имају различиту дијатезу, а избор дијатезе је корелат избора површинског показатеља релације, У ствари, говорно лице, аутор текста, кад хоће да пренесе одређену поруку, мора да изврши два хијерархизирана избора: прво да изабере предикативну релацију у својству конститутивног члана поруке, а онда да изабере предикатски израз у својству површинског показатеља те релације и конститутивног члана реченице. Тек онај други избор повлачи и одређивање падежних односа који везују именичке синтагме чији су референти учесници релације.

Да ли ово значи да синтаксички падежни односи немају константне корелате у семантичкој структури реченице? Бројни теоретичари језика одговарају негативно на ово питање и труде се да утврде

семантичке инваријанте прототипских падежних односа. У неколико најпознатијих теорија падежа, између осталог код Јакобсона, код Куриловича, код Хјемслева, уз све пропратне разлике, појављују се два начелна принципа класификације падежних односа: принцип централне и/или маргиналне функције и принцип просторног односа као семантичке базе дате функције.

На основу свога дугогодишњег рада са словенским текстовима, поред пољских, пре свега са балканским словенским текстовима, као и на основу искуства споменутих, а и многих других аутора ја сам прихватила и, чини ми се, верификовала једно друго решење које бих хтела овде да представим. Наиме, мислим да кључ за семантику падежа може да понуди антропоцентричка теорија језика. У облику како је ја видим, ова теорија може да укључи два горе споменута принципа класификације. Новији радови из области когнитивне лингвистике и семантике текста показују да се примарни просторни односи темеље на појмовима 'блиско' ~ 'далеко', односно 'своје' ~ 'туђе', а то значи да су они субјективног карактера и да централну тачку оријентације представља човек — говорно лице. Позната је и све шире примењивана теорија М. Силверштајна изграђена на такозваној „hierarchy of anitасу“, која доказује да је број граматичких дистинкција у падежној парадигми појединих заменица и именица стриктно корелиран са њиховом семантиком: највише их је код личних заменица, и то пре свега код заменице првог лица, па код личних имена, и то пре свега мушких, па код родбинских и професионалних и других имена која означавају људе, затим код назива осталих живих бића, па код назива за избројиве ентитете, и тако даље.

Ако се за почетак ограничимо на анализу падежне структуре реченице које одражавају релације између материјалних предмета, укључујући ту и људе и сва жива бића, видећемо да имамо посла са прилично ограниченим бројем прототипичних ситуација. То су:

а) ситуације које укључују само једног човека и његову адскриптивну карактеристику (нпр. *Петар је висок...*), или човека као носитеља процеса (нпр. *Петар спава, Гоца штрчи...*),

б) ситуације које укључују једног човека и један предмет — објект његове радње (нпр. *Петар вози кола, Гоца чисти књигу...*),

в) ситуације које укључују двоје људи (нпр. *Петар разговара са Гоцом, Петар и Гоца разговарају...*),

г) ситуације које укључују двоје људи и један предмет (нпр. *Петар позајмљује Гоци књигу, Учитељ објашњава ученицима задатак...*),

д) ситуације које укључују једног човека и два предмета (нпр. *Гоца љуни каду водом, Пејтар љокрива кревет њебетом...*)...

Све могуће друге комбинације представљају кондензиране, сложене релације, тј. резултат семантичке и формалне деривације чија је полазна тачка горе набројани инвентар основних ситуација. Разуме се, такви секундарни деривати су многобројни и срећемо их у језику на сваком кораку, као и разног типа упрошћене конструкције са отвореним семантичким позицијама које на површини текста остају непопуњене. Најзад, постоје и многе реченице које одражавају ситуације без учешћа другог персоналног јунака осим општеприсутног аутора текста. Ипак, можемо установити нека правила која ми се чине релевантна:

— ако у релацији учествује људско биће, онда синтагма којом се оно именује стоји у огромној већини случајева у номинативном односу; то су реченице типа *Гоца љере косу, Пејтар сјава* и сл.;

— ако у релацији учествује људско биће које не контролише ту релацију, онда синтагма којом се оно именује стоји у дативном односу; то су реченице типа *Жао ми је, Дејешу се сјава* и сл.;

— ако у релацији учествује двоје људи, онда у огромној већини случајева синтагме којима се они именују стоје у номинативном и у дативном односу: активни учесник, односно иницијатор радње именује се синтагмом у номинативном односу; то су реченице типа *Мајка љрича дејешу бајку, Председавајући даје реч наредном дискушаншу* и сл.

На основу ових регуларности рекла бих да је номинатив падеж првог људског бића по комуникативној хијерархији, а датив падеж другог људског бића везаног датом релацијом.

На сличан начин *mutatis mutandis* можемо акузатив оценити као падеж првог материјалног предмета а инструментал као падеж другог неживљеног предмета. Вреди истаћи да у реченицама као *Пејтар бије Марка*, или *Мајка храни дејше* и сл. „друго“ људско биће има ранг (улогу) објекта радње, тј. прототипичног неживљеног предмета.

Позиција инструментала као падежа другог по хијерахији материјалног предмета везаног датом релацијом изазива извесне сумње и предмет је дискусија између научника који анализирају колико ентитета (колико аргумената) може да везује једна предикативна релација. Не подлежу сумњи релације одражене у реченицама какве сам већ раније споменула, типа *Рада љуни лонац млеком* или *Гоца љрекрива сшо чаршавом*, али већ оне типа *Мама чисти сако чешком* и сл., бивају интерпретиране као кондензације двеју релација према парафрази 'Мама чисти сако и служи се при томе четком' и сл. На другој стра-

ни, чак и оне горе наведене реченице типа *Рада љуни лонац млеком* или *Гоца љрекрива сџо чаршавом* имају локативне конверзе као *Рада сџа млеко у лонац*, или *Гоца сџавља/расџросџире чаршав на сџолу*, и сл. Тешко је рећи која је од те две варијанте у језику примарна. Другим речима: инструментални падежни однос као да представља прелаз од оног основног дела падежног система, сређеног по принципу: људско биће ~ не-људско биће до периферног дела који одређује просторну локацију дате релације.

Не посвећујем посебну пажњу инструменталу везаном предлогом *с(а)*, јер према овде предложеној теорији, у предлошким конструкцијама предлог врши функцију падежног показатеља, док је падежни наставак ирелевантан.

Ова констатација представља добар увод у разматрање локативног падежног односа. По моме мишљењу, тај однос изражавају све синтагме са такозваним просторним предлозима, тј. са предлошким показатељима просторних релација. Наиме, на семантичком плану, предлог схватам као модификатора предикативне просторне релације који на нивоу именичке синтагме зна и да буде самосталан носитељ такве релације (уп. нпр. *До реке расџу џојоле* према *Тојоле до реке џовијају се од ветџра*, и сл.). Дакле, именичке синтагме контролисане од стране просторних предлога, укључујући ту не само све синтагме са морфолошким обликом локатива, но и оне с облицима акузатива, инструментала, датива, генитива, изражавају локативни просторни однос, или — ако прихватимо другу терминолошку конвенцију — целу лезезу различитих локативних односа. Језичка типологија познаје језике, нпр. фински или неке кавкаске језике, у којима постоје целе серије просторних падежа — ради се о терминолошкој конвенцији.

Под претпоставком да је падеж морфосинтаксичка, а не само морфолошка појава, умесно је да укључимо у инвентар падежних односа однос између копуле и именичке синтагме у функцији предиката (односно, према другој конвенцији: однос између номинативне синтагме и конструкције са копулом, тип: *Тај човек је дирекџор нашег завода*, или *Њена мама је учџиљница* и сл.). У језицима са чланом основни негативни показатељ тога односа је облигаторно одсуство члана и других детерминатора. Ради се о предикативном падежном односу, односно о предикативу. За предикатив, као и за локатив, опозиција: људско биће ~ не-људско биће је ирелевантна.

Сви до сада разматрани падежи представљају односе између именичке синтагме и предикатског израза — конститутивног члана дате реченице. Треба још да разгледамо и односе који се реализују у оквиру саме именичке синтагме. Централно место заузима овде гени-

тив. Генитив представља пројекцију номинативног и акузативног односа са реченичког на ниво именичке синтагме. Најчешће је генитив показатељ такозване граматичке посесивности, тј. врши на нивоу именичке синтагме функције које на нивоу реченице врши глагол *имати* (уп. његове три основне функције, тј. праву посесивност: *Мој браћи има кола* ~ *кола мога браћа*, или *браћовљева кола*, родбинску везу: *Мој колега има сестру* ~ *сестра мога колеге*, релацију 'део-целина': *Наш Петар има браду* ~ *брада нашег Петра*, ређе *Петрова брада*, *тај човек има браду* ~ *брада тога човека* и сл.). Другу бројну серију генитивних веза налазимо код синтагми са номинализацијом као конститутивним чланом, то је тип *чињање Андрића* (~ *чињамо Андрића* / *Андрић чиња*), *победа наше њосаде* (~ *наша њосада њобеђује*), *њосћуњак мога колеге* (~ *мој је колега њосћуњио...*), *њисање њисма* (~ *њишем њисмо*) и сл. У већини представљених ситуација (ако полазимо од номинатива — практично увек, ако полазимо од акузатива — код родбинских веза редовно) зависна именичка синтагма у генитивном односу има за референта људско биће.

Други карактеристични падежни однос који се реализује у оквиру именичке синтагме је онај који везује именичку синтагму зависну од броја или друге количинске одредбе. Тај однос — можемо конвенционално да га назовемо квантитатив — иако маргиналан, добро се чува код аналитичких падежних система.

На крају овог кратког прегледа ред је да споменем да вокатив не сматрам падежним односом. Вокативна именичка синтагма је граматички независна, иако способна да ступи у конгруенцијску везу са императивом. Граматикализована семантичка категорија о којој се овде ради све чешће се у лингвистици спомиње као категорија апела.

У другом делу овог текста хтела бих да покажем да ли, у којој мери и на који начин српски падежни системи потврђују целисходност антропоцентричке интерпретације падежа као граматичке категорије.

У срећној сам ситуацији јер је српска предметна литература ретко богата и информативна. Ту је пре свега капитална студија Павла Ивића *О деклинационим облицима у српскохрватским дијалектима*, ту је низ дијалектолошких монографија, а међу њима за мене — македонисту најинтересантнија Реметићева монографија о призренском говору, ту је серија расправа А. Соболева о падежним односима у тимочко-призренској зони, најзад ту је и серија монографија појединих падежних односа у стандардном језику: Милке Ивић о инструменталу, Даринке Гортан-Премк о акузативу, К. Фелешке о генитиву, а и низ чланака о дијалекатском и стандардном дативу...

У српским падежним системима разматрају присутне типове морфолошког синкретизма тражећи, пре свега, одговор на два питања: да ли се због тога синкретизма губи нека информација која је иначе обично преношена помоћу падежних односа, и да ли је за генезу тог синкретизма релевантна опозиција: људско биће ~ не-људско биће.

Почећу од „доњег“ дела реченичне хијерархије, тј. од локатива.

Монографисти словенских и несловенских балканских падежних система констатују да је једна од опозиција које се прве губе опозиција између 'места радње' и 'правца кретања', која се традиционално у индоевропским језицима изражавала опозицијом локатива и акузатива са одговарајућим предлозима или без њих. Ова се опозиција лако губи и на српској језичкој територији, пре свега на црногорској и на тимочко-призренској периферији. Међутим, према овде предложеној интерпретацији, све локативне и директивне (тј. статичке и динамичке) релације изражавају варијанте једног падежног односа за који смо конвенционално резервисали назив ЛОКАТИВ; дефинициона формална карактеристика тога односа је присуство неког просторног предлога, дакле: за локатив морфолошки синкретизам именичког (или другог номиналног) облика је *ex definitione* ирелевантан. Додајмо да је разлика између директивних и локативних конструкција примарно кодирана у лексичком значењу предикатског израза, па чак у случајевима историјске двојне рекције неких предлога нема губитка информације. Смањује се или укида једино редунданција на формалном плану. У овој ситуацији није ни чудно да је локатив први кандидат за синкретизацију у свим системима у којима та појава постоји. Уосталом, локатив је данас „предлошки падеж“ у свим словенским језицима.

Наредни падежни однос који често губи једнозначне показатеље на морфолошком нивоу је ИНСТРУМЕНТАЛ. У тимочко-призренском говорном комплексу инструментал је данас, поред локатива, други падежни однос чија је обавезна карактеристика присуство предлога; ради се о социјативном предлогу *s(a)/cas*. Беспредлошки инструментал је у повлачењу и у делу црногорских говора контактне црногорско-албанске зоне. У детаљном опису падежних односа у споменутој зони Соболев (1990: 21–22) са правом издваја два различита односа: инструментал (у повлачењу) и социјатив (у експанзији). Лако је у тој ситуацији схватити карактеристичан за већину банатских говора синкретизам И = Л (Ивић 1991/3: 133). Иначе, ако (због горе експлицираних разлога) оставимо настрану локатив, морфолошки облик инструментала је најчешће синкретичан са обликом датива. Тако је у већини зетско-ловћенских, косовско-ресавских и југои-

сточнославонских посавских говора, тако је у говору Радојева југоисточно од Кикинде, најзад синкретизам типа Д = Л = И карактеристичан је за централну групу штокавских говора (Ивић 1991/3: 133). Апстрахујући фонолошки састав наставака који је могао олакшати настајање таквог синкретизма задржаћемо се на значењским условима и значењским последицама. У саставу беспредлошких падежних односа инструментал је, поред предикатива (уп. доле) свакако најслабије семантички обележен („падеж другог у хијерархији материјалног предмета“), што вероватно није било без значења ни за његово испадање из тог састава, тј. за ширење предлога *сѣ. Тај је предлог данас обавезни придружник инструменталног облика како у балканизираним, југоисточним, тако и у свим северозападним словенским системима који су били дуже времена изложени утицају суседних немачких система. Слаба семантичка обележеност инструментала и његова фреквентна предлошка варијанта, на једној страни, и „персонални“ карактер датива, на другој, дозвољавају да та два односа буду везана за исти морфолошки облик именице. Треба се подсетити да је традиционални предлошки датив, иначе редак, према нашој теорији варијанта локатива.

Основно је обележје ПРЕДИКАТИВА, као што смо споменули већ раније, одсуство референта, тј. чисто адскриптивна употреба. На формалном плану показатељи тог односа су лексичко-синтаксичког типа — ради се о његовој вези са копулом. Морфолошки облик предикатива у словенском језичком свету је синкретичан са обликом номинатива (чешће) и/или са обликом инструментала (ређе), међутим његова синтаксичка карактеристика (а у језицима са чланом и одсуство члана и његових функционалних супститута) једнозначно га издваја између других падежних односа. Да додам да су конструкције типа *Изабрали су га за секретара* и сл., према нашој теорији секундарни деривати експлицитнијих конструкција као *Изабрали су га (за секретара) да буде секретар* и сл.

Настојаћемо сада да размотримо три за структуру просте реченице централна односа: номинативни, акузативни и дативни. Овај се састав разликује од састава такозваних граматичких падежа код Куриловича, као и од базичног Јакобсоновог састава, по томе што смо ту место генитива увели датив. Моја промоција датива темељи се на чињеници да је то 'падеж другог у хијерархији људског бића' (уп. Тополињска 1988 и др.), док је демоција генитива мотивисана чињеницом да је тај однос активан на нивоу именичке синтагме а не на реченичном нивоу.

ДАТИВ као персонални падеж не бива, а и не сме да буде синкретичан са номинативом, а ни са акузативом који је обележен као /-hum/ (уп. доле). Дакле, датив чува значењску и формалну самосталност у свим системима на српској језичкој територији и у већини тих система има морфолошке показатеље, док се у тимочко-призренској области појављује аналитичка конструкција са „граматичким“ предлогом *на*. Тај редовно очувани формални идентитет је и један од основних аргумената у корист антропоцентричке теорије, а против маргинализације дативног односа карактеристичне за друге теорије падежа. У српском тексту прилично је фреквентан и такозвани посесивни датив, што пак подвлачи персонални карактер тог односа. Мислим на конструкције типа *Угодне му чизме, ња се љремјешѡа с ноге на ногу; вилице му заиграше* и сл. (М. Лалић, *Прамен ѡаме*). Фреквентан је и такозвани етички датив, уп. *Кој' му бјеше ѡај дебелко ѡиѡ ѡвела? (ibid.)* и сл. Конструкције тог типа посебно су честе у црногорским и у јужносрбијанским говорима и код писаца пореклом из ових региона. Посесивни датив појављује се и на нивоу именичке синтагме, о чему ће још бити речи.

АКУЗАТИВ је однос једнозначно обележен као /-anim/, што има многоструке семантичке и формалне последице. Наиме, акузативни однос везује именичку синтагму чији референт је директан објекат радње. Ако се деси да је тај објекат по својој природи /+ anim/, онда се редовно појављују посебни формални сигнали и добијамо довољно обележену конструкцију: на основну карактеристику синтаксичке позиције, тј. /-anim/, додаје се карактеристика референта чији назив попуњује ту позицију, тј. /+ anim/. Почетке тог процеса налазимо већ у прасловенском у облику синкретичног А = Г код личне упитне заменице *kogo, у опозицији према типичном за мушке именице синкретизму А = Н. Синкретизам типа А = Г шири се касније у словенском свету и оставља трагове у свим језицима, у конструкцијама типа *Јован оборио Пеѡра, учиѡела, ѡигра...* и сл. (А = Г) према *Јован оборио ѡѡ, камен...* и сл. (А = Н). Толико смо се навикли на тај стари синкретизам да аутоматски прихватамо старе облике генитива у позицији акузатива као алтернативне, семантички обусловљене облике акузатива. Дакле, ако се живо биће / људско биће појављује у пасивној функцији пацијенса, реципијенса, бенефицијенса, језик то одмах бележи као нешто необично. Релација Н ~ А (први човек ~ први предмет) у неку руку подсећа на релацију Д ~ И (други човек ~ други предмет) — синкретизам је на тим релацијама могућ док се чува основна семантичка опозиција /+/-hum/ односно /+/-anim/; међутим чим се у негативно маркираној позицији појави позитивно маркиран

М а р т а Б ј е л е т и ћ: Три пољска јубиларна зборника радова	164–171
In Memoriam:	
А л е к с а н д а р Л о м а: Олег Николајевич Трубачов (1930–2002)	173–177
Библиографија	
Скраћенице	179–181
Библиографски подаци	181–246
Регистри	
Предметни регистар	247–248
Регистар имена	249–257

референт, језик то бележи (увођењем новог синкретизма типа А = Г у првом случају, или предлошког социјатива у другом).

Рекла сам да акузатив не сме да буде синкретичан са дативом. Ипак, има неколико глагола, овакав је репертоар различит у појединим језицима, који могу да везују алтернативно акузативну или дативну именичку синтагму. Такви су српски глаголи *служити*, *савештовати*, *судити* и још неки. Замена датива акузативом води код њих или ка новој интерпретацији примарног значења, према којој „други човек“ — партнер у радњи постаје пасивним објектом радње (тако нпр. код глагола *судити некоме/некога*) или пак ка семантичкој подвојености (тако нпр. у случају *служити некоме ~ служити некога*) (уп. Гортан-Премк 1971: 44–50). Понашање ових глагола двоструке рекције наредни је доказ да се семантичке позиције датива и акузатива разликују и да језик сигнализује ту разлику.

Тако смо стигли до НОМИНАТИВА. Његова обличка самосталност редовно се чува у једнини код именица женског рода са наставком *-а*, и код именица мушког рода — назива живих бића, а у множини код свих именица мушког рода, док код других парадигми налазимо синкретичке облике типа Н = А. Ипак, идентитет номинативног односа редовно је обезбеђен синтаксичким средствима, тј. конгруенцијом по роду и броју са предикатским изразом. Обавезни услов присуства такве конгруенције је баш у томе да именичка синтагма буде у номинативном односу. Један од важних сигнала разлике Н ~ А је и линеаризација реченице, тј. карактеристичан за словенске језике редослед *SVO*. Ови синтаксички сигнали гарантују идентитет номинативног падежа и у овим областима где је (као у делу косовско-ресавских говора, уп. Соколев 1991: 119–120) поремећен однос између Н и А у множини, или где су Н и А сведени на један морфолошки облик, као у већини говора тимочко-призренске зоне (Ивић 1991/3: 134).

Предложени начин гледања на проблематику падежа не оставља место за појам '*casus generalis*' — ради се једноставно о синкретичком именичком облику који ступа у различите падежне односе.

Закључак нашег досадашњег излагања гласи да је на реченичном нивоу, упркос прилично раширеном синкретизму, идентитет свих падежних односа у појединим српским системима осигуран на синтаксичком нивоу, при чему у процесу њихове идентификације релевантну улогу игра опозиција */+ /-hum/* односно */+ /-anim/*. А сада да видимо што се дешава на нивоу именичке синтагме.

Основни однос синтаксичке зависности између двеју именичких синтагми је ГЕНИТИВ. Морфолошки облик карактеристичан за тај однос може да буде синкретичан са обликом у локативу (тако је у ве-

ћини зетско-ловћенских, косовско-ресавских и југоисточнославонских посавских говора и у крашованским говорима — Ивић 1991/3: 133), што не утиче на могућност једнозначне идентификације тих двају односа.

„Предлошки генитив“, према нашој теорији, представља управо варијанту (лепезу варијанти) локативног односа. Беспредлошки генитив, према овде предлаганој теорији, функционише само у оквиру именичке синтагме, док с њиме синкретични облик зависан од предикатског израза (тј. конструкције типа *лишићии слободе, накућиии дукати, немаћии снаге* и сл., где је иначе тај облик у повлачењу) интерпретирамо у смислу показатеља семантички мотивисане варијанте акузативног односа.

Док у већини српских говора генитивни падежни однос има морфолошке показатеље, посебну пажњу привлачи начин изражавања тог односа у црногорској зони српско-албанске језичке интерференције и у тимочко-призренским говорима. Наиме, на ова два ареала, а делимично и у неким косовско-ресавским говорима, поред морфолошких показатеља (међу којима — код назива идентификованих референата — налазимо и форме карактеристичне иначе за дативни однос и посесивне придеве типа *Пејтров, Гоцин* и сл.) функционишу предлошке синтагме са предлогом *од*, тј. пореклом аблативне синтагме (уп. Соколев 1990: 18, Реметић 1996: текстови, Тополињска — у штампи). Дистрибуција свих ових показатеља је у знатној мери семантички регулисана. Статистички доминирају релације познате као „граматичка посесивност“ (уп. горе).

Као што сам већ рекла, посебну пажњу у синтаксичкој структури именичке синтагме привлачи однос између именице и бројева и пара-бројева и између именице и њених количинских одредби. У стандардном језику и у већини дијалеката иза бројева од „2“ до „4“ именице неких деклинационих типова појављују се у посебном морфолошком облику који смо овде протумачили као показатеља квантитатива (тип *йеј сомуна, два ножа* и сл.), док код других деклинационих типова, као и иза количинских одредби, имамо морфолошки облик генитива, уп. *јатио йилица, чеџа војника, груџа девојака* и сл. У споменутих двома зонама које теже ка аналитичком изражавању падежних односа, иза количинских одредби појављују се облици који су иначе, на нивоу реченице, показатељи акузативног односа.

Цео репертоар као и механизми селекције показатеља синтаксичке зависности на нивоу именичке синтагме у тим периферним говорима сугеришу одсуство јасних формалних правила и директан притисак семантичке вредности појединих релација. Другим речима:

губи се функција генитива као пандана номинативног и акузативног односа. Овај закључак налази потврду и у конструкцијама типа *йуше-ње йушун* и сл., чији је конститутивни члан номинализација.

После овог кратког прегледа хтела бих још једном, а из мало друкчије перспективе, да поновим главне тезе промовисане теорије.

Мислим да је падежни однос језичко *universale* бар за језике који знају за опозицију *verbum vs nomen*.

Мислим да се тај однос у свим језицима реализује морфосинтаксичким средствима и за идентификацију појединих синтаксичких функција није важно да ли су њихови показатељи морфолошки или синтаксички, или комбинација тих двају типова.

Мислим да поједини падежни односи имају прототипске семантичке корелате и да се ти корелати могу утврдити анализом појединих савремених система, иако притисак форме на једној страни и постојана семантичка метафорична деривација на другој, компликују слику и отежавају анализу.

Мислим да је број ситуација чији језички одраз представљају просте реченице ограничен с обзиром на учеснике тих ситуација: максимални број учесника је три, изузетно четири.

Споменути семантички корелати падежних односа везани су примарно за */+ /-hum/* односно */+ /-anim/* карактер учесника ситуације. У првом плану је „први човек“ — иницијатор, вршилац, односно главни носилац радње; при немаркираној неутралној функционалној перспективи језичког одраза радње, именичка синтагма чији је референт „први човек“ стоји у падежном односу који конвенционално зовемо номинативни, и тако даље према горе представљеној шеми.

Поред комуникативне хијерархије једног или двојице људи и једног или изузетно двају */-anim/* предмета — учесника ситуације, граматикализација падежних односа обухвата и њихову просторну локацију. У словенским језицима, поред просторних прилога, међу којима има и адвербијализираних облика других номиналних класа, одговарајуће функције врше предлошке синтагме.

Разуме се, функционална перспектива реченице је зависна од прагматичког контекста и мења се према правилима одговарајуће дијатетичке парадигме. Међутим, дијатетички маркиран карактер дате реченице можемо утврдити тек на основу познавања која је немаркирана дијатеза.

У сваком језику типа *V vs N* постоји серија правила трансфера падежних односа са нивоа реченице (тј. предикативне структуре) на ниво именичке синтагме (тј. номинативне структуре).

Мислим да представљени кратки преглед српских падежних система са позиција антропоцентричке теорије језика доказује оправданост те теорије, а са друге стране баца светло на еволуцију тих система и омогућује њихову кохерентну анализу.

КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Гортан-Премк Д., *Акузативне синтагме без предлога у српскохрватском језику*, Београд 1971.
- Ивић П., О деklinационим облицима у српскохрватским дијалектима, *Изабрани огледи* 3, Ниш 1991, 123–190.
- Реметић С., Српски призренски говор 1 (гласови и облици), *Српски дијалектолошки зборник* 42, Београд 1996.
- Соболев А. Н., Заметки о падежних системaх сербохрватских говорoв контактных зон, *ЈФ* 46, Београд 1990, 13–28.
- Соболев А. Н., К истории утраты балканославянского склонения, *ЗМСФЛ* 34/2, Нови Сад 1991, 7–41.
- Тополињска З., *Изражавање падежних односа у српском призренском говору* (у штампани).

Summary

Zuzanna Topolińska

ANTHROPOCENTRIC LANGUAGE THEORY AND SERBIAN CASE SYSTEMS

The author understands case as a relationship of syntactic dependence between a subordinated noun phrase and the governing syntactic construction (predicative expression and/or another noun phrase). The above definition construes case as a universal category characteristics of all the languages sharing the *nomen* vs *verbum* opposition. Particular cases are conceived as primarily semantically motivated. The two relevant semantic parameters are /+/-human/ (or /+/-animated/) and /+/-localized/, i. e. — in other words — the so-called hierarchy of animateness and the spatial location of the objects that the corresponding noun phrases refer to. N and D are being characterized as /+ hum/, A and I as /-hum/ and L as belonging to another semantic paradigm is defined simply as /+ loc/.

Results of the analyses of morphological syncretisms and of syntactic exponents of the NPs-dependence found in Serbian case systems support the above tentative interpretation of the case as a (semantic and) syntactic category.

МИЛКА ИВИЋ
(Београд)

О ПОЈМУ 'ОДГОВОРНОСТ' И 'АГЕНТИВНОЈ' УЛОЗИ ОРУЂА ЗА ВРШЕЊЕ РАДЊЕ

Прихватајући уверење водећих представника савремене лингвистике о кључној улози појма 'одговорност' за исказивање неког датог ентитета као субјекта реченице, ауторка се усредсређује на сагледавање услова под којима се, по том критерију, називи предмета у функцији оруђа-спроводника нечије радње над објектом постављају или не постављају у субјекатску реченичну позицију.

Утврђујући принципе који у том погледу важе за српски језик, она, на основу познавања одговарајуће ситуације у холандском, скреће пажњу на чињеницу да ти принципи никако нису универзалног карактера. Даља истраживања у указаном правцу не само да ће обогатити новим подацима научна сазнања о микропараметарским варијацијама међу језицима, већ би несумњиво отворила нове могућности за нешто што је још важније — за дубље, потпуније сагледавање асоцијативних путева људског ума.

Налазимо се, као што је познато, у таквом развојном тренутку језичке науке када је у меродавним стручним круговима дефинитивно сазрело уверење о томе да су конструктивне могућности реченичног исказа одређене, пре свега, нашим менталним приступом лексичким значењима оних речи које ће тај исказ собом отелотворити. Сад предстоји да се из перспективе тог увида у ствари детаљно размотре синтаксичке прилике сваког језика понаособ. Ово што следи је мој прилог утврђивању околности под којима се, у реченици са предикатом оличеним транзитивним глаголом а к ц и о н е семантике, улога субјекта не додељује самом вршиоцу радње, него предмету којим се овај служи зато да би то вршење остварио. У првом плану пажње биће при том српска језичка факта.

Особа исказана као субјекат реченице чији је предикат неки од глагола на које се ово разматрање односи не концептује се као било какав вршилац већ као *прошлойшийски агентс* будући да репрезентује собом оно што се у општој лингвистици подразумева под тим термином: ентитет који је у покрету, а који у односу на именовану радњу

функционише као њен проузроковач и контролор.¹ Онај ко и својевољно приступа извођењу акције, и држи под контролом њено остваривање несумњиво је одговоран за њу. Још седамдесетих година прошлог века, еминентни стручњаци који су се удубљивали у феномен људске предилекције за то да агентивни ентитет буде уведен у субјекатску реченичну позицију нису пропустили да уоче изузетан значај који наш ум придаје појму 'одговорност'. George Lakoff је, на пример, нагласио како од свега оног што квалификује вршиоца радње као таквог факат његове личне одговорности за њу је ту од примарне важности², док Jeanne van Oosten призива пажњу на чињеницу да избор реченичног субјекта зависи од процене тога шта је најодговорније за оно догађање који именује дати глагол.³

Као што сам већ имала прилике да нагласим у књизи Ивић 1954, своју акциону снагу човек преноси на некога / на нешто одговарајућим покретањем или (1) неког интегралног дела сопственог тела или (2) неког за такво покретање погодног предмета. „Анализа функције инструментала у реченици *ја коџам моџишом* показује да кад *ја* копам и *моџика* копа — тј. изводи покрете једнаке остваривању акције *коџања*“ — Ивић 1954, стр. 11. Последњих година инострани језички стручњаци почесто су упозоравали на чињеницу да у реченицама које су семантико-синтаксички организоване као претходно наведена долази до изражаја такав „континуум агентивности“ у који се укључују и оруђа за остварење радње (в. Chvany 1996, стр. 63–95). А управо у томе што се тада, у таквим приликама, усклађено „стављају у покрет“, ради постизања истог циља — обављања дате радње, и њен вршилац, и његово оруђе, лежи, по мом уверењу, објашњење оне појаве на коју су своједобно посебно скренули пажњу George Lakoff и Mark Johnson (Lakoff/Johnson 1980, стр. 134): у многим језицима света долази у п а д љ и в о ч е с т о до метафоризације која се оличава у граматикализовању функције оруђа истим оним средством које се

¹ „An entity that is in motion, causes the activity and controls it“ — Schlesinger 1995: 31.

² „Of all the agent properties that typically pair with subjecthood, I suggest that PRIMARY RESPONSIBILITY is the most central — it is a more important property for this match than others. In cases when CONTROL and VOLITION and other agent properties diverge from PRIMARY RESPONSIBILITY it is the latter property that still pairs with SUBJECTHOOD“ — Lakoff 1977: 249.

³ „The choice of subject depends on what the speaker sees as most responsible for the successful occurrence of the action of the verb“ — Jeanne van Oosten 1977: 466.

иначе, у датом језику, искоришћава као ознака партнерства, односно социјативног односа.⁴

„Прелазност“ неких од овом приликом фокусираних радњи остварује се само по поменутом принципу (1) (*шамарање* се, на пример, искључиво шакама изводи), других само по принципу (2) (за *сећење*, рецимо, неопходно је употребити одговарајући општар предмет), а дешавало се и то да радња буде такве природе да у обзир долази примена оба принципа (*ударити* некога можемо како пеницом, тако и штапом)⁵. С тачке гледишта проблема који нас овом приликом интересује потпуно су без значаја случајеви прелазности типа (1) јер — ако је човеков одговарајући орган непосредни спроводник дате акције, одговорност за све што је у вези с њом аутоматски се приписује сопственику „спроводника“, тј. датом вршиоцу радње.

Пут ка стицању пуног увида у околности под којима се предмету-спроводнику човекове вољне акције додељује, као „одговорном ентитету“, улога субјекта реченице води преко спознаје уместности овог актуелног уверења многих од водећих представника савремене теоријске лингвистике: да бисмо могли разумети шта одређује постојеће видове употребе неких датих речи, неког датог језика, на синтаксичком плану, неопходно је претходно прецизно сагледати све конститутивне елементе појмовног садржаја тих речи.

Један од најватренијих протагониста таквог уверења, James Pustejovsky, наглашава (у раду Pustejovsky 1998, стр. 328) да сваки предмет има не само своја карактеристичка својства, него и свој одређени функционални аспект, с тим што укупност једног и другог отелотворује собом његову „особинску структуру“ (ауторов термин: *qualia structure*). Истом приликом он термином *the telic quale* посебно указује на ону специфичност која открива собом чему је неки дати предмет намењен да служи, сматрајући је, оправдано, изузетно важном појмовном даташћу за разумевање судбине назива тога предмета на син-

⁴ Као што је познато, и код нас по градовима, супстандардно, а поготову на дијалекатском терену, обилно је засведочено продирање социјативне конструкције с предлогом с на штету инструментала оруђа.

⁵ „Од природе глаголског значења зависи који ће појмови доћи у обзир као спроводници вршења радње. Тако, рецимо, природа глагола *ударити* допушта да се било који орган или предмет јави у спроводничкој улози (може се ударати главом, руком, чекићем, штапом, лоптом, ножем итд.). Али кад је у питању глагол *сећи*, рецимо, далеко ограниченији број појмова може доћи у обзир за спровођење вршења. Глаголска реч *сећи* носи у себи одређенију представу о спроводнику него ли *ударити*. Појам спроводника, наиме, мора у овом случају да представља општар предмет иначе се акција *сећи* не би могла извести. *Сећи се може ножем, макама, ђерорезом и сл., али се не може криом или челом или листом*“ — Ивић 1954: 13.

таксичкој равни језика. У пуном складу с таквим виђењем ствари је и опаска изнета у раду Rappaport Novav/Levin 2001, стр. 780 да су неки употребни предмети прототипска оруђа за вршење радње („prototypical instruments“), док други нису. Употребни предмет с оштрим сечивом — *нож*, на пример — је по своме „теличном својству“ („telic quale“) представник такве прототипске категорије оруђа у односу на глагол *сећи*, будући да радња коју тај глагол именује у максималној мери зависи од средства употребљеног да се она обави⁶. Ако је, на име, објекат сечења сечењу податан а нож оштар — све је у реду; али ако је нож с а с в и м т у п, макако вешт био вршилац дате радње, ништа му не вреди — оно што треба исећи остаће неисечено. Такво стање ствари у реалном свету има следеће лингвистичке импликације:

Од два ентитета агентивно укључена у реализовање акције *сећи* — човека који сече и предмета којим то чини — човек-вршилац дате радње, ако је о успостављању агентивне ситуације као такве реч, хијерархијски стоји, по критерију одговорности, на првом месту. Али ако је, с погледом на тај исти критериј, у центру пажње онога ко говори нешто друго — к в а л и т е т остваривања акције *сећи*, та се хијерархија мења у корист предмета-спроводника вршења, што онда и омогућује да се устроје такве реченице у којима се тај предмет поставља у субјекатску позицију, док се одговарајућом предикатском синтагмом саопштава к а к о он служи ономе чему је намењен — уп. *Тај нож ДОБРО СЕЧЕ*. Испоставља се, дакле, да управо тај појам „чему је дати предмет намењен“, тј. та тзв. *йелична сйецификација* тога предмета, јесте кључни фактор за регулисање његовог граматичког понашања у оквиру реченице.

Ипак, није увек довољно да предмету буде својствена телична спецификација спроводника вршења, тј. да га одликује својство прототипског оруђа, па да му, самим тим фактом, аутоматски буде доступна субјекатска функција у реченицама управо описаног значењског типа. *Штај*, на пример, спада у предмете којима се човек служи да оствари различите радње — да некога њиме удари, да нешто њиме одгурне, да помоћу њега нешто дохвати итд. Управо зато што улога *штаја* није специјализована само за једну одређену врсту

⁶ За глагол са значењем 'сећи' се, иначе, у новијој литератури посебно наглашава (Levin/Rappaport Novav 1995: 103) да му је одлика то што не износи собом само податак о одређеној радњи, већ даје уједно и спецификацију средстава, односно начина на који се она остварује („a specification of the means or manner involved in bringing about the action described by the verb“), а та спецификација, са своје стране, имплицира постојање вољног, тј. намерног агенса („the specification, in turn, implies the existence of a volitional agent“).

активности, говорни представници српског језика не би прихватили као прикладан пример **Тај шћай добро удара*. Не би га, уосталом, прихватили већ и због тога што *ударање* човек може обављати не употребљавајући никакав предмет — просто ангажовањем одговарајућег дела сопственог тела. У српском језику је, очигледно, „на снази“ правило које гласи: да би се предмет коришћен за вршилачки подухват могао конциповати, и у реченици исказати, као одговоран за квалитет тога подухвата, потребно је да он буде предодређен за спроводничку функцију радње о чијем је вршењу реч, што подразумева да се она никако не може обављати уколико се тај предмет (или који други у максималној мери њему сличан — *жилеи*, на пример, ако не *нож*, за *сећи*!) не буде употребио.

Правило које важи за српски није, међутим, универзалног карактера. Крајем осамдесетих година прошлог века J. van Voorst је (у својој књизи Van Voorst 1988, на стр. 46) скренуо пажњу на чињеницу да се енглески и холандски разликују, између осталог, и по томе што се у енглеском каже: *This knife cuts well* (= *Тај нож добро сече*), чему недостаје одговарајући преводни еквивалент у холандском, док је, с друге стране, у холандском нормално рећи: *Deze lepel eet lekker* (у буквалном преводу: **Та кашика добро једе*), што је у енглеском (а и у српском, наравно) немогуће исказати по идентичном конструкцијоном моделу. Једном речју, у тим се појединостима српски и енглески међусобно слажу, а разилазе са холандским.

Кашика јесте специјализована као оруђе за остваривање акције *јесћи*, али — та акција је у значењском погледу унеколико компликована, будући да некад подразумева (а) само жвакање и гутање хране (лице (А): *Што то једеш?* — лице (Б): *Парченце чоколаде*), а некад, уз то, још и приношење хране устима (лице (А): *Чиме то једеће, кашиком или њрсћима?* — лице (Б): *Ја кашиком, а он њрсћима*). *Кашика* је, једном речју, у спроводничкој улози само у односу на активност типа (б), па и ту није неопходна — понекад је *њрсћи* замењују. Према томе, с обзиром на оно поменуто у српском важеће правило, јасно је да *кашика*, у том језику, нема неопходни минимум квалификације за заузимање субјекатске позиције у реченици по критерију одговорности.

И радња *јисаћи* спада у активности које човек изводи користећи се предметом-спроводником чија је телична спецификација таква да га управо предодређује за ту улогу у односу на ту радњу. Иначе, та радња је, у поређењу с акцијом *сећи*, појмовно знатно комплекснијег карактера. Она, пре свега, осим оруђа-спроводника, својим појмовним опсегом обавезно обухвата и ону материјалну датост — хартију, школску таблу или било шта друго на чему тај спроводник

остварује оно чему је намењен. А намењен је не само томе да спроводи специфичне покрете вршиоца дате радње, већ и да оставља одговарајуће трагове тих покрета на ономе материјалу који је у датом случају изабран да их на себе прими. Ако је искључиво вршилац радње одговоран, а јесте, за то како изводи покрете писања, тј. да ли пише читко или нечитко, оловка која му је при том у руци искључиво је одговорна за то какви су, с погледом на перцепцију видом, конкретни трагови које она на одговарајућој подлози оставља — да нису можда једва видљиви, бледи? Отуда и чињеница да ће се рећи, с једне стране, *Пера читко пише*, али не и **Перина оловка читко пише*, а с друге *Перина оловка бледо пише*, али не и **Пера бледо пише*.

То што оловка има, током остваривања акције писања, и један сасвим свој, специфични део „посла“ — остављање чулу вида доступне трагове на хартији, имплицира да отелотворење тих трагова најнепосредније зависи од стања у којем се дотични предмет, тј. оловка, налази. Да наш ментални апарат доиста региструје ту самосвојну улогу оловке у процесу писања, потврђује на свој начин факат да се у српском и ово каже: *Немој узимати ту хемијску оловку, та се истрошила*, **ВИШЕ НЕ ПИШЕ**, тј. да се предмет-спроводник писања у неким приликама исказује као да би у принципу могао бити и вршилац те акције, мада је, наравно, учесницима комуникације сасвим јасно да је ту семантика глагола *писати* редукована на онај њен аспект који подразумева испуштање одговарајуће хемијске супстанце својствене оловци, чији недостатак, у датом случају, искључује могућност да се писање оствари.

И оно на чему се пише је, разуме се, одговорно за то хоће ли писање испасти како треба или неће — није свака хартија, по својим квалитетима, једнако подобна за то да писању по њој гарантује пун успех. Ко има ту околност у виду неће се зачудити чињеници да се у холандском каже и *Dit papier schrijft niet lekker* (Van Voorst 1988, стр. 49) = буквално: **Та хартија не пише добро*, тј. *Та хартија није добра за писање*. Остварити у српском реченицу овог информационог садржаја по холандском моделу немогуће је зато што, као што смо објаснили, код нас примена таквог модела долази у обзир само уколико се улога датог предмета агентивно протумачи, тј. уколико је реч о предмету који је својом теличном спецификацијом предодређен за укљученост у нечије циљно деловање, тако да је за учинак тога деловања и тај предмет, на овај или онај начин, одговоран. Хартија, међутим, не учествује агентивно у догађају писања и то јој, дакле, у

српском језику ускраћује пут ка освајању онакве субјекатске позиције каква јој је додељена у наведеној холандској реченици.

Ово се разматрање ограничило на улогу предмета у односу на радњу у чије појмовне компоненте спада и представа о покретању, мицању тога предмета. Посебни су услови за евентуално промовисање, опет по критерију одговорности, нечега што није жив створ за субјекат реченице уколико су у предикатској функцији глаголи другачије семантике. Уочавајући, на пример, чињеницу да се и у немачком, и у енглеском јавља реченица чији српски преводни еквивалент, остварен по идентичном конструкционом обрасцу, гласи: *Камилица је излечила болесника*, Н. Kamp и А. Rossdeutscher (Kamp/Rossdeutscher 1994, стр. 144–146) су констатовали да је *камилица*, у датом случају, доиста примарно одговорна за догађај излечења о којем се реченицом саопштава (болесник је, наиме, могао приступити пијењу чаја од камилице и не слутећи да ће баш од њега оздравити) па се зато наведена реченица и могла семантичко-синтаксички устројити онако како се устројила, с тим што се ту, ипак, не може говорити о правом вршилаштву радње као таквом (јер оно претпоставља вољност, хтеће). Отуда су аутори предложили да се на семантичку улогу *камилице* у таквој реченици примени термин *Instrument causer*, тј. *средство-проузроковач (радње)*.

Ово помињем пре свега стога да бих скренула пажњу на то колико још много истраживачких напора треба уложити ако желимо стећи заиста целовиту слику могућности које се, у актуелном језичком свету, отварају за то да агентивна протумаченост улоге предмета у догађају остваривања радње добије на синтаксичком плану оне последице које се оличавају у избору тога предмета за субјекат реченице.

Даља проучавања семантичко-синтаксичког феномена о којем је у овом излагању било речи нису, међутим, ни само, ни првенствено неопходна зато да би лингвисти употпунили своја досадашња знања о појединостима из те проблемске области у којима се језици широм света међусобно или слажу, или разилазе. Далеко је важнија та околност да би нам продубљенији научни увиди на том проблемском подручју несумњиво открили још понеки битан детаљ о нашем могућем поимању ствари, тачније — о разним, бројним, понекад чак сасвим неочекиваним асоцијативним „узлетима“ људског ума.

ЦИТИРАНИ РАДОВИ

- Chvany 1996: C. V. Chvany, Deconstructing agents and subjects, *Selected essays of Catherine V. Chvany*, O. Yokoyama, E. Klenin (eds.), Columbus: Slavica, 63–95.

- Ивић 1954: Милка Ивић, *Значења српскохрватског инструменталa и њихов развој*, Београд, Посебна издања САН, књ. ССХХVII, Институт за српски језик, књ. 2.
- Kamp/
/Rossdeutscher
1994: H. Kamp and A. Rossdeutscher, Remarks on Lexical Structure and Discourse Reference Structure Construction, *Theoretical Linguistics* 20, 97–165.
- Lakoff 1977: George Lakoff, Linguistic Gestalts, *Papers from the thirteenth regional meeting Chicago Linguistic Society*, Chicago Illinois, 236–287.
- Lakoff/Johnson
1980: George Lakoff and Mark Johnson, *Metaphors we live by*, Chicago/London, The University of Chicago Press.
- Levin/Rappaport
Hovav 1995: Beth Levin and Malka Rappaport Hovav, *Unaccusativity: At the syntax-lexical semantic interface*, Cambridge Mass, MIT Press.
- Pustejovsky 1998: James Pustejovsky, The Semantics of Lexical Underspecification, *Folia Linguistica. Acta Societatis Linguisticae Europaeae* XXXII/3–4, 323–347.
- Rappaport Hovav/
/Levin 2001: Malka Rappaport Hovav / Beth Levin, An event structure account of English resultatives, *Language* Vol. 77, № 4, 766–797.
- Van Oosten 1977: Jeanne van Oosten, Subjects and Agenthood in English, *Papers from the thirteenth regional meeting Chicago Linguistic Society*, Chicago Illinois, 459–479.
- Van Voorst 1988: J. van Voorst, *Event structure*, Amsterdam.
- Schlesinger 1995: Itzak Schlesinger, *Cognitive space and linguistic case: semantic and syntactic categories in English*, Cambridge.

S u m m a r y

Milka Ivić

ON THE *RESPONSIBILITY* CONCEPT AND THE *AGENTIVE* ROLE OF THE INSTRUMENT USED FOR THE ACTION PERFORMANCE

It is well established that the choice of subject depends on what the speaker estimates as most responsible for the successful occurrence of the action he is speaking of. The author enlightens the principles according to which in Serbian such a subject promotion may concern objects conceived as instruments indispensable for the performance of the transitive activity denoted by the sentence predicate verb.

Pointing, however, to some Dutch language facts which make it quite evident that those principles are by no means universally valid, she claims that still more information about the whole problem are needed. She is, namely, convinced that such line of inquiry would not only enrich our present knowledge of microparametric variations within the linguistic world, but could also be of relevant help to those researchers who expect, through observation of the facts of language, to get better insights into the ways the human brain works.

JAN SEDLÁČEK
(Praha)

VYBRANÉ KAPITOLY ZE STAROSRBSKÉ TEXTOVÉ SYNTAXE

Предмет истраживања су изражајна средства која су у неком датом тексту омогућавала прелаз ка новој теми. Констатује се да је стари српски језик располагао богатим репертоаром таквих израза — реч је, у ствари, о бројности, у то време непревазиђеној на другим странама словенског језичког света. Текстуралном анализом неких правних одредби констатовано је да се, вероватно, ради о формулацијама које су у старе српске повеље преузимање из старих српских законика, па у даљем развоју, поступно, текстуално редиговане. Анализом текстова утврђен је колики је удео интерјекција у изградњи текста. Коришћење интерјекције ради изражавања нечега неочекиваног доказано је и у старом чешком језику.

Starosrbské listiny¹ obsahují texty psané jednacím jazykem a často se při vzájemné komunikaci mezi korespondujícími stranami uplatňuje běžně mluvený jazyk. Proto poskytují tyto texty bohatý materiál pro poznání starosrbské syntaxe souvětí i textové.²

1. U rozsáhlejších vícetematických textů bylo třeba tematické předěly i po stránce výrazové v textu vyznačit. Nejjednodušší způsob, jak takové předěly při přechodu k novému tématu vyjádřit, bylo užití delimitačního výrazu *a съде* nebo *a съди*.

Přechod k novému tématu se jinak vyjadřoval v staré srbštině obdobně jako v jiných jazycích. Výraz s platností „što se tiče“ uvozuje anteponovaný (vytčený) větný člen, který obsahuje informaci o novém tématu a vytváří tak tematické východisko.³ K nejstarší vrstvě

¹ Ukázky citovány z edice Љуб. Стојанивића, *Старе српске повеље и њихова* 1-2, Београд — Ср. Карловци 1929/1934.

² Pavle Ivić, *Die mittelalterlichen serbischen Urkunden als Dokumente über Sprache und Kultur*, Zeitschrift f. Dialektologie u. Linguistik, XLV, H. 3, 1978, s. 257-268.

³ Věty uvozené výrazy typu „*што се тиче*“ se někdy interpretují jako tzv. věty zřetelové, jež s následující větou tvoří souvětí. S takovou interpretací právem nesohlasí B.

uvozovacích výrazů s touto platností patřil v staré srbštině pravděpodobně *што је* nebo *што су*⁴:

78 што је пѣфо гижликъ и павель за то намъ не говофи ницафъ — Pov.

и что је твоѣ правина да ти ю подаемо всѣ свѣршенѣ — Pov. 14

755 а што сѣ девет саатъ дѣкати ... хотѣхъ вихъ да ми-хъ дашь — Pov.

Velmi rozšířeno bylo v této platnosti také užívání uvozovacího výrazu *за*:

а за Жафка што ви је(с) љзель нѣ знало царство ми — Pov. 97

и за царине по земли госп(д)ства ми где нѣсоу биле царине прѣгне ... тоузи да нѣсѣ ни съда — Pov. 642/643

Nejčastěji se přechod k novému tématu vyjadřoval výrazem *јер за*:

261 а јеръ за влово николино твоја любавъ могла је чѣсти... — Pov.

250 а јере за доходъ(к) ми кјемо дослати до ваше мл(с)ти... — Pov.

а јеръ за лѣка(с) михъ имамо на напамъ и на платѣ... — Pov. 189

Výjimečně je doloženo *што је за*:

а што је за направѣ и потрафию... — Pov. 1057

Výjimečně je užito delimitační *а съди + за*:

а съди за доходъ(к) — Pov. 444

а съди за царинѣ — Pov. 299

а съди за пѣть кои пишете ... јеръ ви је поити — Pov. 334

Stará srbština disponovala bohatým repertoárem prostředků uvozujících tematické východisko, jež v takovém rozashu a v té době nemělo obdoby v jiných slovanských jazycích. O potřebě takových prostředků svědčí vytváření novotvarů, jako je například výraz *zverh* doložený již ve Vinodolském zákonu (M. B a r a d a, *Hrvatski vlasteoski feudalizam*, JAZU, s. 99, pozn. 2) nebo latinskorománský protějšek *super*, který nahradil starší lat. *de* ve významu „in betreff, hinsichtlich“ (J. B. H o f m a n n, *Lateinische Umgangssprache*, Heidelberg 1951, s. 162–3).

A. Белошاپкова, *Сложное предложение в современном русском языке*, Москва 1967, 36–38.

⁴ Podobně se užívalo při přechodu k novému tématu vytčených větých členů s uvozovacími *што* nebo bez něho také v staré ruštině. Srov. A. A. П о т е б н я, *Из записок по русской грамматике* III, 1899, s. 348 nebo И. И. С р е з н е в с к и й, *Материалы для словаря древне-русского языка*, III, 1903, кол. 1578.

2. V starosrbských listinách jsou doloženy souvětňé útvary s anteponovanými větami, jež mají charakter tematického východiska a s následující volně navazující větou tvoří celek obsahový. Tyto útvary jsou na přechodu mezi souvětím a volným sledem významově spjatých vět. Anteponované uvozovací věty jsou formulovány obecně s využitím indefinit a vyjadřují určitou situaci nebo událost, která by mohla nastat. Následující volně připojená věta obsahuje návod, jak v takovém případě postupovat. Jde vesměs o aplikaci různých právních ustanovení, jež se po staletí tradovala a přejímala ze starých psaných zákoníků většinou se zachováním původního znění. Např.:

**И КОИ ТРЪГОВЦИ ПРЕДЪ ПО ЗЕМЛИ И ТРЪГОВЕХЪ ЦР(С)ВМИ ... ДА ПЛАКТА
ВСАКИ ЦАРИНСЪ ПО ЗАКОНЪ — Пов. 66**

**ТРЪГОВЦИ КОИ ГРЕДЪ ПО ЦАРЕВЕ ЗЕМЛИ ДА НЪСТЬ ВОЛНЬ НИКОИ
ВЛАСТЪЛИНИ ЗАВАВИТИ ПО СИЛЕ — ZD 118**

**И ГДЕ СТАНЕ ДЪБРОВЧАНИНЪ НА СТАНСЪ АКО БЪДЕ УНЬ ПОЪГЕ СТАЛЬ ...
ДА НЕ ВОЛНЬ СЪВНИНЪ СТАТИ — Пов. 127**

Postupně jsou souvětňé útvary tohoto typu nahrazovány souvětími, v nichž je tematicky východisková věta uvozena spojkou *ako* (nebo *kad*) a stává se tak součástí souvětňého celku.

**КОИ ТРЪГОВЦЪ КЪПИ КОНИА НА ТРЪГЪ — Пов. 66 / АКО КОИ
ДЪБРОВЧАНИНЪ КЪПИ КОНИА — Пов. 212/635–636**

**ШТО СЕ ОУКРАДЪ — ZD 126 (Призренски) / АКО СЕ ШТО ОУКРАДЕ
(Раванички)**

**КОИ ЧЛОВЪКЪ ОУТЕЧЕ ИСЪ ТЪМНИЦЕ — ZD 112 (Призренски) / АШТЕ
КОИ (Раковачки)**

Spojka *ako* se v této platnosti sblížila se spojkami časovými (*ako se случи* = *kad se desu*) a postupně začala nahrazovat usupující *што*:

ШТО СЕ РАЗВНИЕ ДРЕВО ВЕНЕТЪЧКО — Пов. 66

АКО СЕ РАЗВИЕ ДР(Ъ)ВО ДЪБРОВЪЧКО — Пов. 140/155/212

ШТО МЪ ЗАВШИ СЪВНИН — Пов. 635/636

АКО МЪ ЗАПШИ СЪВНИН — Пов. 140

Textová syntax starosrbských listin se vyznačuje častým výskytem různých deiktických (upozornovacích) citoslovcí, jež se významně podílejí na výstavbě textu a zčásti zprostředkují některé emocionální postoje pisatele. V kontextu se na původní emocionálně-deiktický význam těchto citoslovcí navrstvují různé další významové složky vyplývající z

⁵ Podobně v staré češtině si zachovává původní citoslovečný význam *ano* pokud uvozuje větu, která vyjadřuje něco neočekávaného. J. Б а у е р, *Вýвој českého souvětí*, Praha 1960, s. 51.

mezivětných vztahů a citoslovce se tak do jisté míry sblíží s funkcí spojek a vytvářejí s nimi i složené spojovací výrazy, jako např. *зашто еѣшо*, *али еѣшо*, *да еѣшо* apod. Mezi deixí a emocionalitou je, jak známo, plynulý přechod. Emocionální složka se uplatňuje nejvýrazněji tam, kde se v textu vyjadřuje něco nečekaného:⁵

ОБЪТОВАЛЪ ... АТО НА НИЧЕМЪ НЕ СТА — Пов. 352

ВНЬ ШБИТОВА ДА ШПРАВИ АЛИ ЕТО НЕ ШПРАВИ НИЦЮФ — Пов. 805
(srov. též 482)

... ДА ШНЕИ ЦРИНЕ ВЕКІЕ НЕ БЪДЕ ДА ЕТО ПО ТОМЪ ЦЪНИЦЪ ... ШЗЕЛИ МШ СШ ... — Пов. 299

ЧЕКАСМО ИХ ... ДА ЕТО СЕ ПОТЕГОШЕ ТАМО КЪ ВАМЪ — Пов. 206

Citoslovce jsou v této platnosti často provázány výrazy *съде* nebo *съди* pravděpodobně jako projev údivu z nečekaně změněné situace:

АВО СЪДЕ ВЕЛИКШ СЕ ЧШДШ ЧШДИМО — Пов. 562

АВО СЪДЕ ГАНЕ ВОШЕВОДА ВЕЛИКО ЧШДО ВИДИМО И ЧЮЕМО — Пов. 589

ПИСАСТЕ ДА ПОШЛЕМО НАШЕ ТРЪГОВЦЕ С ТРЪЗМИ ... АТО СЪДИ ... ЧЛОВКЪ ГП(С)ТВА ТИ ЗАШЧИЛЪ ИХЪ ІЕ ДА СШДЪ НЕ ПРОДАЮ — Пов. 473

ПРШСИ Ш(Д)Ъ НАШ ДА МШ ГА СВЕЖЕМО И ПОСТАВИМО ВЪ ТАМНИЦЪ И МИ ТАКОИ ШЧИНИСМО АВО СЪДЕ СТЪПАНЪ ПРАВИ ІА ФРАНКА Ш ТАМНИЦЪ НЕКШ ПОСТАВИТ — Пов. 161.

Deiktická citoslovce uvozovala někdy také věty vyjadřující co vyplývá z obsahu předcházejícího textu jako následek nebo důsledek a někdy jde jen o vyjádření pouhé časové následnosti.

ПИСАШЕ ДА ДОШЛЕМО Ш СТАРИ ГРАДЪ ... И ЗАТО ЭТО ПОСЛАСМО ТШ ПЛАВЪ ПО МОШШ ... — Пов. 272

РАЗШМЕХЪ ЦО МИ СТЕ ПИСАЛ ДА ШТО ТАМО ПОСИЛАХЪ ЦЪПА РОГАТИКА — Пов. 121

ШЗНАХМО СВЕ ЦО СТЕ ПОШЧИЛ ДА ЭТО СЕ ШМИРИСМО С ВАМИ — Пов. 821

А ТОЗИ ИМАНЫЕ НИХ НЪ РАЗВЪ НАШИХ ВАШТЕЛЪ ... ДА ЭТО СМО НАШЧИЛЪ ... ДА ШНИ ТЕИ ДАШГОВЕ СШШЕ — Пов. 202

O jedinély je doklad, v němž je důsledkový vztah v předchozí větě zdůvodněn a k tomu je užito výjimečně spojení *овојзи зашто*.⁶ (Srov. protějšek rus. *вот почему*, bulh. *ето зашто*);

ШБИТШЕМО СЕ КНЕЗШ И ВАШТЕЛОМЪ ДШБШВАЧИМЪ ... ДА ДОШЕМО НА ПОМОКЪ ... А ШВОЪЗИ ЗАЦЮ НАШ ... ПОЛЮБИШЕ ЗА СВОЮ БРАТЪЮ — Пов. 713

⁶ Буру Даничић, *Рјечник из књижевних старина српских II*, у Биограду 1863, с. 203.

V některých případech je užito deixe bez návaznosti na okolní text, např. ето да не ѝ знание всакомѝ ... — Pov. 509;

а се жѝпань снѝко по свои доходѝкъ... — Pov. 102.

Rozdíly ve výběru a uplatnění různých citoslovcí jsou podmíněny chronologií a proveniencí starých dokumentů. Souborné zpracování této problematiky v širším srovnávacím rámci by bylo přínosem pro slovanskou jazykovědu.

POUŽITÉ ZKRATKY

Pov. = Љуб. Стојановић, Старе српске повеље и писма I–II, Београд — Ср. Карловци 1929/1934.

ZD = Ст. Новаковић, Законик Стефана Душана цара српског 1349 и 1354, Београд 1898.

Резиме

Jan Sedlaček

ИЗАБРАНА ПОГЛАВЉА ИЗ СТАРОСРПСКЕ ТЕКСТУАЛНЕ СИНТАКСЕ

Предмет истраживања су изражајна средства која су у старосрпским повељама омогућавала прелаз ка новој теми. Текстуалном анализом неких правних одредби констатовано је да се, вероватно, ради о формулацијама које су биле преузимане у текст повеља из старих српских законика, па у даљем развоју поступно текстуално редиговане. Анализом текстова утврђен је удео интерјекција у изградњи текста.

ЈАСНА ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ
(Београд)

С.-Х. *KÒСА* „DORSUM MONTIS, MONTIS GENUS; CLIVUS“ ЕТИМОЛОШКО-СЕМАНТИЧКИ ПОГЛЕД

У раду се разматрају четири могућа етимолошка решења за с.-х. *kòса* f. „dorsum montis; clivus“ и као највероватније се предлаже њено тумачење као поствербала глагола *kòсити* „сећи; ударати итд.“ (у вези са псл. *česati), што се поткрепљује типолошким паралелама.

1.0 Данас углавном нема сумње у етимолошку истоветност нити у прасловенску старину пара хомонимних именица *kòса* f. „власи, плетеница, сопа“ и *kòса* f. „пољопривредно оруђе за кошење траве, falx“ које, осим у српско-хрватском, постоје и у готово свим другим словенским језицима. Обе именице се реконструишу као псл. *kosa и тумаче као поствербали, са -o- вокализмом, прасловенског глагола *česati < ие. **kes-* (cf. ЭССЯ 11:134 тј. 131-135, тамо и преглед другачијих тумачења). Упркос неким нерешеним питањима у вези са детаљима њиховог порекла¹, изворна сродност ових именица је неспорна,

¹ Док се значење „сопа“ без проблема изводи од глагола *česati, значење „falx“ не престаје да интригира етимологе. Чак ни Мељничук у својој исцрпној студији није докучио „унутрашњу форму“ ове речи, односно „којем се од најстаријих аспеката семантике корена **kes-*/**kos-* највише приближава првобитно значење словенске речи *kosa* и по ком је стварном обележју тај предмет добио име“, мада закључује да је *kosa првобитно највероватније означавала „отесану, одрезану мотку, штаку, одсечену грану“ која је служила за поваљивање траве (Мељничук 1968:224, 228). За коментар овог и преглед тумачења до 80-их година прошлог века cf. ЭССЯ 11:134-135. Аникинов покушај да анализом акцента објасни семантичку разлику међу овим хомонимима завршио се закључком да су то ипак генетски истоветне творбе (Аникин 1988:21-22). И Волгуља-Świerzowska (1992:141) верује у етимолошку подударност ових двеју речи и истиче загонетност семантике друге од њих која нема паралела нигде ван словенског света. У новије време предложена је реконструкција примарног псл. глагола *kositi „ударати; сећи“ чији поствербал *kosa као помен *agentis* означава разне врсте сечива, са једном специјализацијом у специфичну пољопривредну алатку (Влајић-Поповић 1998).

тако да оне свакако иду у ред тзв. „лажних“ односно семантичких хомонима².

1.1 Несвакидашња је одлика ових именица да им се хомонимија не исцрпљује на поменутом општесловенском пару, већ се у неким језицима, првенствено источнословенским (а како ћемо видети и јужнословенским), она чак вишеструко умножава, отварајући неретко питања разграничења метафоре и хомонимије: *коса* значи „узан и дугачак речни нанос, рт, Landzunge“ (у руском, украјинском и у блр. дијалектима, али и с.-х. и слн. дијалектима), „жила, тетива“ (у укр. и блр. дијалектима као и у с.-х. језику), „слезина“ (рус. дијал., блр., укр.), „зрак светлости, сунца“ (рус., блр. дијалекти, с.-х. књиж.) док у рус. дијалектима може бити и „уска и дуга трака обрадиве земље“, „смет“, „брвна нагомилана на реци“, „пена на пиву“, „северна светлост“, „траке кише“, „издужени, танки облаци“, „део рибарске мреже“ итд.

1.2 Ситуација у с.-х. језику је таква да сви речници, и историјски и новији, поред напредпоменутог пара бележе и трећи с.-х. хомоним *кѡса* f. „dorsum montis, montis genus, планински гребен, врста брда“ (Вук), „clivus, обронак“ (Даничић). Као последње значење ове именице (што имплицира лексикографски суд да је по среди метафора), једино РСА доноси и покрајински хапак из Дубровника „нанос речне ерозије, ртић“⁴ (више о томе уп. § 3.1.2). У чакавском је, као хапак у општесловенским размерама, забележено и *кѡсѧ* „клицура“ (Брусје на Хвару)⁵. Значења као „жила, тетива“, „повесмо“ или „сунчев зрак“ (cf. РСА s. v.) највероватније су метафоре основног „власи, сота“. Међутим, из саме чињенице њихове посведочености и у источнословенским језицима не може се закључити да ли су и та

² Овде усвајамо поделу хомонимима на етимолошке (тзв. „праве“, односно генетски различите речи које су на синхронном нивоу формално истоветне, типа с.-х. *град* „варош“ : *град* „степен, ступањ“ итд.) и семантичке (тзв. „лажне“, где иза синхроне неспојивости значења једнаких речи стоји резултат различитих семантичких токова развоја речи идентичног порекла типа *лѡб* „грудна дупља“ : *лѡб* „кора дрвета“, примери о којима овде говоримо итд.). За дефиницију и француске примере cf. Bally 1951:44, даље и Аникин 1988.

³ За детаље cf. одговарајуће етимолошке речнике: ФАСМЕР II 344–345, ШАНСКИЙ II 344, ЕСУМ 3:49, ЭСБМ 4:29, ЭССЯ 11:179 а за рус. дијал. примере и СРНГ 15: 44 нн., а за кратак преглед свега и Влаич-Попович 2002.

⁴ Zore, L., Paljetkovanje, 2. deo, *Rad JA* 110, Zagreb 1892, 217.

⁵ Dulčić P. i J., Rječnik bruškog govora, *Hrvatski dijalektološki zbornik VII/2*, Zagreb 1985, 508.

значања прасловенске старине или пак новијег датума, као независне појаве у различитим језицима.

2.0 Предмет овог рада је с.-х. географски апелатив *kōsa* f. „*montis genus*“, чија рана и интензивна посведоченост (уп. § 3.1) даје за право да се о њему, барем на нивоу српско-хрватског језика, говори као о посебној речи, трећем хомониму. Оваквог су мњења, што свакако није случајно, били и сви досадашњи аутори описаних речника (од Вука и РЈА до РМСМХ и РСА). Тако је ова именица ушла и у етимолошке речнике, али је у њима различито тумачена.

2.1 Скок је у значењу „*dorsum montis, montis genus*“ видео метафору именице чије је основно значење „*soma*“ (СКОК II 161), што не уверава довољно будући да за такав развој нема паралела, ни домаћих, ни словенских, ни вансловенских⁶. Стога се ово објашњење може сматрати мало вероватним.

2.2 У новијој литератури, у прасловенском речнику, с.-х. *kōsa* се не бележи као посебна, прасловенска лексема, већ се само помиње као супстантивирани облик придева *kosъ (ЭССЯ 11:177). У основи исто овакво тумачење дао је још BERNEKER 585, а преузео га је и Шиц, без коментара или оградe (SCHÜTZ 1957:32)⁷. И на овакво размишљање могу се ставити неке примедбе формалне и семантичке природе. Више о овоме биће речи касније.

3.0 Дакле, иако је с.-х. географски апелатив одавно присутан у етимолошкој литератури, због незанемарљивих разлика у тумачењу ономасиологије и битних детаља творбе, питање његове етимологије и даље је отворено. Први корак ка утврђивању етимологије мора бити прецизно дефинисање значења речи, што у описним речницима није

⁶ Метафоризација анатомске лексике у географској терминологији присутна је у готово свим језицима света, међутим *kosa* „*soma*“ није забележена као мотивација (cf. нпр. МИХАЛЛОВИЋ 1970/1:16–32, географске називе према деловима главе).

⁷ Шицово мишљење огледа се не само у томе што упућује на Бернекера, већ и у томе што о „брдској коси“ говори у оквиру скупине термина као што су *бок*, *чело-йек*, *осоје*, *йлећ*, *йореврица*, *йрисоје*, *йружало*, *йаложина*, *жуџа*), а не међу терминима који означавају „планински гребен“: *било*, *брид*, *чебељ*, *грбина*, *гребен*, *хрбай*, *камивао*, *развође*, *вијенац*, *вододелница*, *водомеђа*. Словенске паралеле које он даје, стчеш. *kosa* „косина, укошеност“, глуж./длуж. *kosa* „исто“, само формално, на први поглед, одговарају с.-х. именици која се од њих разликује по значењу (SCHÜTZ 1957:32). Чињеница да ову с.-х. именицу, на основу свог језичког осећања, као пименичени ж. род придева *kōs* објашњава и већина анкетираних колега-лингвиста из Института за српски језик САНУ који нису етимолози, никако не искључује могућност да иза тог тумачења стоји чиста народна етимологија.

учињено на задовољавајући начин⁸. Нарочито је важно установити шта тачно значи Вуково „*montis genus*“.

3.1 Именица *кѡса* даје се у РЈА у неколико значења која се своде на „врх дугуљасте горе и таква сама гора“, са најстаријом потврдом из XIII–XIV века: „*Међа иде косомъ како ками кали*“ (Mon. Serb. 1275–1321) — дакле, *коса* је још у старосрпском исто што и „*камивао, гребен или било*“ — линија која раздваја две планинске стране, како се у РЈА и напомиње: „У данашњих писаца значи што и *било*.“⁹ То је значење илустровано примерима: „Од била неке планинске скупине гранају се мањи или већи дијелови горја — горске косе или повијарци“¹⁰, или „Ако се горска коса вуче од истока према западу, јужни ће обронци бити изложени сунцу и вјетровима“ (РСА). Коса може да буде и „*издужена гора*“: „Коса је један облик брда, а разликује се од њега по томе што се она пружа уздуж, а брдо иде у шиљак“ (РСА, проред ЈВ-II). За неколико примера рекло би се да означавају „*обронак*“: „На дну једне косе која се спушта с Овчара“ (РЈА) или „Села су просута косом планина“ (ibid.). И најзад, коса је и „*зараван*“ (не само укусо, већ и водоравно засечена планина) — овакво објашњење добили смо од информатора из Обада код Сребренице¹¹, а писану потврду изгледа да налазимо у примеру из РСА: „Шумадиска насеља су заснована ... на широким заравњеним косама.“ Дијалекатски извор из ЦГ доноси и овакав опис: „Коса — пространство од главног виса, падина мање или више нагнута с долинама са обе стране“ (Пижурица 1980:266).

3.1.1 И осталим члановима лексичко-семантичке породице именице *кѡса*³, деминутивима и изведеницама *кѡсица*, *кѡсањак*, *кѡсењак*, *кѡсањица*, *кѡсѡр*, тешко је прецизно одредити значења. Примери говоре да су она негде између „*издужена гора*“ и „*обронак*“ — у сваком

⁸ Ни код чувеног српског географа Јована Цвијића не може се наћи тачан опис, већ само констатација да „*косу*, као географски термин узету, различито дефинишу“ (cf. РСА s. v.).

⁹ Ни само *било* не дефинише се једнозначно: „Онај део планине где се стране састају, зове се венац, било или побиље“; „Протегнуто овршје брегова ... када је више-мање заобљено и као каква плећата грбина, зове се било“; „Било ... што се на другим местима назива побиље, венац, повијарац, хрбат, ћенар“ (РСА); „Било — блага удољица, увала којом се, идући с бока косе, може савладати успон на узвишењу“ (ЦГ, Пижурица 1980:251).

¹⁰ Значење „повијарац, гребен“ забележено је и у једном врло брдовитом крају, у Ускоцима (М. Станић, *Ускочки речник* I, Београд 1990, 380).

¹¹ Мр Милорад Симић из Института за српски језик, коме се још једном и овде захваљујемо.

случају, то су делови горја, а не „падине“ и „стране“: „Жупа је крај од самих *косица* и *брежуљака*“, „Са овога бедема планинског одвајају се многобројне *косе*, *косари*, *брда* те испуњују Заглавак“, „Код Прешева и Стрезовца се састају поменуте две плећате *косе*, које се као *косањице* одвајају од бочних *коса* Црне Горе и Рујна“, „Од била Грмеч планине одваја се *венац коса* и *косењака* у карстној заравни“, „Изнад Саничког поља долази ... тераса и низови *висова* и *косењака*“, „Велики планински венци ... имају више побиља, гребени ... из којих се издвајају ... огранци: *косе*, *косањице*, *ршови*“.

3.1.2 На овај последњи пример, тј. на значење „рт“, надовезује се хапакс из околине Дубровника са нарочитим значењем: „Коса је у пуку одуљи ратац камења, жала, земље и пржине, што нанесу потоци“ (РСА). Зорев запис прецизном дефиницијом и напоменом да је реч народна омогућава да се ова потврда доведе у везу са слн. дијал. *kosa* „плићак, попречни спруд на реди“ односно рус. *косá* „спруд, пешчани насип који се одваја од речне или морске обале“, „смет“ и сл. (cf. ЭССЯ 11:177)¹². Дубровачка потврда не може бити русизам¹³, већ је фактор на основу кога се успоставља јужнословенско-источнословенска изоглоса.¹⁴

4.0 Ако се имају у виду сви аспекти семантике с.-х. *kōsa* „део брда“ која произилази из наведених примера с.-х. грађе, јасно је да се тај географски апелатив не може сводити само на „падина, косина, стрмина“, нити тумачити као поименичени придев у претпостављеном значењу *„коса страна“. Формални недостатак оваквог објашњења чини пре свега одсуство трагова синтагме у којој би придев *kōs* тј. *kōsa* стајао уз неку именицу која би се затим изгубила у корист поименичења придева¹⁵. Даље, код таквих универбизација преостали

¹² Рус. дијал. и *косá* „скопление в реке славляемых бревен, залом“ (СРНГ 15: 44), вероватно аугм. *косина* „длинная узкая отмель идущая от берега, коса“ (ibid. 51) итд.

¹³ Што вероватно јесте буг. *kosá* „уска трака пешчаног наноса у плитком морском заливу, на ушћу река или између мора и језера“ (cf. БЕР 2: 655), односно поль. *kosa* „приобални спруд“ (cf. SŁAWSKI II 517).

¹⁴ Тако се и може предложити реконструкција трећег хомонима, псл. *kosa „нанос од онога што река успуд одере, одломи од корита и обале“ који би био пост-вербал, помен *resultativum*, глагола *česati „сећи, дерати, крзати и сл.“ (више о томе cf. Влаич-Попович 2002). За семантичку типологију уп. и рус. дијал. *лúна* „наносная, намывная мель в речке; засоряющие русло реки деревья, пни, камни и т. п. наносные предметы, заметные в реке“ (СРНГ 17: 198) < *lupati или рус. дијал. *ломь* f. „скопление бревен, стволов, деревьев на воде иногда перегораживающее реку“ (ibid. 126) < *lomití итд.

¹⁵ Таквог трага нема ни у ретким словенским паралелама ове речи, глуж./длуж. окамењеном изразу *na kosu* „Schräge, schräge Lage“, односно стчеш. *kosa*

придев приликом супстантивизације не мења свој акценат ни када придевску промену замени именичком¹⁶. Тако бисмо, дакле, очекивали *kǫsā gǫra > *kǫsā, -*oj* > *kǫsa, -*и* (са губљењем придевске промене одређеног вида, али са задржавањем за њега карактеристичног метатонијског нагласка), а не *kǫsa* < *kosā. Такав нагласак може се очекивати само код врло раних супстантивизација, старијих од псл. метатоније (што са нашом именицом која се сматра с.-х. иновацијом није био случај). Ови формални и претходно наведени семантички разлози указују да за ову реч треба потражити другачије објашњење. А њих је потенцијално неколико.

4.1 Скокова идеја о метафори основног значења „*soma*“ није незанимљива, али због одсуства директних семантичких паралела¹⁷, као и због чињенице да таква метафора не покрива читав семантички дијапазон с.-х. *kǫsa* „*montis genus*“ (уп. примере из више извора наведене у § 3.1 и § 3.1.1), може се сматрати најмање вероватном.

4.2 Претпоставка да је по среди метафора која полази од основног значења „*falx*“¹⁸ заслужује сваку пажњу, чак се може поткрепити неким формалним и семантичко-типолошким аргументима: значења „ратарско оруђе“ и „део брда, обронак“ јављају се паралелно у дериватима основног поствербала, у облицима *kosar*, *kosan̄ak*, *kosal̄* (за разлику од трећег хомонима „*soma*“ који је посведочен само у основном и деминутивном облику, и не прати их даље у деривацији). Типолошка паралела могла би се наћи у пару *lobait̄a* „оружје“: *lobait̄a* тј. *lobait̄e* f. pl. „земљани нанос у подножју брда који поприми облик

„*scräge Richtung*“ (SCHUSTER-ŠEWC 3:631) у којима ова реч као да јесте придев. Уп. и с.-х. прилоге *nakoso*, *ukoso*.

¹⁶ Топонимија пружа више примера преласка придевске промене у именску, нпр. *Дџбра* f. (с. *vas*, *ријека*) > у *Дџброј*, а затим *Дџбра* > у *Дџбри* (мостови на *Дџбри*), или *Широка* (с. *алуга*, *бара*, *главица*, *горица*, *греда*, *коса*) > у *Широкој* и даље *Широка* > у *Широки* (њива у *Широки*) (ср. RJA). Без обзира на то да ли до промене деκлинације долази или не (некада има и колебања, уп. *Висока* f. > у *Високој*, али и *Висока* > у *Високи*, или чак ова промена сасвим изостаје нпр. *Дубока* f. > само у *Дубокој*), акценат се при оваквим универбизацијама не мења.

¹⁷ Делимичну паралелу чинило би нпр. дијал. *брк* „део копна који залази у воду, рт“ (Срем, Вук, отуд и „*Landzunge*“ SCHÜTZ 1957:81), или његов синоним *мустџаћ* „оно земље што се увукло у воду“ (без убикације ФАСМЕР II 647, затим и БЕЗЛАЈ 1967:53 који га лоцира у доњи ток Неретве, незабележен у РСА и RJA; ср. и VLAŠIĆ-ROGOVIĆ 1996:113–114).

¹⁸ Имплицитно је заступа ауторка која се није посебно бавила нашим проблемом, већ сличним и сродним географским апелативом *kosor „*zerklüfteter Gebirgshang*“ за који прихвата постојеће тумачење да је метафора значења „пољопривредно оруђе за кошење траве“ (DIMITROVA-TODOROVA 1995:38–39).

брежуљка кога временом расечају потоци образујући удубљења која се спуштају према реци или великој долини“ (Црна Гора, ПИЖУРИЦА 1980:270)¹⁹. Исту семантичку релацију показује и пар *лѡйар* т. „врста оруђа сличног лопати“: *лѡйар* т. „мали комадић земље на гробену који упада у реку“ (ibid. 269)²⁰. Принципијелан недостатак оваквог тумачења јесте то што би се њиме подразумевао, у словенским размерама, усамљен случај метафоризације ове конкретне реалије (а примери говоре да и метафоре ретко бивају ограничене на један језик). Конкретно је оно спорно зато што се том метафором не објашњава укупан семантички дијапазон с.-х. *кдса* „montis genus etc.“.

4.3 Ако би у тумачењу с.-х. географског апелатива *кдса* f. „било, део брда; обронак“ требало остати у истим формалним оквирима и обавезно полазити од неке већ постојеће именице, најбоље би било избећи метафору и претпоставити само мањи помак значења. Највећа је вероватноћа да би тај предлог био старије *кдса* f. „ртић, нанос речне ерозије“ < псл. *коса „исто“²¹. Такав развој значења подразумевао би најмањи помак (у поређењу са осталим, претходно изнетим решењима), само прелаз са једног облика рељефа на други, са речног на брдски. До тога је лако могло доћи при досељавању из старе равничарско-речне постојбине на брдовити Балкан, дакле „promontorium“ > „clivus“. Семантичку реверзибилност ових термина тј. физичку, геоморфолошку једнакост планинског обронка с једне стране и спруда, рта, наноса речне ерозије са друге стране, нема потребе доказивати. Имали бисмо ситуацију да прасловенска именица у српско-хрватском доживљава семантичку иновацију која почива на истоветности облика речног наноса и брдске косе тј. чињеници да када ниво воде опадне, на обали остају планинске косе, односно, у случају поплаве, планинска коса изгледа као да ју је река нанела. То би значило да иновирано значење данас преовлађује, док је првобитно, реликтно, посведочено само једним (срећом, сасвим поузданим) при-

¹⁹ Пижурца чак сумња у тачност описа Ровинског и лично верује „да се ради о заравнима“ јер је то „метафора према *лојата*“, међутим одговарајући руски дијалекатски материјал, схваћен као паралела, пружа потпуну веродостојност овом опису: рус. *лопáта* f. „алатка“ али и „высокая гористая местность; плоский широкий мыс; узкий недлинный участок земли; участок земли, один конец которого расширяется; песчаный нанос, коса в устье реки“ (СРНГ 17:132–133). На крају остаје отворено питање да ли су овде по среди метафоре или треба поћи од основног псл. глагола *lopati.

²⁰ У случају деминутивног пара *лојарица* f. > *лојарица* f. „мала долина“ (Ровца, МИХАЛЛОВИЋ 1970:163) географски апелатив има супротно значење.

²¹ За реалност такве псл. реконструкције cf. Влаич-Попович 2002.

мером на крајњој периферији не само српско-хрватске, већ и читаве словенске језичке територије. Иако формално најпривлачније, пре свега са своје једноставности, и ово тумачење засад остаје под знаком питања јер њему у прилог нема историјских потврда у самом с.-х. језику, нема даљих словенских паралела таквом развоју у оквиру истог етимолошког гнезда, неки семантички аспекти појма „*montis genus*“ остају непокривени, и најзад, ни реконструкција самог предлошка, псл. *kosa „*promontorium*“, још није доживела верификацију.

4.4 У условима када ниједно од постојећих решења не задовољава у потпуности, дозвољено је помишљати и на сасвим нов, другачији приступ решавању етимологије. Вишезначност појма који провизорно именујемо „планинска коса“ с једне стране говори за могућност девербалног порекла од вишезначног глагола, а са друге, и принципијелно, у одсуству непосредних паралела у другим словенским језицима, легитимно је тражити типолошке паралеле (тј. сличне термине изведене од других синонимних глагола) у истом језику.

4.4.1 Тако долазимо до претпоставке, формално непроблематичне, да је с.-х. *kōsa* „обронак итд.“²² резултат новијег (али не млађег од XIII века!) локалног с.-х. развоја поствербала на основу глагола *kōsiti* „сећи, резати, крзати, тући (се) и сл.“ < псл. **česati*²³. Даље би у прилог томе говориле творбено једнаке или веома сличне именице, поствербална *nomina resultativa* или други деривати глагола који значе „сећи, резати, бри(ја)ти, стругати и сл.“ — дакле, све са истом семантичком мотивацијом — „сећи, резати“ > „оно што је одсечено“ = „обронак“:

o(δ)сијећи: *δсјек* т. „обронак, стрмац“ (Вук), *δδсек* т. „клиф“
(об)резати: *(о)брѝзина* ф. „међа“²⁴

²² Уп. исцрпан опис у најновијем тому РСА: *δброн* = *δбронак* т. „нагнута, коса страна брда, планине, планинског масива и сл., падина, коса; окомита, врлетна, стрма страна брда, планине и сл. стрмина, литица; завршни део планинског масива“; геол. „окомит, окомито засечен или сл. слој, наслага“ и примере као „... село лежи на повисоком обронку брда“, „... низ литица и хридастих обронака“, „... Ређе се као термин за врлетне стране брега употребљава реч обронак“. Овај девербал има и нетерминолошка значења „обод; ивица, руб“. О неизвесности крајње етимологије с.-х. глагола *roniti* cf. SKOK I 581b s. v. *gnjurac* (IV).

²³ У релевантној етимолошкој литератури (SKOK, SŁAWSKI, ЭССЯ s.vv.) не помињу се ова значења с.-х. глагола нити њихове реперкусије на семантички инвентар псл. *kositi (*se*) који је у новије време ревидиран тако што је његова хомонимија, са пара *kositi (*se*) I „сећи траву“ и *kositi (*se*) II „кривити (се)“, проширена предлогом реконструкције још једног псл. *kositi (*se*) III „сећи; ударати, тући (се); додиривати (се); свађати се итд.“ cf. Влалић-Поповић 1998.

²⁴ Префикс је наша реконструкција на основу потврде: *брѝзина* ф. покр. „међа, граница“ („У Васојевићкој нахији границу између њива називају 'разор' ... а између

брийи: *брѝна* f., *брѝница* f. „стрмен, обронак“²⁵

сѝругайи: *сѝрѹг* m. „коса у подножју врха, прекривена камењем и обрасла травом“ (Ровца, МИХАЛЛОВИЋ 1970:174)²⁶

Овим низовима формално и семантички потпуно одговарају (*оѝ*)*кѝиѝи*: *ѝѝкос* m., *кѝса* f.; *ѝкосина* f., *кѝсина* f. „обронак“

4.4.2 Ако се удубимо у формалну страну ових термина, видимо да је њихова десвербална природа неспорна. Сама именица *кѝса* својом творбом (поствербал од чисте основе — док су горенаведени термини од префигираних облика или са суфиксом — а и тиме што је једина женског рода) унеколико се издваја од својих синонима. Међутим, постојање облика *ѝѝкос* ову задршку чини беспредметном, а све заједно пружа аргументе за суд о старини ових речи (cf. нпр. БАРБОТ 1967:68)²⁷. За именицу *кѝсина*, посматрану само у пару са знатно фреквентнијом *кѝса*, најпре би се рекло да је њен аугментатив, евентуално деадјектив придева *кѝс* (томе би у прилог говорио алтернатив-

гајева, шума, забрана 'коса', 'брид', 'састав', 'брезина“). Исту овакву перинтеграцију претпоставља и Лома 2000:604. Вероватно овде спадају и топоними: *Обрез* m., *Обрезина* f. „Неко земљиште (praedium) тога имена спомиње се у лат. исправи XIV вијека“ (RJA).

²⁵ За ову реч је неизвесно не само домаће порекло, већ и глагол чији је она дериват. SP је не доноси, ЭССЯ 3:30–31 је реконструише са знаком питања и изводи од **briti* „desalvare“. Скок указује на идентичност с.-х. речи са алб. *brinë* „ребро; узвишење, обала“ и чак помишља на илиротрачки остатак (СКОК I 211). Међутим, дијапазон с.-х. значења „брдо; стрмен, бедем; стрма обала; клисура, јаруга; земља крај јарка која се из њега избаци; г о л а земља на којој ништа не расте“ као и ширина ареала (Далмација, Босна, Кордун, Лика, Зеница) алоглотску етимологију чине мало вероватном. Бугарска формално идентична реч у значењу „козја вуна, руно“ потврђује да се помен *resultativum*, „оно што је одсечено“, може различито конкретизовати. Дакле, постоји формално-семантички паралелизам *кѝсиѝи* „сећи“ : *кѝса/кѝсина* ; *clivus* + *kōsa* „сма“ = псл. **briti* „сећи“ : с.-х. *брѝна* „обронак“ + буг. *брѝна* „руно“. Овамо вероватно и топоним *Обрина* f. „махала у Херцеговини“ (RJA), што би подразумевало увођење у разматрање и префигираног глагола *ѝбрийи*, за које Лома добро аргументује и могућност извођења од **obryti* (уп. рус. *обрыв* „стрмен, провалија“, буг. *ѝбрис* „стрма речна обала“), а перинтеграцијом се тако може тумачити и сâмо *брѝна* (Лома 2000:615). Уп. ипак најновије примере из РСА s. v. *ѝбрийи*: „... у голе врлети ... Велебита и у друге буром обривене брегове“ тј. *ѝбрийаѝи*: „Траву с онога комадића [земље] обрију...“ или „голе брегове ... обријане до најголијега живца камена“ итд.

²⁶ У Дробњаку је ова реч забележена у сасвим супротном значењу: „удубљење које образује вода која се слива са брда надоле и носи камење“ (Пижурѝца 1980:281). Бркање супротних појмова „брда“ и „јаме“ честа је појава, а овде би могло сведочити и о томе да је географски апелатив *сѝруг* раније био у широј употреби.

²⁷ Не треба губити из вида да је дублетност рода код таквих старих именица честа појава, уп. нпр. псл. **kladā* : **kladъ*, **kleka* : **kleкъ*, **kora* : **korъ* (ЭССЯ 9:178–179, 10:31–32, 11:10–11, 23, 38), или с.-х. *окова/оков*, *ѝѝкова/ѝѝков* итд.

ни акценат у РСА, *кòсина*, што не мора бити поуздано). Међутим, постојање облика *òкосина* као очитог девербала (о овој функцији суфикса *-ina* cf. SŁAWSKI 1974:122), значајно повећава да је и *кòсина* девербал, само од непрефигираног глагола²⁸. Семантичку потпору пружа и чакавски хапакс *кòсѧ* „клизура“ (в. напомену 5), уп. и *брѧна*, између осталог „клизура“ (в. напомену 25).

5.0 С.-х. *кòса* „обронак, издужена гора, врх такве горе“ несумњиво се у крајњој линији своди на псл. *česati, али проблем представља прецизно одређивање њеног творбено-семантичког развојног пута. Формално је она поствербал пре него поименичени придев (уп. § 4.0 и § 4.4.2), новијег датума (у смислу посебне с.-х. творбе не млађе од XIII века), пре него прасловенске старине. Спроведена анализа представља модел који илуструје како се наизглед јасне, и то чак несумњиво домаће, речи могу и морају подвргавати етимолошком преиспитивању и прецизирању, у циљу усаглашавања са новијим тенденцијама у описивању порекла и историје речи.

ЛИТЕРАТУРА

- Аникин, А. Е. 1988 *Опыт семантического анализа праславянской омонимии на индоевропейском фоне*, Москва.
- Bally, Ch. 1951 *Traité de stylistique française*, Vol. I, Genève-Paris.
- БЕР *Български етимологичен речник*, 1-, Софија, 1971-.
- Berneker, E. 1913 *Slavisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg.
- Безлай, Ф. 1967 Опыт работы над словенским етимологическим словарем, *Вопросы языкознания* 1967/4, Москва, 46-54.
- Dimitrova-Todorova, L. 1995 *Erhaltung altertümlicher Formen in Ortsnamen, Studia Onomastica et Indogermanica*, Festschrift für Fritz Lochner von Hüttenbach zum 65. Geburtstag, Leykam, 35-43.
- ЭССЯ *Этимологический словарь славянских языков*, 1-, Москва, 1974-.
- Лома, А. 2000 Перинтеграција об- > б- као етимолошки проблем, *Јужнословенски филолог* LVI/1-2, Београд, 601-623.
- Мельничук, А. С. 1968 Корень **kes-* и его разновидности в лексике славянских и других индоевропейских языков, *Этимология* 1966, Москва, 194-240.

²⁸ Уп. и семантичку разлику у прозодијском пару *кòсина* „покошена ливада“ : *кòсина* „кривина“ (Ускоци, Станић I 380). Није сасвим искључена ни могућност постојања краткосилазног акцента на првом слогу, као код *йѷчина*, *йѧдина*.

- Михајловић, В. 1970 Прилог речнику српскохрватских географских термина, *Прилози проучавању језика* 6, Нови Сад, 153–181.
- Михајловић, В. 1970/1 Анатомска лексика у српскохрватској ономастици и географској терминологији, *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику* XIII/2, Нови Сад, 7–48.
- Пижурица, М. 1980 Прилог Ровинског српскохрватској географској терминологији, *Вјора југословенска ономастичка конференција*, Скопје, 245–286.
- RJA 1–22 *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1880–1976.
- PMCMX *Речник српскохрватског књижевног језика*, Нови Сад — Загреб, 1967–1976.
- РСА *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, 1–, Београд, 1959–.
- Schuster-Šewc, Н. 1–4 *Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache*, Bautzen, 1978–1989.
- Schütz, J. 1957 *Die geographische Terminologie des Serbokroatischen*, Berlin.
- Skok, P. I–IV *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, 1971–1974.
- Sławski, F. I–V *Słownik etymologiczny języka polskiego*, A–Iżywy, Kraków, 1952–1982.
- SP *Słownik prasłowiański*, 1–, Wrocław, 1974–.
- СРНГ *Словарь русских народных говоров*, 1–, Москва — Ленинград (Санкт Петербург), 1965–.
- Варбот, Ж. Ж. 1967 О словообразовательной структуре этимологических гнезд, *Вопросы языкознания* 1967/4, Москва, 67–74.
- Vlajić-Popović, J. 1996 Semantic Evolution of Some Greek Loans in Serbo-Croatian, *Zeitschrift für Balkanologie* 32/1, Wiesbaden.
- Влајић-Поповић, Ј. 1998 Семантика као критеријум у формирању етимолошких гнезда, *Prasłowiańszczyzna i jej rozpad*, Warszawa, 255–267.
- Влаич-Попович, Ј. 2002 К реконструкции третьего омонима псл. *kosa „aggregatio erosionis fluminis; promontorium“, *Этимология 2000–2002*, Москва (у штампи).
- Wojtyła-Świerzowska, М. 1992 *Prasłowiańskie abstractum. Słowotwórstwo. Semantyka*. I. Formacje Tematyczne: Seria: Prace Slawistyczne Instytutu Slawistyki PAN 96, Warszawa.

S u m m a r y

Jasna Vlajić-Popović

**S.-CR. *КОСА* „DORSUM MONTIS; CLIVUS“
— AN ETYMOLOGICAL-SEMANTIC VIEW**

The paper deals with a case of multiple homonymy as reflected in the S.-Cr. noun *коса*. Leaving aside the etymologically identical pair of **kosa* „coma“ and *kosa* „falx“ known to all Slavic languages (and therefore reconstructed for PSl. too, as obvious postverbals of PSl. **česati*), as well as the newly established **kosa* „aggregatio erosionis fluminis, promontorium“, the author focuses on yet another homonymous noun in S.-Cr.: *коса* „dorsum montis, montis genus; clivus“ which has hitherto not been given a satisfactory etymological interpretation. Four existing etymologies (three counting on various metaphors of already recognized nouns and one in favour of substantivisation of the adjective **kosъ*) are discussed and rejected as insufficiently persuading. Basic argumentation is presented for describing this semantically ambiguous geographic term as a postverbal of S.-Cr. *kositi* „cut; hit, fight; quarrel, hurt, etc.“, a nomen resultativum meaning „that which has been cut (off)“, specifically „cliff“. This solution being formally unproblematic, the discussion is focused on semantic and typological parallels furnished by synonymous series of verbs and nouns derived from them within Serbo-Croatian itself.

РАДИВОЈЕ МЛАДЕНОВИЋ
(Београд)

ТРЕЋЕ ЛИЦЕ МНОЖИНЕ ПРЕЗЕНТА У СРПСКИМ ГОВОРИМА НА ЈУГОЗАПАДУ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

У свим говорима посматране области — а на релативно малом простору формирано је осам говора — два стара наставка у Зл. мн. презента сведена су на један. У јужнометохијским говорима и шарпланинском говору Сиринића уопштен је наставак -у (са даљим фонетским развојем или без њега). У шарпланинским говорима Сретечке жупе и Горе уопштена је западномакедонска иновација, наставак -еџ, с напоменом да у ГГ из глагола -а презентске групе испада финално -џ. Од посебног интереса је уопштавање наставка -у (> -е) у говору трију села са муслиманским становништвом Призренског Подгора, пошто у овим селима има низ особина сретечког и горанског говора.

1. На југозападу Косова и Метохије формирана су осам говора, различито дијалекатски сродна. У јужној Метохији говори су формирано у градовима Призрен (ПрГ) и Ђаковица (ЂГ), затим у групи мањих насеља груписаних између Белога Дрима и речице Топлуве — Подрима (ПодрГ), потом у групи насеља са православним српским становништвом између Подрима и Сиринића — Призренски Подгор (ПодгГ). У подбрђу Призренског Подгора у трима селима — Скоробишту, Грнчару и Новом Селу — живи исламизовано словенско становништво са посебним говором (СкГрНС). На Шар-планини јасно су разграничени говори у жупама Гора (ГГ), Средска (СрГ) и Сиринић (СиГ).

Стањем у Зл. мн. презента сродност показују ГГ и СрГ, јужнометохијски говори, укључујући и СкГрНС, имају одређену сличност са СиГ.

У прилогу се наводи грађа из следећих насеља:

ПодрГ: Ораховац (Ор), Велика Хоча (ВХ), Зочиште (Зоч), Оптеруша (Оп), Зојћ (Зојћ), Мала Круша (МК).

ТРЕЋЕ ЛИЦЕ МНОЖИНЕ ПРЕЗЕНТА У ЈУЖНОМЕТОХИЈСКИМ
И СЕВЕРНОШАРПЛАНИНСКИМ ГОВОРИМА

- ▲ ПодрГ
- ⊕ ЂГ
- ПодГ
- ПодГ са антепенул-
тимским акцентом
- СиГ
- ГГ
- СрГ
- ПрГ
- СкГрНСГ

I – уопштен наставак -у (-ў/-w/-v)
II – уопштен наставак -eйї/-e

Радивоје Младеновић

ПодгГ: Муштуиште (Муш), Деловце (Дел), Дворане (Дво), Сопино (Соп), Селогражде (Сел), Љубижда (Љуб), Љутоглав (Љут), Смаћ (Смаћ), Новаке (Нов), Лешане (Леш).

СкГрНС: Скоробиште (Ск), Грнчаре (Гр).

СиГ: Севце (Сев), Јажинце (Јаж), Штрпце (Штрп), Берејце (Бер), Горња Битиња (ГБ), Сушиће (Суш).

СрГ: Богошовце (Бог), Мушниково (Мушн), Љубиње (Љу), Плањане (Пла), Локвица (Локв), Драјчики (Драј).

ГГ: Брод (Бр), Рестелица (Ре), Крушево (Кру), Рапча (Рап), Радеша (Рад), Лештане (Лешт), Млике (Мл), Крстец (Крс), Орчуша (Орч).

Неки говори посматране области — ЋГ, ПрГ, СрГ, ГГ већ су описани, па се из ових говора не наводи много новог материјала. Из ПодрГ, ПодгГ, СкГрНС и СиГ наводи се обимна грађа из два разлога: у досадашњим прилозима о овим говорима 3л. мн. презента није објашњено и — можда и важније — богатство облика, често и непознатих околним говорима.

Етнојезичка слика на простору који се у раду описује знатно је измењена после изгона српског становништва јуна 1999. године. У Подрими је — само у Ораховцу и Великој Хочи — остао део становништва српскога језика. У Ђаковици и Призренском Подгору нема Срба, у Призрену живи шездесетак Срба. У шарпланинским жупама је део словенске популације опстао: из Сирињића није било већег исељавања; у Сретечкој жупи је највећи део Сречана српскога језика муслиманске конфесије остао, док је већи део Срба исељен; иако се из Горе део Горана иселио, у овој жупи и даље опстаје компактна словенска популација. Из Скоробишта, Грнчара и Новог Села, укључујући и новије присељенике из ових насеља у Љубижди, становништво муслиманске конфесије највећим делом се није иселило.

2. Због знатних измена у односу на полазно стање дистрибуције некадашњих наставака *-жи* и *-аји*, у описима српских и македонских говора облицима 3л. мн. презента посвећена је знатна пажња. За стање у говорима на југозападу Косова и Метохије од интереса је ситуација у призренско-јужноморавским, затим у северномакедонским и западномакедонским говорима. У већини наведених српских и македонских говора уочава се тежња да се у 3л. мн. презента систем поједностави смањењем типова односа основе и наставка, а посебно ширењем модела у коме је граматичка основа у 3л. мн. презента изједначена са граматичком основном у осталим лицима. Говори помених области имали су развој који карактеришу међујезички контакти, као српско-македонски, тако и словенско-несловенски.

Југозападни део Косова и Метохије нашао се на ивици српскога језика у јужној Метохији и Сиринићу, док се у жупи Гора — у већем делу дијалекатског система — завршавају западномакедонски говори; у Сретечкој жупи, опет, у говору чија је српска основица несумњива — у морфологији се препознаје утицај северозападних македонских говора. У СкГрНС евидентан је контакт врло разнородних дијалекатских система, пошто овај говор познаје неке типичне јужнометохијске особине, али и појаве карактеристичне за СрГ или ГГ, и посредно преко њега и за оне присутне у северозападним македонским говорима.

Облици Зл. мн. презента — али и многе друге појаве у говорима на југозападу Косова и Метохије, сведоче о дијалекатским контакти-ма српских и македонских говора, илуструјући карактер ивичне области српског и македонског језика.

У раду се посебна пажња посвећује судбини граматичке основе у Зл. мн. презента, пошто је у односу на полазно стање систем основа промењен у већој или мањој мери. Резултат новог односа основе и наставка, затим фонетске измене које доводе до фонолошке неутрализације основинског вокала, стварају низ нових односа форманата и појаву нових форманата, некада и незабележених у другим говорима.

Богатством облика у читавој области издваја се говор Сиринића, што и није неочекивано, пошто се ова шарпланинска жупа нашла између јужне Метохије, јужног Косова и Полога.

3. У свим говорима области некадашња два наставка свела су се на по један: у јужнометохијским, СкГрНС и СиГ уопштено је $-y$ ($\langle -\text{жи} \rangle$), у ГГ и СрГ уопштено је $-e(\text{и}) < (-\text{аи})$. Генерализовање наставка $-y$ захватило је поред јужнометохијских и јужноморавске говоре на северу негде до Лесковца¹, али и македонске говоре који показују генетску сродност са српским — од Шар-планине до бугарске територије, захватајући говоре северног Полога, Скопске Црне Горе, кумановски и овчеполски говор.² Овакво уопштавање $-y$ ($> -\text{ј} / -w / -e$) подразумева и испадање $-и$ из наставка Зл. мн. презента.³

И генерализовање $-e(\text{и})$ у СрГ и највећем делу ГГ део је истог модела. У СрГ и ГГ остварена је иновација карактеристична за многе западномакедонске говоре.⁴ Од интереса је и присутност / одсутност

¹ БА ДИЈС, 156–160, 514–515; ПА ТрЛице, 495–496.

² ВБ СМГ, 25–26; ВБ КумГ, 197, 199.

³ Стање у тетовском градском говору са уопштавањем настака $-a$ ($\langle -ж \rangle$) у Зл. мн. презента (*чекаа, носа, тиреса*) (СТ ТГ, 109) у основи је део истог модела.

⁴ КБ Ист, 161; ВБ ДГр, 22.

-*ӣ* из наставка за облик 3л. мн. презента у СрГ и ГГ, пошто је у ГГ дистрибуција наставка -*еӣ* или -*е* условљена природом основе — глаголи с основом на сугласник у 3л. мн. презента имају наставак -*еӣ*, глаголи с вокалском основом имају наставак -*е*. Овакав однос основа и наставака у ГГ може упућивати на то да је у овом говору -*а* глаголска група пре продора -*е* из наставка -*еӣ* имала облик без финалног -*ӣ*.⁵ За стање у ГГ са наставком -*е* у 3л. мн. презента глагола -*а* презентске групе, може бити од интереса ситуација у македонским говорима источно од линије Шопско Рударе — Страцин, у којима се напореда са формама 3л. мн. презента на -*в* срећу и примери са -*ӣ* које се додаје на граматичку основу са основинским вокалом (*зберев* : *зберетӣ*, *доодив* : *доодитӣ*).⁶

За стварање облика 3л. мн. презента у говорима на југозападу Косова и Метохије, али и ближним или даљим говорима, од значаја је тип основе — да ли у 3л. мн. презента глагола презентских група -*е* и -*и* продире основински вокал или не. За већину поменутих говора са генерализованим наставком -*у* карактеристично је ширење основинских вокала и у 3л. мн. презента свих глагола. Највећа отпорност ширењу основинских вокала у 3л. мн. презента уочена је у СиГ.

У СрГ и ГГ нема уопштавања основа са основинским вокалом, осим у делу ГГ када се јављају и облици типа *но̀сӣӣ* (в. т. 28в).

4. Облици 3л. мн. презента најстабилисанији су у ПрГ, у коме је ширење основинског вокала довршено, па у говору овога града постоји само модел *има-в*, *носи-в*, *бере-в*⁷, са факултативним реализацијама наставка -*в* (*има̀в* : *има̀в^ф* : *има̀ф^в* : *има̀ф* : *има̀в*). У ПрГ облици типа *има̀в*⁸, са билабијалним фоном, срећу се пре свега у говору Призренаца који су се у овај град доселили у новије време са терена око Призрена у којима је тип *но̀сӣӣ*, *има̀в*, *бѐре̄в* веће снаге (в. т. 9, 15–18), него у говору других Призренаца, у чијем говору -*в*- има највећим делом статус лабиоденталног опструента, пошто се често десоноризује до фонолошке неутрализације фонемом -*ф*-.

5. У СкГрНС потврђени су само облици 3л. мн. презента са уопштеним основинским вокалом у овом лицу. За разлику од већине оближњих говора у којима наставак -*у* (-*љ* / -*w* / -*в*) у 3л. мн. презента

⁵ Уп. са иновацијом типа *чекаје*, *мораје* у делу буњевачких говора (ПИ ТрЛ, 9).

⁶ ВБ КумГ, 197–198.

⁷ Материјал наведен у студији С. Реметића (РС ПрГ, 501–502) добро илуструје стање у ПрГ, па се у овом раду не наводе нови примери, пошто само потврђују закључке С. Реметића.

⁸ Види примере који се наводе у РС ПрГ, 501.

лабијализује основински вокал, доводећи неретко и до фонолошке неутрализације овога вокала, у СкГрНС основински вокал остаје стабилан. Оно што карактерише овај говор је и доследан прелаз -у > -в:

да ме *ви́џ'ив*, *ра́бошаџ*, *но́сиџ*, да се *обан'ав*, да *ч'екаџ*, да го *доч'екаџ*, *бегаџ*⁹, ч'е ме *ше́рав*, *сти́рижеџ* бџце, *не-можеџ*⁹, љеба да *једеџ* Ск, *о́шевџ* да *ра́бошаџ*, *па́ре* да *у́зеџ*⁹, *бе́ревџ* сл'йве, *имаџ* стап, *до́одиџ*, *не-можеџ* да *би́неџ* Гр.

6. Новији материјал из ЋГ потврђује констатацију М. Стевановића о доминацији модела с основинским вокалом у 3л. мн. презента свих глаголских врста, с напоменом да мој материјал из овога града — не тако обиман као из осталих говора посматране области — показује високу стабилисаност облика типа *имаџ*, *но́сив*, *бе́рев*. У мојој грађи модел типа *ула́зу* нема много потврда (сви *ш'рију*, *долáзу* комшије).⁹ Нема много примера ни са наставком -у у глаголима у којима је оно иначе старо: *куй'ју*, *шо се њошк'ивају*, да *ка́жу*, *у́зу* млади. Ретки примери са сачуваним наставком -е (да *но́се*, да *њош'рше*) вероватно су стигли из књижевног језика или из говора који су кроз новије усељенике стизали у овај град, а то се може односити и на облике типа *куй'ју*.

Облици типа *имају*, *о́шеју*, *но́сију*¹⁰ које М. Стевановић¹¹ бележи у ЋГ, потврђени су и у мом материјалу, али, пре свега, од новијих присељеника из Ораховца у Подрими¹², па — с обзиром на то да је у Ђаковици увек било доста удастих жена из Ораховца — примере типа *но́сију* у ЋГ треба прихватити условно.

Пошто је материјал из из ЋГ већ презентован у СМЋГ, у овом раду се наводи само део материјала:

-а:

-а)-ју: *војза́ју*;

-а)-в: да *до́екаџ*, *бе́гав*, *ше́рав* ме, све ће *њош'адаџ*⁹, *војзав*.

-е:

-е)-ју: бџце да *сти́рижеју*, да *не шу́шеју*, *ош'иднеју*;

-е)-w: не *мо́жеш*, *једеw*;

⁹ Уп. са примерима које за овај говор наводи М. Стевановић (СМ ЋГ, 124).

¹⁰ Више о оваквим облицима в. т. 8.

¹¹ СМ ЋГ, 124.

¹² *Упутник за српскохрватски / хрватскосрпски дијалектолошки атлас* (Српска академија наука и уметности, Међуакадемијски одбор за дијалектолошке атласе; урадио Алија Џоговић 1995) пружа погрешну слику о ЋГ, пошто је испитивач анкетирао информаторе рођене у Ораховцу, а удате у Ђаковици. Отуд у овом упитнику има толико облика карактеристичних за Ораховац.

-е)-в: *стири́жсѣвѣ, ош́идневѣ, о́шевѣ.*

-и:

-и)-ју: *и́роби́шу па́ре;*

-и)-в: *ће и́ош́иросив, но́сивѣ.*

7. У ПодрГ богатство облика најиззратије је у Ор, и следећи пример то добро илуструје: *Пи́шев жéне. Ра́фханке и́шѣв ... Ра́фханке! Ку́ку — како и́ијеју. — Дола́зу гѣсти. Дола́зим — ми́ код н'и ... Кэд ни до́ђнев они да ни кáрсѣи́шу, ми́ зóвемо по́па.*

Већи број варијаната у ораховачком говору условљен је чињеницом да у овом месту српски ораховачки говор као матерњи користи православна српска популација, православна ромска популација и муслиманска албанска популација. Разлике у говору различитих етничких група нису велике¹³, али се чини да ромска православна популација чешће користи презент типа *и́деју*. Иначе, различите типове Зл. мн. презента користе говорници ораховачког говора без обзира на етничку припадност.

У ПодрГ је ширење основинског вокала у Зл. мн. презента практично довршено у свим глаголским групама, а примери типа *и́оју, дола́зу* врло су ретки.

8. Добрим чувањем облика глагола на *-а* (*и́мају, и́грају*), затим ширењем форманта *-ју* и на глаголе типа *но́сију, бéреју*¹⁴ издваја се говор Ораховца, а модел са оваквим Зл. мн. презента потврђен је мањим бројем примера и на другим тачкама ПодрГ:

-а)-ју:

да *и́грају, не да́ју, и́урају, сти́вл'ају, зако́иају, се и́икају, дé рабо́ишају, и́рићају* ђни, да *рини́ају*, а *ће и́родају, све умоби́ају, и́евају* дéца, и ђни *се вра́ћају*, да *удовол'авају*, па ме *сл'икају, шéишају, узимају* га, *оси́авл'ају, ђни да́вају, куйају* гу, у воде *се куйају, ба́јн'ају, во́ду оси́авл'ају, не ви́кају* ђни, да гу *раско́иају, да и́искоају, то зна́ју, дéца се сва́ћају* Ор, *па́ре двал'ају, ка́зују* (у лазаричкој песми) ВХ, да *и́реч'экају, ба́цају* во́ду, да *и́евају, сви́ ч'экају, дэф ч'у́кају, како и́адају, они сви́ишају, да шéишају* Зоч, да *и́грају, и́мају* дéца, *гьéдају* Оп, и *ба́ч'кају се, који се сирéмају, двојца разговáрају* Зојћ.

¹³ Материјал за овај, али и друге радове о ПодрГ, бележен је скоро по правилу од православних Срба, мало је забележене грађе из говора православних Цигана, док је материјал из српског ораховачког говора популације која себе сматра муслиманским Албанцима врло ограничен. Добра илустрација говора ораховачких Албанаца је краћи текст који је забележио Г. Елезовић (ЕГ Орах, 139–140), мада је прозодијски прилагођен вучитрнском говору.

¹⁴ Уп. са продуктивношћу овога типа у јањевском говору (ПМ ГЈ, 99–100).

-е)-ју:

идеју гџсти, и *дођењу* гџсти, и *дођењу* л'уди, *узнеју*, *ишеју*, Шип-тари *идеју*, не *идеју*, да *идеју*, се *дигнеју*, *ишеју* ракију, сви *ишеју*, како се *оишеју*, како *ошеју*, *лак'рд'ишеју*, *ш'ушеју* кафеу, девојке *узнеју*, *узеју*, *ошиднеју*, то се *зовеју*, да *донесеју*, тако гу *куршал'ишеју* Ор, *однесеу* онџи, *дигнеу* се Зоч, да *умреју*, да ми *иораснеју* Оп.

-и)-ју:

нема да се *иоквар'иу*, шо *зб'орију*, само да *радију*, ће *ку'ију*, шо да *ћинију*, ѓни *седију*, да *ки'ију*, п'аре *ку'ију*, да *седију*, *дофа'и'иу* свѣ-кра, да га *обѣсију*, ће да *обѣсију*, ѓни се *ћудију*, да ми *ширију*, *весел'иу* се, *седију*, *нос'иу*, *ид'иу* тамо, *видију* видело, т'ј *ж'ивију*, да не *и'лаши-ју*, се *ћини'иу*, да *седи'иу*, да ти *и'рогов'ори'иу*, п'сл'е *ос'и'а'ију*, *весел'иу* се с'аге, *д'ел'иу*, да не *ка'рс'и'иу*, *седи'иу* Ор, двојца се *рашири'иу* (у лаза-ричкој песми) ВХ, кад гу *извадиу*, да се *одм'ориу* Зоч.

Наставак -у у оваквим облицима ретко се реализује и као нешто редуковани вокал у (y):

ч'ини'иу ѓсто, па да *зб'ориу* Зоч; да *ћ'ије'оу* Оп.

9. Осим у Ор, у коме доминирају потврде са -ју, у осталим мести-ма је -у из наставка за облик Зл. мн. презента — ако је додато на основу са финалним вокалом — девокализовано билабијалним фоном (w) или је у даљем процесу адаптације прешло у лабиодентални глас (v):

-а)-w:

да се *ку'иaw*, *и'е'aw*, *да'aw*, да *ћест'и'и'иaw*, ги *и'ераw*, *од'рж'а'aw* ги, *ни'шaw* се, да те *гл'ѣ'aw*, п'аре *уз'и'aw*, да *си'р'е'aw*, да *ски'и'иaw*, *ћу-aw* ги п'аре, *зак'ѣ'иaw*, ће те *из'даw*, *у'и'е'иaw*, да *и'а'ћ'каw*, *б'е'aw*, *лу'иaw* ги, *до'ћ'е'каw* ги, *ве'ћ'ераw*, *к'ѣ'iaw* ВХ, *и'ри'ћaw*, *ви'каw*, *си'а'в'љaw* з'емл'у Ор, *уж'и'ваw* с'аге, не *раб'ѣ'иaw* Оп, *не'се* *и'оз'на'aw*, ѓни *и'маw*, *и'ои'г'раw* се, *ис'и'ои'г'раw* се Зојћ, да *и'род'а'aw*, *и'е'aw*, *и'ис'каw*, *ви'каw*, *ћу'waw* к'ра'ве, *и'ераw*, да *ве'ћ'ераw*, се *сва'ћaw*, што *и'ар'с'каw*, да ни *сви'раw*, *и'у-раw*, *и'маw* д'е'цу МК.

-е)-w:

изне'сew, *дође'нew* гџсти, *и'и'ew* до з'ѣре, *не'ћew*, да *идew*, нека *би-нew*, да се *узew*, да *и'ом'џ'г'нew*, ѓни *ка'жew*, *ре'ци'и'у'јew*, се *с'аб'е'рew*, се *соб'е'рew*, *и'он'е'сew*, *ј'едew*, *и'ои'и'јew*, ће да *ка'жew*, не *зна'дew*, *б'е'рew* п'аре, *и'џ'ew* око т'ѣбе, се *и'љ'е'и'ew*, да *си'а'нew*, *до'ћew*, да *обес'у'јew*, да не *на'и'а'нew*, да *ј'едew* д'е'ца, *не'ћew* да *идew*, ће ни *и'ла'ћew*, *зна'дew*, да *ош'ид'нew*, ако *л'а'жew*, да *с'е'ћew*, ѓни *уз'нew*, *с'е'ћew*, да не не *на'и'а'и'а-нew*, *ош'ид'нew* у Ра'овац, ће ни *и'ом'џ'ог'нew*, *и'он'е'сew* за св'а'дбу ВХ, *ош'ид'нew*, нема да *до'ћew*, кад ни *до'ћ'нew*, гу *обу'ћew*, *и'и'ew* ж'ѣне, да *идew*, да *би'нew*, *ј'едew* гр'џ'зе, *см'е'ew* се, *и'и'ew*, се *на'ћew*, ми *ка'жew*

мéне, *сѣбев*, *обућев*, *оћев* Оп, како *кажев*, *уц'ев*, *уоч'нев* да *уијев*, кэд *јéдев* Зоч, да *сédнев*, *јéдев*, нека *јéдев*, *се оишсeљ'ујев*, *дóћнев*, *нéћев*, кóму *дáднев*, да *идев* Оп, пíсма *дóћнев*, да *идев*, ти *уóјев*, да *уоуијев*, *узнев*, гу *дáднев*, *нé* га ни *знáдев*, де *ч'ев* („хтети“) Зojћ, *ће* не *изéдев*, да *идев*, да *урóћев*, да *уóјев*, а сéге *нéћев*, да ги *дáев*, да *идев*, рáно *устиáнев*, да *óрев*, ми ги *бијев*, некóи *оћев*, *дóћнев*, *обућев се*, *се собéрев*, да *изабéрев*, да *се ијéрев*, *урóћев*, *оћев* жéне, да *устиријев*, *нé* ми *се иривик'ујев*, *уроћ'ујев*, да не *окољев* нáс, кэд ми *дóћнев* МК.

-и)-w:

мáрсив млáди, *и́рáжив*, да *си́ремив*, *бáцив* кéрс, не *нóсив*, *наки́иив*, *нау́ниив* га, *исти́оћив*, да *се слóжив*, *се ску́иив*, *и́лáиив*, да *стиáив*, *ћудив се*, *се дофáиив*, *грáбив се*, да *и́рáив*, да *се шáлив*, *ће* ги *обéсив*, ми *се с'ушиив*, да те *удáрив*, ми *се љу́иив*, *искр'оћив*, да *нагрáдив* тóј, да *сéдив*, *долáзив*, *зайáлив*, да *се расиáив*, *обéл'ив*, свé се *наки́иив*, *куће ће зайáлив* ВХ, свí *се ч'удив*, шó *збóрив*, *о́ни се ћудив*, *се весéл'ив*, *долáзив* дéца, *долáзив* ми, *уи́лáиив* гу, гу *љéћив*, млóго *се му́иив* Оп, *одмóрив се*, да *мéсив*, *мéзив*, *узев* по мáло, свí *се уоуи́кáдив*, *развесéл'ив се* Зоч, *и́уриив*, *и́оврáиив*, да *и́рáив*, *дéлив*, *ће врáиив*, *се нарéдив*, па га *удрив* Оп, *збóрив*, *комáти вíсив*, и *о́ни и́рáжив*, *одуговлáч'ив*, да *се и́реслáив*, *исквáсив*, ти *нарéдив*, *и́овесéл'ив се*, свéч'е *гóрив*, *жívив* óвде Зojћ, да ги *склóниив*, свéма *искóћив*, да *сédив*, да *жívив*, *ће се удáив*, да *и́рáив*, ако *мисл'ив*, стáпће *наи́рáив*, па *наи́рáив*, *јопét сédив*, *и́рáжив* не МК.

10. а) Док је у ПодгГ, а посебно у СиГ, лабијализација основинских вокала *-а* и *-е* испред наставка за 3л. мн. презента изразита (в. т. 15), лабијализовани *-а* (*а^о*) и *-е* (*е^о*) у ПодрГ потврђени су малим бројем примера:

-а^о)-w:

да *сви́рa^о* ВХ, *обáрч'a^о*, да *вíкa^о* Зоч, *бéга^о*, *и́гра^о* Оп, *и́мa^о*, *нéсе и́ознáa^о*, пáмет *нéмa^о*, *и́мa^о*, *и́оу́гpa^о* се МК.

-е^о)-w:

сви́рáч'и *доу'е^о*, и *о́ни иде^о*, ч'е да *иде^о* Зоч, да га *би́ве^о* Оп, гу *дару́је^о*, да *се омíве^о*, што *ћé^о* Зojћ, да *дóђе^о*, да гу *у́зе^о*, *вáши знáде^о*, *о́и́идне^о*, *вéи нéће^о*, ни *кáже^о* *о́ни* МК.

б) У обимној грађи из ПодрГ нашла се само једна потврда са новим формантом за 3л. мн. презента *-оу* (в. т. 17, 22): ако *и́рићоу* ВХ.

11. У ПодрГ је процес преласка билабијалног гласа у лабиодентални потврђен већим бројем примера. Потврде са *-в* чешће су у јужном делу ПодрГ, делу који показује и друге сличности са ПрГ:

-а)-в:

имаѿ стрá, се ца́кавѿ, глѣдав гу, да́ав ВХ, ужíивав, истíерав, да гу víкав, йу́цав пу́шке, бѣгавѿ Ор, се íграв, имаѿ, шó рабо́таѿ, наша́-рав га, гу́рав, да исй́еѿ, изму́л'ав грóзѿ, ч'эшл'ав кóсе, нѣмаѿ Зоч, глѣдав, не найáдаѿ, нека дофа́таѿ, де́ца се оба́таѿ, к'рцкаѿ, йи́таѿ га, глѣдаѿ се Оп, сй́ремаѿ, нити зна́в, да се кла́цкаѿ, не йла́ч'авѿ, да се сй́ремаѿѿ, не зна́в, и óни víкаѿѿ, ги найáдаѿ, да ко́йав, да не не уш́е-йав, и ч'е́каѿ, ба́цаѿ попѣ́а, рй́йавѿ, а ме йи́таѿ, йу́шйтаѿ па́ре, сй́ре-маѿ, и да́ѿ, ошќривав Зојћ, не йу́шйтаѿѿ, њ́йѿе имаѿ, шу́равѿ се, йо-ну́шавѿ се, ни да́ѿ, те víкаѿѿ, јѣдва ч'е́каѿ МК.

-е)-в:

идѿв, йи́ѿѿ, ће му остíа́нѿв, йонѣсѿв, и до́ђнѿвѿ, йосѣнѿв, у́знѿв гу, јѣдеѿ, да сй́ѿѿѿ, йолѣгнѿв, ойѣреѿ ВХ, да л'ѣгнѿв, да сй́ѿѿѿ, идѿв на рабо́ту, устíа́нѿв, у́знѿв, ошй́иднѿв да зóѿѿв, донѣсѿвѿ, ће б́йнѿв, да йи́ѿѿ, идѿвѿ талáси, они у́знѿв, и ф́ни ка́жѿѿ да јѣдеѿ, сѣ́дѿв, до́ђнѿв, обрй́-шеѿѿ, изѣдеѿ, ја́нѿв на кóјн'е Ор, да ме да́деѿ, да ми ка́жѿѿ, ми се зó-ѿѿѿ, кэд до́ѿнѿв, се сабѣреѿв, се сáбѣреѿв, кэд гу доѿѣдеѿ, кэд гу донѣ-сѿв, у́знѿв, гу да́деѿ, донѣсѿв, жѣне се обóч'ѿв, да ку́йу́ѿв Зоч, изáђѿв, да йи́ѿѿ, да јѣдеѿѿ, да у́знѿв, ће те убй́ѿѿв, до́ђнѿв жѣне, у́знѿвѿ, óни ошй́-днѿв, да сй́а́нѿв, ти да́днѿвѿ, у́знѿв ги, да гу кра́деѿ Оп, да му шй́ѿѿ, кэт се сй́ре́йнѿв, да му у́знѿв, обр́нѿв, ħ[e] идѿв, док не йрóђѿв, йуш́у́ѿѿ, да ре́кнѿв, нѣч'ѿѿ, да гу у́знѿв, ка́жѿѿ, ч'ѿ до́ѿнѿв, да ги йорáснѿв, да гу у́знѿв, и óни сабѣреѿв, йи́ѿѿ, л'у́ди кóл'ѿв, кэт те обóку́ѿв, до́ђнѿв, йóѿѿв девбóјке, да изгн'ѣшѿв, нама́жѿв, йремѣшнѿв, устíа́нѿв, да гу дару́ѿѿв, да ме йомири́шеѿѿ, ошй́иднѿв, у́ђнѿв, до́ђнѿв Зојћ, ми се јѣдеѿ, да йрѣ-деѿ, да йл'ѣшѿв, се везу́ѿв, да се насел'у́ѿв, до́ђнѿв ги, йрођну́ѿв, да однѣсѿв, йóѿѿв се, собѣреѿв се, дођеку́ѿв ме, не йошй́у́ѿв, што ће јѣѿ, да се дй́гнѿвѿ, найй́шеѿѿ, идѿвѿ по гра́ду МК.

-и)-в:

се ску́йивѿ, дѣл'ивѿ, нарѣдѿвѿ, ф́рбе ба́ѿѿв, и ги нóсѿв, сй́ремѿв, свй́ се гра́бѿвѿ, се весѣл'ивѿ, найра́ѿв свѣ, йомѣзѿв, па се весѣл'ивѿ ВХ, шó сѣ́дѿв, во́љѿв, йу́нѿв, йу́шйшѿв свѣкра, ћудѿв се, свй́ да шáрћѿв, па се врáшѿв, свѣ ће йодѣљѿв, да се излѣћѿв Ор, ѿте да жй́ѿв, скáршѿв погáч'у, йи́ѿѿ, дофа́йшѿв, мѣсѿв, збóрѿв, да йла́шѿв, йрáѿв, кб́н'и в'ршѿв Зоч, њ́ѿму му ку́йивѿ, йрáжѿвѿ, уйáљѿв свѣће, йу́шйшѿв се, да ти ћ́нѿв Оп, ће остíа́ѿв, да вй́дѿв, ч'ѿ му йрáшѿвѿ, йрола́зѿв, сѣ́дѿв, што ч'ѿ уч'́нѿв, ч'ѿ идѿвѿ, да гу йрóсѿв, да му ку́йивѿ, да га врáшѿв, да ч'́сйшѿв, сѣ́дѿв код н'й́, да ме йрóсѿвѿ, свѣч'у ти дáржѿв, да те накй́шѿв, да мѣсѿв, издрóбѿв, шу́рѿв аста́л, се расш́áрѿв, да на-йу́шйшѿвѿ Зојћ, сѣ́дѿв, саку́йивѿ се, саку́йивѿ цѿѣће, да се йл'ѣѿв, да нóсѿв, кэт се рóдѿвѿ, да йош́рáжѿвѿ, жй́ѿвѿ дóбро МК.

12. Број потврда с наставком -у који се додаје на основу на сугласник није велики, а нешто је већи број примера из Зоч:

(-е) : (-ø)-у:

браћа *живују*, *казују* (у лазаричкој песми)ВХ, *ѓни гу иђу* Ор;
иду браћа Ор, *ѓни мељу*, *ѓни изаѓу*, *ѓиѓину*, *кѓд гу унесу*, *узну* ра-
 кѓју, *узну* по мѓло, како *иѓчну*, у *кучу иду*, лѓсти *ожукну*, *зѓву*, да
ѓиѓеру руке, *иѓеру* руке Зоч, *че му даду* Зож, што *кажу* МК.

13. (-и) : (-ø)-у: *долѓзу* гѓсти, ми *долѓзу*, *не долѓзу* Ор.

Упркос близини севернометохијског говора у којима је наста-
 вак -у у 3л. мн. глагола VII и VIII врсте у делу говора према Подрими
 скоро уопштен¹⁵, у ПодрГ оваквог типа 3л. мн. презента практично
 нема.

14. У ПодгГ забележени су ретки примери са групама -а)-у,
 -е)-у, -и)-у, и нешто већи број потврда у којима се -у реализује као -ѓ.
 Овај говор, затим, карактерише знатна присутност новоствореног
 формата -*оу* (/ -*оѓ* / -*ow* / -*ov*) од глагола презентских основа -а и -е.

Шаренило облика 3л. мн. презента у ПодгГ илуструје пример из
 Муш: Е, *сѓге ѓћоу* Шиптарѓ да гу *ѓзу*. А *тај*, *сѓге*, *мѓж*^м — како да га
ѓзеѓ.

15. Чување основинског вокала -а и -е без делимичне лабијали-
 зације или замене вокалом -о чешће је у јужнијем делу ПодгГ, делу
 који је даљи од Сирѓнића.

а) -а)-у / -ѓ:

да не му *иѓдау*, што *иѓрау*, ми се *јѓвл'ау* Муш, што *ѓѓау* Сел,
 они *знау*, *ч'уѓау* Дел; *мѓч'аѓ* на гомѓлу Љуб.

-а)-w:

ѓѓкаw ни, *мѓч'aw*, да не *исѓѓѓaw*, *ѓѓѓraw* гѓре Љуб, да *ѓѓaw*, *ѓѓ'у-*
raw, *усѓрѓѓaw* ги, *ѓмаw*, *ѓредѓwaw* тѓја, *че се ѓѓaw*, *разѓѓѓaw* пѓту,
ѓѓraw, *ѓни знаw*, да *ѓарѓwaw*, *че ѓарѓwaw*, да *изѓwaw*, да *руч'aw*, да ме
ѓѓгѓѓѓaw Муш, да *сакуѓѓaw*, што ги *ѓѓwaw*, *ч'ѓwaw*, што *ѓмаw*, *ѓ-*
руwaw се, *ч'ѓѓѓѓaw*, *ѓѓѓѓaw се*, да не *ѓѓraw* Сѓп, да *се гѓѓѓaw*,
ч'ѓкаw не, *ѓѓѓraw*, да *немаw* Сел, *не ѓѓwaw*, ми га *ч'ѓwaw*, *ѓни ме ѓѓ-*
ѓрѓѓaw, да те *ѓѓwaw*, *наѓѓwл'aw* Дел, *че ѓмаw*, *ч'ѓкаw*, *ч'ѓкаw*, *не те*
ѓѓѓч'aw Дво, да *раѓѓѓaw* Љут, да *ѓѓraw* Смаћ, да не *ѓѓraw* Нов,
ѓѓraw, *иѓwaw* Лѓш.

-а)-v:

ѓѓкаv, *ѓѓraw*, *ѓѓѓѓaw*, да те *сѓѓѓкаv*, *иѓѓкаvѓ*, *раѓѓѓавѓ* ги, *ѓѓѓ-*
ѓѓавѓ, *не знаv*, *се ѓѓѓѓѓѓав*, *иѓѓав*, ако *ѓмаv* Љуб, да *се ѓѓѓав*, *не*

¹⁵ Уп. са БМ ГСМ, 232–234.

йушч'ав Муш, офарбае јájца, обáн'ав ги, брѝев младожењу, нéмав ги, да гл'éдав, нíшто нéмав, да се исел'áвас Соп, да йуцав, ч'ував стоку, што се зашвáравф, да се нíшаф, да се окуйаф Сел, дéца дáав, л'éпо свíрав Дел.

б)-е)-у:

исийеу, да крадеу, узнеу Муш, донéсеу Соп;

-е)-ў:

дóц'еў тўја, кóл'еў се, ни донéсеў, óни кријеў, в'ржеў Соп;

-е)-w:

нека дóц'ew, да ме ўzew, ч'е остáнew, ч'е нáц'ew, мóжew, сийew, остáнew, вéжew Љуб, дáдew ти, дару́ew те, сабérew се, изнéсew, смéew, нé се исказу́ew, да се исkáжew, ч'е дáдew, шкáew л'и, сéew, ако ти дáдew, ч'е збérew, ч'е дóц'ew свí, да гу донéсew, да омíew, да бíнew Муш, сабérew се, ойérew ги Соп, свí те дару́ew, сийew, да дóц'ew Сел, ўmrew, куйу́ew, дару́ew га, бérew се, ўречеку́ew ме, ўáнew, ўдew, ће однéсew, не шкáew Дел, да не збérew, дéцу ўодíнew, дóц'ew, дáдew Дво, да ўóew Љут;

-е)-в:

ўzew, га ўовуку́ew, ги бérew, дíгневф се, ч'е сийáнев, ч'е сéднев, да ти донéсевф, кáжew, ўzew канц'íе, узаврíew вóду, ўóц'ew, кэ[д] дóц'ew Љуб, исéч'ew, донéсew гу, мóжew, бérew дрва, се зóвew, да ўáсew, дáдew, изáћew, однéсew гу, скинew гу Муш, кáжewф Соп, да л'éгневф, раду́ewф се Сел, смéewф се, ако не найáнев Дел, да жњéew Дво.

16. Основински вокали -а и -е испред наставка за 3л. мн. презент-а асимилацијом према потоњем гласу често се лабијализују — од лабијализованог алофона до замене вокалом о. Број потврда са о (< а, е) највећи је у насељима Подгора ближим Сиринићу.

-а^о)-у / -ў / -w:

ўма^оу Дво;

дáа^оў, ч'е не исшéра^оў Љуб, да ме ўоглéда^оў, не йушч'а^оў Муш, ушéи^оў, óни ўма^оў Дел, да ти досáћ^оў, не се слўша^оў Дво;

да не ўáч'ка^оw, ушéи^оw, да ти ушéра^оw, ч'е дошéра^оw, мéч'а^оw Љуб, вáра^оw, се ч'уа^оw, ўуца^оw, да рúч'а^оw, не ўрízна^оw, и вíка^оw, да кóйа^оw л'ўди, и не ойéра^оw, шéра^оw, се исўрáч'а^оw, да се нíша^оw, нека сúса^оw, глéда^оw ме Муш, узíма^оw, офарба^оw, да ўгра^оw, да ўма^оw, глéда^оw, пóслé ўгра^оw Соп, што йушч'а^оw, сўрéма^оw, мóра^оw, и сáг^к вíка^оw, кáко се вíка^оw Сел, ни знá^оw рáзбој, ўма^оw, исўрáћа^оw ме, да се вáл'а^оw, што се шўрíка^оw, да га сўрél'а^оw Дел.

-е^о)-у / -ѷ / -w:

узе^оу, врѷје^оу, о^ч'е^оу о^{ни} Соп, уље^гне^оу, ѿојѷде^оу Сел;
изве^де^оѷ, мѷне^оѷ, не^ће^оѷ да ги узе^оѷ, иде^оѷ, кѷд до^ће^оѷ, да мѷше^оѷ,
дойиш^уѷе^оѷ, не^ће^оѷ, гу ни^же^оѷ Муш, жи^ву^је^оѷ, дар^ује^оѷ (у лаза-
ричкој песми) Сел, до^ћне^оѷ, да ги доне^се^оѷ, до^ће^оѷ Дел;

да сѷи^ѷе^оw, да је^де^оw, ч'е не за^ко^ље^оw, само иде^оw, бе^ре^оw Љуб,
кѷд ре^кне^оw, ѿо^ѷѷе^оw, те из^ве^де^оw, ѿо^ѷне^оw, ски^не^оw те, из^не^се^оw, те
од^не^се^оw, ч'е те ски^не^оw, да гу ми^кне^оw, кѷ[д] те све^де^оw, кѷд иде^оw,
да ги ос^та^не^оw, ѷе^ч'е^оw, из^не^се^оw, се^дне^оw, сѷи^ѷе^оw, узе^оw, о^{ни} те зѷ-
ве^оw, да се ѷка^ѷе^оw, да гу би^ѷе^оw Муш, да^де^оw ги, обу^ч'е^оw ги, да
ѷла^ч'е^оw, не^ч'е^оw, ве^же^оw Соп, да до^ѷ'е^оw, да ѿош^ѷу^је^оw, да иде^оw,
не мо^же^оw, се ѷре^се^оw, да иде^оw, да се ди^гне^оw, ѿо^ра^ду^је^оw се, собѷ-
ре^оw, да^де^оw дар Сел, збе^ре^оw, иде^оw де^ца, ако на^ѷа^не^оw, ш^то ка^же-
о^w, л'у^ди жи^н'ѷе^оw, ми ка^же^оw, не ве^ру^је^оw Дел, о^ће^оw, ку^ѷу^је^оw те^ше,
како о^ће^оw Дво.

17. Граматичко обележје 3л. мн. презента -оу / -оѷ / -оw / -ов (в. т. 22) бележено је у свим местима ПодгГ, али је број потврда највећи из насеља — ближих Сиринића, док је у Љуб, месту у непосредном суседству са Призреном, редак.

а) Глаголи -а презентске групе:

да се вен^ч'оу, сѷге не^{мо}у, ѷгроу, ч'у^коу, пѷци ла^јоу, да ра^бо^ѷѷоу,
да се ѿос^ѷѷоу, кѷт ће до^јоу, о^{ни} не ѷу^шѷоу, о^{ни} гу ви^коу, да ѷмоу, не^{мо}-
моу вре^ме, не ми из^ла^зоу (: из^ла^зам) Муш, ѿо^ѷри^ч'оу, ѷе^{во}у, ру^ч'оу,
де^ца се ѷгроу, сѷре^{мо}у ру^ч'ак, да ви^коу, ту^ја ви^коу, да се грѷоу, да га
ѷреч'ѷкоу, ви^коу по нас, ч'у^{во}у кѷч'е Сел, то^ј сѷре^{мо}у, веч'ѷроу, би^ћи
ч'ѷкоу, ни^{шо}у де^цу, о^{ни} ме слѷшоу, ма^јстѷри ч'ѷкоу, ѿо^ѷра^вѷоу, та^ко
сѷре^{мо}у, ра^ђоу, не ра^ђоу, сла^бо ѷмоу, да се чу^{во}у, да ру^ч'оу, да не ѷре-
ска^ч'оу Дел, о^{ни} зи^{до}у, ѷмоу, бе^{го}у, ѷи^шоу ме Дво;

да ни уш^ѷѷоу, ме ѷи^шоу Љуб, за^ѷздоу, ви^коу, да ко^љѷбоу, се ѷи-
ѷоу, не ч'у^{во}у Муш, де^жу^{ро}у Соп, не ми сѷре^{мо}у, ви^коу здрав^ѷцом,
се ски^ѷѷоу, да се сва^ѷ'оу, не^{мо}у цѷрк^ве, не^{мо}у ни па^ре, не^{мо}у па^мет
Сел, ѷи^шоу, ѷмоу и о^{ни} Дво, гл'ѷдоу ме Нов, ч'е не уш^ѷѷоу Леш;

ѷу^{ро}w, ме^{шо}w се Муш, ч'ѷкоу Соп, до^ѷ'ноу, сѷре^{мо}w Сел.

б) Глаголи презентске -е групе:

уље^гноу, па се ди^гноу, ко^л'ѷко о^ч'оу, ч'е ги од^не^соу, ѷдоу та^мо,
ако не^ч'оу, се на^јѷдоу, ч'е с^нѷоу (: с^нѷем), ч'е се обу^јоу, кѷт ч'е
уље^гноу, ч'е ѿо^ѷѷоу, ста^рци ос^та^ноу, да се обу^ч'оу, ч'е до^јоу, се са^бѷ-
роу, ч'е у^{зо}у, да ѷѷе^шоу, не сме^јоу, ѿо^му^{зо}у, док је^доу, да би^ноу, да
ѷа^ноу, о^{ни} се до^ѷиш^ѷу^јоу, уље^гноу, не^ћоу, да гу доне^соу, кѷд до^ћоу, же^н-
не се^дноу, о^ч'оу, ч'е ни ѷа^дноу, на^низу^јоу, кѷт ће ѷро^ѷ'оу Муш, ѷдоу,

да *дóц'оу* Соп, да *й'óоу*, свѣ ми *й'óоу*, *йои'óоу*, *сѣр'ѣтнoу* те, *дóц'ноу*, *ост'и'анoу*, *закóльoу* јагѣнце, *íдоу*, *јóпет се дíгноу*, *се смéјоу*, да *й'óч'ноу* Сел, *куй'ýјоу* гу, *куй'ýјоу* грóјзе, ни *íдоу*, *ул'éноу*, *йодíноу*, *нéч'оу*, *куй'ýјоу*, кэд *дóђоу*, браћа *дóђоу*, *јéдоу*, пáре се *дáдоу*, да *се кол'оу*, да *йои'áноу*, да *йомóжoу* (: помóжем), *й'óјоу* Дел, да ме *в'ржoу*, *йрéдоу* в'ну, да *ис'л'éтoу* Дво;

јéдоу, ч'е *се најéдоу*, *кóйоу* (: кóпем), гу *дíгноу*, да *дíноу*, *й'óјоу* ти, *й'óјоу*, *дóц'оу*, *йродáдоу*, *обед'ýјоу*, *сй'íјоу*, *ош'íноу*, да ми *йонéсоу*, *пó се наниз'ýјоу* кош'уље, *дойш'íјоу* се, ч'е те *изéдоу*, па ч'е *ульéгноу* Муш, да ни *ульéгноу*, *ýзоу* Љуб, да ме *ýзоу*, нека *јéдоу* л'éба, *јéдоу* тóј Сел, да *доб'íјоу*, *йодíноу* се, *й'óјоу*, свé *куй'ýјоу*, *куй'ýјоу* в'ну, ми ге *íмоу*, *јéдоу*, да *йéчоу*, да *лáжoу* Дел, *й'óјоу* пéсме, да *йодíгноу*, *дóјоу*, кэ[д] *дó'íјоу* гóсти Смаћ, ч'е не *зенéсоу* Леш;

ч'е ме *удáдоу*, ч'е *ýзоу*, да му *јéдоу*, вáља да *јéдоу*, да гу *йомóгноу*, снашу *ýзоу*, *ће се сабéроу* Муш, *нéч'оу* Соп, *в'кoу* те, *íдоу* дéца, да *íдоу*, да *јéдоу* свѣ Дел, *íдоу* дéца, сáме *дóц'оу* Дво, *й'óђоу*, *ош'íдоу* на мéсто Смаћ;

дíгноф се, *засéдноу* м'ужи, *íдоу* Соп, не ч'е га *однéсов*, *íдоу* ги Сел.

18. У глаголе презентске *-и* групе ПодгГ није продро формант *-оу*. Нема, такође, ни трагова Зл. мн. презента типа *роду*, што је неочекивано с обзиром на ближе контакте виших села ПодгГ са СиГ и заједничким развијањем форманта *-оу*.

-и)-у / *-ý*:

сéдиу, *рáниу*, *д'ржсиу*, ч'е *сéдиу*, да *искóч'иу*, да *ч'íстшсиу*, *ш'уриу*, му *ж'íвиу* Муш, *йодéл'иу*, *збóриу* за нáс, п'ушке ни *ш'рáжсиу*, ч'е ме *ж'éниу* Соп, ти *ш'уриу*, *йомéзсиу*, што *дéл'иу*, *нак'íшшсиу*, *весéл'иу* се, да не *ис'рáшшсиу* Сел, *ће га зав'ршсиу*, да ме *усл'ужсиу*, *рáдиу* дéца, *вóл'иу* ме, да *рáдиу*, кэд *рóдиу*, *се ж'éниу*, *одрéдиу*, да *сл'ужсиу*, да *в'диу*, па *се весéл'иу*, *слáвиу* Бóжић Дел, *ш'рáжсиу* он'ј, *ш'рáжсиу* м'уке, *долáзиу*, што ти *намéшшсиу*, да *нóсиу*, *óни увáшшсиу*, тáмо *ж'íвиу* Дво;

ч'е ви *рáдиу*, *збóриу* за вас Љуб, *мéзиу*, *свáриу*, *издрóбиу*, *йодéл'иу*, *иск'ршшсиу* кóлач', *зав'ршшсиу*, *ол'ýшшшсиу*, да ме *ш'рáжсиу*, да *одб'рáниу*, *óни ж'íвиу*, *се йошáл'иу*, *долáзиу* ми, кэт *ће зав'ршшсиу*, *ће се ол'ýшшшсиу* свé Муш, гу *увáшшсиу*, *найрáиу* Соп, *одмóриу*, *йодéл'иу*, *най'униу*, *се уч'íниу* Сел, пáре *сéдиу*, кэд *рóдиу*, да *рóдиу*, да *се уч'íниу*, *долáзиу*, што ми *м'íсл'иу*, да *вáдиу*, *рáдиу* Дел.

-и/и:

нека *ш'рáиш*, *йовр'шшш*, што *рáдиш*, *ш'рч'иш*, *сйáшшш*, *ýдриш* кóп'е, да *долáзиш*, пáре *йодéл'иш* Љуб, да *искóч'иш*, *нóсиш*, *ис'шáиш* се,

искршиш, они се грабиш, ч'е гу остирамиш, те жал'иш, ч'е те зајиво-риш, ч'е му градиш, вариш, наредиш се, шуриш, заодиш, остидиш, па ч'е те намеришиш, њалиш, ти в'ришиш, седиш, проодиш, радиш в'ч', славиш, ч'е ти шуриш, седиш још, да се скуйиш, ч'е њраиш, што ч'е њравиш, седиш, ол'ушишиш, да се с'ушиш, њражиш Муш, искршиш, да славиш, договариш се, одредиш д'н, одредиш се, месиш погачу, оме-сиш жене, сиремиш, куйиш п'рстен, замезиш, сиремиш дар, кола нају-ниш, да се сел'иш, да се растуриш, да ги зајал'иш, шарениш ги Соп, извадиш, весел'иш се, искоч'иш, њодел'иш, шуриш гу, дофашиш га, да се оијааниш, заклониш ги, к'рстиш га, уч'иниш адете, ч'е се ожениш, ч'е се д'ржиш, да њреноч'иш, да не ми искоч'иш, да не те водиш, да не истериш (: истерим, истерила) Сел, радиш, долазиш, да ме мрзиш, не мисл'иш, ће се расјушишиш, куйиш, и деца ме вол'иш, не се жениш, не радиш, ч'удиш се, т'ја служиш, се шал'иш, с'к се ѡакмич'иш, жишиш сви, долазиш, смешку ми њраиш, да извадиш Дел, да ч'иниш, ако ра-диш, да седиш, па оч'истиш, не долазиш, г'мно њраиш Дво, с'ишиш, к'рстиш, уфашиш Смаћ, људи весел'иш се Леш.

-и)-в:

ч'е њраиш, ч'е видиш, да ме носив, ч'инив, одморив, наѡраивш се, шуриш, тако долазиш, те с'ишиш, да се науч'иш, све се одредиш, скуйиш се, ѡредиш се, њодел'иш, па гу ѡражиш, добро живив, да уфашиш, сви се веселиш, сукул'јаш ѡраиш, уѡал'иш ѡган', добро не видиш Љуб, седиш ги, да се ѡишиш, да ме ѡражиш, проодиш, завршиш, ч'е месиш, шуриш ти, остидиш гу, ѡниш Муш, њодел'иш ги, уѡал'иш ѡгань, б'њак с'ишиш, да не видиш, дел'иш см'кве, да се ѡрич'естиш, да му ѡиво-рив, се ѡоздраив, и с'ишиш гу, ѡражиш п'аре, па га вратиш, с'ишиш се, ч'е те уашиш, ѡѡкадиш се, наѡвариш трактор Соп, да ѡражиш, да ме истериш, шуриш бисаге, шуриш у з'мн'у, они се искорашиш Сел, шалиш се, добро живив Дел.

19. Број примера са обликом Зл. мн. презента глагола без осно-винског вокала у ПодгГ није велик. Осим у Соп и Муш, у осталим местима овакав тип Зл. мн. презента потврђен је усамљеним приме-рима, који су — ако нису остатак другачије дистрибуције облика Зл. мн. презента — настали асимилацијом и контраховањем у вокалским групама.

а) Глаголи -е презентске групе:

да га донесу Љуб, да не ѡкољу, д'е да с'ишиш (: сп'ијем), и да узу, да гу узу, ч'е с'уш (: с'ејем)), мајстори ѡраиш, па ч'е се наѡиш, ч'е ѡиш, да однесу, узу (: узем) Муш, се сакрију, се нац'у, да б'ину, деца с'ишиш, да с'ишиш, саберуш се, сви се саберу, саберу се, да ѡл'ач'у, да не однесу, да кажу, к'т се дигну, к'д ѡегну, да л'егну, да ѡишу, к'т ч'[e] иду, да

ојомињу, да *убију*, *иоју* сви, *обучу* се, *изнесу*, *дигну* га, *омију* децу, *ио-ију*, *изеду*, *де че даду*, *доу* куд нас, *ошидну*, *кад улегну*, *ошкрију* гу, *седну* жене, *седну* бабе, да *се сајдишу*, *изнесу* гу, *узу* два бокала, *иду*, *се зову*, да *седну*, *седну* тужа, и *ошидну*, *донесу* га дома, *изнесу*, *каг че доу*, да *седну*, *узу* дар, *иоију* кафу Соп, *иосеу* Сел, *каг иорасну*, *можу* они Дел.

б) Ретки примери типа *чуву* (: *чувам*), *људи* не *чуву*, и *они знау*, и *тој знау* Дел, могу бити резултат фонетских промена (*чувау* > *чувоу* > *чувуу* > *чуву*).

Истог порекла може бити и усамљен пример *прају* (: *праим*) (*прау* > *прају*).

20. У СиГ -у из наставка за 3л. мн. презента чува вокалску природу — реализујући се најчешће као пун вокал, или као *у* — а број потврда са девокализацијом (> *w*) није велики.

За говор Сиринића карактеристична је знатна конкуренција типа основа — са проширењем основинским вокалом или без проширења, а оваква конкуренција основа резултат је контаката СиГ са околним говорима — ПодгГ (в. т. 14–18) и јужнокосовским говором (в. т. 25).

21. Асимилативним дејством -у из наставка утицало је на лабијализацију основинских -а и -е, па је у СиГ у 3л. мн. презента створен формант -оу. Ову маркантну црту СиГ је развио заједно са ПодгГ¹⁶, а судећи по доследности форманта -оу, изоглосно огњиште је у Сиринићу.

Број примера са групама -а)-у и -е)-у овом говору мали је.

а) -а)-у:

сваки не *карау* ГБ, да *иродау* Суш; не *ваљаоу*, *имаоу* буце Штрп.

У примеру — док *се сирау* (: *спраљам* — *спраљоу*), са факултативним односом *сираљоу* : *сирау*, -а- остаје стабилно пошто је под акцентом и пошто се наслања на -а из првог слога.

У СиГ није потврђен ни један пример типа *имају*. Разлог може бити у пасивној артикулацији -ј- у неким самогласничким групама у СиГ, али је могуће и нивелисање према односу унутар других вокалских група у 3л. мн. презента, у којима нема -ј-.

б) -е)-у:

ка неће *ирићеу* Јаж, ће *дођеу*, ће те *нађеу* ГБ; *закольеоу* свињу, па ће *ошинеоу* Штрп.

¹⁶ Целокупном дијалекатском композицијом СиГ и ПодгГ, иако профилисани као посебни говори низом различитих црта, повезују и нека заједничка својства.

в) Забележене су само две потврде са билабијалним фоном -w (< -y): *йóiew* Бер, *да убиíew* Суш.

г) У глаголима -и презентске групе претходни једнофонемски наставак -е замењује се у СиГ једнофонемским наставком -у, али без проширења основе, а број примера јужнометохијског типа са проширењем основе није велики:

бићи ће *искóчуу*, не ми *квáчуу сáге* Јаж, да се *онóдиу* Бер, неће се *сéишу*, ти *лéжиу пáре* Суш;

ће ме *нóсиу* ГБ, ће ми *йрáиу*, ме *вóлиу*, да ни *найрáвиу* Суш;

ће се *одвóиш*, да *нóсиш*, ће *квáчиш* Јаж, да ви *найрáиш* ћеу Бер, ће га *зайáлиш* Суш.

22. Нови наставак -оу у 3л. мн. презента глаголских група -а и -е нивелише тип граматичке основе свих глагола, пошто се ствара систем у коме је граматичка основа свих глагола у 3л. мн. презента на сугласник: *пит-оу*, *слуш-оу*; *дођ-оу*, *криј-оу* : *траж-у*, *збор-у*. Овакво нивелисање различитих типова основа на један подупрто је експанзивношћу типа са ширењем основе са основинским вокалом у 3л. мн. презента у јужној Метохији, али и стањем у СрГ и ГГ. Подстицај је могао стићи пре свега из СрГ, пошто велики број глагола има основу на сугласник (*бер-еиш*, *нос-еиш*). Није без значаја ни чињеница да у јужнокосовским говорима велики број глагола има основу на сугласник (*трч-у*, *бер-у*, *пој-у*) (према мом материјалу).

а) -а)-у > -оу:

снаве *слушоу*, ме *викоу*, *бéгоу* од нас, вас ве *йишоу*, *чувоу*, *дáвоу*, *мéшоу* Штрп, *íмоу стрéћу*, *чéкоу*, ће ме *чéкоу*, ће ти се *йошéйоу*, *нéзноу* ништа, *сйрéмоу*, *ушéйоу*, *йуцоу* на нас Јаж, де *йрiчоу* оши, *разговáроу*, да га *йл'áчкоу*, да се *окуйоу*, да му *дiркоу* неврсту, *вénчоу се*, кэт *йоглéдоу*, мáтер *нéмоу* Бер, *ће се искiдоу*, *йрiчоу* за кúће, *не дiроу*, *йуцоу* пушке, Бугáри *бéгоу* ГБ, они *викоу*, *нé ме викоу*, *йгроу*, *зiдоу*, *слушоу*, *йéроу*, *дýвоу*, ни *мéшоу* рабóту, *мéшоу* свé, тáмо га *йу-роу*, ги *йуроу* Суш;

ће *лéгоу*, ће се *сйéйоу*, и *слушоу* свé, што ги *вáльоу* дрва, да ги *сликоу* Штрп, му *дáвоу*, гу *викоу*, ће *лéгоу* Сев, мáло *йоiгроу*, *вечéроу* ГБ, па *викоу*, *йéйоу*, да не *ушéйоу*, *йуцоу* Суш.

б) -е)-у > -оу:

йдоу у кúћу, *йдоу* лéпо, *йдоу* на бачéн'е, првичáри *йдоу*, па *дó-ћоу*, *дóћоу* на слáву, ме *йошйујоу*, *йóјоу* пéсме, да ме *ýзоу*, ће ти се *смрзноу*, ће ни *укрáдноу*, нас не *крáдоу*, ве *лáжсоу*, не *чујоу*, *кажýјоу*, *жéђејоу* (: жéђејем) Штрп, да је *кажсоу*, *нéћоу* ги, ће *йдоу*, ће *ýзоу*, ће *изгiноу*, да *йрiћоу*, ће *снéсоу* кокóшке, те ће *изнéсоу* теј, да ги *изéдоу*,

па да *јéдоу* ма́чке, ка́ко да *уле́ноу*, да *се́дноу* Јаж, да *не* *и́доу*, *и́доу* кри цркве, *ће* *и́доу* за сна́шу, *до́ђоу* свато́ви, *ће* *до́у* (: до́јем и до́ђем : *до-ђоу*), *иза́ђоу* го́ре, гү́ости *до́ђоу*, пријате́љи *остáноу*, *ди́ноу* теј барја́це Бер, *ће* те *закóльоу*, да *ши́јоу* терзи́је, *исцй́оу*, *у́зоу* кўбње, *донéсоу* до́ма ГБ, *жéне* *и́о́јоу*, *ника́ко* *не́ђоу*, да *на́јоу* пу́шку, *и́доу* Бугáри, да ми *и́ре́доу*, *и́ле́шоу* Суш;

ме́льоу чени́цу, *и́йјоу*, да *се* *кри́јоу*, *кри́јоу* *се*, да *оми́јоу*, *и́асоу*, *се* *ко́льоу* јетрве, нека *јéдоу*, да *не* *јéдоу* мо́љци, по *јéно* аљинче *обу́чоу*, да *у́зоу* Штрп, да га *на́ђоу* Бер, *кажү́јоу*, *ме́льоу*, *зна́јоу*, *и́асоу*, *и́о́јоу*, *се* *сме́јоу* / *се* *смй́јоу*, да *се* *огр́ноу* Сев, да *и́орáсноу*, да гу *у́зоу* Суш.

в) Број примера с формантом *-оу* од глагола *-и* презентске групе није велики, али показује експанзивност овог модела у СиГ, пошто у ПодгГ нема оваквих потврда (в. т. 18). Ови примери сведоче о томе да је *-оу* постало граматичким обележјем 3л. мн. презента:

да ме *ви́доу*, а што *се́доу* Штрп, да *ви́доу* Бер, *се́доу* до́ма ГБ,

23. Најчешће у Сев, ретко у Штрп, у 3л. мн. презента јавља се наставак *-о*. Локална иновација *-о* настала је из наставка *-оу*, на шта упућује стање како у осталим местима СиГ, тако и у онима у којима се јавља *-о*.

Наставком *-о* ствара се једнофонемско обележје које се додаје на основу са сугласником, па се на тај начин ствара однос: им-о : крад-о : држ-у : греб-у.

а) *-а)-у* > *-оу* > *-о*:

и́мо зéвњу, *бе́го* од нас, *ди́зо*, *и́ско*, *си́рү́го*, *и́рода́во* сéно, *ка́ро* се, *вас* ве *и́ишо*, *и́ско* па́ре, *и́уцо* на нас, *ће* *зи́до* ку́ћу, па да *дү́во*, да те *че́ко*, да га *слу́шо* Сев, сви *ко́йо*, *си́ре́мо* за зиму, *не* га *ои́крй́во* Штрп.

б) *-е)-у* > *-оу* > *-о*:

не *кра́до*, *ће* не *ви́кно*, *ће* *до́ђо*, нека *јéдо*, *и́ре́со*, *и́ле́шо*, *гре́бо*, *и́е́чо*, *они* *се́јо* / *си́јо*, *о́ро* њйву, *ои́кино*, *ни* *се* *ди́гно*, да *чу́јо*, *се* *ми́јо*, да *оми́о*, *тра́ве* *никнү́јо*, да *ме́льо* чени́цу, *чу́во* оуце, *не* *мо́го*, па *они* *о́ђо*, *не́ђо*, *верү́јо* му, *блү́јо*, *дои́ишувү́јо* се сэс нас, *живү́јо* ка ми Сев, *они* *ће* *ои́ино*, па *ће* *изéдо* Штрп.

в) Поред тога што се наставак *-о* као обележје глаголског облика јавља у 3л. мн. презента гл. презентске *-а* и *-е* групе, наставак *-о* јавља се и у радном глаголском придеву м. р. глагола са аориском основном на сугласник¹⁷:

Они *ће* *и́асо* кра́ве : *ти* си *и́асо* кра́ве Сев;

¹⁷ Више о овомс в. МР СудбЛ, 452.

Браћа ће *йáсоу* буце : не сэм *йáсоу* Штрп.

Подударност наставака не ствара хомониме, пошто су код највећег броја глагола презентска и аористна основа различите, а и уколико се облици морфолошки подударе — конгруентне речи или контролор конгруенције, пре свега субјекат, затим помоћни глагол у сложеним глаголским облицима, показују о ком је глаголском облику реч.

24. Наставак -у у СиГ потврђен је од глагола -е и -и презентске групе, док је од глагола -а презентске групе редак.

а) Глаголи презентске -и групе најчешће имају наставак -у, који се додаје на основу без основинског вокала, док су други типови (в. т. 21г, 22в) ретки. Овакав однос основе и наставака приближава СиГ јужнокосовском:

не се шрйу, шрчу, да дошрчу, ће не издангубу, ће ми досáду, ми чáшу (: чáтим, „приговарају”), стáлно му чáшу, мóгле да израду, сна́ве ми ráду, на Прóчку се скуйу, да ме зговóру, дрва не гóру, да шрáжу девојку, не гу ни др́жу, сáс нáс збóру, за ко́га збóру, нóсу во́ду, вршу чспíцу (: вршим), јáшу на мéкс (: јáшим) Штрп, свí се чúду с мéне, ўочи да ти извáду Јаж, да вíду жéне, во́ду жéне, ће гу кáчу на ко́ња, скуйу се Бер, сáс нáс збóру, нóсу во́ду, нóсу паре, вршу дэ́нска, се гóспíу, не се кр́спíу, да се йрекр́спíу, гóру дрва, йушíу во́ду, др́жу чáше, йíшíу, шрáжу ченицу, но́ћу, да свáру, йóу ко́ње, кр́у кошýље, вáду во́ду Ссв, ми збóру, оúде сéду, ће се врáшу, да те во́ду, да те вíду, мланéсту ће гу угрáбу, да вáру грá, найромéну се ГБ, долáзу на слáву, ráду сáс нáс, да кýу, ће свáру, кр́у, јáшу, ће га остíáју (: остáим), се гóспíу, да се йрекр́спíу, нóсу ни, ће не йушíу (: пуштим), ни лéу кокóшке, др́жу, йíшíу, шрчу, сéду, да йáлу Суши́ће, ће се ожéну тáмо, па га ўдру Суш.

б) Иако у глаголе презентске -е групе знатно продире наставак -уо / -о, (в. т. 22б), већим бројем примера потврђено је и чување старијег стања, наслањањем на јужнокосовски однос:

се шрэсу, йлéу чарáпс, грéбу трáву, да гу одéру, óни се кýну, ће исйóју, сéу, волóви ни óру, да га ошкíну, ће га огр́ну, да дíгну сéно, дéца се зóву, óни дáу (: дáдем / дáем), отúда дáу, па ће йíшу, да намáжу, ће не ко́лу Штрп, ни íду прет кýћу, љúде ушéйу, сáл те йошуйкýу, да не батíшуйу (: батíшúјем) Јаж, да јéду, да íду, да йíу, не мóжу Бер, да ме убíу, ће те убíу, ће йобíу, обúчу у тéше, наувр́жу се трéске, сабéру се ГБ, да изóру, да ни найíшу, йрéжу ко́ње, да зáину сáс нáс, ће йошíу, да ги ошрúу, не ни верúу, се радúу, болúу прекај мéне („као ја”), однэсу, да йожн'éу, јéне куйу, йóју на слáу, да ме убíу, ал ће ме убíу, зарадúју, добíу, сéчу сáс шáру Суш.

в) У мањем броју примера глагола типа *бѣгам*, у којима је пр-структуриран тип основе једначењем презентске и аористне основе, јавља се наставак *-у*, који се додаје на сугласничку основу:

кoкoшкe јáјцe *крѣку* (: кoкoшкa крѣкa), пa гa *вiку* Бер, *дiзу*, *чѣку* плáту, *сiрyгу* Суш, *бѣгу* по планине, и нáше *крѣку* ГБ.

Ови облици — ако нису фонетског порекла — могу бити траг ранијег односа *дизала* : *дижем*, *викала* : *вичем* (са ширењем на глаголе с основом на задњонепчани сугласник). На овакве трагове упућује и састав становништва, пошто се према Сирињићу кретала васојевићка и кучка усељеничка струја¹⁸, већ делимично језички адаптирана у јужној Метохији.

Иначе, изразито доминирају облици типа *дiзоу*, *бѣгоу*.

25. Експанзивност основе са уопштавањем основинског вокала и у 3л. мн. у СиГ нема ону снагу коју има у јужнометохијским говорима.

Отпорност неких типова глагола на ширење основинског вокала у 3л. мн. презента и релативно велика снага типа *шрчу*, *иоју* у СиГ може се посматрати у контексту стања у овом глаголском облику у оближњем јужнокосовском говору, према коме је Сирињић географски отворен Бродском клисуром. Према подацима којима располажем из јужнокосовског села Гатње, у овом месту је формиран стабилан систем у коме је уопштено *-у*:

- а) *-а*: *рабошају*, *имају*, *викају*, *бѣгају*, *кошају*;
- б) *-е*: *бѣру*, *иѣру*, да ни *ору*, *кољу*, *шрѣсу*, *куйју*;
- в) *-и*: *шрчу*, *носу*, *ће загору*, *косу* траву, *шрчу*, *све сакују*, *чуду се*.

26. Облицима 3л. мн. презента ГГ и СрГ наслањају се на западномакедонско стање ширењем наставка *-еи* (< *-аи*) на све глаголе (в. т. 3). Формант *-е(и)* додаје се на стару основу, па су ова два говора остала изван иновације ширења основинског вокала из осталих лица у 3л. мн. презента свих глагола, осим у делу ГГ (в. т. 28в).

27. У СрГ наставак *-еи* уопштен је у свим глаголским групама, а новија грађа не коригује стање које бележи М. Павловић¹⁹, па се не наводи много новог материјала:

имаеи, *иомераеи*, ме *слушаеи*, Душку гу *ваћаеи* Бог, *ће ме ушѣеи*, *знаеи* да *играеи*, да се *мешаеи* Мушн, *извираеи* воде, *ће се шѣеи* ос н'и Љу;

¹⁸ Исп. РМ Подг, 304–305.

¹⁹ ПМ ГСЖ, 195–198.

нека *дóнесет̑*, ме *крд̑ет̑*, па ће *ис̑и̑вет̑*, *вр̑ж̑у̑ет̑* коњи Бог, нека *на̀берет̑* трава, *л̑аж̑ет̑*, да *нѐ* не *из̑л̑аж̑ет̑* Пла, да *сѐ* *раз̑минет̑*, *м̑е̑шет̑* прет кућа Локв;

рукојћи *но̀сет̑*, па *сѐ* *вр̑шет̑*, нека ги *п̑ра̑шет̑* Бог, *п̑и̑шет̑* дрва у óгењ, не *г̑у̀* *ви̑шет̑* Драј, му *чи̑нет̑* ма̑ђи̑е Лок.

28. У ГГ је стање сложеније, пошто су забележени и различити наставци и различити типови основа.²⁰

а) У глаголима *-а* презентске групе потврђен је само тип *има̀је*, *вра̀ћа̀је*, па се овим типом ГГ разликује од околних говора:

жéне ге *чѐка̀је*, се *вра̀ћа̀је* Бр, ће *сѐ* *ну̀ша̀је*, да *сѐ* *п̑е̑ша̀је*, свéшћо *има̀је* Ре, *с̑и̑два̀је* пáре, *с̑и̑рѐма̀је* ба̀егџи Рап, *бѐга̀је* од рáбота, *шу̀ка̀је* на п̑ут Рад.

б) Глаголи *-е* презентске групе имају редовно облике типа *п̑р̑че̑т̑*: да *зéмет̑*, га *п̑рѐдет̑* Бр, кáне — *п̑о̑п̑и̑ву̑ет̑*, *с̑и̑вет̑* до но̑ћ Кру, *п̑у̑ет̑* п̑и́л'и̑ћа, ће *з̑а̀пр̑ет̑* од рáбота Рап, ће *сѐ* *у̀зет̑*, *и̑́чет̑* Лешт.

в) У глаголима *-и* презентске групе потврђена су два модела: модел с наставком *-е̑т̑* (*нос̑-е̑т̑*) и модел у коме у 3л. мн. презента продире основински вокал (*носи-и̑*), па се на нову основу додаје наставак *-и̑*.

Облици са наставком *-е̑т̑* захватају највс̑и део Горе:

Тр̑че̑т̑, *но̀сет̑*, да *сѐ* *раз̑бол'ет̑* Бр, *п̑р̑и̑ет̑* гла̑ћ, да го *ви̑шет̑* Мл, му *ви̑сет̑* а̀љиш̑ћа, *см̑р̑дет̑* Ре.

У местима најближим јужној Метохији — Крс, Рап, Орч — остварен је продор основинског вокала у 3л. мн. презента у глаголима *-и* презентске групе. Продор може упућивати на евентуални контакт са говорима који познају овакав тип основе²¹:

П̑и́л'и̑ћа *л'е̑т̑и̑т̑*, *с̑е̑ди̑т̑* на кáмењ, *в̑а̀ри̑т̑* Рап, *п̑ра̑и̑т̑*, *п̑ра̑ж̑и̑т̑* га, *м̑е̑си̑т̑* л'éбои Крс, дéјка га *ки̑и̑т̑*, ме *мáми̑т̑* Орч.

СКРАЋЕНИЦЕ ПОМЕНУТЕ ЛИТЕРАТУРЕ

БА ДИЈС	Белић, Александар, 1905, <i>Дијалектни источне и јужне Србије</i> , СДЗБ I, Београд
БМ ГСМ	Букумирић, Милега, <i>Говори северне Метохије</i> , докторска дисертација одбрањена 26. фебруара 1999. на Филозофском факултету у Новом Саду (рукопис)
ВБ ДГр	Видоески, Божидар, 1960–1961, <i>Основни дијалектни групи во Македонија</i> , у: Македонски јазик 11–12, Скопје

²⁰ Више о облицима и примере в. у МР Гора, 413–416.

²¹ Уп. МР Гора, 415.

ВБ КумГ	Видоески, Божидар, 1962, <i>Кумановскиот говор</i> , Институт за македонски јазик, Скопје
ВБ СМГ	Видоески, Божидар, 1954, <i>Северниите македонски говори</i> , у: Македонски јазик 5, Скопје
ЕГ Орах	Елезовић, Глиша, 1949-1950, <i>Један оглед нашег говора из Ораховца у Подрими код Призрена</i> , у: Јужнословенски филолог XVIII, Београд
КБ Ист	Конески, Блаже, 1966, <i>Историја македонског језика</i> , Просвета — Кочо Рацин, Београд
МР Гора	Младеновић, Радивоје, 2001, <i>Говор Шарџанинске жупе Гора</i> , у: СДЗБ XLVIII, Београд
МР СудбЛ	Младеновић, Радивоје, 1999, <i>Судбина -Л на крају слога у српским говорима на југозападу Косова и Метохије</i> , у: Српски језик IV/1-2, Београд
ПА ТрЛице	Пецо, Асим, 1995, <i>Треће лице множине презентиа глагола иија: носиии, вољиии и држаиии у говорима шипокавског нарјечја</i> , СДЗБ XLI, Београд
ПИ ТрЛ	Поповић, Иван, 1953, <i>Треће лице множине презентиа у војвођанским говорима</i> , у: Зборник Матице српске, свеска 4, серија друштвених наука, Нови Сад
ПМ ГСЖ	Павловић, Миливој, 1939, <i>Говор Срепичке жупе</i> , СДЗБ 8, Београд
ПМ ГЈ	Павловић, Миливој, 1970, <i>Говор Јањева</i> , Матица српска, Нови Сад
РМ Подг	Радовановић, Милован, 1965, <i>Становништво Призренског Подгора</i> , Гласник Музеја Косова и Метохије, књ. 9, Приштина
РС ПрГ	Реметић, Слободан, 1996, <i>Српски призренски говор I (гласови и облици)</i> , СДЗБ 42, Београд
СМ ЂГ	Стевановић, Михаило, 1950, <i>Ђаковачки говор</i> , СДЗБ 11, Београд
СТ ТГ	Стаматоски, Трајко, 1956, <i>Градскиот шешовски говор II</i> , у: Македонски јазик 8, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје

Résumé

Radivoje Mladenović

LA TROISIEME PERSONNE DU PLURIEL DU PRESENT DANS LES PARLERS SERBES DU SUD-OUEST DU KOSOVO ET DE LA METOCHIE

La présente étude traite du destin des formes de la troisième personne du pluriel du présent dans les parlars serbes du Sud-ouest du Kosovo et de la Métochie.

Si on considère les formes de la troisième personne du pluriel du présent, les parlars de la région étudiée se divisent en deux groupes. Dans tous les parlars du Sud de la Métochie et dans celui de Sirinić de la montagne Šara, c'est la terminaison -u, typique du dialecte de Prizren

et de la Morava du Sud, qui est généralisée, mais qui se réalise dans certains parlars et dans certains cas comme une bilabiale *w* ou comme une labiodentale *v*.

Dans les parlars à terminaison *-u* (et ses dérivés) on analyse également le destin du radical de la troisième personne du pluriel du présent. Toute cette région est caractérisée par une grande diversité, qui s'ordonne le plus souvent autour de certains groupes d'agglomérations. Dans les parlars du Sud de la Métochie c'est le type de radical à voyelle qui domine largement (*béga-ju* : *dóđne-ju* : *nósi-ju* / *béga-v* : *dóđne-v* : *nósi-v*). Le modèle *nósi-ju* est particulièrement présent dans le parler d'Orahovac de la région de Podrima.

Dans le parler de la région de Podgor de Prizren et dans celui de Sirinic s'est développé un nouveau formant en *-ou* à la troisième personne du pluriel du présent, et ce pour les verbes au radical du présent en *-a* et *-e* (*rabórou*, *bérou*).

Dans le parler de Sirinic, on observe presque régulièrement un présent du type *ródu*, *nósu*, *béru*, *póju* pour les verbes au radical du présent en *-i*, et souvent également pour les verbes au radical du présent en *-e*.

Dans une partie des parlars de la montagne Šara, dans la région de Gora et la vallée de Sredska, c'est la terminaison *-e(i)*, provenant de l'Ouest de la Macédoine, qui est répandue. Dans le parler de Gora on observe pour les verbes au radical du présent en *-a* la terminaison *-e* (*imaje*, *bégaje*), de sorte qu'on a les formes suivantes: *imajet* : *nóset* : *béret*.

ТАЊА ПЕТРОВИЋ
(Београд)

ЕТНОЛИНГВИСТИЧКА ГРАЂА О БОЖИЋУ КОД СРБА У БЕЛОЈ КРАЈИНИ¹

У најјужнијој словеначкој регији Белој Крајини, уз реку Купу, у непосредној близини границе са Хрватском, налазе се четири српска православна села — Бојанци, Мариндол, Милићи и Пауновићи. Православно становништво у овим селима представља потомке Ускока који су се у 16. веку населили у области некадашње војне границе између Турске империје и Хабзбуршке монархије.

1. Срби у Белој Крајини — демографска и лингвистичка ситуација

Православно становништво у Белој Крајини некада је било много бројније; данас се, међутим, свело на четири села — Бојанци, Мариндол, Милићи и Пауновићи — у којима живи приближно 280 становника. У другим некада православним селима данас углавном живе гркокатолици, и већина њих је монолингвална, говори само словеначки, док се у неким селима говори „мешано“.

На очување православне вероисповести и српског језика у поменутих селима утицало је постојање школе на српском језику — данашња најстарија генерација становника похађала је наставу на српском језику, углавном код учитеља екаваца који су долазили из Србије. Институција цркве као интеграциони фактор², као и чињеница да у овим селима врло дуго није било мешовитих бракова — невесте су довођене из суседних села или из православних села у Лики и

---

¹ Чланак је саставни део истраживачког пројекта „Скривене мањине између централне и југоисточне Европе“ („*Versteckte Minderheiten zwischen Zentral- und Südosteuropa*“) који се реализује под руководством dr Christiana Promitzera са Универзитета Карл-Франценс у Грацу, Аустрија, и финансиран је од стране аустријског Фонда за унапређење науке (FWF) (број пројекта P15080).

² Православне цркве постоје у Бојанцима и Милићима, с тим што Мариндол и Пауновићи припадају црквеној општини Милићи.

Кордуну у суседној Хрватској — такође су допринели очувању ове етнолингвистичке заједнице³.

Тренутна социolingвистичка ситуација указује, међутим, на поодмакли процес замене језика. Само најстарија генерација у селу има пуну компетенцију у употреби српског језика, а исто тако и у употреби словеначког. Подједнаку компетенцију у употреби два језика, уколико они немају подједнак статус, треба посматрати као једну од фаза у процесу замене језика. Средња генерација српски користи у комуникацији с најстаријом, али са уочљивим потешкоћама, док најмлађа генерација разуме српски, али га не говори, поседујући при томе пасивно знање одређеног фонда речи везаних за православну традиционалну културу. Паралелно са процесом замене језика тече и губљење елемената традиционалне културе и у великој мери губљење православног и српског идентитета. Образовање на српском укинато је после Другог светског рата. Такође, села већ дуго немају своје свештенике — у цркву у Бојанцима свештеник долази из Моравица у Хрватској, а у цркву у Милићима из манастира Гомирје, једном у месец дана или чак и ређе, само за најважније верске празнике. Мешовити бракови су после Другог светског рата у овим селима постали нормална појава, док су пре тога били незамисливи. То је један од сигурних показатеља језичке и културне акомодације мањинске групе већинској. У последњих неколико деценија пољопривреда више није примарно занимање становника ових села. Већина припадника средње генерације ради у околним већим словеначким насељима (Метлика, Чрномел, Виница), што је утицало како на њихову језичку компетенцију тако и на број мешовитих бракова.

Теренска истраживања у православним селима у Белој Крајини спроведена су у периоду од јула 2001. до марта 2002. године, са два основна циља: један је добијање што јасније слике о социolingвистичкој ситуацији у православним селима Беле Крајине, о статусу српског и словеначког језика и ставовима говорника према њима, о функцијама које ова два језика имају у свакодневной комуникацији и вредностима које се сваком од њих приписују; други циљ је утврђивање стања традиционалне културе у овом ареалу и њених функција у дефинисању идентитета становника ових села.

Подаци добијени на терену показују да овај микроареал не представља јединствену и хомогену целину како у употреби српског језика тако и у степену очувања елемената традиционалне културе и

³ Етнолингвистичка заједница је група људи која дели норме, вредности и језичке интеракције (исп. Hamers/Blanc 1989: 166).

обредне праксе. Оштра разлика постоји између Бојанаца с једне и остала три села (Мариндола, Милића и Пауновића) с друге стране. Основни разлог оваквих разлика свакако лежи у чињеници да су Бојанци одувек припадали Словенији (најпре Крањској, онда Дравској бановини, а затим Републици Словенији), док су преостала села по укидању Војне Крајине припала Савској бановини, а онда републици Хрватској. На референдуму спроведеном 1952. становници су одлучили да се ова села припоје Словенији.

Истраживање спроведено према модификованом етнолингвистичком упитнику Ане Плотникове (Плотникова 1996) показује да су елементи традиционалне културе у нешто већем степену очувани у Мариндолу, Милићима и Пауновићима, мада се већина обичаја и обреда данас више нигде не изводи. С друге стране, неке обичајне и обредне праксе се врло добро чувају и у поређењу са другим српским и балканским ареалима имају врло архаичне црте. То пре свега важи за прославу Божића и посмртне обичаје.⁴

2. Божић

Етнолингвистичка грађа добијена теренским истраживањем даје могућност да се стекне слика о синхроном стању традиционалне културе, о процесима који се унутар ње одвијају и чињеницама који је одређују. На основу података добијених у Белој Крајини може се доћи до општијих законитости којима подлеже традиционална култура у изолованим и периферним ареалима. Управо на такве процесе биће указано у овом раду, на примеру прославе Божића у српским православним селима у Белој Крајини.

Важан аспект при анализи биће интерпретација обреда и обичаја од стране самих информатора; оцене, ставови и коментари које информатори износе о појединим веровањима, обредима и радњама омогућавају „праћење индивидуалних конотација, са циљем да збир оваквих индивидуалних конотација покаже објективну слику фолклорне свести. Овакви искази спонтано успостављају временску релацију између 'ја' и 'други некад', али и синхрону, просторну — 'ја' и 'други сада'“ (Сикимић 2000: 310).

У најдетаљнијој и најзначајнијој етнографској студији о Србима у Белој Крајини Филиповић (1970) указује на то да су се обичаји у великој мери изгубили и истиче да се празници из календарског циклуса прослављају „умањено и поједностављено“. Аутор скреће пажњу и

⁴ На чињеницу да мањинске и изоловане групе чувају архаичне особине које су већ нестале у ареалу у коме живи већина указује Пантелић 1993.

на непостојање неких празника који у годишњем циклусу Срба у балканском ареалу заузимају значајно место, као што су Св. Андрија, Св. Лука, Св. Мрата, Св. Игњатије, Јеремијиндан. Са друге стране, аутор указује на преузимање католичких празника од Словенаца, попут св. Медарда и Свих светих. Филиповић истиче посебно место Божића у систему празника код белокрањских Срба: „пада у очи да су се једино стари божићни обичаји добро одржали“, штавише, „има очуваних веома архаичних елемената“ (*op. cit.* 223).

Материјал добијен на терену потврђује Филиповићеву оцену: говорећи о годишњим обичајима, информатори су се најдуже задржавали на прослави Божића, давали најдеталније описе обредних радњи, уз велики број термина из традиционалне културе.

Будући сразмерно богата, етнолингвистичка грађа везана за Божић омогућава како успостављање везе са балканским, преемиграционим ареалом, тако и праћење утицаја суседних традиционалних култура, словеначке и хрватске. Основу за анализу у овом раду представљаће обредна терминологија везана за прославу Божића, заједно са описом обредног контекста у којима се јављају реалије означене овим терминима.

2.1. бадњак: 'бадњи дан, дан уочи Божића'

Бадњак је дан када се врше припреме за прославу Божића. Те припреме почињале су још пре зоре — божићни хлебови су морали бити извађени из пећи пре изласка Сунца. У Милићима је вода за мешање тих хлебова доношена са реке Купе. Увече је домаћин у кућу уносио сламу: *Слама се уноси и дјеца иду за њобом и чујају ону сламу: њију, њију сјо њедесет! говоре — да ће бити сјо њедесет њилића. И дођеш њи, и њу сламу мейнеш исјод... исјо се каже добро вече као уочи Божића, срејан вам Божић, и њу сламу сјавиш доле јод сјо, а њар сламки сјавиш јод сјољњак. То се њрије уносило куј сламе, знам да смо се деца ваљала јо њој слами.* [1]

Затим се уносило семење свих житарица које се сеју током године, и на крају божићни хлебови: *Уносиш сламу, онда уносиш једну шољу сва житја — кукуруз, њшеницу, шја год се сије. И онда божићњак унесеш исјо њако.* [2]

Лексема бадњак код Срба у Белој Крајини нема значење 'трана хроста која се на бадњи дан сече у шуми и наслања на кућу, и чији се део ујутру на Божић уноси у кућу и сагори у ватри', стога што на овом ареалу не постоји обичај сечења бадњака.⁵ У овом ареалу је, ме-

⁵ Према Филиповићу, Срби у Белој крајини су за обичај сечења бадњака „чули тек у радио-емисијама“.

ђутим, присутан обичај који се у извесној мери може сматрати супституцијом бадњака и који је вероватно уведен под утицајем цркве: пред црквом у Милићима се за вечерње на бадњи дан запали ватра, *и онда у цркву унесу церову грану, окиће је мало са бомбонама и унесу у цркву, и то стоји у цркви* [3]. И Филиповић наводи да се у ноћи уочи Божића „није смела прекинути ватра на огњишту и ради тога су на ватру налагали церов пањ. Тај пањ је померан док је горео. (...) И уопште је требало уочи Божића да се ложе церова дрва“.

Курет (1989) наводи да је некада и у Словенији, нарочито у њеним пограничним деловима (Истра, Бела Крајина, Нотрањска, Горишка, област до Каналске Долине), постојао обичај стављања пања у ватру у ноћи уочи Божића. У Чрномљу је непосредно пре Другог светског рата забележено да „denejo na sveti večer na žerjavico velik ranj. Ta gori vso poč. Imenujejo ga 'badnjak'“ (Kuret 1989: 279).⁶

У Мариндолу уместо бадњака постоји *божићње дрво* — јелка, очигледно под словеначким, тј. католичким утицајем:⁷ и Филиповић (1970: 225) бележи да „на Божић многи и сада спремају и у неком 'нуглу' и сада држе окићен јелић (јелку). Код Словенаца је то *javlica* или *božično drvešce*, ако је украшено“.

2.2. божићњак, мейница: 'божићни хлеб'

Божићњак је један од хлебова који се месе за Божић: *то је онај украсни крух, горе се исилеће једна силићаница около, то се славина на хлеб горе, и горе се украси — рецимо, мейнеш колико имаш говеда тољко мейнеш ових... мрвица шестиа. Па онда кокоши, на квочку, ја ишлиће, ја йса, ја мачку — све што имаш у дворишту, то све тамо мейнеш.*⁸ [4]

И Словенци у околини Костањевице (Долењска) божићни хлеб називају *božičnjak* (Kuret 1989: 317). Иста лексема за божићни хлеб забележена је и у суседству белокрањског ареала, у Крајини у Хрватској, као и у Босанској Крајини, Црној Гори и код Буњеваца у околини Суботице (Плотникова 1997: 8).

⁶ О генези и дистрибуцији обреда *бадњак* в. Толстој (1995: 244–252).

⁷ О божићном дрвету код Словенаца в. Kuret (1989: 293–296).

⁸ Занимљиво је са оваквим украшавањем божићњака упоредити текст здравнице која се изговара приликом ломљења колача и врло је распрострањен на српскохрватском терену: *Колико на овом круву шара, толико имао снаја, колико йисма, толико имао сина* (Попово Поље у Лици, Škarić 1908: 157); *Колико на овом круву шара, толико домаћин имо снаја. Колико йисама — толико синова!* (Забрђе, Бјељина 1971, Rihtman-Šotrić 1898: 189).

Други назив за овај хлеб је *љетница*. Слама се из куће изнесе на дан Светог Стевана, 9. јануара, док љетница остаје на столу све до Нове године: *ујутру се слама износи ван, а хлеб сјоји док... зато се зове љетница, њај се начме на Нову годину. Ко први дође од цркве кад се звонило о поноћи, ко први долећи њај сече леба и њај ће бити најјачи њу годину.* [5]

Код белокрањских Словенаца овај хлеб се зове *новолетница* (Kuret 1989: 432).

Нова година (14. 1.) у Белој Крајини се назива *Мали божић*⁹. Везе између два празника се осим у именовану огледају и у бројним обредним радњама које трају од Божића до Малог божића: а) хлеб који се исече на Божић начне се на Нову годину (*љетница*); б) ватра која се заложи на Божић мора горети до Нове године; в) на Божић се започињу само они послови који ће бити готови до Нове године.¹⁰

2.3. *чесница*: 'божићни хлеб'

Као и на већем делу јужнословенског ареала, *чесница* је божићни хлеб који се сломи за *божићни ручак*.¹¹ Чесница се уноси у кућу ујутру на Божић, уз поздрав *Добро јутро као Божића јутро*. Месила се од теста у коме нема кваса: *То се замјеси простица, без кваса, и горе се нареже на коцке, на средину се сјави чесан, зато се зове чесница, и унутра се замјеси динар. И онда с њом чесницом ири иућа идеш око сјола, и онда је ломимо, е сад, онај ко добије динар њај је срећан њу годину и њај динар мора даћи на цркву други дан Божића кад је служба у цркви* [7].

Информатори име овог хлеба објашњавају тиме што се у тесто ставља бели лук (чесан). Оваква народна етимологија повезана је са обичајем који код Срба у Белој Крајини бележи Филиповић (1970: 224), да „свако окуси по ребро белог лука“ пре него се једе *чесница*.

⁹ Код Словенаца се празник Три краља назива *malí božić* (Kuret 1989: 312).

¹⁰ Веза између Божића и Нове године, пре свега у секундарној употреби ритуалних предмета, среће се и у другим деловима јужнословенског ареала: Толстој (1995: 148–149) наводи такву секундарну употребу предмета после јужнословенског ритуала са бадњаком: у Поповом Пољу (јужна Херцеговина) нагорелу глављу су после Бадње вечери по други пут палили на огњишту уочи Нове године (Св. Василија Великог); у Јадру (Србија) божићни пепео су за Нову годину мешали са мекињама и давали стоци ради здравља.

¹¹ Божићни ручак је у ствари доручак, док се ручак под словеначким утицајем назива ужина. Исп. исказ информатора: *Ујутру за божићни, њо смо ми звали божићни ручак, прем је њо доручак јер је ручак појодне, али код нас нема ручка него је ужина, њо словенском обичају, још од некада.* [6]

Skok (1971: 313) етимологију лексеме *чесница* изводи из придева *čest = част 'срећа, успех'.

2.4. божјиће мрвице

Остаци чеснице који остану на столу после божјићног ручка зову се *божићне мрвице*: *А ти божјиће мрвице што остану на столу, то се спреми, ја онда кад се крава шели или се овца јагњи, да онда ако има шежак њорођај, вели се дај донеси божјићних мрвица. И то се вјеровало да ако им даш оних божјићних мрвица то се лако рјеше.* [8]

Како истиче Плотникова (1997: 163), коришћење мрвица хлеба у магијским радњама при лечењу је „обусловљено аналогичним својствима хлеба и обрядовой пици; вместе с тем в магии и целительстве предпочтение нередко отдается именно этим последним частичкам целого“. На словенском простору су се мрвице од хлеба који се једе на Бадњи дан, Божић или на Св. Стефана врло често користиле у народној медицини. У Словенији их називају *koledne drobtine* и користе се за лечење реуме (Kuret 1989: 375). У словачко-моравској пограничној области мрвице хлеба су коришћене при припреми 'магичне воде' (*úrkova voda*) за бацање чини или за лечење. Пољаци су сматрали да мрвице хлеба које приликом једа испадну из уста помажу при лечењу брадавица (Плотникова 1997: 163).

2.5. њолазник, божјићи гости

И ујућу је њолазник, овде кажу њолазник у Бојанцима, а у Миљима и Мариндолу божјићи гости. Онда он долази у кућу, то је обавезно мушки, божје сачувај да би женско зашло у кућу, нема среће целу годину. И онда га њосијаш са оним жићом, он ти назове мир божји, Христос се роди, дарујеш га. [9]

Код Словенаца се први гост који дође у кућу на празник Св. Луције назива *položar* или *plaženik* (Халозе), *položič* (Прекомурје). Верује се да кућа коју он не посети те године неће имати среће. Такође, и код Словенаца се врло лошим знаком сматра уколико први гост буде жена: „Na Lucijino, božično in novoletno jutro mora prvi priti moški k hiši, ne ženska (...) Če se katera spozabi, jo grdo gledajo: Dolinci v Prekmurju ji zagroze, da ji bodo poveznili škaf na glavo (...) V Porabju ne spustijo ženske v hišo, če se zjutraj prva oglasi. Celo ozmerjajo jo, jo nazinejo in za njo mečejo 'cemelünjek' (mokro ilovico za mazanje tal). Ženska namreč prinese 'šatringe' (uroke) k hiši“ (Kuret 1989: 249). У Прлекији се веровало да ће целе године пуцати обручи на кацама уколико на дан Нове године жена прва уђе у кућу, а у Белој Крајини међу Сло-

венцима се сматра да жена — први гост у кући изазива да се целе године „suhi posoda, da se škafi razsujejo, da obroči ne drže“. У околини Цеља из ових разлога читав дан на Нову годину држе затворена врата, а у Пољанској Долини (Горењска) тог дана избегавају чак и сусрет са женском особом (*ibidem* 435).

У већем делу Словеније на дан Божића није се одлазило никуда осим у цркву. Веровало се да долазак госта на тај дан доноси несрећу (Kuret 1989: 339). У источном делу Словеније (Прекомурје, Бела Крајина) забележен је, међутим, обичај да у кућу пре подне долази гост који се онда домаћинима придружује за празничном трпезом. Као и у Мариндолу, он се назива *божићни гост*. Kuret (1989: 339) наводи да је у Белој Крајини *божићни гост* често животиња — петао или јагње.

2.6. комадари

У православним селима у Белој Крајини још увек живи сећање на обичај да група деце или одраслих на Божић иде од куће до куће и пева песме, при чему их домаћини дарују: *Код нас је то било, само не знам кад је то било, знам да су нас даривали дјецу са кудељом. Или кудеља или њовјесмо. Знам да се с њим, то око главе се мејне то њовјесмо, само кад је то било, ја њи, видиш, то не знам више. Ја се више не сјећам што се то њевало. То је било док смо били мали, њосле... [10]; За Божић се њевало: Добар дан, господар, данас ми је Бог и божић дан, родила њи њшеница бјелица и винова лозица. Онда изиђеш са њи њром вина, изиђеш са хљебом, месом, и то су им моја браћа носила њред кућу. То су Цигани њјевали... Да, комадари смо их звали. [11]*

Обичај комадара, онако како је забележен у етнографској литератури, добра је илустрација за међусобне односе између становника ове покрајине који припадају различитим религијама — у комадаре су на оба Божића, католички и православни, Словенци и Срби ишли искључиво једни другима, никада између себе у оквиру исте групе. И Филиповић (1970: 225) наводи да „Срби не иду у комадаре између себе“.

Постојање коледарских опхода посведочено је и у фолклорним текстовима. Анализирајући садржај коледарских обредних песама забележених у Белој Крајини, Terseglav (1996: 63) истиче „da so kolednice srbskih otrok nekoliko drugačne, ne poznajo namreč osrednjega motiva o fantiču“.¹² Становници православних села памте текст који изго-

¹² Поменути мотив у ствари представља верижну формулу у којој се полази од зеленог бора пред кућом: *Dober dan, gospodar, Pred hišom vam zelen bor, Na boričku konjič mlad, Na konjičku sedelce, Na sedelcu sinek mlad, A na sinku kapica, na kapi-*

варају комадари у облику у коме су га забележили Филиповић и Терсеглав. Овај текст одликује рима *госјодар* : *комадар* (*Dobar dan, gospodar, pred kućom ti komadar!*), која се не јавља у хрватским и словеначким варијантама. Terseglav (1996: 63) наводи да су лексему *комадар* „informatori razložili tako, da so komadari (komedarji in tudi komedičarji) tisti otroci ali fantje, ki so ob božiču hodili po hišah 'v komadih', v parih“. Од информатора на терену добијен је, међутим, податак да се лексема *комадар* повезује са лексемом *комад* [круха], а ове две лексеме јављају се и у наведеном тексту. Значења ове лексеме у РСАНУ (*s. v. коматшар/-а*) су „нерадник, ленштина који само мисли о јелу; неспретан човек“ (Србија); исп. и друге потврде из источног дела јужнословенског ареала: *коматшарка* „нерадница, која мисли само о јелу“ (Враће, Златановић 1998), мак. *куматшуша* „лакомица, готованка“ (РМНП), буг. *коматан*, *коматанин*, *коматана*, *коматанка*, *коматанче*, *коматар*, *коматара* „готован“ (БЕР *s. v. комат*). Сикимић (1998: 39) наводи да је *комадара*, мак. *куматшуша* и назив којим се у породици погрдно ословљавају млађе жене са истим генерацијским статусом (јетрве и заове). БЕР овај погрдни назив своди на грџизам (исп. сх. *комад/коматш*), са чим је у складу и интерпретација информатора у Белој крајини. Сикимић (1998: 39) овакву етимологију сматра прихватљивом, имајући у виду фразеологизме са специјализацијом значења „парче“ > „парче хлеба“.

Занимљиво је да Срби у Белој Крајини и данас употребљавају лексему *госјодар* у значењу 'домаћин': *Увече госјодар уноси сламу у кућу*. [12]

3. Етнодијалекатски текст

Термин *ејнодијалекатски шексѝ* у научни дискурс уводи А. А. Плотникова (уп. Домосилецкая *et. al.* 1998).¹³ Сикимић (2000: 328) за

ci kitica, Na kitici tičica (Podzemelj 1890, Terseglav 1996: 63); ова формула може бити и редукована: *Dober dan, gospodar, pred kućom je zelen bor, na boru je tičica...* (Метлика 1956, *op. cit.*). Варијанта ове формуле јавља се у обредним текстовима пре свега у ареалу који обухвата Босну, само што елементи који се уланчавају најчешће нису толико бројни, а главни актер је Бог, док се као локус уместо бора може јавити и стог; исп. *Домаћине, газда мој, | отвори ми б'јели двор | виш' кућом ти зелен бор, | виж њим сједи госјод бог; | десно крило раскрилијо, | теби срећу удјелијо | и ти нами, домаћине!* (Simić 1962: 218); *На шом њољу задјели сјог, на њем сједи госјодин Бог, неком дијели шаком, неком кайом, а нама, красна браћо и пријатељи, и шаком и кайом с нашом срећом и њуном врећом* (Попово Поље, Лика, Škarić 1908: 157–158); *Он садио велики сјог | на њем сједи госјод Бог | некеме дијели шаком | и некеме кайом | и добром срећом* (Мајкић-Јапра, Петровић 1981: 166).

¹³ О природи и функцијама етнодијалекатског текста в. Сикимић 2002.

исти садржај користи термин 'етнографски исказ', који разликује од 'аутобиографског' и истиче да се „дефинисањем 'етнографског' исказа као циљног резултата језичких испитивања уз употребу етнолингвистичког упитника отварају и друге могућности употребе добијеног теренског записа“ — на тај начин могу се добити различити социolingвистички подаци и културолошки релевантна грађа. Теренски записи садрже податке о ставовима носилаца одређене културе о себи и другима и о процесима који се у тој култури одвијају. На основу ових података добија се представа о стању традиционалне културе у одређеном ареалу.

И Клепикова (1996: 115) указује на неопходност редефинисања односа између етнографског и дијалекатског записа, и њихове употребе како у лингвистици, тако и у етнологији: „Существенный недостаток описаний этнологических сюжетов в лингвистических трудах состоит в том, что их 'язык описания' не является 'языком изучаемой культуры', и, следовательно, 'словесный (= диалектный) текст' не совпадет с 'культурным текстом'; таким образом, представлена ситуация, когда лингвист, не владея в необходимой степени этнографическим материалом, не может обеспечить точность изложения соответствующего феномена традиционной культуры (и дать систему 'обслуживающих' его терминов), равно как и этнограф, адекватно описывающий само явление культуры, не всегда понимает значение исчерпывающей фиксации состава связанной с тим явлением терминологии.“

Етнолингвистичка грађа о прослави Божића у православним селима у Белој Крајини садржи велики број етнодијалекатских исказа. Из њих се 'ишчитавају' односи белокрајинских Срба према традицији и њеној функцији у очувању идентитета заједнице и успостављају се релације *некад* : *сада* и *ми* : *други*, с тим што ова друга подела има своју унутрашњу и спољашњу димензију: унутрашња се односи на поделу ових села на две групе (Бојанци на једној а Мариндол, Милићи и Пауновићи на другој страни), а у спољашњој други су припадници другачије традиције, тј. Словенци. Још једна димензија ове поделе је поларизација између самог говорника — информатора и осталих припадника заједнице.

Анализом ових исказа добија се слика о функционисању традиционалне културе која је у сталној интеракцији са другом културом.

3.1. *некада* : *сада*

Истицање разлике између *некада* и *сада* у етнографском дискурсу показује постепено одумирање обичаја у два облика — обичаји или у потпуности нестају, или се редукују:

Ја донесем, и што мало, прије смо донесли то цео сној сламе, шако да смо дјеца лежала у тој слами. Е сад донесем тек толко да ставим под столњак и доле у каквој врећици да је — ишак да је знамење сламе. Тако се ти обичаји губе. А жалосно је то. Јер кад губиш обичаје губиш све онда. [1]

То се тек толико унесе да је знак да се Исус родио у слами и шако... То су код нас и Словенци радили. Некада, а сад се све ошшло. [14]

И обично се... свијећа гори, и измоли се оченаш, а моји ови унуци, и Дејан ишто, само сад некако већ и он ошшта, ови Сшевине доле, сад су већ то двадесет и коју годину, они су у мене ко у Бога гледали кад сам ја молио оченаш. [15]

3.2. ја : други

У овом аспекту се етнодијалекатски текст приближава аутобиографском, чије су главне функције „самопредстављања и самоисказивања“ (Елчинова 1994: 17). Будући да и у формирању етнографских исказа учествују конкретни говорници, и ови искази су попут аутобиографских „одраз интеракција између конкретних личних искустава и индивидуалног поимања реалности“ (Niedermüller 1988: 456).

Кад се на Божић увече уносила слама у кућу, ја то и сад радим... [16]

Код нас у Бојанцима ја вјерујем да нико не уноси сламу у кућу осим мене. [17]

3.3. ми : они — спољашња диференцијација

Етнолингвистичка заједница Срба у Белој Крајини представља етнолингвистичку енклаву, она је „изолована мала српска оаза, јер према северу уопште нема даље српских насеља, а на југу их нема у непосредној близини Купе, него тек у Горском Котару, Пониквама и у околини Огулина“ (Филиповић 1970: 150).

Како у свакодневном животу, тако и у обредној пракси Срби у Белој Крајини у непосредном су контакту са другим лингвистичким, културним и религиозним групама — са Словенцима, римокатоличким становништвом и Хрватима с друге стране Купе. Ове интеракције, видели смо, имају утицаја на елементе традиционалне културе, а о њима добијамо информације и у исказима информатора. Информације ове врсте није могуће добити у етнички и религијски хомогеним ареалима.

И они су долазили к нама у гостије, Словенци, ја знам кад је један учитељ из Адлешића, био је до кољена снијег и он је доша за гостија моме шати. [18]

А што им је најдраже, и мојим снајама, веле, ња што је најслађе оно њиле за Божић. [19]

То се тек колико унесе да је знак да се Исус родио у слами и шако... То су код нас и Словенци радили. [14]

Идемо једни другима у гостије, на пример католички Божић је двадесет њијог, а наш седмог јануара. Онда на пример ја идем њима, неким њријатељима, а они дођу ојети мени. [21]

3.4. ми : они — унутрашња диференцијација

Искази информатора везани за традиционалну културу врло често носе и информације о унутрашњим односима унутар ове етнолингвистичке заједнице и пре свега указују на поларизацију између Бојанаца с једне, и преостала три села (Мариндола, Милића, Пауновића) с друге стране:

Обичаји се до данашњег дана чувају. У Бојанцима се мало мање, али код нас све се чува. [22]

Представљена етнолингвистичка грађа о прослави Божића код Срба у Белој Крајини добијена је уз помоћ етнолингвистичког упитника. Искази информатора који представљају одговоре на питања из упитника по правилу се састоје од информације и субјективног коментара који је прати; уколико се у обзир узму не само добијени подаци о традиционалној култури или неком њеном аспекту, него и субјективне оцене њених носилаца, добија се јасна слика о елементима и синхронном стању те културе, као и о бројним интеракцијама које је уобличавају. Узети у обзир поменуте интеракције, како унутар етнолингвистичке заједнице, тако и са другим заједницама, нарочито је важно кад су у питању изоловане етничке и лингвистичке групе.

[1] [2] [13] — информатори из Пауновића

[3] [10] [12] [19] — информатори из Милића

[4] [16] [21] [22] — информатори из Мариндола

[5] [6] [8] [9] [14] [15] [17] [18] — информатори из Бојанаца

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

БЕР

Домосилецкая
et al. 1998

Български етимологичен речник, София 1971–.

М. В. Домосилецкая et al., *Малый диалектологический атлас балканских языков, Славянское языкознание, XII международный съезд славистов*, Москва, 196–211.

- Елчинова 1994** М. Елчинова, Автобиографичният разказ като самопредставяне, *Български фолклор* 6, София, 17–21.
- Клепикова 1996** Г. П. Клепикова, Семантика карпато-балканского *StrIg- в свете характеристики некоторых мифологических персонажей (компонент *движение*), *Концепт движения в языке и культуре*, Москва.
- Kuret 1989** N. Kuret, *Praznično leto Slovencev* II, Ljubljana.
- Mal 1924** J. Mal, Uskočke seobe i slovenske pokrajine, *Srpski etnografski zbornik* 30, Naselja i poreklo stanovništva 18, Ljubljana.
- Niedermüller 1988** P. Niedermüller, From the Stories of Life to the Life History: Historic Context, Social Processes and the Biographical Method, *Life History as Cultural Construction / Performance*, Т. Хофер, Р. Niedermüller (ed.), Budapest, 451–473.
- Pantelić 1993** N. Pantelić, National minority as the keeper of majority's archaic cultural elements, *Гласник Етнографског института САНУ*, XLII, Београд, 9–14.
- Плотникова 1996** А. А. Плотникова, *Материалы для этнолингвистического изучения балканославянского ареала*, Москва.
- Плотникова 1997** А. А. Плотникова, Славянские поверья о крошках хлеба, *Хлябът в славянската култура*, София, 156–165.
- РМНП** *Речник на македонската народна поезија*, Скопје 1983–.
- Сикимић 1998** Б. Сикимић, Невестинска имена: од хипокористика до пејоратива, *Српски језик* 3/1–2, Београд, 29–55.
- Сикимић 2000** Б. Сикимић, Магија мешења хлеба, *Српски језик* 5/1–2, Београд, 309–337.
- Сикимич 2002** Б. Сикимич, От диалектного к этнодиалектному тексту, *Вопросы региональной лингвистики*, Волгоград, 30–40.
- Skok** P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–IV*, Zagreb 1971–1974.
- Terseglav 1996** M. Terseglav, *Uskoška pesemska dediščina Bele Krajine*, Ljubljana.
- Толстој 1995** Н. И. Толстој, *Језик словенске културе*, Ниш.
- Filipović 1970** M. Filipović, Srpska naselja u Beloj Krajini, *Radovi Akademije nauka i umjetnosti BiH*, 35, Odjeljenje društvenih nauka, 12, Sarajevo, 147–237.
- Hamers / Blanc 1989** J. Hamers / M. Blanc, *Bilinguality and Bilingualism*, Cambridge.
- Златановић 1998** М. Златановић, *Речник говора јужне Србије*, Врање.

Summary

Tanja Petrović

**ETHNOLINGUISTIC MATERIAL REGARDING CHRISTMAS RITUALS AMONG
THE SERBS IN BELA KRAJINA**

The paper aims at presenting the current ethnolinguistic situation in four Orthodox Serbian villages in the Bela Krajina region of Slovenia. Ethnolinguistic material collected in these villages enables the synchronic state of traditional culture to be established. Special attention is paid to the way the interviewees describe Christmas rituals and interpret and evaluate their present state; apart from description of Christmas, interviewees' statements (here named *ethnolinguistic texts*) also carry precious information about attitudes of carriers of a certain culture towards its values, and indicate in- and out-group relations, establishing oppositions such as *then vs. now, me vs. them, us vs. them*. These subjective comments provided by the interviewees help obtain a complete, multilevel picture of a traditional culture, with all interactions that characterize it, both within the ethnolinguistic community and in relation to other communities. It is especially important that these interactions be taken into account for isolated ethnic and linguistic groups such as the Orthodox Serbs in Bela Krajina.

јун 2002.

Helmut Schaller (Hrsg.), **Grundfragen eines Südosteuropasprach-atlas**, Geschichte Problematik Perspektive Konzeption Methode Pilotprojekt, Biblion Verlag, Marburg and der Lahn 2001 (79 стр.). Studien zum Südosteuropasprachatlas, Herausgegeben von Helmut Schaller und Andrej Sobolev, Redaktion Stefan Baumgarth, Band 1

У обрнутој пропорцији стоје обим зборника који се овде приказује и његов значај. Невелик по обиму, зборник **Основна питања лингвистичког атласа југоисточне Европе** вишеструко је значајан, пре свега за балканологију, дијалектологију и лингвистичку географију. На самом почетку морам рећи да је овај зборник посвећен сећању на проф. др Павла Ивића (1924–1999) и у вези с тим желим да цитирам речи колеге Андреја Н. Собољева из моје приватне интернет-преписке: „Ово је скроман начин да се одужимо великом Павлу Ивићу.“ У сваком случају, сигурна сам да ће корисни и добронамерни савети професора Ивића често усфалити посленицима на пројекту *Лингвистичког атласа југоисточне Европе*, као што ће без тих савета с муком излазити из многих недоумица и посленици на нашем *Српском дијалектолошком атласу*.

Андреј Собољев, *spiritus movens* будућег *Лингвистичког атласа југоисточне Европе*, познат је нашој лингвистичкој јавности као већ поодавно реномирани руски дијалектолог и балканолог. Што се лингвистичке географије тиче, он је у њу „на велика врата“ ушао тротомним делом *Лингвистички атлас источне Србије и западне Бугарске* (наслов оригинала: *Sprachatlas Ostserbiens und Westbulgariens*), објављеним 1998. године у Марбургу (*Scripta Slavica*, Band 2–4, Biblion Verlag, Marburg/Lahn), а методе и резултате ове лингвистичке дисциплине обилато је користио у многим својим радовима.

Превладавање уских граница националних дијалектолошких атласа, започето са *Лингвистичким атласом Европе* (АЛЕ), *Ојшћесловенским лингвистичким атласом* (ОЛА) и *Ојшћикарџајским ди-*

јалектолошким атласом (ОКДА), наставиће међународни пројекат *Лингвистичког атласа југоисточне Европе*. Андреј Собољев је тренутно сконцентрисан на објављивање монографија о говорима појединих пунктова који улазе у мрежу будућег Атласа, а које садрже обрађену синтаксу, тематски речник, етнолингвистичке податке, текстове итд. Тако се у оквиру планиране серије Института за словенску филологију Филипс универзитета у Марбургу, под називом *Materiafen zum Südosteuropasprachatlas*, изашле током протекле 2001. године већ две књиге: *Бугарски широколиски говор* А. Н. Собољева и *Албански тоскијски говор села Леиња (област Скрајар)* Хх. Улиа и А. Н. Собољева. У припреми је и трећа књига — Хх. Улиа, А. Н. Собољев, *Албански гегујски говор села Мухур*. До сада је обрађено 11 пунктова, од којих су два са наше територије: Доња Каменица код Књажевца (тимочки говор) и Завала у Црној Гори (пиперски говор). У припреми је пробни том Атласа са 65 синтаксичких, 72 лексичке и 13 етнолингвистичких карата.

*

Зборник *Grundfragen eines Südosteuropasprachatlas* је први том у оквиру серије *Студије о лингвистичком атласу југоисточне Европе*. Он садржи предговор и шест радова разврстаних у три целине: 1) Историја — Проблематика — Перспектива, 2) Концепција — Метода, 3) Пилот-пројекат. У њему су петорица аутора из Немачке, Југославије, Русије и Белорусије размотрили пресудна питања у вези са свим битним аспектима за стварање једног оваквог атласа и својим радовима поставили теоријске основе за обављање ареалних истраживања језика југоисточне Европе. Стиче се утисак, ако поглед окренемо мало у прошлост, да је идеја *Балканског лингвистичког атласа* имала велики број заговорника.

Пилот-пројекти: *Малый диалектологический атлас балканских языков* (МДАБЯ) Института за лингвистичка истраживања Руске академије наука у Санкт Петербургу¹ и *Kleiner Balkansprachatlas* (КБСА) Института за словенску филологију Филипс универзитета у Марбургу послужили су као основа за кооперацију која је наступила од пролећа 2000. године. Оба института ујединила су снаге на заједничком послу — изради једног дијалектолошког атласа балканских језика. Тако су уродили плодом једна иницијатива Комисије за балканску лингвистику при Међународном славистичком комитету и

¹ А. Н. Собољев је члан ауторског колектива који је сачинио синтаксички програм за МДАБЯ и објавио га у С. Петербургу 1997. године.

труд Немачког удружења истраживача (Deutschen Forschungsgemeinschaft). Треба рећи да су до сада на том пројекту сарађивали и: Државни универзитет из Санкт Петербурга, Институт за славистику РАН у Москви, Универзитет из Ниша, Институт за језичке науке ХАЗУ у Загребу, Универзитет у Софији, МАНУ — Скопје, Институт за језик и књижевност Албанске академије наука у Тирани, Универзитет у Солуну. Интернационална сарадња је неопходан услов за успешно остварење једног оваквог пројекта.

*

У првој целини зборника *Grundfragen eines Südosteuropasprachatlas* нашли су се радови Х. Шалера, А. Н. Собољева и К. Штајнкеа.

Хелмут Шалер у свом раду *О развоју лингвистичког атласа за југоисточну Европу* (у оригиналу: Helmut Schaller, *Zur Entwicklung eines Sprachatlas für Südosteuropa*) даје, као што се и из наслова види, историјски преглед развоја идеје о изради једног оваквог атласа, помињући најпре лингвисту Мирка Деановића, члана ЈАЗУ, који је почетком шездесетих прецизније развио представљање једне такве идеје. О значају дијалекатске географије за боље познавање суштине појединих дијалеката говорило се већ у другој половини 19. века. Историјат сачињавања језичких атласа за појединачне језике изложен је, такође, у овом раду, посебно традиција научног истраживања и представљања јужнословенских, особито балканословенских дијалеката (Ј. Милетић, О. Брох, М. Решетар, Г. Вајганд, В. Јагић, Ст. Стојков, М. Павловић, П. Ивић). Шалер сматра да се у садашњем тренутку „за целину балканских језика показује као задатак свеобухватно представљање једног појединачног језика и његових дијалеката, при чему се у средиште представљања морају сместити тзв. балканизми, тј. подударна балканских језика у фонетској, морфосинтаксичкој, лексичкој и фразеолошкој области“. Он, такође, сматра да се у случају лингвистичког атласа југоисточне Европе ради о једном посве новом типу лингвистичког атласа, али да ће и у њему као таквом свакако наћи даљу примену већ познате методе лингвистичке географије. Међутим, М. Деановић је упућивао на то да се за Балкански лингвистички атлас мора развити нова радна метода условљена, дакако, географским и историјским особеностима Балкана. Веома је важно Шалерово свраћање пажње на проблем „балканских језика“ и „језика Балкана“. Идејом састављања језичког атласа балканског простора бавили су се и бугарски научници Хр. Холиолчев, К. Костов и М. Младенов (пројекат *Atlas Linguarum Paeninsulae Balcanicae*, Варна 1976), као и И. Пет-

канов, а важна упутства за планирање оваквог атласа могу се наћи у прилогу Младенова и Штајнкеа из 1984. године — *Резултатни нових бугарских дијалектолошких истраживања у светлости балканологије*. О плану за израду *Лингвистичког атласа југоисточне Европе* разговарано је на заседању у Марбургу 1997. године, у оквиру Комисије за балканску лингвистику при Међународном комитету слависта (П. Ивић, Г. Цихун, К. Штајнке, А. Собољев). Један нацрт у вези са поменутиим планирањем изложила је П. Асенова из Софије на седници Међународне комисије за балканску лингвистику, одржаног у току трајања Међународног конгреса слависта у Кракову 1998. године.

А. Н. Собољев на самом почетку свог рада *О користи досадашњег истраживања* (у оригиналу: Andrej N. Sobolev, *Zur Auswertung der bisherigen Forschung*) напомиње да се историја пројекта за *Балкански лингвистички атлас* базира на предлогу П. Скока, М. Будимира и Г. Анагностопулоса, објављеном 1935. године у *Revue internationale des études balkaniques* у Београду. Потом Собољев прелази на теоријска и методолошка питања *Балканског лингвистичког атласа*, образлажући их у оквиру подналова: *Циљ, Програм и Техничке карактеристике, Досадашњи резултати*. Аутор критички сагледава схватања више лингвиста у вези са поимањем циља, програма и техничких карактеристика *Балканског лингвистичког атласа*. Као „заједнички именитељ“ у вези са главним циљем *Балканског лингвистичког атласа*, он изводи картографисање *заједничких* особина балканских језика. А. Н. Собољев сматра да је данас разматрање балканских језика у оквирима једне заједнице само омогућено тиме што се у њима чувају трагови негдашњег конвергентног развоја. Нема сумње у неопходност развијања јединственог програма истраживања за све балканске језике, који би при томе обухватио све језичке нивое. Идеја остварења *Балканског лингвистичког атласа* није у претходним временима успела да надвлада практичне проблеме, пре свега одсуство сарадње између научника различитих балканских земаља. Собољев напомиње да се мора узети у обзир питање координисања различитих националних лингвогеографских школа, нарочито посебност румунске лингвогеографије. Главни теоријски недостатак пројекта М. Деановића лежи, по мишљењу Собољева, у картографисању *сличности*, јер се представљање језичких (првенствено дијалекатских) *различитости* налази у основи лингвистичке географије. „Сличности као такве не треба картографски представљати, пошто оне за дијалектолошку разуђеност могу бити релевантне само у спрези с разликама.“

Прилог К. Штајнкеа *Да ли је Балкански лингвистички атлас још актуелан?* (у оригиналу: Klaus Steinke, *Ist der Balkansprachatlas noch aktuell?*) концентрисан је на питања назива Атласа, ареала који он треба да обухвата и његовог програма. Разматрањима ових питања претходе напомене везане за историју пројекта, где К. Штајнке посебно истиче Мјечислава Малецког, тј. његово инсистирање на примени лингвогеографских метода у области балканске лингвистике, као и рад Г. А. Цихуна *Тилолошки проблеми балканословенског ареала*, објављен у Минску 1981. године. Бавећи се првим поменутиим питањем, Штајнке помиње неповољне политичке претпоставке које су дуго кочиле оснивање тима за спровођење пројекта *Балканског лингвистичког атласа* и познате негативне конотације појма „Балкан“. У прилог избору назива *Лингвистички атлас за југоисточну Европу* говори низ аргумената, и то не само екстралингвистичких. Оквири за постављање овог питања одавно досежу ван уског балканског простора. Ипак, додатна дискусија је потребна, јер у обзир долазе и Румунија, ех-Југославија, Молдавија, Угарска, европски део Турске. У вези са другим питањем Штајнке цитира мрежу пунктова тројице бугарских лингвиста — Холиолчева, Костова и Младенова, и њој додаје Молдавију, украјинску Буковину, албанска језичка острва у јужној Италији, хрватске пунктове у Бургенланду. Питање опсега и врсте програма за Атлас укључује, према мишљењу К. Штајнкеа, низ озбиљних проблема који изискују још бројне дискусије. Штајнке инсистира на потпуном представљању вишејезичности одређене балканске заједнице и на „покривености“ језичких контаката. Потом, сви језички нивои морају бити на прави начин „уважени“, тј. упитник за Атлас никако не сме бити усмерен само на лексички ниво. Многи познати балканизми потичу управо из области морфологије и синтаксе. На крају К. Штајнке закључује да корисност једног будућег атласа за југоисточни европски простор остаје изван сваке сумње. Недоумице су везане за проблеме његове реализације. Ипак, напоредо са решавањем нпр. финансијских проблема, треба још дискутовати о обликовању садржине пројекта.

Другу целину чине два рада: рад Г. А. Цихуна и постхумно штампани рад П. Ивића.

Рад Г. А. Цихуна *Уз концепцију Балканског лингвистичког атласа* (у оригиналу: Генадзь А. Цыхун, *К концепцији Балканског лингвистичког атласа*) посвећен је циљевима *Балканског лингвистичког атласа*, који сви треба да буду у вези с решавањем основног задатка балканске лингвистике — успостављање путева формирања уникатне ареално-типолошке творевине каква је Балкански језички

савез. Проблем порекла ареално-типолошког језичког јединства овог савеза треба решавати ареалним методама, а посебно је важно једнообразно представљање лингвистичких чињеница на будућим картама *Балканског лингвистичког атласа*. Цихун помиње кризу у коју је балканистика запала због решавања основног задатка лингвистичке балканистике на материјалу, првенствено, књижевних језика. На тај проблем скретао је пажњу у неким својим радовима и А. Н. Собољев сматрајући да се посве реална слика Балканског језичког савеза може сачинити полазећи од нестандардне подлоге на којој треба „синтегизовати закључке“ о синтакси балканских језика. Највећу потешкоћу на методолошком плану израде Атласа види Цихун у састављању довољно потпуног упитника који би узео у обзир све могуће модификације балканизма и у чијим би питањима била представљена ареална структура *иновација–архаизам*. На примерима неких лингвистичких појава са бугарске, српске и македонске територије Г. А. Цихун закључује да је показивање општебалканских ареала одређених конструкција и, у складу с тим, питање порекла датих специфичних појава немогуће решити без стварања *Балканског лингвистичког атласа*.

Павле Ивић у раду *Балкански језички савез и лингвистичка географија* (у оригиналу: Pavle Ivić, *Balkansprachbund und Sprachgeographie*) на примерима неких изоглоса у области Балканског језичког савеза, тј. на примерима њиховог непоклапања са језичким границама, показује од каквог је значаја лингвистичка географија за балканологију. Примери из призренско-тимочке области сведоче о томе да је она једна врста прелазне зоне, премда сасвим „одлучно“ припада Балканском језичком савезу. А цела штокавска област може се посматрати као, у неку руку, ареал поступног прелаза између наслеђеног словенског стања у деклинацији и балканословенског структуралног модела. П. Ивић сматра да при исцрпном представљању ширења балканизма треба обратити пажњу 1) на поступни прелаз у наречјима за сваки појединачни случај и 2) на досељеничке језике (нпр. на језик шпанских сефардских Јевреја, на језик Рома итд.). Једна од порука овога рада је да истраживање продора балканизма може бити поучно у вези с генезом западноевропског језичког типа. На крају, П. Ивић на неки начин сумира проблеме који се могу појавити при будућим истраживањима Балканског језичког савеза и приликом публикавања резултата, па предлаже решења за неке од њих.

У трећој целини нашао се рад А. Н. Собољева *Санктпетербуршки пројекат дијалектолошког атласа балканских језика* (у оригиналу: Andrej N. Sobolev, *Das Sankt Petersburger Projekt eines dialektolo-*

logischen Atlases der Balkansprachen). Реч је о већ помињаном *Малом дијалектолошком атласу балканских језика* који „има за циљ да картографски представи систематске сличности и разлике у синтаксичкој и лексичкој области репрезентативних дијалеката балканских језика“. Могућност сагледавања многоструких контаката оствариће се на основу резултата које ће донети Атлас концентрисан на синхронно истраживање балканске језичке заједнице, а пре свега на њену територијалну разуђеност. А. Собољев даље објашњава „изборну процедуру“ за дијалект-репрезентант и представља мрежу пунктова са 13 предвиђених тачака из: Хрватске, Србије и Црне Горе (укупно 3), Бугарске (3), Македоније (1), Албаније (2) и Грчке (2 + 1). Прикупљање података било је предвиђено за период од 1997. до 2001. године, а замишљено је да пре картографисања сакупљени подаци буду објављени у једном низу микромонографија и саопштења. Делови пројекта су својевремено у Санкт Петербургу и Москви већ објављени (стр. 55). У раду на Атласу користиће се транскрипција ОЛА као и ОКДА. Програм обухвата синтаксу и лексику, а Собољев у овом чланку даље представља пројекат на плану његовог синтаксичког програма. У *Начелима* Собољев, између осталог, помиње да је синтакса у овом Атласу двоструко посматрана — са формалног и са функционалног аспекта. У *Принципима сачињавања програма* наводе се извори и дијалекатски описи јужнословенских дијалеката који су коришћени у целини. Аутор напомиње да је рад био отежан услед недостатка потпуних систематских описа синтаксе појединих дијалеката у националним балканским филологијама, а да као изузетак треба споменути монографију З. Тополињске о синтакси дијалеката Егејске Македоније и упитник С. Ракић-Милојковић за синтаксу источносрбијанских дијалеката. Потом су представљени: *Инвентар грамаћичких јојмова* (синтаксички програм служи за истраживање начина изражавања ових макро- и микропојмова), *Сџрукџура синџаксичких јединица*, *Сџрукџура програма*, чија се свака тачка састоји из два елемента: дефиниција за фиксирање појаве у форми питања и илустрације за различите балканске језике и дијалекте, као и *Прикупљање података* (путем аутентичних текстова и примера уз питања из синтаксичког програма).

*

Радовима из приказаног зборника опсервиран је читав низ теоријских, али и практичних проблема који се постављају у предузимању једног тако замашног и комплексног подухвата као што је *Лингви-*

стички атлас југоисточне Европе. Читајући овај зборник, још једном се уверавамо како велики и драгоцен допринос може лингвистичка географија дати балканологији: нова сазнања везана за све језичке нивое, за конвергентне и дивергентне процесе међу балканским језицима, а посебно за генезу, за релативну и апсолутну хронологију, као и за путеве ширења језичких појава које називамо *балканизмима*.

И једнако као што после читања овог зборника постаје још јаснија нужност постојања једног *Лингвистичког атласа југоисточне Европе*, постају још очигледнији и сваковрсни проблеми са којима ће се делатници на овом Атласу суочити. Стога и аутор овог приказа пружа „безусловну подршку“ настајању Атласа, а понављајући речи проф. Ивића, записане на самом крају његовог чланка у овде приказаном зборнику: „*Ја желим господину Собољеву много среће у његовом њрегнућу, њре свега благовремену и делотворну финансијску њошћору*“ (у оригиналу: „*Ich wünsche Herrn Sobolev viel Glück in seinem Besterben, vor allem rechtzeitige und wirksame finanzielle Hilfe.*“).

Београд

Софија Милорадовић

мај 2002.

Зузана Тополињска, **Полски-македонски. Граматичка конфронтација. 5. Zdanie w zdaniu. 5. Реченица во реченица**, Скопје 2001, изд. Македонска академија на науките и уметностите, стр. 202.

Књига о којој је у овом приказу реч започиње подацима о кључним терминима коришћеним током (на пољском језику изложене) анализе пољских и македонских језичких факата (стр. 9–10). Следе затим ауторкине уводне речи (стр. 11–13), иза којих се прелази на одговарајуће излагање, а оно је разложено на три посебне целине, односно на три посебна одељка: одељак (I) се протеже од 16. до 40. странице, одељак (II) од 42. до 88, а одељак (III) од 90. до 161. На њих се надовезују закључне напомене (стр. 164–171), а иза тих напомена, под насловом *Додаџак* (стр. 172–177), дат је преглед парадигматских могућности пољских и македонских личних глаголских облика. На крају су приложени прво библиографски подаци (стр. 179–184), а иза њих резимеи — један на македонском (стр. 185–193), а други на енглеском језику (195–202).

Ауторка је себи ставила у задатак следеће: да утврди, прво, које су све синтаксичке позиције у принципу отворене за информационо проширивање и, друго, која се све формална средства појављују у функцији показатеља остварености таквог проширивања. Настојала је при том и да уочи постоји ли, у процесу прилагођавања датог информационог проширења датој синтаксичкој позицији, неке универзалније тенденције, као и да што прецизније сагледа који су избори формалних показатеља специфични за пољски, а који за македонски језик.

У излагању смештеном у одељак (I) осветљавају се услови под којима се реченична структура уклапа у номиналну конструкцију, у излагању смештеном у одељак (II) пажњом је обухваћено оно што се догађа онда кад не долази до уклапања у номиналну конструкцију већ, у просту реченицу, док је одељак (III) посвећен разматрању

околности које фаворизују повезивање двеју простих реченица у ширу контекстуалну целину посредством (било овако или онако семантизованих) везничких лексема (о којима се потом посебно и врло детаљно говори).

Након извршене свестране анализе, ауторка утврђује: (у одељку I) да допуна номиналне конструкције служи обогаћивању њеног информационог садржаја у том смислу што битно доприноси идентификацији, односно индивидуализацији, оног ентитета о којем се њоме реферише; (у одељку II) да „рекурентна реченица“ функционише као аргумент датог предиката, чиме се хоће рећи да је њено присуство у датоме тексту условљено његовом лексичком семантиком; (одељак III) да до стапања реченице *A* с реченицом *B* у ширу текстуалну целину долази зато да би се у информационом погледу употпунила постојећа два предикатска аргумента реченице *A*.

Главни закључак који је ауторка извела, након разматрања полских и македонских језичких датости, гласи: бројне разлике у избору правила на основу којих се остварује реченична рекурентност у полском и македонском происходе из чињенице да је македонском глаголу својствен богатији категоријални систем, што се оличава у ширим могућностима граматикализовања семантичких категоријалних обележја.

Квалитет ове књиге је такав да упознатост са њоме ниједан слаvista од формата не би смео заобићи. Она чини част Македонској академији наука и уметности која се прихватила улоге њеног издавача.

Београд

Милка Ивић

ноявбар 2001.

Mihai N. Radan, **Graiurile carașovene azi. Fonetica și fonologia.** Timișoara: Uniunea Sârbilor din România, 200. 328 p.

Михай Н. Радан, **Карашевские говоры сегодня. Фонетика и фонология.** Тимишоара: Союз сербов Румынии, 2000, 328 с.

1.

Рецензируемая работа представляет собой монографическое диалектологическое описание фонетики и фонологии карашевских говоров (*graiurile carașovene*, далее сокращенно GC), один из которых, а именно говор самого Карашево, является родным для автора.

Значение работы Михая Радана выходит далеко за пределы южнославянской диалектологии. Чтобы кратко охарактеризовать важность рецензируемой книги в общепалканистическом контексте, воспользуемся удачной формулировкой Кристи Цах, данной еще в 1972 году: для изучения истории населения современного Баната «особенно интересна группа карашевцев — странный реликт Балкан — в котором в единое новое этническое меньшинство объединились сербы, македонцы, болгары и валахи вместе с абланцами» [Zach 1979: 72]. В общеславистическом аспекте работа М. Радана приобретает особое звучание в связи с развивающимся в последние годы интересом к периферийным группам и диалектам древнего славянства, таким, например, как древненовгородский диалект на севернославянской территории. Поскольку за пределами Румынии рецензируемая книга будет доступна только очень узкому кругу лиц, владеющих румынским языком, среди которых специалисты по славянской диалектологии и истории языка могут встретиться лишь в качестве исключения, мне представляется настоятельно необходимым достаточно подробно ознакомить с этой работой как можно более широкий круг ее потенциальных читателей.

В предисловии к книге (с. 5–13) подчеркивается, что предыдущие исследования в большинстве случаев обращались именно к говору самого Карашево, в то время как говоры других входящих в карашевский регион сел обследовались менее интенсивно; при этом обычно полагалось внутреннее диалектное единство говора всей карашевской области в целом. Первоначально исходя из этого традиционного представления, автор в ходе работы обратил внимание на наличие диалектной микродифференциации между говорами шести сел в этой этнографической области (Карашево, Клокотич, Лупак, Нермет, Рафник и Водник), в результате чего предложил терминологическую новацию — вместо «карашевский говор» использовать обозначение «карашевские говоры», что должно подчеркнуть относительность их лингвистического единства.

Специфической является языковая ситуация в селе Ябалча, население которого относится к этнической группе карашевцев по вероисповеданию, одежде и обычаям, но использует в повседневной коммуникации румынский говор. В контактах с другими карашевцами пожилые жители этого села используют говор, близкий к говору самого Карашево; также и этот вариант был предметом исследования в монографии, в частности, для демонстрации румынского влияния на карашевские говоры.

Желая избежать повторения сведений, изложенных в известной монографии о говоре Карашево, изданной выдающимся румынским славистом Эмилем Петровичем еще в 1935 г., но стремясь представить существенные фонетические и фонологические (а в будущем и лексические) особенности всех карашевских говоров, автор полагает, что «эти фонетические и лексические особенности, которые часто различаются от одного места к другому, как и сохраненные архаизмы, будучи подвергнутыми фундаментальному анализу, могут внести существенный вклад в освещение некоторых еще неясных аспектов касательно происхождения карашевских говоров» (с. 6).

Автор стремится к единству синхронического и диахронического описания, полагая их разделение контрпродуктивным.

Основной материал, представленный в монографии, получен в ходе личных наблюдений и полевых исследований автора в период с 1979 по 1998 г. Сопоставление этого материала со сведениями Э. Петровича и „Новой серии“ Румынского лингвистического атласа, а также с более поздними наблюдениями других авторов, позволило М. Радану проследить эволюцию карашевских говоров на протяжении последних 60 лет. Методики сбора материала и отбора информантов, подробно описанные автором на стр. 7–9, гарантируют

аутентичность и высокую репрезентативность представленных в монографии сведений. Большую ценность для изучения карашевской антропонимии имеют списки информантов, имена которых даны в фонетической транскрипции так, как они произносятся самими карашевцами (с. 11–12).

С целью проверки выдвигавшегося в болгарской науке (в относительно недавнее время, например, М. Сл. Младеновым [Младенов 1993]) тезиса о болгарском происхождении карашевцев М. Радан предпринял также краткую диалектологическую экспедицию в северо-западную Болгарию (мотивируя это тем, что, с одной стороны, нельзя исключать наличия в прошлом контакта между этими говорами и карашевскими, а с другой стороны, тем, что исторические источники свидетельствуют о имевшей место в прошлом миграции славянского населения из этой части Болгарии в Банат и, в частности, в карашевскую область). Поскольку в науке подчеркивалась связь между карашевскими говорами и говором Ново Село в районе Видина, автор предпринял в этом пункте диалектологическое анкетирование. Отмечу мимоходом любопытное свидетельство автора о наличии у жителей этого католического села сознания об их сербском происхождении: так, на утверждение о том, что говор в Ново Село болгарский, „informatorul nostru a reacționat prompt, spunând că graiul lor nu este bulgăresc, ci sârbesc și că ei au venit aici din Serbia» (с. 10, сноска 4; о происхождении новоселского говора см. [Соболев 1995]). В результате анкетирования были установлены некоторые сходства между карашевскими и новоселскими говорами, которым автор не склонен придавать большого значения (надеюсь, что этот вопрос будет подробнее освещен в какой-либо из дальнейших публикаций М. Радана).

На стр. 13 предисловия дана карта карашевской области.

2.

Введение представляет собой подробное описание географического положения карашевских сел и исчерпывающую характеристику их населения (с. 14–63). В семи селах, расположенных в румынском югозападном Банате (*kar'aševo, klok'otič, j'abalč'e, l'upak, n'ermit', r'avnik, v'odnik*), в 1992 г. был 6771 житель (обзор статистики с 1831 г. позволяет констатировать медленное, но постоянное убывание населения в этой области). Дана характеристика традиционной и современной экономической деятельности карашевцев (с. 15–16).

На с. 17–22 приводятся сведения о наличии в прошлом карашевского этнического элемента в других населенных пунктах румынско-

го и југославског Баната ван зоне их компактнoг рaсселения (Дoгнечa, Слaтинa, Тимиш, Липoвa и др.). Знaкoмствo сo свeдeниями o кaрaшeвцaх в југoслaвскoм Бaнaтe, сoбрaннoми Й. Эрдeлянoвичeм в 20-е гг., зaстaвилo М. Рaдaнa прoвeсти дoпoлнитeльнoe aнкeтирoвaниe в сeлaх Ульмa и Избиштe в рaйoнe Выршцa, a рeзультaтe кoтoрoгo былo устaнoвлeнo, чтo, нaпримeр, в сeлe Ульмa дo 40% житeлeй либo являютcя кaрaшeвцaми, либo имeют кaрaшeвскoe прoиcхoждeниe. Oднaкo «нaчaлo пeрeхoдa в прaвoслaвиe oзнaчaлo тaкжe нaчaлo утрaты их идeнтитeтa. Сeгoднa в Ульмe лишъ лицa стaршe 60 лeт являютcя кaтoликaми, в тo врeмa кaк их дeтe и внукa прaвoслaвнo» (с. 19). Нa с. 20 aвтoр пoдчeркивaeт устoйчивoстъ кaрaшeвскoгo субэтничeскoгo сaмoсoзнaниa (и сooтвeтствующиx oбoзнaчeний *kar'aševak, kar'aševski*) внe зaвисимoсти oт прoживaния индивидуaмa в сeми сoбствeннo кaрaшeвскиx сeлaх или внe их. Кaрaшeвски гoвoр (*kar'aševski jezik*) в југoслaвскoм Бaнaтe утрaчeн, eсли нe считaeт нeбoльшoгo числa слoв и вырaжeний, eщe припoминaeмыx инфoрмaнтaми (a тaкжe элeмeнтoв oнoмaстикoнa); нoшeниe нaрoднoй oдeжды нe прaктикуeтcя с пeрвыx дeсятилeтий 20-гo вeкa; из oбычaeв зaслуживaeт упoминaния слaвa (*sl'ava, sl'avené*), oтмeчaвшaяся дo 1944 г. в чaсти сeмeй пo кaтoличeскoму, a в чaсти двa рaзa — и пo кaтoличeскoму, и пo прaвoслaвнoму кaлeндaрю. Нa oснoвaнии oбнaружeнныx им дoкумeнтoв римoкaтoличeскoгo прихoдa в г. Выршaц М. Рaдaн пoлaгaeт, чтo кaрaшeвцy пoявились в этoм рeгиoнe в нaчaлe 19-гo вeкa.

Oсoбый интeрeс прeдстaвляeт рaздeл ввeдeния, oзaглaвлeнный «Прoиcхoждeниe кaрaшeвцeв — мeждy истoриeй и лeгeндoй» (с. 22–43). Нa излoмe 10-гo и 11-гo вeкoв Бaнaт oкaзывaeтcя пoд влaстью вeнгeрскoй кoрoнy; вo втoрoй пoлoвинe 12-гo вeкa срeди другиx бaнaтскиx кoмитaтoв упoмянут и кaрaшeвски. Сoглaснo мнeнию рядa aвтoрoв, пeрвoe упoминaниe *Castrum Crassou* дaтируeтcя 1230 г.; зaтeм укрeплeниe присутствуeт в дoкумeнтaх дo 1595 г. Кaрaшeвo былo вaжнoм aдминистрaтивнoм, пoлитичeским и рeлигиoзным цeнтрoм (дoстaтoчнo упoмянуть присутствиe в нeм бoлгaрскиx, бoснийскиx и дaлмaтинскиx мoнaхoв-фрaнцискaнцeв, oсущeствлявшиx рeлигиoзнoe упрaвлeниe с 14-гo в. пo 1785 г., с пeрeрывoм в 1721–1740 гг., кoгдa фрaнцискaнцy были изгнaны иeзуитaми; имeннo oтсюдa oргaнизoвывaлoсь кaтoличeскoe миссиoнирoвaниe Бaнaтa в 17 в.).

Бoльшим дoстoинствoм книги М. Рaдaнa являeтcя тo, чтo aвтoр и в этoм случae нe удoвлeтвoрeтcя излoжeниeм имeющихcя в литeрaтурe дaнныx, нo стaрaeтcя прoвeсти сoбствeннoe исслeдoвaниe нa нoвoм бoгaтoм крaевeдчeскoм и лингвистичeскoм мaтeриaлe. Тaк,

использование сведений о карашевской микротопонимии позволило ему впервые идентифицировать упомянутые в списке населенных пунктов Баната (т. наз. *Conscripto Districtum*, ок. 1690–1700 гг.) села *Podkars* и *Kurjacsicza* как современные кварталы Карашево *potk'ŕše* и *k'urjač'ica* (всего в Карашево в настоящее время 5 кварталов) и сделать вывод о формировании современного Карашево из двух первоначально различных населенных пунктов, разделенных рекой Караш (с. 26). Автор приводит и сведения устной традиции, бытующей в Карашево, о первоначальном местонахождении этого населенного пункта либо в местности *sel'ište*, либо *most'ište*. Карашевцы в семи упомянутых населенных пунктах румынского Баната «представляют сегодня компактную этническую группу, имеющую ряд черт, которые их индивидуализируют относительно их сонародников — банатских сербов, а также относительно других этносов. Этими чертами являются: архаичный говор, специфическая народная одежда, ряд старых народных обычаев и традиций (принесенных с первоначальной родины и еще хорошо сохранившихся), различные другие специфические элементы менталитета, фольклора и т.д. Очевидно, что можно найти достаточно общих элементов, присутствующих в языке, одежде, традициях, фольклоре, общих с современными балканскими народами, — факт, который заставил некоторых исследователей считать их болгарями, румынами, чехами, хорватами, прямыми потомками дакийских славян или славяно-румынской смесью с албанским компонентом. К этому всему добавляется принадлежность к римокатолической конфессии — особенно важный психологический момент, который сыграл большую роль в консервации этой этнической группы» (с. 28).

М. Радан подтверждает неоднократно подчеркивавшееся в научной литературе стремление многих карашевцев (на 1992 г. — 2697 человек во всех семи населенных пунктах) к самоидентификации не в качестве представителя какой-либо из балканских наций, а в качестве особого народа *kar'aševci* со своим *kar'aševski j'ezik* (в официальную румынскую статистику первое обозначение было допущено лишь в 1990 г.). В то же время, католическое вероисповедание позволяет части карашевцев (3270 чел.) идентифицировать себя с хорватами (что дает индивидууму такое личное преимущество, как паспорт гражданина Хорватии, позволяющий перемещаться по странам Западной Европы без визы (с. 30, сноска 2), в то время как очень небольшое число их (171 чел.; к ним принадлежит и автор монографии) самоопределяется как сербы (см. с. 28–31, со статистической таблицей); лишь эти две возможности самоопределения были

открыты для карашевцев, например, при переписи населения Румынии 1977 г. (таблица на стр. 32).

Автор приводит локальные самоназвания жителей каждого из карашевских сел, а также названия для карашевцев, бытующие у румын (заслуживают внимания употребляемые банатскими румынами обозначения *cotcoreși*, *cocoși*, которые применяются и к сербам из Свиницы), а также у венгров, немцев и южных славян (с. 29).

Рассмотрение сложнейшего вопроса о карашевской прародине и этногенезе, о которых в науке имеются совершенно противоположные мнения, автор начинает с представления устной традиции, бытующей в самой этой области (с. 32–35), несмотря на немногочисленность, бедность информацией, обобщенность и неясность высказываний информантов по этому поводу (ср. еще у Э. Петровича: *s'esto g'odine ot k'ad je kar'aševo nas'el'eno*). Согласно этим сведениям, предки карашевцев переселились из областей к югу от Дуная, откуда-то из Старой Сербии или даже из Боснии в 14 или 15 веке.

Неясны также обстоятельства и время принятия карашевцами католического вероисповедания. На с. 35–43 автор пытается «ответить на вопрос, были ли предки карашевцев первоначально католиками или православными, исходя из предположения, согласно которому сегодняшние карашевцы являются потомками первых южных славян, поселившихся в Банате во 6–7 веках (это мнение высказывалось ранее, как отмечает сам автор на с. 49 И. Поповичем — А. С.), которые позже смешались с различными иммигрантами, прибывшими из областей к югу от Дуная в 14–18 веках» (с. 35). Рассмотрение церковной истории Баната приводит его к, по моему мнению, достаточно спорному выводу о том, что «до 13 века славянское население бассейна Караша было, по всей вероятности, православным» (важное доказательство этого тезиса автор видит в сохранении у карашевцев праздника домашней славы (*sl'aveñe*) и двух обычаев на Юрьев день (*otk'ukañe*, *sm'erlañe*); конвертацию в католицизм автор полагает в 13–14 веках; представители новых волн миграций в 14–15 веках были в большинстве католиками, но нельзя исключать и наличие среди них православных (с. 42). Наконец, наличие большого числа «схизматиков» среди карашевского населения вызвало усиленную миссионерскую деятельность францисканцев в 17 в. и окончательное закрепление католицизма в области (с. 43).

Достаточно подробно автор рассматривает предшествующую научную литературу о языке, истории, фольклоре и обычаях карашевцев (с. 43–63), начиная с характеристики особого значения румынской славистики для мировой науки в целом (как науки с особым

интересом к славяно-романским языковым контактам и к славянским говорам в Румынии). Для русского читателя небезынтересно будет узнать, что первые научные сведения о карашевском говоре дал именно русский ученый румынского происхождения П. А. Сырку еще в 1899 г. В 1903 г. исследование о языке и происхождении карашевцев опубликовал болгарский славист Л. Милетич, установивший связь между карашевским и косовско-ресавскими сербскими говорами (с. 51). Однако лишь с появлением блестящей монографии Э. Петровича в 1935 г. славистика получила фундаментальное описание этого говора (с подтверждением его генетических связей с косовско-ресавскими говорами и с особым вниманием к его архаичным чертам, в частности, к сохранению фонологически самостоятельного рефлекса «ятя» (с. 51)). В обзоре лингвистической литературы особое внимание уделяется работам П. Ивича, П. Скока, М. Томича (все трое склонялись к мнению о том, что у карашевского говора больше черт, общих с призренско-тимокскими сербскими говорами, нежели с косовско-ресавскими), а также В. Веску и М. Живковича. Отмечается тот факт, что Карашево вошло в сетку пунктов «Новой серии» Румынского лингвистического атласа, в то время как Клокотич — в Общеславянский лингвистический атлас. Характеризуется литература по карашевской ономастике (с. 52–54), а также по вопросам влияния румынского языка на этот говор (с. 54–56). Из этнографической литературы заслуживает упоминания описание Й. Живойновича (1907 г.).

В итоге автор ограничивается перечислением всех известных теорий о происхождении карашевцев (с. 62–63), которые для разных ученых являются:

- а) потомками первых славян, населявших Дакию (И. Попович, М. Радан, Й. Эрделянович);
- б) хорватами по происхождению (П. Влашич, С. Крпан);
- в) славяно-румынской смесью с албанским компонентом (Т. Симу, Г. Чирбуш) или румыно-славянской смесью (М. Томич);
- г) гетерогенной смесью балканских народов с хорошо очерченными специфическими чертами (В. Труфеску);
- д) особой этнической группой (П. Сырку);
- е) чехами по происхождению (С. Батазария);
- ж) сербами и хорватами по происхождению (С. Троянович, Й. Срзич, Э. Фемерджин);
- з) албанцами (Й. Шенткларай).

Аналогичным образом М. Радан поступает, подводя итог рассмотрению вопроса о времени появления карашевцев на их нынешней территории и вопроса о числе колонизаций этой области (с. 63).

3.

Центральное место в монографии занимает исследование фонетики и фонологии карашевских говоров (с. 64–210), которое открывается описанием системы транскрипции. Последняя повторяет с некоторыми упрощениями транскрипцию, использованную Э. Петровичем в его монографии 1935 г.

В настоящей рецензии используется транскрипция Общеславянского лингвистического атласа, которая отличается от принятой в работе М. Радана следующими чертами: у М. Радана *ε*, в рецензии — *ε*, *ь-ə*, *dz-з*, *dž-ž'*, *nj-ń*, *lj-ĺ*; знак ударения в рецензии ставится перед ударенным гласным.

Глава «Вокализм» дает прежде всего (с. 66–67) информацию об общекарашевских (и общесербохорватских рефлексах праславянских гласных *ы (> *i*: *sin*, *dim*; *miš*), *р (> *u*: *put*, *zup*, *r'uka*, *pek'u*), *ѣ (> *ε*: *knes*, *p'etak*, *pet*, *žet'*, *j'ezik*; с редкими случаями закрытого произношения этого рефлекса как *ε*: *č'ekam*). Сразу же следует отметить, что автор не обходит своим вниманием и лексикализованные случаи, демонстрирующие отклоняющиеся от общей линии рефлексы (например, *z'ajac*, *ž'alce*, *kuk'uruc*, *zav'iže*, *peń'avalp'aňava*, *kor'inalkup'ina*, *sun'ot'a*, *op'inak* в разных разделах монографии).

Общими для всех карашевских говоров гласными (точнее сказать, слогаобразующими фонемами) являются *a*, *e* (*ε*), *ε*, *i*, *o*, *u*, *ɤ*, *ɪ*, описанию артикуляции и звучания которых автор посвящает стр. 67–114. Особое внимание уделено общей тенденции к более закрытому произношению гласных в неударенной позиции. Не всегда, однако, можно безоговорочно согласиться с предлагаемыми в книге интерпретациями. Так, описывая реализации гласного *a*, М. Радан приводит примеры факультативного более закрытого его произнесения: *k'ora^am*, *tr'ava^a*, *p'ajva^an*, *n'esa^am*, *k'apa^a*, *'osa^am* и др. (с. 68). Думается, однако, что во всех приведенных в данном разделе книги примерах с этим аллофоном речь скорее идет об артикуляторном воздействии на его произношение со стороны соседствующих лабиальных согласных *m*, *v*, *p*, нежели об акцентуационно обусловленном явлении; тем более что закрытое произношение редко и все приведенные лексемы могут произноситься и с незакрытым *a* (за исключением говора Ябалчи, где господствует именно закрытое

произношение), и тем более, что и сам автор ниже отмечает влияние лабиальных согласных на артикуляцию гласных (с. 126).

Любопытна также тенденция к факультативному дифтонгоидному произношению ударенного *o* (*k^uoi*, *d^uod'em*, *t^uornik*, *s^uol*), в то время как в безударной позиции отмечается нейтрализация *o* и *u* (феномен, более характерный для говоров Клокотича, Лупака, Нермета, Рафника и Водника и наименее ярко выраженный в говоре самого Карашево): *ov'ako^u/ov'ako/uv'ako*, *gor'un/gur'un*, *on'ej^u/on'ej/un'ej*, *uznoj'en—uznoj'en*; ср. с произношением *voden'ica*, *se spot'aknem* и др. Поскольку эта нейтрализация не упомянута ни в монографии Э. Петровича (за исключением примера *'aku*), ни в исследованиях Л. Милетича и Й. Живойновича, автор полагает, что она возникла не так давно.

Обширный раздел монографии посвящен рефлексам праславянского *ě — закрытому *e* и *i* (с. 71–78). В случае первой рефлексации, открытой впервые Э. Петровичем, в сербистике принято говорить о сохранении рефлексом «ятя» самостоятельного фонологического статуса (ср. в ударенной позиции: *b'eda*, *br'eme*, *br'ek*, *c'ed'ak*, *d'etel*, *gr'eška*, *m'era*, *r'eka*, *t'elo*, *vek*, *zapr'etim* и т.д.); следует признать терминологически неточным обозначение автором этого рефлекса как «экавского» («Ехсептând situațiile în care *e* este neaccentuat (*e* > *i*), reflexul lui *ě* în GC este de regula ekavian (*e*)“, с. 79). В безударной позиции отмечается нейтрализация *e* и *i* (*zvezd'ica/zvzd'ica*, *beľ'utak/biľ'utak*, *p'osli*, *d'oli* и т.д.); при том, что целые ряды морфологических форм и некоторые лексемы произносятся обычно только с *e* (*peľ'ove*, *brež'ovka*, *sred'om*, *n'avek*). Собственно икавский рефлекс под ударением отмечен, например, в случаях *pr'imina*, *pr'iko*, *sv'itka*, *prit* (в принципе, в том же круге лексем и форм, что и в «экавских» сербских говорах, например, в банатских). В целом, однако, для карашевских говоров характерна тенденция к сближению артикуляции *e*, *e* и *e*.

Следующий раздел посвящен анализу рефлексов праславянских редуцированных и функционированию гласного неполного образования *ə* (с. 80–99). По первому параметру карашевские говоры подразделяются на три группы — а) говор Карашево и Ябалчи с рефлексом *a*; б) говоры Клокотича, Лупака, Нермета и Водника с сохранившимся *ə*; в) говор Рафника с рефлексом *e* (автор часто пользуется обозначением *e*). К сожалению, М. Радан ограничился представлением лишь алфавитного списка примеров, не расклассифицированных по диахроническим параметрам (рефлексы слабых и сильных редуцированных в корне слова, рефлексы в приставках и суффиксах, вторичный редуцированный и др., не говоря уже о том, что в серб-

ској диалектологији вообичајно не принято разматрати обособљено рефлекси редуцираног предњег и задњег реда). У списак попали и лексеми, не представљајући рефлекси сопствено праславјанских редуцираних (на пример, *č'ekazm*, *lad'ina* „hladovina“, *'ožak*, *parad'ajka*). Слово *v'aduv'*, ако оно наставља непосредствено праславјанску форму, а не секундарно зајмствовано у овом облику из румунског, представља добрим примером одсуства вокализације иницијалне групе *vъ — у овим говорима (ср. с. 93).

За говори са особим гласним непуним обликом *ə* (група «б») релевантно његово функционисање у зависности од места ударенија у речи — очувајући се под ударенијем (*sən*, *dən*, *rań*, *m'əgla*, *t'əšta*, *v'əši*), он неутрализује се са чистим гласним *a* у неудареној позицији, што реализује се у виду великог броја сосушествовајућих произносних варијанти једног и тог же речи, колебајућих се међу *ə*, *ə^a*, *a^a* и *a* (с. 86–88). Односно највише стабилна реализација безударног *ə* у антропонимији (*prə'unac*, *tə'jusa*, *drag'ija* и др.), иако овде у великом броју случајева може се сумњати, да он наставља праславјанске редуциране. Описујући функционисање [ə] у говорима Карашево, Јабалчи и Рафника, аутор не проводи разлика међу очувањем у фонолошкој систему гласног непуним обликом *ə* (*m'ənan*) и његово неутрализацијом у особим фонетичким условима са гласним *a* (*gra^ad'ina*). У Рафнику рефлекс редуцираних као под ударенијем, тако и ван њега обично *ε*, са тим, да као у ударених, тако и у неударених слогама овде може појављивати се *a* (*a^e*, *e^a*): *prod'a^enet*, *ze^al*, *d'iga^el*. Отмечавши Ј. Милетићем «экавски» рефлекс редуцираних у карашевском кварталу Курјачица М. Раданом већ не био зафиксирован (за искључењем јединичних лексема, на пример, *lež'iv*, *temn'ica*); ср. тамо же лексеми *ten'ir*.

С. 92–93 посвећени фонетичком обликовању инојезичних зајмствованија, садржајућих гласнији или гласне непуним обликом (прежде свега рум. *ă*, *î* (*â*)).

Разнообразије рефлекси редуцираних и њихово споредбање са данима основног масива сербохрватских дијалеката даје аутору могућност изјавити претпоставке о веројатним изворима миграција карашевског насељенија и о времену ових миграција, да би се поновио свој тезис о томе, да карашевски говор у једној својој делу наставља говор старог славјанског насељенија Дакије (7 в.), а у другој представља собом смешеније говори сербохрватског насељенија, у различите епохе и из различитих места дошавшег у ову област и овде смешавшег се са румунским етничким елементом;

автор отмечает также присутствие болгарского, македонского и албанского элемента в карашевском этногенезе (с. 97). Этот тезис в первой своей части остается, по моему мнению, пока еще недостаточно обоснованным; представляется, что его подтверждение или опровержение может быть получено после исчерпывающего анализа лексики карашевского говора на общеславянском и карпатобалканском фоне, начало которому М. Радан положил в одной из своих статей.

Слогообразующее *ɨ*, сохранившееся в вокалической системе карашевских говоров (с. 99–110), является одним из самых заметных их архаизмов и показателей, позволяющих уточнить время и источник миграции их носителей. Фонетические реализации его варьируют (в том числе и в одном и том же слове, что наиболее ярко выражено в говоре самого Карашево) от *ɨ̃*, *ɨ̃* до *ɨ*, с тем, что на его месте возможно и *u*: *k̃ɨ̃k* / *u k̃ɨ̃ku* / *k̃ɨ̃lk*, *pom̃ʹzɨ̃l/m̃ʹz̃u*, *d̃ʹɨ̃bok/d̃ʹubok* и др. Чистое вокалическое *ɨ* (подобное тимокскому) встречается чаще всего в Карашево, Нермете и Рафнике, в то время как в остальных селах в большинстве случаев слышится *ɨ̃* и *ɨ*. К двум примерам Э. Петровича — *d̃ʹužan* и *b̃ʹugar* — автор добавляет третий случай отражения *ɨ* как *u*: *dugal'ija*. Исходя из неточного утверждения об отсутствии среди южнославянских говоров, которые могли бы быть миграционным источником для карашевского, говоров с рефлексом *ɨ* («în nici un grai bulgăresc, macedonean sau sârbesc din care s-ar fi putut desprinde GC în trecut, sau cu care ar fi putut să fi fost în contact, aceste grupuri nu au evoluat în *ɨ* (*ɨ̃*, *ɨ̃*, *ɨ*) с. 104), М. Радан трактует соответствующий карашевский рефлекс как еще одно доказательство генетической связи карашевского с говорами дакийских славян 7 в. Поскольку, по его мнению, в тех южнославянских говорах, которым известно *ɨ*, оно возникло под влиянием романского субстрата, то и для карашевского нужно предполагать такой субстрат (в конкретном случае, конечно, румынский). Как представляется, для окончательного решения данного вопроса над привлечь новые данные сербской диалектологии, говорящие о наличии рефлекса *ɨ* по крайней мере в Пиротском регионе в восточной Сербии ([Sobolev 1998; Ђирић 1999]). Кроме того, необходимо учитывать и тот общетипологический факт, что в языках, имеющих в своих фонологических системах гласный неполного образования типа *ɨ*, реализация чистого слогообразующего (*ɨ* или *ɨ̃*) либо вообще невозможна, либо альтернирует с реализациями *ɨ̃*, *ɨ*, *ɨ̃*, *ɨ̃*, причем очень многое зависит и от особенностей личной перцепции исследователя (ср. в этом смысле утверждение М. Томича о наличии в карашевских

говорах только *əl*, против чего М. Радан решительно дважды возражает (с. 104, сноска 5; с. 207)).

На с. 108–110 приведены примеры фонетических реализаций слогообразующего *ɾ* как *ɾ*, *ʔɾ*, *əɾ*, *ər*: *bʔɾva/bʔərva*, *kɾst/kəɾst/kəɾst* и др. Тенденция к девокализации *ɾ* наиболее слаба в говорах Карашево, Нермета и Рафника, ярко выражена в Лупаке, Воднике и Клокотиче, в то время как в Ябалче примеры с *ɾ* могут встретиться только случайно. Формы с *ər* автор трактует как более архаичные, указывающие на говор дакийских славян; в селах с таким рефлексом жителей-автохтонов, возможно, было больше, чем новых переселенцев. Наоборот, чистое вокалическое *ɾ* должно указывать на большую примесь вновь прибывшего сербского населения (с. 113).

Среди частности следует заметить, что из случаев «полной консонантизации» *ɾ* надо исключить пример *dr'əvo*; любопытна также форма действительного причастия прошедшего времени без финального *l* — *'umər*.

В итоге М. Радан представляет две различные фонологические системы вокализма, имеющиеся в карашевских говорах, — а) систему говора Карашево (а также Ябалчи и Рафника) и б) систему говоров Лупака, Клокотича, Нермета и Водника (для этих говоров даны почему-то две схемы — в первую по непонятным причинам включены аллофоны *ə*, *ə^a*, *a^a*, в то время как вторая обходится без них; кроме того, вместо знака *e* ожидался бы *ɛ*):

а)	<i>i</i>	<i>u</i>	б)	<i>i</i>	<i>u</i>
	<i>ɛ</i>			<i>ɛ</i>	<i>ə</i>
	<i>e</i>	<i>o</i>		<i>e</i>	<i>o</i>
	<i>a</i>			<i>a</i>	

Обе системы, но в особенности вторая, отражают сербохорватское языковое состояние до начала инновационных процессов 14 века.

Отдельным фонетическим процессам и явлениям (элизия, контракция, афереза, синкопа, апокопа и др.) посвящены стр. 115–127. Из них следует выделить примеры нейтрализации гласных *a* и *e* в положении после палатальных (альвеопалатальных) согласных: *č'ěš'el*, *jenu'ar*, *jes'en*, *jer'uga*, *pr'ijetel* и др., напоминающие подобные процессы в болгарских говорах.

Система карашевского консонантизма, которая, в отличие от системы вокализма, едина для всех карашевских говоров, содержит 26 единиц (с. 127):

	<i>v</i>	<i>j</i>							
	<i>m</i>	<i>n</i>	<i>ñ</i>						
Сонанты		<i>l</i>	<i>l̃</i>	<i>r</i>					
Смычные	<i>k</i>	<i>p</i>	<i>t</i>	<i>t'</i>	<i>č'</i>	<i>c</i>			
	<i>g</i>	<i>b</i>	<i>d</i>	<i>d'</i>	<i>ž'</i>	<i>z</i>			
					<i>š</i>	<i>s</i>	<i>f</i>	<i>h</i>	
					<i>ž</i>	<i>z</i>			

На общесербохорватском фоне примечательно наличие в этой системе аффрикаты *z*.

Далее в монографии рассматриваются аллофоны каждой из данных фонологических единиц, а также основные правила их дистрибуции, часто представленные в диахронической перспективе. Так, для сонанта *v* (с. 128–130) факультативно отмечается не лабиодентальная, а лабиальная артикуляция [*u*]: *d'evka/d'euka, prošt'avaaj/prošt'auaj*; артикуляция первого типа встречается, по всей видимости, прежде всего в консонантных группах. Отмечается, в частности, что *v* в ряде примеров субституирует интервокальное *h* (*d'uvove/d'uove, gl'uvagl'uca, se puva / se puca* и др.), что группы *vl-*, *-vn-*, *-vl-* (за исключением форм страдательного причастия типа *nab'aven*, ср. *nabavla*) и *-tvrt-* сохраняются, что в славянских лексемах типа *p'auk* вторичное *-v-* не появляется и т.д.

Также и фонема *j* (с. 130–133) реализуется как неслоговое [*i*], не утрачиваясь в начале, середине и на конце слова (*jem, jet'va; č'ek'aj, grej*), за исключением позиции *-ij* (*izb'i ga, pi, pokr'i, um'i se; pop'ite, ub'ite*; ср., однако, также *pol'ete*). Показательно, что в интервокальной позиции *j*, несмотря на несколько ослабленную артикуляцию, тем не менее не утрачивается полностью (*ble'i, bo'i se, mlad"eji* и т.д.). И в этом случае было бы желательно видеть имеющийся диалектологический материал расклассифицированным на группы в зависимости от вокалического окружения сонанта *j*. Важно отметить, что *j* в говоре часто субституирует *h* (*k'ujna, l'ēja, mij'ur, miold'an, smej, str'ēja, sn'aja, t'ijo*); этот признак также может быть использован для установления междиалектных связей карашевских говоров с южнославянским массивом. Антиципация отмечена лишь в примере *cv'et'ε*.

Для сонанта *l* (с. 133–136) в ряде лексем отмечена велярная реализация [*l̃*]; важно отсутствие вокализации этого сонанта в конечнослоговой позиции как в исконной лексике, так и в заимствованиях (*deb'el, dol, kal, sam kup'il, p'etal; 'and'el* и др.).

Сонанты *l̃, n, ñ* рассмотрены на с. 136–138.

Лабидентальное *f* (с. 139–142) хорошо документируется примерами заимствований из румынского, немецкого, турецкого и др. языков, в ономастопеях (*f'it'kam*), в ономастиконе (*farb'ar, f'indrik, fr'ana, fr'ica*); тем большее значение имеют примеры его субституции смычным *p* (*j'osip, pas'uñ, st'epan, pu*) или сонантом *v* (*k'aves* надо *k'aves*). Важно также наличие отмеченной еще Э. Петровичем тенденции к нейтрализации оппозиции по глухости–звонкости в конце слова и реализации финального *v* как *v'* (*t"orav', k'v'*).

В раздел о *f* (с. 141–142) попала информация о возможности субституции финального *h* в конце слова оглушенным *v'* (*v'v'/ v'v, gl'uv', prav'/praf, mav'/maf, p'osmiv', p'v/p'v'*) и о судьбе группы *hv-* > *v/f*.

Традиционно для сербохорватской диалектологии особое внимание к судьбе заднеязычного *h*, которому М. Радан посвящает с. 142–150. Отметив возможность ослабления артикуляции *h* в начале слова, автор приводит как примеры полной его утраты (*ab'ar, 'ajduk/h'ajduk, lat, lad'ina, l'adno, 'iža, 'odi, r'akam, tel* и др.), так и примеры его сохранения (*han, hekt'ar, h'ajda, hil'ada, h'ot'e, h'ala*). В середине слова *h* утрачен во всех позициях (*d'odi, d'unem, g'orña m'ala, stra'ota* и др.) или субституирован *j* или *v* (*prod'ijam, grij'ota, se k'ija; duvanžija, gl'uvul, sod'uvam*; ошибочно включено сюда *se sm'ejem*). В финале слова *h* может быть либо субституирован (*grej, kož'uj, mav', suv'*), либо утрачен (*'ori, n'ejni gen. sg., gra:, ma:, stra, 'odo, sir'oma, vet, vla*). Во всех позициях в качестве субститута может выступать *k* (*antikr'ist, f'irtik, gr'unpuk, k'omat/k'omot, kožuk'ar, je krak'iral, krist, p'azuka, pikt'ije, plek* и др.). Интересны единичные формы *'oč'ul, past'ur*. Можно согласиться с автором в его общем выводе о том, что фонема *h* укрепляется в системе карашевских говоров под румынским и литературноязыковым сербохорватским влиянием.

Фонема *z* (с. 150–153) встречается в карашевских говорах как в собственно славянских лексемах (*z'ebet, надо z'ebet, z'enska, z'iri, zvizd'ica, zv'onci, oz'ebal* и др.), так и в заимствованиях (*b'uza, z'ara, sp'uza*); она хорошо представлена также в ономастике и топонимии. Ее дистрибуция в карашевских говорах, в представлении М. Радана, соответствует правилам, установленным для сербохорватских и македонских диалектов Д. Брозевичем и, по моему мнению, может рассматриваться как свидетельство о функционировании этой единицы в качестве аллофона *z*. К сожалению, в монографии отсутствуют сведения о наличии или отсутствии таких архаичных форм, как *polog-poloji* (ср. закономерное *r'ogos-rog'oz*, с. 195), характерных

для ряда говоров восточной Сербии, западной Болгарии и Македонии [Соболев 1994], что позволило бы уточнить ареальные связи наших говоров и подтвердить тезис автора о континуированном существовании этой фонологической единицы в карашевском с позднеславянского периода («Credem că procesul $z > z$ n-a existat în graiul slavilor autohtoni din Valea Carașului»; «... africata sonoră z din GC continuă pe z din sârbocroata comună și reprezintă încă un arhaizm fonetic conservat în aceste graiuri»), с. 152, 153; вопреки примерам *oz'rnem, zit, zid'ar*, которые автор объясняет влиянием речи относительно новых переселенцев с сербской языковой территории).

Аффрикаты *č', ž'* рассматриваются на с. 153–156, взрывные *t', d'* (аутентичная карашевская артикуляция которых отражает старое общесербохорватское состояние, ср.: *sv'et'a, m'eda; not', n'at've; br'at'a, l'ist'ε, gr'ožd'ε, l'ud'ε, tr'et'i, vid''ehε; p'od'εš, d'od'em, pr'ot'i*; в настоящее время у молодого поколения отмечается тенденция к произношению среднеязычных аффрикат *č, ž* и даже к смешению двух рядов аффрикат — *cv'εč'ε, kr'aža*) — на с. 156–160. Характер артикуляции *t', d'* служит М. Радану еще одним аргументом в пользу утверждения о генетической связи говора карашевцев с языком дакийских славян. Следует особо отметить пример *g'ušt'er/g'uščer* с отсутствием восточноштокавского перехода *-stj- > -št-*, к которому я еще вернусь ниже.

Одной из наиболее заметных особенностей карашевских говоров является сохранение инициальной группы *č'ɣ-* (*č'ɣrem, čarn, č'ɣl'iv*) или развитие таких форм, как *č'erven'ilo, č'er'eš'na* (с. 160–161), что, по мнению автора, с одной стороны, снова указывает на язык дакийских славян, а с другой стороны, на неоконченность перехода *č'ɣ- > cr-* в тех сербских говорах, носители которых мигрировали в Карашево, к моменту миграции.

Из исторических процессов йотаций, рассмотренных на с. 161–170, задержимся на судьбе консонантных групп *-stj-, -zdi-*. Рефлексом первой группы является преимущественно *-št-* (*kl'ešti, prišt, štap, pišt'im; ogn'ište* и др.; следует исключить пример *št'ala*), «с исключением нескольких примеров, в которых мы имеем более старое *-št'-*» (*nam'ešt'am, opr'ašt'am, navešt'ujem, p'ušt'am, k'čšt'en* и др.); рефлекс *-zdi-* только *-žd-* (с. 165). Далее М. Радан трактует рефлекс *-št'-* не как сохранение архаичного состояния, а как новообразование, что приводит его к трудностям в интерпретации изолированной формы *g'ušt'er* (которую очевидно невозможно трактовать иначе, нежели как сохранившийся архаизм (с. 168). Автор отказывается от возможности приписать и эту черту языку дакийских славян,

по всей видимости, лишь потому, что она указывает не на восточную сербохорватскую штокавщину (с которой М. Радан связывает карашевский говор), а на западную.

Так называемая «новоштокавская йотация» осуществлена в говоре со всей последовательностью (с. 169–170): *kat'eñe*, *ves'eñe*, *gr'ožd'ε*, *pr'ut'ε*, *kon'ople*, *s'ǝble*, *zdr'avle*; *krv'om*; *tr'et'i*.

Напротив, в отражении результатов общеславянских палатализаций карашевские говоры представляют целый ряд особенностей (с. 171–173). Большинство глаголов с основой инфинитива на заднеязычный соглансый имеют в 3 л. мн. ч. наст. вр. две формы (*pek'u/peč'u*, *žež'u*), а в императиве формы типа *peč'i* (в тексте без места акцента), *str'iži*, что, разумеется, в обоих случаях отражает позднейшее аналогическое обобщение, а не является «*excerptii de la legile palatizării*». То же можно сказать и о формах датива и локатива ед.ч. имен существительных ж.р. а-склонения с основой на заднеязычный: *r'uki*, *na r'uki*, *n'ogi*, *u n'ogi*, *u sl'ogi* и т.д. М. Радан полагает, что здесь «*palatizărea nu s-a produs*».

Подробному рассмотрению судьбы консонантных сочетаний автор посвящает стр. 173–194.

Нейтрализация консонантной оппозиции глухость–звонкость в конце слова документирована незначительным количеством примеров на с. 195–196: *grop*, *prak*, *plot*, *n'ermit'* (gen. *iz n'ermid'a*), *kuk'uruc* (gen. *kukur'uză*) и др.

Отдельная глава посвящена вопросам румынского влияния на фонетику карашевских говоров, в частности, тенденции к частичной девокализации слогаобразующих сонантов, сохранению гласного неполного образования в части говоров, сохранению аффрикаты *ʒ*, тенденции к нейтрализации противопоставления двух рядов аффрикат, стабилизации *h* в фонологической системе или его субституции как в румынском. При этом часто повторяются уже высказанные в соответствующих разделах фонетики аргументы (с. 204–210).

4.

Содержание последнего текстового раздела книги несколько шире того, которое бы подразумевалось заглавием «Заключение» (с. 211–223). Исходя из господствующего в науке мнения о сербском происхождении карашевцев, М. Радан концентрирует свое внимание на все еще открытых вопросах атрибуции карашевского говора одной из сербских диалектных групп и на проблеме локализации области, из которой эмигрировали предки современных карашевцев. Эти вопросы не были решены предшествующими исследователями, а)

поскольку к исследованию привлекался лишь материал говора самого Карашево; б) поскольку часть черт говора совпадает с признаками тимокско-лужницких, а часть с признаками косовско-ресавских сербских говоров; в) поскольку недостаточно использовался междисциплинарный подход и сведения политического, религиозного, исторического и географического порядка. Обсуждая вопрос лингво- и этногенеза карашевцев, М. Радан привлекает данные карашевской морфологии, синтаксиса и лексики, не обсуждавшиеся в его монографии, но известные из предшествующих публикаций.

Большинство черт карашевских говоров совпадает с признаками западноюжнославянских говоров, расположенных к западу от линии Белоградчик–Берковица–Брезник–Радомир–Кюстендил (с. 212): а) в фонетике: * $\rho > u$, * $\varphi > e$, * $b = *b > \partial$, * $v\bar{b} > u$ -, * $-stj- > -\bar{s}t-$ (следует добавить, «в большинстве примеров»), * $-zdi- > -\bar{z}d-$, l-epentheticum, * $v\bar{b}s- > sv-$, r , сохранение инициального и интервокального j , субституция $h > v/j$;

б) в морфологии: мужской род существительных типа *loj, var, p'epel, sol*; флексия *-e* во мн.ч. существительных ж.р. типа *žene*; система личных и указательных местоимений, глагольная система и т.д.;

в) в лексике: *b'ugar, duk, d'užan, tud', jem, kat*, суффиксы *-it'* (*k'rstit'*), *-ot'a (čist'ot'a)*, *-ača (debeč'ač'a)*.

Большое число важных изоглос связывает карашевские и косовско-ресавские говоры (с. 213):

а) в фонетике: * $t' > t'$, * $d' > d'$ (в косовско-ресавском $\acute{c}, \bar{z}$); * $\partial > a$ в говоре Карашево и Ябалчи; * $-it- > -t'$ -, * $-id- > -d'$ -.; новые йотации; фонема z (которая имеется и в призренско-тимокских говорах); отсутствие йотаций в группах *-jk-*, *-lk*; тенденция к утрате финального j ; *sc > c*, *šć > č*; *s'amne*; элизии типа *d-idem* и др.;

б) в морфологии: сохранение именной флексии; рефлекс «ятя» в местоименном и адъективном склонении типа *s on'em, s lep'em; ov'em lud'am*; флексия *-e* в 3 л. мн.ч. спряжения типа *n'ose, v'oze*; форма презенса *k'ovet*; аналитическое образование форм компаратива в ряде косовско-ресавских говоров; отсутствие собирательных существительных на *-ad*; удвоение личных местоимений; экавский рефлекс «ятя»; остатки инфинитива и аориста (с флексией *-smo*);

в) в лексике: *stažba, bla'goslov, tal, f'ilka, ard'ov, art'ija, izr'anim, prošt'avajte, vet, nak'ovala, č'ut'ura, z'iri, sl'avla, uglen, zdr'aka*.

Ряд черт совпадает с признаками юго-восточных сербских диалектов, в особенности тимокского типа (с. 214):

а) в фонетике: сохранение *l*; *kor'ina*; тенденция к сужению артикуляции безударного *o*; сохранение группы *sl-*; сохранение гласного неполного образования в ряде говоров; сохранение финальнослового *-l*;

б) употребление постпозитивного артикля при прилагательных (*b'alan, dobr'ejan*); аналитическое образование форм компаратива; формы компаратива глаголов; твердый тип местоименной флексии в формах *n'ašo s'elo*; удвоение форм личных местоимений; замещение инфинитива *da*-конструкцией; образование форм будущего времени по модели *l'am + da + презенс*;

в) в лексике: *p'aškav, l'aska, dań'om, m'art'avac, p'č, jedin'ajst, cv'et'e, kl'aka, popr'ika*; деминутивный суффикс *-ič'ka*; глагольные формы типа *kup'ujem, kupuv'ala*.

Небольшое число признаков совпадает с особенностями болгарских говоров: оглушение звонких согласных на конце слова; *op'inač, č'etam; č'e* (изъянительный союз) и др. Сохранение группы *č'č-*, аналитическую компарацию (особенно на фоне сохранения остатков компарации синтетической) и лексему *kupuv'ala* М. Радан исключает из списка болгаризмов.

Параллели между карашевскими и сербскими банатскими говорами, и в первую очередь икавизмы, перечислены на с. 218–219.

Наконец, можно вычленить признаки, свойственные исключительно карашевским говорам, которые могут указывать на архаические южнославянские говоры сербского (штокавского) типа (с. 215):

а) в фонетике: **ě > e; *ə > ε* в говоре Рафника; сохранение *a, l, -l, t', d', ʒ, č'č-, sl-, -st-*;

б) в морфологии: флексии *-ove/-eve* и *-e* в номинативе мн.ч. существительных м. и ср.р. (так в автора!) (*s'atove, ruč'k'evē; cig'añe, varoš'añe*); архаичная нулевая флексия генитива мн.ч. (*rod'ov, koñ, kr'avš*); архаичная флексия инструментала мн.ч. существительных м. и ср.р. (*t'riñi, k'oñi, s'eli*); флексии мн.ч. существительных ж.р. (генитив *d'aska, č'elka*; датив *kok'oškam, n'arkam*; инструментал *s'oframi*; локатив *r'uka, št'ala*); старые окончания прилагательных во мн.ч.; энклитические формы местоимений; следы двойственного числа в конструкциях с числительными; глагол *lam*; некоторые формы императива;

в) в лексике: *ban'im, b'ra, bl'udo, grad'ina, kl'ešti, nev'ešta, p'o:la, slap, d'anac, dl'aña, d'uret', č'l'ovik, čok'an, gušt'er* и др.

В самом общем плане следует указать на то, что в предпринятой систематизации в ряде случаев одни и те же признаки используются

для атрибуции карашевских говоров то одной, то другой диалектной группе (обычно когда обе группы характеризуются одинаковыми признаками). Кроме того, обращение к новейшим лингвогеографическим работам по южнославянской диалектологии (и прежде всего [Sobolev 1998]) позволило бы в ряде случаев существенно уточнить атрибуцию того или иного признака той или иной группе диалектов (например, флексии *-ove/-eve* и *-e* в номинативе мн.ч. существительных м.р. (*s'atove; cig'añe, varoš'añe*) характеризуют целый ряд говоров восточной Сербии и западной Болгарии).

В результате анализа автор приходит к выводам о том, что карашевские говоры «развились из архаического говора, на котором говорили славяне бассейна Караша, составлявшие древнейший славянский страт в Банате» (с. 219), в 14 — начале 15 в. к ним присоединяются «иммигранты, ... происходящие из зоны косовско-ресавского диалекта, находившейся в непосредственном соседстве с говорами, которые принадлежали диалектам юго-восточной Сербии или из обеих областей» (с. 218), среди которых можно допустить и наличие собственно восточносербского и болгарского элемента. Признаки, связывающие карашевские говоры с косовско-ресавскими, М. Радан считает наиболее многочисленными и важными, хотя и признает тот факт, что «фонетические черты сближают карашевские говоры с юго-восточными, в то время как морфологические — с косовско-ресавскими» говорами (с. 220). В то же время, автор справедливо отказывается признавать за общими архаизмами доказательство ближайшего языкового родства.

Наименее доказан выдвигаемый на многих местах в монографии тезис о прямом лингвоисторическом континуитете на карашевской территории от дакийских славян 7 в. до наших дней. Действительно, мы не обнаруживаем в говоре фонетических признаков древнейшего типа (южно)славянской речи, таких как сохранение двух гласных неполного образования, носовых или гласного *ы (или хотя бы их рефлексов, отличных от западноюжнославянских, например, открытого рефлекса «*ятя*»); кстати, в морфологии мы располагаем как минимум одним признаком, позволяющим связать карашевский говор с севернославянской территорией, а именно окончанием инструментала ед.ч. существительных м.р. *-am* (< *am*). Наряду с тезисом М. Радана равновероятным было бы и допущение колонизации карашевской области носителями штокавских сербохорватских говоров к югу от Дуная в любой из периодов с 7-го по 12 век (в том числе и необязательно восточноштокавских). Отмечу особо, что материал карашевских говоров остро ставит вопрос об импликации

языковых изменений и сосуществовании в одной языковой системе как бы противоречащих друг другу архаизмов и инноваций (например, сохранение группы $\check{c}'\check{z}$ -, с одной стороны, и последовательное осуществление новых йотаций, с другой).

Автор полагает, что новые иммигранты были католического вероисповедания, что, по его мнению, хорошо согласуется с фактом существования в 14 веке католических оазисов на территории Старой Сербии (с. 222).

Еще один вал колонизации карашевской области имел место в первой половине 18 века, когда здесь появились представители различных этносов (болгары, сербы, в небольшом количестве, возможно, и албанцы), которые не оказали существенного влияния ни на язык, ни на этнические признаки карашевцев; свой вклад в этногенез карашевцев внесли и румыны (с. 222).

5.

Таким образом, монография сербского ученого из Румынии представляет собой высокопрофессиональную диалектологическую работу, которая обогащает славистику обильным и аутентичным диалектным и интересным историческим материалом и ставит вопрос о лингво- и этногенезе карашевцев на новом, соответствующем современной науке уровне. В связи с этим последним вопросом необходимо все же заметить, что для его решения в рамках сравнительно-исторической лингвистики очевидно недостаточно сведений, предоставляемых южнославянской диалектологией (тем более в условиях отсутствия Сербохорватского диалектологического атласа). Лишь преодоление методологических ограничений, с неизбежностью накладываемых на историко-диалектологическое исследование, обращающееся к ранним периодам формирования языковой карты славянства, и расширение изысканий в общеславянском и карпато-балканском контексте с привлечением материалов Общеславянского лингвистического атласа (кстати, ни сам атлас, ни основывающееся на его данных издание «Фонолошки описи словеначких, српскохрватских/хрватскохрватских и македонских говора», Сараево, 1981, не были использованы автором в его работе), а также концентрация внимания на лексических связях карашевских говоров с инославянскими и неславянскими балканскими языками, поможет детальному описанию и окончательному определению вклада каждой из славянских и балканских языковых и этнических групп в формирование говоров этого уникального субэтноса.

Как отмечено в предисловии к книге, в будущем автор планирует дать описание морфосинтаксиса, лексики, ономастики и словообразования этих говоров. Будем надеяться, что М. Радан в ближайшем будущем прежде всего обогатит южную славистику публикацией полного карашевского словаря и ономастикона, учитывающего локальные диалектные различия между отдельными карашевскими населенными пунктами.

В приложении к книге даны карашевские диалектные тексты (из Карашево, Клокотича, Водника, Нермита; к сожалению, нет текстов из Рафника, которые были бы интересны как раз из-за особого рефлекса редуцированных; тематически представлены народные праздники *sl'aveñe, faš'anke/pokl'ade*, с. 224–233), далее следуют французское (с. 234–240) и сербское (с. 241–246) резюме, указатель авторов (с. 247–250), указатель топонимов (с. 251–255), диалектный словоуказатель (с. 256–301), библиография (с. 302–322), а замыкают книгу список сокращений (с. 323–324) и указатель содержания (с. 325–326). Следует особо отметить, что книга выполнена издательством «Союза сербов Румынии» очень тщательно и на высоком полиграфическом уровне.

ЛИТЕРАТУРА

- Petrovici, Emil.* Graiul carașovenilor. Studii de dialectologie slavă meridională. București, 1935.
- Sobolev, Andrej.* Sprachatlas Ostserbiens und Westbulgariens. Bde. I–III. Marburg: Biblion Verlag, 1998.
- Zach, Krista.* Die bosnische Franziskanermission des 17. Jahrhunderts im südöstlichen Niederrungarn // *Studia hungarica* 13. München: Trofenik, 1979.
- Младенов, Максим Сл.* Българските говори в Румъния. София: БАН, 1993.
- Соболев, Андрей.* О фонеме *з* в говорах юго-восточной Сербии // University of Niš. Facta universitatis. Series linguistics and literature. Vol. 1, Nr. 1. Niš, 1994. С. 33–40.
- Соболев, Андрей.* О неким јужнословенским говорним оазама у источној Србији, западној Бугарској и Румунији (Вратарница, Ново село, Свиница) // Зборник Матице српске за филологију и лингвистику. Књ. XXXVIII/2. Нови Сад, 1995. С. 183–207.
- Сырку П. А.* Наречие Карашевцев // Известия Отделения русского языка и словесности Императорской академии наук. Т. 4. С.-Петербург, 189. С. 641–660.
- Ђирић, Јован.* Говори Понишавља // Српски дијалектолошки зборник. Књ. XLVI. Београд 1999. С. 7–262.

Марбург

А. Н. Соболев

Ivana Antonić, **Vremenska rečenica**. — Sremski Karlovci — Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2001. — 409 str.

У литератури о српском/српскохрватском језику монографије о сложеној реченици још увек су ретке. И да није те чињенице, монографија И. Антонић о зависносложеним реченицама са зависном временском реченицом (временском клаузом) у савременом српском књижевном језику заузимала би посебно место. Главни разлози за то су следећи. И. Антонић обрадила је врло исцрпно тај проблем, о којем је написано много радова, међу којима ниједан не представља покушај да се проблем сагледа и у целини и у појединостима, што је И. Антонић учинила. Истраживање је засновано како на критичком проучавању литературе о зависносложеним реченицама са временском клаузом у српском језику, усмереном ка синтези најбољег што се из тог дела лингвистичке традиције могло искористити, тако и на широј славистичкој и не само славистичкој литератури о временским клаузама, као и о старијој и новијој теоријској литератури о темпоралности, аспектуалности и сродним питањима. Даље, резултате до којих је дошла и које у књизи износи И. Антонић потврђује великим бројем примера из неколико функционално-стилских извора. Најзад, а у ствари најважније, у овом издвајању главних аргумената за изречену оцену о књизи И. Антонић, она је, поред одличног владања грађом и литературом о проблему који је истражила, убедљиво показала одлике које красе врсног истраживача: проницљивост у уочавању раније незапажених појединости, способност издвајања суптинског од споредног, инвентивност у налажењу решења као и у систематизовању појединости и проблемских целина. Поврх свега, излагање је брижљиво организовано на начин који омогућује сразмерно лако оријентисање читаоца у тексту, а прегледност, поред промишљеног распореда појединих одељака и крупнијих целина допуњују прегледи важнијих појмова и симбола и библиографија цитираних радова, који у

ткиву излагања нису присутни само у облику помињања него много чешће као радови чије се тезе и констатације исцрпније коментаришу, потврђују или оспоравају.

Монографија *Временска реченица* има за предмет, како И. Антонић на почетку Увода истиче, „темпоралну детерминацију реченичне предикације субординираном клаузом“ у којем је у првом плану типологија „семантичких обележја и семантичких типова релевантних за темпоралну детерминацију субординираном клаузом“, а полазни критеријум класификације „тип значења, а не тип формалне јединице — синтаксичке или лексичке (везника)“ (стр. 9), из чега се види да *Временска реченица* концепцијски припада семантичкој синтакси, односно да је у тој књизи остварен приступ који се у проучавању сложених реченица у српском језику начелно разликује од уобичајених приступа, у којима се у први план стављају синтаксички облици, или још уже — везници у таквим синтаксичким структурама.

Општи теоријски оквири истраживања посебно се не образлажу јер за то и није било потребе будући да у *Временској реченици* није уведена, развијана нити просто примењивана нека релативно затворена теорија која би захтевала посебан увод, опис и објашњење. У *Временској реченици* анализирају се семантичке и формалне структуре зависносложених реченица са временском клаузом тако да *Временска реченица* у теоријско-методолошком погледу илуструје успешан спој најбољих тековина европске структуралне лингвистике са важнијим појмовима и теоријама који нису структуралистички у ужем смислу речи иако нису ни теоријски ексклузивни, нпр. теорија кореференцијалности.

Поред Увода и Прегледа литературе књига *Временска реченица* има главе: Време и језик, Темпорална детерминација, Релативна темпорална детерминација сентенцијалном формом: темпорална клауза, Синтаксичка структура реченице с темпоралном клаузом, Релативна темпорална детерминација субординираном клаузом: семантички типови, Апсолутна темпорална детерминација реченице с темпоралном клаузом, Темпорална клауза и питање кореференције: проблем синтаксичке функције, Дистрибуција две корелативне предикације / клаузе, Везници темпоралних клауза, Темпорална клауза у дијахроној перспективи, Општи закључак.

Временска реченица представља незнатно скраћену верзију докторске дисертације *Временска реченица у стандардном српском језику*, коју је И. Антонић одбранила 1996. на Филозофском факултету у Новом Саду. Судећи по ономе што се у књизи износи, добро је што скраћења текста дисертације нису била већа, јер, упркос обиму књи-

ге, у њој нема ничег што би могло бити изостављено, а да књига тиме не изгуби. Једино скраћивање које се не чини оправданим односи се на наслов, јер наслов докторске дисертације И. Антонић несумњиво прецизније означава предмет истраживања од наслова објављене књиге, будући да књига нема за предмет временске реченице уопште (попут општелингвистичких монографија о времену, аспекту, негацији итд. на материјалу великог броја језика) него управо временску клаузу у савременом српском књижевном (= стандардном) језику са освртом на важније чињенице из историје тог типа реченица у српском књижевном језику.

Проучавање временских израза и значења по правилу укључује бар осврт на везе између начина на који се изражавају временска и просторна значења, па је и у *Временској реченици* И. Антонић то питање размотрено. Ако се има у виду да је у словенским језицима просторна иконичност временских израза најизразитија у предлошком систему, мања у прилошком и придевском систему, још мања у везничком систему, а практично је нема у систему глаголских времена, онда је јасно да И. Антонић у језичкој материји коју је испитивала готово да није имала примера за временску метафоризацију простора. С друге стране, чињеница да се у литератури о граматичности времена одавно, а од деведесетих година врло интензивно развијају идеје према којима се временска значења интерпретирају у терминима и појмовима који су метафоре просторних односа, пружала је могућност Ивани Антонић да настави тим правцем проучавања временских значења. При томе она се нашла пред избором: или да појмовно-терминолошки апарат који се користи у радовима о временским значењима и изразима у одређеној мери критички иновира, или да покуша да метајезик свог истраживања у целости (или у главном) изгради у кључу когнитивне лингвистике или неке том правцу сродне теорије. И. Антонић је изазову ове друге могућности одолела, на шта се може гледати и са жаљењем и са одобравањем. Са жаљењем зато што је проучавање временске клаузе у српском језику представљало прилику да се неке актуелне теоријске идеје о просторним метафорама у језику и метајезику његовог проучавања провере, поправе или даље развијају, а судећи по инвентивности коју је И. Антонић иначе показала у тој књизи (а и у својим ранијим радовима), она би врло вероватно и на том плану имала успеха. Поред тога, такав покушај је и у датом погледу могао обогатити нашу теоријску лингвистику, у којој, уз неколико великих изузетака, нема много истраживача нити особито плодног научног дијалога.

С друге стране, не мање заслужује и одобравање одређеност И. Антонић да најбоље што је из традиционалне терминологије о временским клаузама могла преузети критички дограђује и осавременава, како због несумњивог значаја неговања проверене лингвистичке традиције тако и стога што би одлучнији искорак у теоријску лингвистику тражио и више простора од онога којим је она у својој књизи располагала.

Иако у књизи није експлицитно предложена нека нова или ревидирана теорија, или проширена нека од постојећих теорија времена као метафоре простора, И. Антонић је и избором многих термина за које се определила и тумачењем њиховог садржаја умногоме подупрла и развила локалистичке интерпретације временских израза, одн. временских клауза. Пошто грађа коју је испитивала углавном није имала својство просторне иконичности, И. Антонић је фактички локалистичке интерпретације временских значења, тамо где им је прибегавала, користила као конструкт, који омогућава убедљива објашњења и дескрипције у светлу и у појмовима локалистичких интерпретација, а не као модел метајезика анализе директно изведен из временских метафора простора и језичком подсистему зависносложених реченица са временском клаузом.

У неким случајевима чини се да би експлицитнија локалистичка интерпретација учинила објашњења још прецизнијим. На пример, ако се временска значења заснивају на локализацији једног догађаја у односу на други догађај према томе да ли му први претходи, следи или дели с њим исто време, онда је и временски однос вербализован језичким изразом пре свега једна врста апстрактне локализације. Квантитативни момент, карактеристичан за многа временска значења, посебно као временско градуирање (код спољашње временске локализације — мања или већа дистанца између временског објекта локализације и локализатора, а код унутрашње временске локализације — мања или већа дистанца између почетне и завршне тачке локализатора), ипак је мање својствен темпоралности од оних облика за које није карактеристична квантификација него чиста или преовлађујућа локализација, док је локализација са квантификацијом израженија у оним деловима темпоралног система који су више удаљени од његовог центра. Ако је та теза тачна, онда би уместо терминолошке дистинкције *темпорална идентификација / темпорална квантификација* вероватно прецизније у изразу било разликовање временске локализације без квантификације наспрам временске локализације с квантификацијом, а у првом случају и разликовање унутрашње или спољашње временске локализације (временска интралокализација /

екстралокализација). Ако *идентификација* представља утврђивање идентитета, онда се без доста условности не може узети да је темпорална идентификација најадекватнији синоним или замена за темпоралну локализацију као локализацију неког временског објекта (у целини или делимично) унутар временског локализатора или изван њега. Карактеристично је уосталом да И. Антонић темпоралну идентификацију тумачи као „смештање реченице / детерминативне предикације у његове оквире или ван његових оквира“ (стр. 369), где је тачно узети израз „смештање“ фактички (спонтана) паралокалистичка интерпретација односа о којем је реч.

Али чињеница да су термини увек мање или више условни и да изградња метајезика описа темпоралних значења није представљала апсолутни приоритет истраживања о временским клаузама, доста релативизује изнету примедбу.

Такође се чини да би логика излагања добила да је апсолутна временска локализација обрађена пре релативне, иако је апсолутна временска локализација мање развијена (или управо зато), тј. вероватно би било умесније ићи од простијег ка сложенијем, од унутрашњег ка спољашњем, од примарног ка секундарном.

Многа питања у вези са зависнословеним реченицама са временском клаузом морала су у књизи *Временска реченица* да буду изостављена из разматрања као питања која, иако интересантна и важна за проучавање синтаксе и семантике темпоралности, излазе из оквира основног предмета истраживања. Ограничавајући се на врло комплексан предмет истраживања, онако како је он одређен на почетку књиге, И. Антонић не пропушта да укаже на проблеме које свесно оставља изван истраживања као проблеме које би такође требало пажљиво испитати, нпр. интерференција темпоралних са нетемпоралним значењима, могућности кондензовања темпоралне клаузе, инвентаризација и типологија реченица у којима се временски детерминатор појављује као члан субординиране клаузе, нпр. релативне којом се идентификује именички појам преко временске околности (нпр. *Има йисаца који добијају када се чийају у целини*) и друга (стр. 51).

Временска квантификација, којој је с много разлога дато доста простора у књизи И. Антонић *Временска реченица* описана је на начин не само подробен него умногоме и нов, у целини и у појединостама које су обухваћене таквим типовима временске квантификације као што су — темпорална квантификација линеарног типа: лонгитудиналност, темпорална квантификација пунктуално-линеарног типа (ингресивност и терминативност), темпорална фреквенција (по-

времено понављање, регуларно понављање), брзина одвијања у времену и др.

Допустићу себи у вези с тим неколико напомена, од којих се једна односи на опште одлике временске квантификације у зависно-сложеним реченицама са временском клаузом, а остале на неке појединости.

И. Антонић издваја три општа типа временске клаузе, према *дужини* временског локализатора, као и према критеријумима *учешћалости* односа између временског објекта локализације и локализатора и *брзине* остваривања временског односа, за шта даје доста убедљивих примера.

Ако се, пак, пође од чињенице да квантификација уопште може бити градуелна и неградуелна (кумулятивна), и ако се запитамо да ли је овај други тип заступљен у временској квантификацији, онда можемо констатовати да наспрам временске итерације као *п л у р а л н о с т и* истоврсних појава (нпр. *Кад год дође, нешто донесе*) стоји, као доминанта, *ј е д и н и ч н о с т* временске квантификације (нпр. *Кад дође, ујознаћеће се*).

У вези с тим И. Антонић уместо је увела разликовање итеративности као понављање у оквиру једне реализације (нпр. *куцкаћи*) и итерације као понављања исте радње у више одсека на временској оси, нпр. *Кад год дође, нешто донесе* (стр. 185).

Вредело би такође додати да се и итерација може градуелно квантификовати, уп. везничке изразе *йонекад када, често када, скоро увек када, увек када, никад када* и др. Универзална квантификација, која се помиње у вези с примерима *увек кад год* (који се чине на граници прихватљивости у књижевном језику, ако не и с оне стране прихватљивог) фактички је увек уграђена у семантичке структуре реченица са обележјем регуларне итерације, а то заслужује да се одлучније истакне, како због чињенице да се ту на специфичан начин комбинују итерација и универзална временска квантификација, тако и због маркираности таквих значења (обележјем универзалне квантификације) у односу на структуре које то обележје немају као обавезно, али га не искључују (нпр. *Кад би она улазила, он је устајао* према *Кад би она улазила, он би увек устајао* и *Кад би она улазила, он би йонекад устајао*) слично као што именске групе са значењем временске итерације (нпр. *недељом, йразником* и сл.) чешће, али не и обавезно значе регуларност понављања, што се може односити и на сасвим регуларна понављања и на мање или више уобичајена понављања (нпр. *Недељом иде у цркву* према *Недељом редовно иде у цркву* и *Недељом обично иде у цркву*).

Увек је корисно када се синхронијска анализа може комплетирати погледом на исти проблем из историјске перспективе, што И. Антонић није пропустила да учини, повремено и напоменама у основном делу књиге, а затим и у посебној краћој глави „Темпорална клауза у дијахроној перспективи“ (стр. 360–363), ограничивши се на извођење општих закључака, који произилазе из богате грађе којом је располагала. У најкраћем, ту је констатовано да су се све промене било на формалном било на семантичком плану догодиле у пољу темпоралне идентификације, при чему су промене на формалном плану бројније и, у извесном смислу, шире захватају систем, који се знатније растерећује везника (од 23 остало је 16), али се запажају и промене на семантичком плану, које, иако малобројније, такође иду у правцу редукције, у овом случају — система временских значења (оцењује се да у савременом језику није сачувано значење које илуструју примери типа овог из језика Л. Лазаревића *Док се љољубише, схвайићеише да се ја не варам*, стр. 262) (стр. 360–363).

Иако су изнете констатације несумњиво корисне за стицање што потпуније слике о зависнословеним реченицама са временском клаузом у српском језику, њих би вероватно требало узимати пре свега као елементе хипотезе за будућа истраживања у тој области па је у том смислу у праву И. Антонић што ту главу види као резиме запажања о дијахроној страни предмета свог истраживања које је повремено износила у претходним главама (стр. 360). На прелиминарност изнетих судова упућују пре свега две чињенице.

Прва је у томе што се као општа последица развоја система зависнословених реченица са временском клаузом констатује извесна редукција и његових облика и његових значења, што као појава не може да не изазива извесну недоумицу. Пре би се могло очекивати да развојна линија иде у правцу раста и усложњавања система облика и/или значења (нпр. као у предлошком систему). Као што је познато, синонимија облика не мора увек водити редукцији синонимског пара или низа него у књижевном језику чешће води њиховој стилској или семантичкој диференцијацији, као што и вишезначност лексема и облика у књижевном језику начелно чешће показује тенденције раста него опадања. Истраживања која би била или која ће бити посвећена првенствено историјском развоју временских клауза у српском језику мораће да открију допунске аспекте констатације „промене /су/ захватале оне форме које нису биле ни самостално ни у комбинацији с другим релевантним елементима непосредног синтаксичко-семантичког контекста у довољној мери синтаксички прецизне, без обзира на то да ли се радило о потпуно дифузној семантици или о преласку у

друго категоријално значење. Из система су испадале оне форме у којима је везник био семантички неспецификован, а уз одговарајућу аспекатску констелацију било је неопходно да буде испуњено и више различитих семантичких услова... (стр. 363)". Као контрааргумент тези коју овде износим могло би се рећи да у словенским језицима предлошки систем расте на рачун редукције падежне морфологије, тј. да је у питању само прерасподела синтаксичко-семантичких функција, али у том случају могло би се поставити питање шта расте (ако расте) на рачун редукције везничког система, прецизније речено на рачун редукције система временских клауза. Очигледно једна од вредности књиге *Временска реченица* је и у отварању нових, врло занимљивих питања са наговештајима могућих решења.

Друга начелна напомена која се односи на главу о развоју временских клауза у историји српског књижевног језика, али и на истраживање у целини, тиче се корпуса. У раду је прецизно описан и сам корпус и начин његовог састављања почев од израде пилотских узорака до коришћења контролног, речничког корпуса. Резерве ауторке према конструисаним примерима су толике да се И. Антонић готово извињава кад наводи неки пример који је сама саставила. Анализом је обухваћено близу 1500 примера са око 2000 страница текста. Сама грађа која се у књизи износи, скоро увек сасвим нова, представља вредност за себе. С друге стране, када се ближе погледа структура корпуса види се да су од 26 писаца из чијих су дела узимани примери само четири писца који још стварају, што вероватно није најповољнији однос за корпус који треба да представи савремени српски књижевни језик, те да међу тих 26 писаца нема ниједног српског писца из Црне Горе нити западно од Дрине. Корпус је фактички екавски и још уже „београдски“, можда „београдско-војвођански“, са изузетком неколико писаца који су коренима или рођењем из Херцеговине или из Црне Горе, а стварали су и у Београду (нпр. Дучић, Ћоровић, Пекић), и са изузетком новосадског дневног листа *Дневник*. Иако мислим да та чињеница неће ни у чему битном довести у питање многобројне важне констатације до којих је И. Антонић у свом истраживању дошла, подразумеваће потребу да се њени закључци провере и на корпусу шире структуре. Сматрам оправданим опредељење да се језику добрих писаца у корпусу да предност над другим изворима, као и то да се доминантном културном центру да предност у односу на друге центре (јер више учествује у обликовању књижевног језика), али мислим да потпуно изостављање других представника српског књижевног језика у корпусу чини да богатство и разноврсност српског књижевног језика не буду у њему на довољно репрезентативан начин за-

ступљени (поред тога што индиректно иде на руку идејама о аутономности регионалних идиома).

Гледано према функционалним стиловима, основу корпуса чине пре свега књижевна дела добрих писаца, мање публицистика и још мање научни стил (филологија, историја, етнологија), а по изузетку административни или разговорни стил. Уз подршку стављању тежишта на језик лепе књижевности може се пожелети да у даљим испитивањима у тој области други стилови буду равномерније заступљени, поред осталог и зато што то може бити значајно за закључке о дистрибуцији појединих типова временских клауза. На пример, И. Антонић умесно примећује да је одређени тип временске клаузе (с везником *пошто*) вероватно присутнији у разговорном језику него што се обично мисли, што би добро било документовати примерима из разговорног језика као што се то чини када је реч о књижевном или научном стилу, а у вези са ширењем везника *након што* И. Антонић посредно упућује на могућност његове изразитије стилске маркираности (констатује да су сви примери употребе тог везника забележени у језику новина, стр. 134), што је према мом језичком осећању сасвим тачно, посебно када је реч о административном стилу (нема га у корпусу) или о публицистичком стилу. За објашњење откуд тај везник у новијем српском језику свакако је важна и оцена М. Радовановића, коју И. Антонић цитира и према којој се *након што* „по правилу јавља у оном делу одабраног корпуса који припада тзв. 'западној варијанти' српскохрватског језичког стандарда...“ (стр. 134).

С обзиром на утицај који данас имају медији на обликовање књижевног језика, допадало нам се то или не, вероватно ће све више места као извори за корпусе сличних истраживања морати да имају електронски медији. Може се претпоставити да ће анализа структурно разноврснијег корпуса унети и неке нове детаље у опште закључке о развоју временских клауза у историји српског књижевног језика, до којих је дошла И. Антонић, иако се вероватно општа слика коју је она дала у целини тиме неће битно променити.

Речник важнијих појмова и термина (стр. 366–373) представља користан прилог у *Временској реченици*. Не мање би било корисно да су се у књизи могли наћи индекси појмова и везника, посебно овај други зато што је основни приступ И. Антонић био семантички, тј. од семантичког система зависносложених реченица са временским клаузама ка њиховим облицима, а ако читалац пожели да се креће у супротном правцу, глава „Везници темпоралних клауза“ (стр. 344–357) и њен додатак нису довољни да би се у богатој грађи распоређеној на велики број одељака организованих на семантичком принципу рела-

тивно лако на примерима утврдило у којим се све значењима и функцијама одређени везник може употребити.

Општи закључак о књизи проф. др Иване Антонић и оцена те књиге дати су на почетку овога приказа, а у редовима који су следили покушао сам да тај став аргуменујем, као и да укажем на оне стране монографије *Временска реченица* које су посебно подстицајне за научни дијалог. Укратко, *Временској реченици* Иване Антонић с много разлога припада једно од највиших места у литератури о синтакси српског језика.

Београд

Предраг Пијер

јун 2002.

Alina Kreisberg, *Le storie colorate*, Edizioni Tracce, Pescara 2001,
165 str.

Ово није још једна у низу научних студија мање или више полемичког карактера које се баве преиспитивањем исправности података изложених у знаменитој књизи Берлина и Кеја¹ у вези са проблемом распознавања и исказивања боја и њиховог историјско-антрополошког развитка. Имајући у виду Вајлерову (Wyler) констатацију да се истраживачи који се интересују за феномен боја у језичком поимању света најчешће концентришу на проблем перцептивног и психолошког доживљаја колористичких датости, те на проблем сегментације самог хроматског континуума, а много мање на конкретне лингвистичке аспекте овог феномена², А. Крајсберг у уводном поглављу ове књиге истиче да предмет њеног превасходног интереса није било поимање боја (*la concettualizzazione del colore*) колико језичко функционисање (*il funzionamento linguistico*) хроматских термина у разним системима.

Лингвистичка истраживања А. К. спроведена у овом домену лексике заснивају се на конфронтативној анализи семантичке структуре хроматског лексичког поља и синтаксичке валентности хроматских термина у италијанском и пољском језику (са спорадичним екс-

---

¹ В. Berlin, P. Kay, *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution* Berkeley, University of California Press, 1969. Ова студија је изазвала низ научних дискусија које су оспоравале исправност резултата америчких антропологиниста и била два пута ревидирана од стране самог Кеја. Најоштрије критике упутила је Wierzbicka (1996), оспоравајући како универзалност самог концепта боја тако и универзални карактер хроматских термина. Сличне ставове заступа група когнитивиста коју предводи Рош (Хајдер), в. Rosch (Heider) (1971), Rosch (Heider) (1972), Mervis, Catlin, Rosch (1975); cf. такође Grossmann (1998), Wald (1978).

² „... when people discuss colour and language they often concentrate on the phenomenon of colour rather than that of language. That is to say they argue about perception, the segmentation of the colour continuum, emotional response, and much less about their linguistic aspects of colour“ Wyler (1992, 8).

курсима у друге словенске језике). Резултате до којих је дошла А. К. је објавила у више стручних часописа; један број ових радова послужио је као полазна основа у креирању појединих поглавља књиге *Le storie colorate*.

Књига садржи следећа поглавља³: *Introduzione* (стр. 9–26), *Gatto bianco, gatto nero* (стр. 27–55), *Nel blu dipinto di blu* (стр. 56–61), *Le strane iponimie e sinonimie italiane e polacche* (стр. 62–69), *I misteri balcanici* (стр. 70–73), *La storia e la preistoria di plav e di altri suoi corrispondenti slavi* (стр. 74–79), *Colori intrinsecamente chiari e scuri* (стр. 80–85), *Cromonimi specifici* (стр. 86–98), *O l'Omega, rayon violet de Ses Yeux!* (стр. 99–102), *Colori imparentati* (стр. 103–111), *Denotazioni o connotazioni? Colori "belli" e "brutti"* (стр. 112–122), *Qualche accenno morfologico* (стр. 123–135), *Beleet parus odinokij* (стр. 136–156). На крају књиге се налази библиографија; књижевна дела чији се изводи цитирају у тексту нису увршћена; осим тога, увршћене су само оне студије и чланци чији се аутори конкретно наводе у тексту.⁴

У уводном поглављу А. К. се најпре осврће на најважније студије у којима се разматра питање деноминације боја, а затим излаже основна методолошка начела на којима базира своја истраживања. Тај метод је у основи структуралистички. Нарочит акценат стављен је на синтагматски критериј: како ауторка истиче, способност придева да улази у синтагматске комбинације са различитим семантичким групама именица омогућава не само дефинисање његовог статуса као централног (тј. базичног) или периферног у хијерархији хроматских термина, него и уочавање скривених полисемија; осим тога, способност да се комбинује са модификаторима „di carattere valutativo“ односно онима који мењају интензитет карактеристике изражене датом лексемом — било лексичким („avverbi valutativi“), било творбеним („suffissi valutativi“) — допушта да се уоче извесне додатне семантичке црте које прате хроматску вредност датог термина. Немогућност или ограничена способност придева да улази у синтагматске комбинације са адвербима интензитета као и ограничења „dei rapporti paradigmatici“, индикатори су специфичног значења датог термина због чега се

³ Наслови поглавља дати су у оригиналу како би се избегле произвољности у превођењу конкретних хроматских термина који се у њима појављују; то је, уосталом, још једно од питања које А. К. покреће у овој књизи.

⁴ Разлог за то, како ауторка наглашава, лежи у чињеници да је група за компаративне лексичко-семантичке студије на Институту за полски језик при Универзитету у Варшави, под руководством проф. Р. Гжегорчикове (R. Grzegorzczukowa), већ саставила исцрпан списак дела посвећених тематици деноминације боја.

он више не дефинише према свом месту у хроматском спектру, него као члан дискретне опозиције различите сложености.

У поглављу *Gatto bianco, gatto nero* ауторка се бави питањем семантичког релативизма којим се одликују називи за својство „бео“ и „црн“ са статусом базичних термина. У науци је већ одавно примећено да ови називи не именују искључиво конкретне хроматске ентитете (белу односно црну боју), већ се користе и као ознаке за најсветлију односно најтамнију од свих колористичких нијанси која може да карактерише појаву о чијој се детерминацији по боји ради. Узрок овоме лежи управо у нашем поимању „белог“ односно „црног“, а отуда, према М. Ивић: „могућност прибегавања, према потреби, одговарајућој перспективизацији: или је у непосредној визури колористичко својство као такво — онда се речју за 'бело' именује бела боја, или је у центру пажње супротстављање светлине тамноћи, па се поимањем 'белог' разрешава дилема у корист светле нијансе“ (Ivić 1995, 15–16). Имајући то у виду Токарски разликује квантитативне употребе ових термина супротстављене квалитативним, које поред компоненте квантитета светлине укључују и карактеристичну хроматску вредност (Tokarski 1995, 41 нн.).

А. К. запажа да се оно што Токарски подразумева под „квантитативним употребама“ може подвести под бинарне опозиције које се срећу у језицима са недовољно развијеном терминологијом боја. Ради се наиме о опозицији *macro-white* и *macro-black* коју успостављају Берлин и Кеј (op. cit.), а може се идентификовати са опозицијом светло–тамно, или светло–топло/тамно–хладно коју успоставља Е. Rosch (Heider) (1971, 447–455). Но, анализом фигуративних употреба ових термина и значења устаљених израза у којима се појављују, на основу грађе коју пружају речници стандардног италијанског и пољског језика, ауторка долази до закључка да дихотомија *квалитативно vs квантитативно* не покрива све употребе термина за ознаку „белог“ и „црног“ у овим језицима и предлаже следећу класификацију: прву групу репрезентују дати термини у квалитативној употреби: „... i sostantivi determinati“ наглашава ауторка „hanno di regola il tratto + CONCRETO“; прототипски примери беле односно црне боје готово да су идентични у свим језицима које ауторка узима у разматрање (за „бело“: ит. *la spuma del mare, la neve fresca, le piume del cigni, il gesso, l'avorio, l'alabastro*, пољ. *śnieg, mleczko, kreda*, сх. *снег, млеко*; за „црно“ прототипски примери су идентични: *угаљ и чађ*); другу групу репрезентују дати термини у оној употреби у којој се срећу у низу руских израза типа *черный от загара, руки черные от грязи, лицо черное от горя*. Такви су примери пољ. *czarne drzewa*

odcinały się na tlie nieba, dziecko czarne jak cyganiatko. Како ауторка подвлачи „si tratta di una sorta di approssimazione qualitativa: la caratteristica cromatica del determinato + CONCRETO si avvicina al prototipo“; трећу групу репрезентују дати термини у „бинарној“ односно „дискретној“ употреби, типа енг. *black/white coffee*, сх. *црна/бела кафа*, ит. *pane bianco/nero*, пољ. *biały/czarny chleb*, рус. *белый/черный хлеб*, сх. *бели/црни хлеб*, ит. *magia bianca/nera*, пољ. *czarna/biała magia*, рус. *черная/белая магия*, сх. *црна/бела магија*); четврта и последња група репрезентована је употребама у којима придеви *бело* и *црно* служе да изразе висок степен интензитета семантичке црте која је већ присутна у самом детерминату (увек апстрактном). Другим речима они увек одговарају прилогу *много* (рус. *черная неблагодарность*, *черное отчаяние*; пољ. *czarna niewdzięczność*, *czarna rozpacz*, *czarna nos*, ит. *ingratitude*, *disperazione nera*; пољ. *biała złość*, *biała gorączka*, *biały dzień*, рус. *белой свет*, сх. *бели свет*).

У функцији интензификатора могу се јавити и други називи за боје који у хијерархији хроматских термина предложеној од стране Берлина и Кеја (ор. cit.) заузимају релативно ниско место (иза термина који означавају белу, црну, црвену, па чак и зелену боју). У таквој употреби може се наћи италијански термин *blu: la fifa blu* (cf. фр. *la peur bleue*).

Италијанском придеву *blu* у служби ознаке за ону нијансу плаве боје коју највећи број Италијана доживљава као тамну (cf. израз *cielo blu* у значењу „cielo notturno“), одговара у пољском (и руском) низ различитих термина. О узроцима ове појаве расправља се у поглављу *Nel blu dipinto di blu*. Како се истиче, у овом сегменту хроматског спектра, управо опозиција светло–тамно условљава коегзистенцију различитих термина (који се могу јавити и као конкуренти у рангу базичних термина). Међу пољским терминима субординисаним термину *niebieski* као што су *granatowy*, *lazurowy*, *szafirowy*, *fiolkowy*, *indygo*, *turkusowy*, *kobaltowy*, *siny*, многе дистинкције, сматра ауторка, засноване су управо на овом критерију; сличан случај налази и у руском *синий* и *голубой*, упркос тежњи извесних руских лингвиста да термину *голубой* доделе статус базичног термина.

У поглављу *Le strane iponimie e sinonimie italiane e polacche* ауторка указује на све тешкоће на које се наилази при покушају да се успоставе тачни хипо- односно хиперонимијски и (евентуално) синонимијски односи међу италијанским терминима *celeste*, *azzurro*, *blu* као десигнатима за различите нијансе плаве боје. На основу анализе коју је ауторка спровела евидентно је да су опозиције на које се наилази у случају ових термина далеко сложеније него у случају пољ-

ског пара *blekitny* и *niebieski* у истој служби; но, с друге стране, ауторка скреће пажњу на чињеницу да се ствари у пољском језику компликују на дијакроном плану: наиме, у 16. веку појављују се конкурентни изрази *modry* (који, према Токарском оп. cit., живи данас још само у поетском регистру и дијалектима), *blawy/blawatny* (одатле термин *blawatek* у савременом пољском) и *granatowy* (израз који има „клизајућу семантику“⁵ с обзиром на то да је његово актуално значење „тамно плаво“ (односно плаво са додатком црног) у субординацији са термином *niebieski*).

На почетку поглавља *I misteri balcanici* ауторка даје преглед резултата истраживања Ивић (оп. cit., 59–86) и Маслове⁶ у вези са питањем историјско-семантичке еволуције српско-хрватских и руских континуаната прасловенских лексема **sinь* и **modrь*, потом се осврће на историјско-семантичку еволуцију пољских еквивалентних изрази и уводи нас у наредно поглавље *La storia e la preistoria di plav e di altri suoi corrispondenti slavi* које заједно са претходна три чини једну тематску целину. Будући да се опсервације А. К. у вези са судбином придева *џлав* у српско-хрватском језику као и у другим словенским језицима углавном оснивају на резултатима изнетим у поменути студијама Ивић и Маслове, навешћемо само интересантан закључак који ауторка изводи на самом крају овог поглавља: „... чак и у језицима који имају развијену хроматску терминологију такође се могу наћи трагови бинарног *macro-white* и *macro-black* система који су успоставили Берлин и Кеј, и који у целости покрива хроматски спектар. Овај архаични систем, који се изгледа крије испод богатог репертоара базичних хроматских термина на који се наилази у савременим европским језицима, могао би да пружи објашњење за специфичан развој значења и конотација својствених ознакама за плаву боју...“⁷ (стр. 79).

⁵ Израз *semantic shift* јавља се у Landar, Ervin, Horowitz (1960, 368–382).

⁶ А. Маслова, *Голубой-синий в русском языке и џлав/модар в сербском. Сходства и различия (К проблеме цветообозначений)*. Реферат прочитан на скупу I Славистические чтения памяти проф. П. А. Димитрева и Т. И. Сафронова, Петроград 12–14. 09. 1999; резиме реферата штампан је у материјалима са скупа, Санкт-Петербурский Государственный Университет, 47–49.

⁷ „... anche nelle lingue dotate di una terminologia cromatica sviluppata si ritrova tracce residuali del sistema binario del MACRO-WHITE e del MACRO-BLACK di BERLIN e KAY, che coprivano lo spettro cromatico nella sua integrità. Tale sistema arcaico, che sembra celarsi sotto il ricco repertorio dei cromonimi di base di cui dispongono le moderne lingue europee, potrebbe dare una spiegazione delle particolarità della evoluzione semantica e connotativa delle denominazioni del BLEU ...“

Како је већ више пута наглашавано у претходним поглављима ове књиге, опозиција два хроматска термина може се заснивати како на месту датих боја у хроматском спектру (скала тоналитета), тако и на квантитету светлине (скала интензитета). На језичком нивоу, степену интензитета одговарају два адверба — *sveijlo* и *тамно*. У поглављу *Colori intrinsecamente chiari e scuri* ауторка указује на тенденције које се очитују у различитим језицима у погледу употребе ових адверба уз различите базичне или периферне (специфичне) хроматске термине: у италијанском језику адверби *chiaro* и *scuro* (*cupo*) не могу стајати уз термине *bianco* и *nero*. Када се ради о терминима *rosso* и *giallo* уочавају се извесне асиметрије: *rosso scuro* (*cupo*) звучи сасвим природно; но, с друге стране, прилог *chiaro* уступа место прилогу *brillante*. Исто тако у опозицији према *giallo chiaro* чешће стоји *giallo saturo*. У пољском језику адверби *jasno/ciemno* комбинују се лако са свим хроматским терминима који се налазе при дну скале базичних термина; изузетке представљају термини *potarańczowy* и *rózowy* уз које најчешће стоје *jaskrawy/zgaszony*, *przybrudzony*. Ауторка запажа да термини који означавају боје које се перцепирају као светле имају тенденцију да се комбинују са адвербима *chiaro* односно *jasno* и *vice versa* — уз ознаку боје која се перцепира као тамна могу се наћи адверби *scuro* (*cupo*) односно *ciemno*. Да се ради само о тенденцијама а не о апсолутном правилу, истиче ауторка, потврђује руско *светло-синий* (па чак и *темно-голубой* у случају када означава боју људских очију).

Употреба ових адверба уз специфичне хроматске термине сложеније је природе. Треба скренути пажњу да се ауторка при разматрању овог проблема ограничава само на пољске изразе⁸: постоји низ периферних хроматских термина типа *seledynowy*, *perłowy*, *rezedowy*, *groszkowy*, *gołęby*, *gołąbkowy*, *liliowy* који већ у свом значењу садрже карактеристику *jasno/бледо* и стога не улазе у комбинације са прилогом *ciemno*. Периферни термини типа *śnieżny*, *mleczny*, *alabastrowy*, *srebrny*, *kremowy*, *śmietankowy*, *siwy*, затим *atramentowy*, *antracytowy*, *kary*, *mahoniowy* који стоје у синонимијском односу са ознакама за белу и црну боју, не могу се комбиновати са прилозима *jasno/ciemno*. Ови прилози ретко стоје уз термине који чувају семантичку везу са

⁸ Како се наглашава, разлог за то лежи у чињеници да је само за пољски језик израђена богата листа хроматских термина која, шта више, не садржи само хроматске термине *per definitionem*, већ и оне који у извесним контекстима могу да се јаве као десигнати одређених хроматских ентитета (типа *glicynia* или *gołębi*, *biskupi*); осим тога, запажања која се тичу овог проблема могу се заснивати искључиво на компетенцији говорног представника датог језика.

„објектом-моделом“, типа *brzoskwianiowy, buraczkowy, cielisty, korolowy, malachitowy, oliwkowy*. „... приближавање објекту/материји моделу“ објашњава ауторка „не среће се само код термина који означавају боје позициониране у спектру, већ и код оних који означавају интензитет и засићеност дате боје, што још више отежава употребу модификатора који стоје у корелацији са овим критеријима“⁹ (стр. 84). Да се и овде ради више о тенденцији а не о правилу, ауторка потврђује примерима *ciemnozłoty* и *jasnozłoty*. За највећи број специфичних термина, попут оних који се користе за ознаку боје коњске длаке типа *gniady, bułany, cisawy, jabłkowy* искључена је могућност комбиновања са датим прилозима. Разлози за то не могу бити у вези са некаквим концептуалним фактором, будући да се термини као *bułany* или *jabłkowy* могу односити на читав низ нијанси више или мање светлих или тамних; стога ауторка закључује: „Пре би се могло рећи да се један специфичан хроматски низ не перципира само као континуум нијанси и градација, већ и као скуп дискретних јединица, слично као у случају *vino bianco — rosato — rosso — nero* (али не и *grigio* или *giallo*, бар не у италијанском) или *caffè bianco* о *nero*, али не и *marrone* итд.“¹⁰ (стр. 85).

Посебно интересантно је поглавље *Cromonimi specifici*. А. К. дели специфичне хроматске термине односно термине подложне семантичким рестрикцијама у две дистинктивне групе: а. хроматски термини специфични по својој суштини и б. хроматски термини специфични по контексту у коме се јављају. Према ауторки, првој групи припада низ придева у улози колористичких детерминатора а. људских и б. животињских бића. Да дистинкције између ових подгрупа нису увек довољно јасне, те да варирају од језика до језика, ауторка доказује на примеру пољског *blond* које се јавља само у улози колористичке одредбе људског бића, док у италијанском *i cavalli biondi* звучи сасвим легитимно. Пољским придевима *oliwkowy, rumiany, ryży, śniady, smagły, ziemisty, mahoniowy*¹¹ ауторка додељује место у првој подгрупи. Сви поменути придеви, како се истиче, избегавају степеновање по интензитету; свако кршење семантичке рестрикције

⁹ „... l'avvicinamento all'oggetto/materiale modello avviene non soltanto in termini di posizione nello spettro, ma anche in quello di intensità e saturazione, rendendo pertanto più difficile l'apparizione dei modificatori relativi a tali criteri.“

¹⁰ „Si dica piuttosto che una gamma cromatica specifica viene recepita non tanto come un continuum di sfumature e gradazioni, bensì come un insieme di unità discrete, analogo al caso del *vino bianco — rosato — rosso — nero* (ma, almeno in italiano, non *grigio* o *giallo*), o del *caffè bianco* o *nero*, ma non *marrone* ecc.“

¹¹ Другачије о овом придеву Tokarski (op. cit., 200).

ових придева уступа место метафоричким изразима типа пољ. *plowe kłosy zbóż, płowy paisiek, ryże pola, rude liscie, ruda glina*, ит. *la terra bruna*. У другу подгрупу А. К. смешта низ пољских термина који детерминишу боју коњске длаке.

Што се тиче термина специфичних по контексту у ком се јављају, ауторка и међу њима прави двоструке дистинкције; с једне стране „на основу творбених карактеристика хроматског термина: прост, на синхроној равни семантички немотивисан, или лексички повезан са објектом, још чешће, са материјом-моделом и, с друге стране, на основу семантичких црта детермината (селективне рестрикције хроматског термина)¹² (стр. 91). Да семантичка мотивисаност термина на синхроној равни не мора нужно да одређује његов специфични карактер, тврди ауторка, показују придеви *perłowy, butszynowy, stalowy, złoty* или *srebrny* без назначене семантичке рестрикције. Ауторка такође сматра да оно што најчешће скрива специфичности многих термина у овом низу, јесте њихов полисемички карактер: поред тога што стоје у вези са бојом типичном за дати модел, они често функционирају као придеви који стоје у вези са материјом, са семантичком рестрикцијом потпуно другачијом (ограниченом на артефакте): нпр. *piwne oczy vs piwna zupa, piwny szampon*, али не и *piwny sweter* или *piwne szkło*. Исти случај ауторка налази у ит. *capelli castani vs occhi castani/marrone* и *vestiti marrone*.

При крају поглавља ауторка се осврће и на специфичну употребу општих термина у служби ознаке животињског крзна; ту пре свега мисли на боју лисичијег крзна: у пољском *lisica* може да буде *rudy, biały, czarny*, као и *srebrny, platynowy, niebieski*, при чему, како се истиче, последња три придева, када се нађу у овој комбинацији, губе своје убичајено хроматско значење и показују различите нијансе односно различит степен светлине сиве боје.

За поглавље *O l'Omega, rayon violet de Ses Yeux!* може се рећи да представља кратку илустрацију онога што је о специфичним хроматским терминима речено у претходном поглављу, и то на конкретном примеру употребе пољских придева *fioletowy/fioletowy* и италијанских *violetto/viola*.

У поглављу *Cromonimi imparentati* А. К. се суочава са проблемом „сродних“ хроматских термина; ради се, заправо, о ознакама за

¹² „in base al carattere morfologico del cromonimo: semplice, non motivato sincronicamente, oppure legato lessicalmente a un oggetto o, più spesso, ad una materia-modello e, d'altra parte, in base ai tratti semantici del determinato (le restrizioni selettive del cromonimo).“

боје чија се „сродност“ оснива на близини места која заузимају у хроматском спектру (скали тоналитета): „... таква блискост или сродство може да омогући формирање сложеница које означавају интермедијалне нијансе а не приближавање двеју боја“¹³ (стр. 104). Као примери таквих сложеница у пољском, наводе се *zielononiebieski* vs *żółtoniebieski*¹⁴.

А. К. узима у разматрање пољске и руске ознаке различитих варијанти сиве боје сродне са оним које означавају плаву боју: спрам италијанског *grigio* у оба словенска језика постоји низ термина: пољ. *szary, siny, siwy*, рус. *серый, синий, сизый, сивый, седой*. Пар *siny/синий*, истиче ауторка, карактеришу дивергентна значења: руски термин има статус базичног термина за разлику од пољског *siny* у чије је значење, поред осталог, укључена и конотација негативног, претећег, болесног. Ауторка запажа да овакве конотације нису стране ни руском *синий* када детерминише боју људске коже, нпр. *синие от холода руки = посиневшие руки*; но, подвлачи се такође да пољском *siny* одговара у руском *сизый нос*, као и то да се руско *сизый* приближава својим значењем „темно-серый с синеваытм оттенком“ пољском *siny*.

Још већа дивергенција у значењу, примећује ауторка, очитује се у пару *siwy/сивый*: значење ових термина подудара се само онда када детерминишу боју коњске длаке; у случају када се пољско *siwy* јави као ознака за боју људске косе одговара му руско *седой*.

Пар *szary/серый* ауторка налази као хиперониме и наглашава да се изрази у којим се ови термини јављају само делимично подударају: пољ. *szare kotórki* еквивалентно је рус. *серое вещество*, али пољ. *szare płótno* одговара рус. *небеленое полотно*. „Зачуђујуће одсуство изоморфизма између ова два језика“ закључује ауторка „изгледа да се односи не само на сегментацију фрагмента хроматског поља, према критери-

¹³ „... tale affinità o parentela potrebbe essere ricondotta alla possibilità di formare dei composti che indicano sfumature intermedie, e non l'accostamento dei due colori.“

¹⁴ Овакав тип конструкције у француском језику предмет је анализе Францускиње Meunier (1978, 167–179). Она је саставила листу имена за боје која, уз један хроматски термин имају улогу „индикатора“, а уз други — улогу „спецификатора“, типа *bleu ciel, gris perle, noir ébène, rose bonbon*. Највећи део спецификатора је конституисан од секундарних (периферних) хроматских термина, док сви индикатори учествују у базичној листи термина. У случају комбинације два базична термина, редослед је реверзибилан, типа *rogue rose / rose rouge*, док комбинације два секундарна термина нису могуће, типа *couleur apricot pêche, suie antracite*. Исто правило, примећује А. К., важи и у италијанском: *verdeazzurro* је сасвим легитимно за разлику од *rossoverde*.

јима светлине или засићености, него и на различите синтагматске комбинације у које улазе термини који га чине“¹⁵ (стр. 107).

Постоје придеви који поред хроматског значења садрже и друге семантичке компоненте. То је случај са пољским *siwy* и руским *седой* у чији семантички садржај улази компонента „у вези са старином“, која се за пољско *siwy*, према А. К., смешта само на ниво конотације.

Конотативна значења појединих хроматских термина разматрају се у другом делу овог поглавља као и у наредном — *Denotazioni o connotazioni? Colori "belli" e "brutti"* — додуше не толико исцрпно, будући да би упуштање у системску аргументацију значило ући с једне стране у поље стилистике, а с друге — у широку проблематику културолошке, религиозне и обичајне симбологије, што би свакако превазилазило задане оквире ауторкиних истраживања.

Проблему семантичког односа деривираних хроматских термина (*forme alterate*) према мотивним речима посвећено је поглавље *Qualche accento morfologico*. Ауторка запажа да низу пољских хроматских термина изведених суфиксом *-awy* (типа *białawy, bladawy, błękitnawy, burawy, czarniawy, czerwony, krwistordzawy, rdzawy, modrawy, niebieskawy, różowawy, rudawy, ryżawy, smagławy, sinawy, szarawy, zielonawy, zielonkawy, złotawordzawy, złotawy, złotordzawy, żółtawy, brązowawy, ciemnawy, srebrnawy, brunatnawy, smagławy*) само делимично одговарају француски и италијански придеви на *-âtre* односно *-astro* у служби ознаке за боју. Meunier (op. cit., 170) дефинише придеве на *-âtre* као „traditionnellement notés comme péjoratifs“. А. К. скреће пажњу да у пољском пејоративно значење могу имати само придеви на *-awy* који не детерминишу одређену појаву по боји. С друге стране, истиче се да су у пољском комбинације типа *sweter ładnego niebieskawego, zielonkawego, czerwonego koloru* сасвим регуларне, док су у италијанском конструкције типа *il bel colore buastro, rossastro, verdastro* противуречне. Другим речима, може се закључити да италијански термини који означавају боје „intrinsecamente belli“ не узимају суфикс *-astro*. Према Бонку пољски придеви изведени суфиксом *-awy* означавају интензитет карактеристике садржане у основи (Ваќ 1987, 235); исти аутор сматра такође да форманти *-awy, -owa-ty, n-owaty* стоје у синонимијском односу. А. К. примећује међутим да Бонк превиђа чињеницу да деривациона основа на коју

¹⁵ „... la sorprendente mancanza d'isomorfismo tra le due lingue sembra riguardare non tanto la segmentazione del frammento del campo cromatico, secondo criteri di luminosità o saturazione, bensì la diversa combinabilità sintagmatica dei termini che lo compongono.“

долазе суфикси *-owa-ty*, *n-owaty* садржи „un tratto di valutazione negativa“, нпр. *glupkowaty*, *drunowaty*... Са пољским дериватима на *-awy* ауторка пореди српско-хрватске хроматске термине на *-kasīl/-časīl*, типа *беличасīl*, *модричасīl*, *їлавкасīl*, *жућкасīl*, *зеленкасīl* истичући да и ови суфикси, осим у случајевима када се јављају у функцији транспозиционих суфикса, „изражавају само приближавање својству израженом придевом у основи, без икакве негативне нијансе“¹⁶ (стр. 133).

У завршном поглављу ове књиге А. К. се бави творбено-семантичком анализом глагола изведених од хроматских термина. Оно што А. К. у првом реду занима јесте семантика глаголског аспекта ових глагола, а то је још једно од многих питања које је ауторка покренула у овој књизи, а која су до данас била недовољно или уопште нису била предмет изучавања.

Уосталом, вредност ове књиге у великој мери лежи управо у овој чињеници. Осим тога, треба нагласити да је, чак и у случајевима када се ради о проблемима који су више пута били предмет научних расправа, А. К. успела да уочи извесне појединости које су измицале дужној пажњи истраживача, а које могу бити од великог значаја за решавање многих енигми с којима је скопчан феномен боја у језичком концепту. С тог разлога књига *Le storie colorate* свакако представља вредно и занимљиво штиво за све који се баве овом проблематиком.

ЛИТЕРАТУРА

- Баќ (1987)** — P. Baќ, *Gramatyka języka polskiego*, Warszawa.
- Grossmann (1998)** — M. Grossmann, *Colori e lessico: Studi sulla struttura semantica degli aggettivi di colore in catalano, castigliano, italiano, romeno, latino ed ungherese*, Tübingen, Gunter Narr Verlag.
- Ivić (1995)** — M. Ivić, *O zelenom konju. Novi lingvistički ogledi*, Beograd.
- Landar, Ervin, Horowitz (1960)** — H. Landar, S. Ervin, A. Horowitz, Navaho color categories, *Language* XXXVI (3), 368–382.
- Mervis, Catlin, Rosch (1975)** — C. B. Mervis, J. Catlin, E. Rosch, Development of structure of color categories, *Developmental Psychology* 11, 54–60.
- Meunier (1978)** — A. Meunier, La couleur et ses terms en français, *Voir et nommer les couleurs*, Namterre, Labethno, 167–179.
- Rosch (Heider) (1971)** — E. Rosch (Heider), “Focal” color areas and development of color names, *Developmental Psychology* 4, 447–455.

¹⁶ „esprimono soltanto l'approssimazione rispetto alla qualità espressa dall'aggettivo di base, senza alcuna sfumatura negativa.“

- Rosch (Heider) (1972)** — E. Rosch (Heider), Universals in color naming and memory, *Journal of Experimental Psychology* 94, 10–20.
- Tokarski (1995)** — R. Tokarski, *Semantyka barw we współczesnej polszczyźnie*. Lublin.
- Wald (1978)** — P. Wald, Clôture sémantique, universaux et terminologie de couleurs, *Voire et nommer les couleurs*, Nanterre, 121–138.
- Wierzbicka (1996)** — A. Wierzbicka, The Meaning of Colour Terms and the Universals of Seeing, *Semantics. Primes and Universals*, Oxford University Press, 287–334.
- Wyler (1992)** — S. Wyler, *Colour and Language. Colour Terms in English*, Tübingen, Gunter Narr Verlag.

Београд

Maja P. Božić

мај 2002.

П. Радић, Турски суфикси у српском језику са освртом на стање у македонском и бугарском, Библиотека Јужнословенског филолога, нова серија, књ. 17, Београд 2001.

Књига Првослава Радића је резултат ауторовог вишегодишњег проучавања проблематике суфикса страног, посебно турског порекла у српском, а и шире, у суседним словенским језицима и спада у област балканологије и славистике. Овој студији претходио је низ чланака објављених у водећим домаћим лингвистичким часописима, као и докторска дисертација под називом *Балканистичке појаве на плану суфиксације у македонском и српскохрватском језику*¹.

Проучавању речи и особина једног језика које су страног порекла може се приступити са два методолошка полазишта. Прво је дијахроно, у чијем центру пажње је истраживање порекла речи, морфема, фонема и других страних елемената, а друго синхроно, примењено у овој књизи, које анализира ове језичке појаве са становишта савременог језика, односно, њихове фонетске, морфолошке, стилске и семантичке особине, граматички статус и сл., у оквиру мање или више једног затвореног система. Укрштањем и поређењем закључака и резултата до којих се долази овим различитим путевима добија се целовит увид у низ лингвистичких појава, што се може применити у опису лексике, затим фонетских и морфолошких особина једног језика, али и обогатити методолошки приступ проучавању контактне лингвистике, као и процеса и последица језичког позајмљивања. Имајући ово у виду, књига Првослава Радића представља запажен допринос осветљавању последица међујезичке интерференције са синхроног становишта и подстицај да се и лингвисти других профила и оријентација подухвате сличних истраживања.

---

¹ Наслови тих радова наведени су на стр. 13 ове књиге.

У књизи аутор користи сва расположива и релевантна достигнућа досадашњих испитивања ове области која обухватају значајан број лексикографских извора али и аналитичких студија. Проучавање суфикса турског порекла у нашем језику заузима запажено место у том корпусу радова, међу којима свакако треба истаћи монографију пољског слависте и оријенталисте Станислава Стаховског о суфиксима страног порекла у српском језику која је издата пре више од четрдесет година². Управо у односу на ову студију, књига Првослава Радића представља значајан допринос домаће лингвистике анализи утицаја турског језика на српски на морфолошком плану на неколико нивоа. Први је тај што је овде дата обимна семантичка анализа, како турцизама, тако и хибридних творби са нетурским основама, затим што су објашњени и неки суфикси који раније нису били предмет обимнијег и систематичнијег проучавања, а такође и то што је презентирана и нова, претходним истраживачима недоступна, грађа из *Речника српскохрватског књижевног и народног језика*, дијалекатских извора и савременог жаргона. Управо тај нови материјал показује да и много деценија након прекида директног контакта између два језика одомаћени творбени модели страног порекла не губе потпуно своју творбену, стилску и семантичку актуелност. Бројним примерима илустроване су и анализиране семантичке иновације забележене код деривата с турским суфиксима. Један од најзначајнијих доприноса ове књиге не само домаћој него и балканској лингвистици управо је указивање на те нове творбене моделе и значења речи с турским суфиксима, како турцизама, тако и хибридних творби. Иако у овој студији није коришћена контрастивна метода, односно нису поређене српске речи са турским моделима, у етимолошком и семантичком погледу пре свега, јер је, како сам аутор наводи у уводу, њен циљ да представи улогу турских суфикса у савременом српском језику, пре свега књижевном, укључујући и њихов статус у стандарднојезичкој употреби, она нуди богат материјал и систематичну анализу домаћих лексема и творбених морфема чиме је отворена могућност и дате добре основе за даљи рад на овој и сличним темама.

Књига је подељена на две целине. У првом делу се у засебним поглављима анализирају поједини турски суфикси; најпре она четири, чија је заступљеност у турцизмима и продуктивност са нетурским основама највећа: *-чија/-чија*, *-лија*, *-лук* и *-ана*. Потом се у поглављу насловљеном *Сийније њојаве* разматрају следећи мање продуктивни суфикси:

² Cf. Stanislaw Stachowski, *Przyrostki obcego pochodzenia w języku serbochorwackim*, Kraków 1961.

-ли, -баша, -и, -иле, -дар/-џар, -суз и -џик. Структура одељака у првом делу књиге међусобно је усклађена. Након описа облика, функција и значења у самом турском језику, следи објашњење адекватних фонетских и морфолошких варијаната у српском језику, а потом детаљна семантичка анализа грађе подељена по семантичким категоријама. Ово је само донекле другачије у поглављу у којем се разматра суфикс -лија, што је наметнула особеност грађе и његова специфична функција за грађење етника, па је оно и унутар себе подељено на два дела.

Други део књиге састоји се од следећих пет поглавља: *Суфиксни деривати*, *Хибридне речи*, *Конкурентни суфикси*, *Формално-граматички сџајбус изведеница* и *Турски суфикси у Вуковом Српском рјечнику*. У одељку о суфиксним дериватима наводи се и анализира деривативни систем најприсутнијих турских суфикса у савременом српском језику. На пример од суфикса -џија издвојени су следећи деривати: -аџија, -анџија, -еџија, -енџија и -иџија. Овакви деривати, осим што су забележени код речи чија је основа турског порекла, веома су фреквентни и у творби речи од нетурских основа. Уз обимну грађу, аутор предочава и разлоге који су могли утицати на формирање баш оваквих њихових облика у српском језику.

У поглављу о хибридним речима аутор анализира творбену особину српског језика у којој долази до споја домаће или одомаћене основе и стране творбене морфеме. Сама ова појава, сагледана у перспективи турских суфикса нужно се мора тумачити као ширење балканских особина и њихових утицаја на структуру и творбени систем српског, како књижевног, тако и народног језика.

Следеће поглавље, насловљено *Конкурентни суфикси*, надовезује се на претходно и у њему аутор анализира однос турских суфикса (-чија, -џија, -лук и -ана) и домаћих творбених конкурентних морфема. Број турских суфикса (четири) и њихових домаћих еквивалената није подударан, знатно је више ових других, на десетине, стога што турски суфикси покривају широк спектар творбено-семантичких категорија. Аутор указује и на један, условно речено, обратан процес појаве речи турског порекла и са домаћим конкурентним суфиксом (нпр. *мангуйлук* : *мангуйсџиво* и сл.).

У делу о формално-граматичком статусу изведеница са суфиксима -чи(ја)/-џи(ја) и -ли(ја), указује се, уз компаративну анализу, на проблем неуједначености одређивања формално-граматичког статуса речи са овим суфиксима у савременим речницима српског књижевног језика (тј. да ли се ради о „именицама“, „именицама у атрибутој служби“, „непроменљивим придевима“ и сл.). С једне стране, речи са овим суфиксима су у књижевни језик ушле са знатно поједно-

стављеним статусом, док, с друге стране, фолклорна и дијалекатска грађа осликавају сложеније морфолошке адаптационе процесе и трагове именичко-придевске дихотомије очуване у овим образовањима.

У одељку *Турски суфикси у Вуковом Српском рјечнику* аутор компаративно приказује какав је поступак приликом њихове обраде био примењен у периоду пре Вуковог речника, затим код Вука, а како је то у савременим лексикографским изворима.

Са намером да стручној јавности скренемо пажњу на једно квалитетно дело, издвојићемо само неке од вредних садржаја ове књиге које читаоци различитих лингвистичких интересовања могу у њој пронаћи.

На првом месту је обимна, темељита, прегледно распоређена, творбена и семантичка анализа речи са суфиксима турског порекла. Највише пажње, како је то сама грађа налагала, посвећено је речима са четири најфреквентнија суфикса *-чија/-чија*, *-лија*, *-лук* и *-ана*, али се изузетна вредност налази и у анализи, како их је сам аутор назвао, ситнијих појава.

Многи закључци до којих аутор долази у својој књизи, као и илустративни примери које том приликом наводи, могу бити веома корисни за лексикографе јер показују третман турцизама са овим суфиксима, као и хибридних творби, у разним речницима; на пример, даје се поређење облика речи са конкурентним, нетурским суфиксима у *Речнику Мајице српске* (нпр. *јуришлија* : *јуришник*, *јодрумџија* : *јодрумар* и сл.), такође и методолошки информативан преглед формално-граматичког статуса изведеница са суфиксима *-чи(ја)/-чи(ја)* и *-ли(ја)* у горенаведеном речнику и др.

Затим, за стручњаке који се баве граматичком стандардизацијом и синхроним творбом може бити веома занимљив упоредни приказ третмана речи са сваким од четири најфреквентнија суфикса у граматицама српског језика, из чега се види однос њихових аутора према речима са овим творбеним суфиксима. Значајно је сагледати аргументацију и закључке о савременој заступљености речи са овим турским суфиксима, а пре свега продуктивности са нетурским основама, која се ипак може сматрати ограниченом, јер је на синхроној равни присутна већином у периферним сферама језика — у дијалектима више него у књижевном језику, у жаргону више него у стандардној творби.

Користан је свакако и осврт на ситуацију у бугарском и македонском језику из кога се, између осталог, види да је у бугарском став према овим творбеним моделима донекле толерантнији па да чак постоји тенденција њиховог оживљавања у савременој творби.

Иако аутор примењује синхрони приступ, и како то изричито наглашава није му ни била намера да у историјској перспективи при-

каже развој облика и значења турцизама, суфикса и хибридних речи, чак и они који воле да завире у лексичку прошлост наћи ће многе валидне информације у овој књизи. Тако се, на пример, у поглављу у коме се разматра релевантан материјал у Вуковом *Српском рјечнику*, а у поређењу са претходно изнетом анализом, истиче да се у језику битно променило стање када су у питању речи са овим турским суфиксима. Наиме, многа готова турска образовања временом су прешла у категорију архаизама и углавном ишчезла из употребе, док су хибридна образовања у новије доба бројнија и стилско-семантички уједначенија; затим фонетске варијанте суфикса некада и сада по бројности и облику нису подударне, већ се запажа тежња ка њиховој унификацији и сл. Поглед на Вуку савремен бугарски материјал из Геровљевог речника додатно употпуњује ову анализу.

У књизи наведена, по броју и разноликости заиста импресивна грађа, захтева да се каже нешто о разлозима за прихватање турских суфикса у домаћој творби³. Оволикој њиховој бројности кумовала је, осим вишевековног контакта, и сама аглутинативна структура турског језика која подразумева непроменљивост и једнозначност суфикса, чиме се омогућава да се они лако уоче и раздвоје од основне речи. У тој особини, како истиче аутор, лежи и разлог за очување и продуктивност ових суфикса у савременом српском језику, јер је сам језик, који тежи економичнијим решењима, склон да неколико различитих суфикса, на пример *-осић*, *-ишиће*, *-сиво*, замени само једним: *-лук*.

Као посебан квалитет мора се истаћи то што је аутор, по струци слависта, уложио хвале вредан напор да уђе у турколошку проблематику свестан значаја интердисциплинарног приступа. Он стога наглашава ограничење до кога долази навођењем савременог турског облика речи и упозорава да то може релативизовати поједине закључке у раду. Такав став је веома важан јер је код домаћих, па и многих страних научника, овај проблем неретко занемариван, што је, следствено, доводило до не сасвим исправних етимологија и судова у бројним досадашњим студијама. На крају се само може рећи да књига Првослава Радића представља не само занимљиво научно штиво, већ и у стручном погледу вишеструко користан приручник.

Београд

Снежана Петровић

³ Сви ови суфикси су у књизи, исправно, као такви граматички и окарактерисани на нивоу српског језика. Они представљају и у турском језику исту граматичку категорију, осим суфикса *-ле*, *-иле*, који је постпозиција, односно може стајати и самостално, одвојено од речи на коју се односи.

јун 2002.

Слободан Павловић, **Детерминативни падежи у говору северозападне Боке**, Библиотека *Јужнословенског филолога*, Нова серија, књ. 16, Београд 2000, стр. 170.

Слободан Павловић је понудио Библиотеци Јужнословенског филолога монографију под насловом *Детерминативни падежи у говору северозападне Боке*. Монографија садржи следеће дијелове: *Увод, Адвербијална детерминација, Адноминална детерминација, Шемајски приказ сјруктура семантичких поља, Табеларни приказ односа падежних форми и семантичких параметара, Закључак, Zusammenfassung, Цитирана литература*.

У уводноме дијелу монографије аутор је ситуирао говор сјеверозападне Боке у српском језику. Тај говор, наиме, припада источно-херцеговачкоме дијалекту и налази се на његовој југоисточној периферији граничећи се са ловћенско-комским говорима. Сама ова чињеница говори о научноме интересу да се тај говор опише. Уз то, како и сам аутор наглашава, говори Боке Которске још нису добили одговарајуће монографске описе.

Као што се и према наслову може закључити, пред нама је монографија каквих у нашој научној литератури има веома мало. Познато је да се српска дијалектологија, са десетинама и десетинама квалитетних монографија о појединим нашим говорима, врло мало задржавала на описима синтаксичкога система у српским народним говорима.

Слободан Павловић је своје истраживање презентовано у овој монографији посветио управо синтакси у говору једнога дијела Боке Которске: опису функционисања падежнога система у детерминативној функцији. Зато ова монографија у нашу дијалектологију уноси значајно освјежење. С друге стране, по своме корпусу она уноси новину и у синтаксичка проучавања српскога језика: познато је да се

наша синтаксичка истраживања углавном заснивају на језичкоме материјалу из корпуса који припада стандардном језику.

За опис говора одабранога овом приликом Слободан Павловић се темељито припремио: он је прикупио на терену језички материјал који репрезентује цијело подручје, што се види и по списку пунктова на којим је материјал прикупљан. У опису функционисања падежног система у овоме говору, као и у свакоме другом идиому, истраживач се могао одређити за један од два приступа: или 1) да описује сваки падеж појединачно, наводећи све конструкције које он има и распоређујући их према семантичким параметрима, или 2) да се одређи за опис функционисања падежног система у оквиру појединих семантичких поља, рецимо — који све падежи и у каквим видовима (слободни, са предлозима, са обавезним детерминаторима) при адвербијалној детерминацији могу да исказују просторна значења, временска значења итд. Аутор се одлучио за овај други пут процијењујући домете оваквога приступа на резултатима које је наша синтаксичка наука постигла у изучавању синтаксе падежа у стандардном српском језику. Он је, исправно, оцијенио да ће овакав приступ синтакси падежа у описиваном говору бити од веће користи и са становишта дијалектологије — резултати до којих се тако дође у опису једнога говора биће упоредивији и у опису падежног система у другим говорима.

У два централна поглавља монографије Слободан Павловић је описао систем детерминационих падежа: ту је подробно описана употреба падежа са функцијом *адвербијалне детерминације* и са функцијом *адноминалне детерминације*, са потпуним списковима падежних конструкција које могу да се јаве у овоме говору, са подацима о фреквенцији тих конструкција. На овај начин добија се увид у ситуацију на цијелој описиваној подручју — видљиво је која падежна конструкција као језичко средство за изражавање некога семантичког поља припада простору сјеверозападне Боке, а утврђује се, такође, и специфично понашање неких конструкција у овоме говору. При опису и тумачењу функционисања падежног система у овоме говору аутор је пратио и поредио стање са стањем у другим говорима српског језика, гдје је то на основу постојеће литературе било могуће, а, такође, поредио је стање у овоме говору са стањем у савременом српском стандардном језику. Није потребно ни истицати чињеницу да је Слободан Павловић врло добро упућен како у нашу дијалектолошку литературу, тако и у синтаксичку литературу. Његова обавијештеност није посвједочена само увидом у списак цитиране литературе — она је дошла до изражаја у изради ове монографије: и у научноме по-

ступку, и у анализи и коментарисању појава, и у њиховоме поређењу са стањем у другим говорима и у стандардном српском језику.

У закључноме дијелу Павловић је укратко, сажето и јасно, сумирао резултате до којих је дошао у опису функционисања падежнога система у исказивању адвербијалних и адноминалних функција у говору сјеверозападне Боке.

И на крају, као закључак, може се рећи сљедеће. Слободан Павловић је за предмет свога истраживања у овој монографији одабрао један периферни говор источнохерцеговачког дијалекта и дао потпун опис падежнога система у функцији адвербијалне и адноминалне детерминације. Посебан значај ове монографије јесте управо у томе што се она бави синтаксом једнога говора. Павловић се овом монографијом представља у научној јавности као савјестан научник који одлично влада дијалектолошком проблематиком, али и релевантном синтаксичком проблематиком. Зато је постављени задатак обавио врло успјешно. Монографија *Детерминативни падежи у говору северозападне Боке* представља значајан допринос српској дијалектологији.

Београд

Срећко Танасић

јул 2002.

Alenka Šivic-Dular, *Besedna družina iz korena *god- v slovanskih jezikih*, Založba ZRC, Ljubljana 1999, 223. str.

Монографија *Besedna družina iz korena *god- v slovanskih jezikih* једна је од ретких у словенској етимолошкој науци која има за циљ да опише и објасни мрежу значења свих лексема проистеклих из једног корена, значењске односе тих лексема унутар једног језика и у читавом систему словенских језика.

Оваквим приступом аутор Аленка Шивиц-Дулар¹ има за циљ не само да укаже на значењску разноврсност која одликује лексичку породицу са коренском морфемом **god-* и њеном творбеном варијантом **gad-*, него и да на основу семантичке анализе одреди правце развоја значења унутар ове породице. При одређивању праваца развоја, аутор узима у обзир више критеријума: а) поштовање хронологије бележења одређеног значења, б) анализу значењске мотивације за сваку од семантичких реализација у њеном семантичком пољу, в) типологију семантичких развоја, г) уочавање законитости истовременог појављивања два или више значења исте лексеме, д) праћење односа између семантичких реализација код глагола (као централних носилаца значењског садржаја у породици речи) и семантичких реализација у њиховим изведеницама (које нису увек идентичне са онима код глагола, али могу указивати на старија значења глагола), ђ) рачунање на могућности секундарног семантичког додира између појединих чланова значењске породице речи, е) етимолошке и упоредноисторијске разлоге (стр. 189). Осим успостављања значењске мреже речи са кореном **god-* у

---

¹ Аленка Шивиц-Дулар је ванредни професор на Катедри за упоредну словенску лингвистику на Одсеку за словенске језике и књижевности Филозофског факултета у Љубљани. У област њеног научног интересовања улазе етимологија, историјска семантика, као и посебна питања везана за фонетски облик, прозодију и творбу речи у словенским и нарочито јужнословенским језицима, првенствено са становишта лингвистичке типологије и ареалне лингвистике.

сваком од словенских језика и у словенским језицима као целини, циљ на овај начин извршене анализе био је и да се у оквиру те мреже одреди релативни положај сваке од лексема у односу на друге.

Анализа се заснива на лексичкој грађи добијеној из речника словенских језика — речника народног и стандардног језика, историјских, фразеолошких и етимолошких, као и из научне литературе. Грађа је ограничена само на глаголе и заједничке именице, пошто је и тако била довољно обимна, док властите именице нису узимане у обзир и зато што због своје семантичке испражњености не пружају никакве нове информације.

Након детаљног описа досадашњих проучавања проблема следи анализа која је подељена на седам поглавља; у сваком од њих разматра се по једна лексема (или група сродних лексема) са коренском основом *god- (/ *gad-): 1. *goditi (se) -itъ (se), 2. *goditi (se), goditъ (se), 3. *godъ goda, *godina, *godišće, 4. *gadati (se) -ajetъ (se), 5. *godati (se) -ajetъ (se), 6. god(ъ)lati (se) -ajetъ (se), 7. глаголи с коренским морфемама *gan- и *gon-. Будући да ова лексичка породица има првенствено глаголски карактер, значењска анализа је усмерена пре свега на глаголе, као и на њихове најважније изведенице. Због свог значаја за семантичку мрежу ове лексичке породице, у посебном поглављу разматра се општесловенска именица *godъ и њени творбени облици *godina и *godišće.

У оквиру поменутих целина, А. Шивиц-Дулар на прегледан начин излаже грађу из сваког од словенских језика; предочени материјал прате ауторови закључци о морфолошким и значењским односима одређене лексеме у оквиру сваког од словенских језика. Набројани су и сви предлози који се везују за обрађене лексеме и одређене значењске нијансе које се творбеним механизмима успостављају. На крају сваког од поглавља сажето се дају закључци који произилазе из поређења са другим словенским језицима.

Из представљене анализе, аутор изводи следеће закључке за сваку од лексема, тј. лексичких група:

1. Типолошка анализа семантичког поља словенског глагола *goditi -itъ наводи на закључак да су лексеме из овог семантичког поља често мотивисане представом о *dodiru*, тј. да су везане са значењем 'узети, зграбити, ухватити', 'погодити (циљ)', 'мерити'. Значења префигираних форми од глагола *goditi (se) могу се груписати у три целине: 1) 'погађати се / договарати се (о нечему)'; овакво значење повезано је са три социолошке категорије — погађање при куповини, договарање око прихватања посла и уговарање свадбе, од којих аутор последње сматра најстаријим и социолошки најважнијим 2) 'погађа-

ти, предсказивати' 3) 'десити се, случајно се негде наћи'. Аутор семантичку компоненту додира сматра веома значајном за развој семантике породице речи изведене из корена **god-* и на основу значењске анализе ове породице речи у словенским језицима долази до закључка да и у балтичким и германским језицима код речи са ие. основом **ghodh-* треба поћи од значења 'здружити' (германски), односно 'здружити' или 'погодити, ударити' (балтички и словенски језици).

2. Нема довољно лингвистичких основа за прасловенску реконструкцију глагола **goděti -itъ / ějtъ-* она је настала секундарно само у лужичким језицима.

3. Код именице **godъ* преовлађују значења која се односе на временске појмове, тј. временске одељке различитог трајања, и тесно су повезана са значењем *одговарајућег, погодног времена*. То указује на могућност да именица **godъ* произилази из првобитног значења глагола **-goditi* 'погодити се', при чему би онда њено значење било 'погодно време за погађање (око женидбе)'. Ово 'погодно време' је код Словена било традиционално везано за рану јесен, и то значење би могло бити полазно при настанку осталих значења именице **-godъ* као што су празници (у зимском периоду) > 'празник (уопште)', затим 'период, време', 'година (annus)' и други краћи временски одељци.

4. Глагол **gadati -ajetъ* посведочен је у свим словенским језицима осим у српском и хрватском и аутор код овог глагола утврђује три значењска комплекса: 1) етимолошки најстарије 'погађати, тражити одговор (у мислима)', 2) 'говорити, ћаскати', 3) 'препирати се'.

5. Глагол *godati, -ajetъ* исказује значења 'погађати', 'одговарати', 'предсказивати', 'догађати се', 'добро успевати' и 'погодити се'.

6. Глагол *god(ъ)lati, -ajetъ* је релативно касна и ареално ограничена изведеница од именице *god(ъ)lo*.

7. Коренску морфему **gan-* и **gon-* садрже глаголи **ganqti, *gonqti, *ganati* и **gonati*. Ови глаголи првобитно значе 'погодити, погађати у смислу тражити решење' и несумњиво су у етимолошкој и творбеној вези са глаголима **gadati* и **goditi*.

Наведени закључци износе се у завршном поглављу и произилазе из анализе значења сваке од наведених лексема у појединим словенским језицима. По мишљењу А. Шивиц-Дулар, овакав поступак најпримеренији је проучавању комплекса значења у оквиру породице речи са истом коренском морфемом: резултате семантичке анализе породице речи са кореном **god-* у појединим словенским језицима могуће је применити на реконструкцију првобитних значења за чита-

ву групу словенских језика; тек тако реконструисана значења могу се поредити са значењима у другим групама језика (нпр. балтичким, германским итд.) (стр. 15).

Један од несумњивих квалитета ове књиге је веома добра и систематична организација грађе и излагања, због чега је могуће с лакоћом пратити изложену анализу, иако је лексички материјал на коме је спроведена изузетно обиман.

Проучавање породице речи са коренском морфемом *god- аутор заснива на упоредноисторијској методи, карактеристичној за проучавање ове врсте језичког материјала. Етимолошка и семантичка анализа постављене су у шири културолошки и социјално-историјски оквир (што се види већ из подналова књиге *Pomenoslovna razčlemba v kulturološkem kontekstu*). Такав приступ лексичком материјалу и тумачењу чисто лингвистичких факата даје нову димензију и већи квалитет.

Београд

Тања Петровић

мај 2002.

Vera Vasić, Tvrtko Prčić, Gordana Nejgebauer: **Du you speak anglosrpski? Rečnik novijih anglicizama** (Zmaj, Novi Sad 2001, 277 str.)

Du you speak anglosrpski? Rečnik novijih anglicizama је корпусни абecedни речник новијих англицизама у српском језику. Термин „noviji anglicizmi“ је дефинисан као „one reči iz engleskog jezika koje su u proteklih tridesetak godina ušle u srpski jezik, kao i ranije prihvaćeni anglicizmi, ali sada s novim značenjima“ (Reč unapred, стр. 8). Макроструктуру речника чини близу 950 одредница из корупса ексцерпираног из дневних новина, недељних и месечних часописа објављених на подручју Југославије у периоду од 1996. до 1999. године, радио и телевизијских емисија и говорног језика. Аутори су се при избору одредница ограничили на општи, свакодневни лексикон, те у речник нису уврстили ускостручне термине. У речник нису ушле ни интерполације енглеских речи и израза на које су наишли у корпусу, као на пример *See you!, by the way*, итд., „pošto se tu ne radi o anglicizmima nego o povremenoj i individualnoj upotrebi engleskih reči, pa stone ne čine — ili, ne čine još — sastavni deo leksičkog fonda srpskog jezika“ (Reč unapred, стр. 8).

У „Reči unapred“ аутори износе мотиве за стварање овог речника, дефинишу корпус и приказују структуру одреднице. Објашњено је и да је наднаслов *Du you speak anglosrpski?* пародија наше језичке стварности која је толико пуна лоше адаптираних или потпуно неадаптираних англицизама да језик којим се говори није ни српски ни енглески већ „jedna nasumična i proizvoljna mešavina“. Следи „Vodič kroz Rečnik“ који пружа детаљан опис једне одреднице и објашњења употребљених симбола. Водич је подељен у 9 делова и кориснику пружа упутства за бржу и лакшу употребу Речника. Пратећи структуру одреднице, она су усредсређена на правопис, граматiku, изговор, неприхватљиве правописне облике, изворне облике и њихову адапта-

цију у српском језику, индекс интегрисаности у српски језик, значење, примере и устаљене спојеве речи.

Речник садржи и библиографију штампаних, електронских и интернет речника, као и списак извора који су сачињавали корпус. Ради лакшег коришћења Речника, на предњим и задњим унутрашњим корицама налази се табела са пописом коришћених скраћеница и симбола, која такође упућују корисника на одговарајући део у Водичу, где може наћи више информација.

Све одреднице у Речнику доследно су и систематски транскрибоване на српски, при чему се искључује могућност писања у изворном облику. Изузетак чини пет одредница (*ejds, faks, imejl, Mis* и *pres*), код којих се допушта писање у изворном облику, али само у контекстима наведеним у оквиру тих одредница. Све одреднице и њихови варијантни облици штампани су црвеном бојом што изузетно олакшава и убрзава коришћење Речника. Неприхватљиви правописни облици уврштени су у абecedни редослед одредница заједно са препорученим, али се корисник упућује на исправан облик, на следећи начин: WEB ⇒ *veb*. Писање сложеница са цртицом задржано је само уколико у српском постоји семантичка прозирност (нпр. *art-direktor, mas-mediji, seks-simbol*), док се остале пишу састављено без обзира на конвенцију у енглеском језику (нпр. *blokbaster, bodiart, juzerfrendli*).

Хомонимне лексеме дате су као засебне одреднице и обележене спуштеним словом, нпр.

singl **A**, a (Npl. ovi) *m* /singl/

singl **B**, *prid ind* /singl/ ili /s̄ingl/

Микроструктура речничке одреднице биће илустрована одредницом *veb*:

veb, a *m* /vëb/; ⊗ WEB

[eng. *web*, od *World Wide Web*]

1 ogranak → interneta koji omogućava lako pretraživanje, pristupanje i preuzimanje podataka i → fajlova sa svih međusobno umreženih → kompjutera

1	1	±
---	---	---

... da se spreči prevashodno američka praksa „praćenja“ korisnika na >Webu< i pravljenja korisničkih ili potrošačkih profila koji se kasnije prodaju raznim trgovačkim firmama. ⚡

2 svetska → kompjuterska mreža koja putem → satelita i telefona povezuje manje → kompjuterske mreže i omogućava međusobnu komunikaciju njihovih korisnika (⊗); = → inter-nct, = → nct

1	0	±
---	---	---

Savetujemo vam da obavezno posetite Download Zone jer zaista nije slučajno dobio preko dvadeset cyber nagrada namenjenih najboljim mestima na >webu<!ЃТ
Ovaj časopis izlazi s blagoslovom episkopa vranjskog P. i nudi na >webu< tekstove iz dosad objavljenih brojeva.ЃТ

— *det* (1)

0	1	±
---	---	---

Tokom prošle godine >web< poštanski servisi su postali najbolje ulaganje internet portala.ЃТ
Zanimljivost je da pored >web< maila postoji i mogućnost prosleđivanja (forwarding) poruka.ЃТ
... otkrila sigurnosnu rupu koju mogu da iskoriste neprijateljski nastrojени >Web< operateri i pošiljaoci zaražene elektronske pošte.ЃТ
☉web adresa, veb čitač, veb korisnik, veb prezentacija, veb sadržaj, veb server, veb servis, veb strana

Граматичке информације дате су одмах иза одреднице. Код именица је то наставак за генитив једнине. Где за тим постоји потреба, дати су и наставци за номинатив множине или за датив једнине. Где за тим постоји потреба, дати су и наставци за номинатив множине или за датив једнине. Индеклинабилност је означена скраћеницом *indekl*, а род скраћеницама српских термина: *m*, *ž*, *s*. Када је реч о глаголима, наведене су граматичке категорије глаголског вида и глаголског рода, заједно са конјугационим наставцима. Придеви су наведени у облику за мушки род уз информацију о облицима за женски род или о евентуалној индеклинабилности.

Изговор са акцентима дат је након граматичких информација, а где постоје, дати су и варијантни изговори: **tajmer**, а *m* /tájmer/ или /tájmer/. Чињеница да акценти нису означени на самој речи чини речник приступачнијим за просечног корисника.

Што се тиче изворних енглеских речи, оне су дате за главну одредницу да илуструју однос између енглеске и српске лексеме. Приказано је да ли је реч преузета без адаптације, уз адаптацију, или је пак настала комбиновањем енглеских елемената или енглеских елемената са српским.

Индекс интегрисаности симболички представља степен интегрисаности лексеме у српском. Дат је уз значење главне одреднице, поједина значења полисмених лексема као и уз пододредницу и различиту морфосинтаксичку класу одреднице. Састоји се од табеле од

три поља која представљају оцене адаптираности облика, адаптираности значења и оправданости употребе.

Значење лексема у речнику изведено је из корпуса и дато у виду концизних али ипак обухватних и прецизних дефиниција које садрже не само језичке податке већ и елементе енциклопедијског знања, нпр.

izin

elektronska publikacija, obično besplatna, kojoj se pristupa putem →interneta; = elektronski magazin

sešn

ugovoreni sastanak za vreme kojeg muzičari sviraju, naročito tokom snimanja u studiju; ≈ sesija

Дефинисање путем синонима је ретко и коришћено је само са лексемама које су довољно познате, нпр.

ofis, a m /ðfis/ ili /ɔfis/; ⊕ OFFICE

[eng. *office*]

= kancelarija, = biro,

а тамо где, као у овом примеру, постоји више од једног синонима, они су дати по редоследу првенства.

Код полисемних лексема, свака појединачна семема означена је бројком, у оквиру главне одреднице:

veb, a m /vëb/; ⊕ WEB

[eng. *web*, od *World Wide Web*]

1 ogranak →interneta koji omogućava lako pretraživanje, pristupanje i preuzimanje podataka i →fajlova sa svih međusobno umreženih →kompjuteru

—

2 svetska →kompjuterska mreža koja putem →satelita i telefona povezuje manje →kompjuterske mreže i omogućava međusobnu komunikaciju njihovih korisnika (E); = →internet, = →net

—

У *Rečniku novijih anglicizama* могу се наћи ознаке за две врсте регистарских ознака: за интерперсонална и предметна обележја. Значење које је типично за неформални интерперсонални регистар носи ознаку (*inform*). Тамо где постоје предметна обележја, она су дата пре дефиниције:

pripejd, *prid ind* [prîpêjd]; ⊕ PRE-PAID

[eng. *prepaid*]

(o telefonskim impulsima i sl.) plaćen unapred

Свака лексема, њене евентуалне изведенице или различита значења праћени су примерима који су пажљиво одабрани тако да илуструју дато значење. Примери су увек реченице, узете из штампаног или говорног корпуса или су их, пак, у појединим случајевима, дали сами аутори.

Последњи елемент реченичког чланка јесте списак уочених устаљених колокација за свако појединачно значење неке лексеме:

☐veb adresa, veb čitač, veb korisnik, veb prezentacija,
veb sadržaj, veb server, veb servis, veb strana

У целом речнику примењен је систем унакрсног упућивања који води корисника до релевантне одреднице или неког од значења у оквиру те одреднице. Тако се јављају три типа унакрсног упућивања: уз правописно неприхватљиве облике да упути корисника на прихватљив облик, у оквиру самих дефиниција, уз речи које се налазе у речнику као засебне одреднице и после дефиниције, да упути на синонимне одреднице.

На крају треба рећи да је *Rečnik novijih anglicizama* модеран речник, неопходан за ваљану употребу речи позајмљених из енглеског језика у српски. Модеран је не само по томе што даје увид у значење англицизама и њихову употребу у савременом српском језику, већ и по томе што својом организацијом и прецизношћу, користећи достигнућа савремене лексикографије омогућава кориснику брз приступ информацијама и њихово лако праћење.

Процес лексичког позајмљивања је свакако врло важан начин обогаћивања лексичког фонда, али савремену језичку праксу карактерише хаотична и немарна употреба великог броја речи енглеског порекла при чему се не размишља много о њиховом значењу, фонолошкој, графолошкој и морфолошкој адаптацији. У том смислу, *Rečnik novijih anglicizama* заиста је крупан корак ка систематизацији употребе новијих англицизама у српском језику.

Нови Сад

Гордана Лалић

мај 2002.

ТРИ КНИГЕ ЧАСОПИСА PALEOSLAVICA

1. Мурынов М. Ф. «Слово о полку Игореве» в контексте европейского средневековья. Вступительная статья и комментарии О. Н. Трубачева. Комментарии и послесловие А. Б. Страхова // *Palaeoslavica. International Journal for the Study of Slavic Medieval Literature, History, Language and Ethnology*. Volume 4. Cambridge, Massachusetts, 1996. Editor: Alexander B. Strakhov.

Рецензируемую книгу, под которую отведен весь 4-й том «Палеославики», открывает вступление редактора О. Н. Трубачева «О XII веке и последующих веках», начинающееся размышлениями об эсхатологических умонастроениях жителей христианской Европы в конце первого тысячелетия от Рождества Христова и их сменой «греховной радостью бытия», после того как конец света так и не наступил (с. 7–8). Начавшийся период принес с собой Крестовые походы, раскол церкви, чудесные знамения и другие перемены, что позволяет автору охарактеризовать это время как *новое*. К XII веку сложился и корпус рыцарских преданий Западной Европы, которые трактуются здесь как «выход уходящей в глубь веков памяти», роднящей европейскую традицию со скифской, сарматской и аланской древностью. В центре внимания оказывается *меч* как явление материальной культуры и как символ, воплощающий идею рыцарства (с. 11–12).

Написанное в духе эссе вступление не является, как отмечает и сам автор, филологическим введением в текст М. Ф. Мурьянова, его следует рассматривать скорее как свободные и не обязательно абсолютно непогрешимые рассуждения на заявленную в заглавии тему. Можно, например, поспорить с претендующим на универсальность наблюдением о том, что «всплески эсхатологических умонастроений и верований в близкий конец света ... присущи приверженцам старой веры, старых обрядов и принципиально несовместимы с новым» (с. 9), поскольку именно эсхатологические настроения были

свойственны раннему христианству, на заре нашей эры выступившему как раз в роли *нового*. Можно не согласиться и с другими обобщениями автора, однако ознакомление с этим введением полезно уже тем, что оно позволяет предвкусить основную характеристику мурьяновского текста — основывающуюся на широте ассоциаций *свободу* изложения, целью которого объявлено раскрытие символов эпохи.

Книга М. Ф. Мурьянова содержит авторское предисловие, 9 глав (фактически 10, поскольку формально завершающая глава под названием «Эсхатологическое» не является традиционным заключением), 2 экскурса и указатель имен. В предисловии автор очень кратко затрагивает три основные темы — колебания большевицких идеологов в их отношении к «Слову», вопрос о его подлинности и, наконец, катастрофическое положение дел с разбивкой и нумерацией стихов памятника («одни и те же специалисты издали текст четырёхжды ... и четыре разбивки текста на стихи не имеют между собой ничего общего» (с. 16)). Ставя в центр внимания последующего изложения задачу прояснения темных мест «Слова» (скромно охарактеризованную как «выборочные пробы»), автор настаивает на необходимости выхода за пределы узко понимаемой проблематики одного памятника и прочтения его «в широком контексте европейского средневековья» (с. 17).

В Главе 1-й «Копье Рюриковича», служащей хорошим образцом применяемого автором монографии подхода, предлагаются интерпретации следующих выражений «Слова» — *поле половецкое* (с. 19–20), *копие приломити* (с. 20–31) и *конец поля* (с. 29–31). Автор увязывает возникновение культа оружия у восточных славян с «воздействием культуры викингов» (с. 21); обращает внимание на соответствующее влияние христиански осмысленной византийской традиции (с. 21–22); привлекает сведения о соприкосновении славян со средиземноморской культурой оружия (с. 22–23); рассматривает собственные понятия Руси о символике копья и прежде всего обычай метания копья в сторону врага перед началом сражения, что, с одной стороны, унаследовано Рюриковичами из их скандинавской прародины, но, с другой стороны, имеет параллели и в классической древности (с. 23–24). Любопытен, но, возможно, излишен экскурс в область пушкиноведения (мнение поэта о данном темном месте, образ копья в его поэзии (с. 25–28)), равно как и разбор вариантов перевода этого темного места на современные языки (с. 28). Завершают главу рассуждения о феномене границы, рубежа; опираясь на мнение В. Н. Топорова о «границе», автор видит «в древнерусской семантике границы, конца, рубежа» — «сакральность, чувство святости» (с. 30). Это дает ему повод видеть в выражении «Слова» отражение «потреб-

ности вогнуть в ... преграду оружие — так, чтобы хрустнуло древко» (с. 31). Разумеется, эта интерпретация оказывается возможной лишь в результате семантической нейтрализации «конец» = «граница», против которой в примечании 54 возразил редактор.

Глава 2-я «Ночная мгла» посвящена семантическому анализу лексемы *мгла* и в особенности единственному случаю ее употребления для обозначения «плывущего по небу облака», что находит свои индоевропейские параллели (с. 38). Дальнейшие страницы отданы «выявлению ... архаического трепета перед мглой» (с. 38–40) и «функциям тумана» в художественном контексте «Слова» (с. 41). Семантику глагола в предложении *Прысну море полунощи* автор увязывает со значением этимологически родственного существительного *прыщ*, полагая, что этого сопоставления достаточно для «представления о грозно вздувшемся море» (с. 42). Далее фраза *идуть сморци мъглами* трактуется как «смерчи идут во множестве», «идет множество смерчей», поскольку автор приписывает лексеме *мъгла* значение «множество» по аналогии с многозначностью славянских лексем *тъма*, *туман* и греческого *το νέφος* «облако» и «множество» (с. 43). Вряд ли можно называть такой способ историко-семантического анализа «реконструкцией», как это делает автор.

В главе 3-й рассматривается художественный образ гнезда в «Слове», который имеет, в частности, «семантику добротности, положительного связующего начала между членами рода» (с. 47); особое внимание посвящено этому образу в христианстве (с. 48–49). Обращение к этимологии праславянского *gnězdo, предложенной О. Н. Трубачевым, приводит автора к проблеме этимологизации лексемы *pizda (с. 50–51). На вводя новых данных и не предлагая новых этимологических решений, М. Ф. Мурьянов не соглашается с этимологией О. Н. Трубачева, устанавливающего зависимость *pizda от *sed- «сидеть» (такая зависимость «была бы слишком прозрачна, лишала бы исконный 'краткий символ' женского тела какой бы то ни было эмоциональности» (с. 51). Разумеется, ни редактор, ни издатель рецензируемой монографии не преминули прокомментировать это место (прим. 26); первый — приведя аргументы в защиту своей этимологии, второй — фактически поддержав мнение М. Майрхофера, которое повторяет в своей монографии М. Ф. Мурьянов. Любопытная полемика развернулась между автором, редактором и издателем по поводу интерпретации немецкой фамилии Scharnhorst (с. 13, 50, 52, 56–57) и по вопросу о степени загаженности птичьих гнезд (с развернутыми экскурсами в область поведения удонов (с. 52, 55–56)). По логике автора, того факта, что «птицы содержат свои гнезда в чистоте», достаточно для опровержения предложенной О. Н. Трубаचे-

вым этимологии праславянского *gnězdo как формы, возникшей под воздействием формы и значения *gnojü (с. 51–52).

Экскурс «Из истории славянских цветообозначений», выдержанный, как и вся монография, в стиле свободных заметок по русской исторической лексикологии с привлечением «по аналогии» данных классических и западноевропейских языков и культур, страдает от практически полного отсутствия инославянских данных (не в счет, разумеется, две строчки о сербохорватском *сињи* на с. 69), что, естественно, в конкретном случае не позволяет удовлетворительно разрешить вопрос о значении таких выражений «Слова», как *синее вино*, *синие молнии*.

В главе 4-й ставится задача «при использовании восполняющих данных из других культур» (с. 79) установить «убедительные ассоциативные связи» для глагола *пригвоздити*, которые бы позволили удовлетворительно интерпретировать отрывок «Слова» *Того старого Владимира нельзя бы пригвоздити къ горамъ киевськимъ* (с. 78). В этих целях рассматривается «роль гвоздя в культовых отправлениях и в верованиях древнего Рима» (с. 80), и особенно ритуалы вколачивания гвоздя в Шумере (с. 80–81), том же Риме (с. 81), в Скандинавии (с. 81–82), а также упоминания гвоздя в Ветхом Завете (с. 82–83), что все вместе долженствует «прояснить сущность символа, спонтанно примененного русским поэтом» (с. 82). После рассуждений о династической политике Древней Руси (с. 83–86), автор переходит к реконструкции истории споров о целесообразности канонизации Владимира Святославича (с. 87–89), чтобы в итоге увидеть в подлежащем интерпретации отрывке «Слова» отражение именно этих споров. Фактически, нам предложено увидеть в интерпретируемом глаголе значение «канонизировать». Любопытно, что в комментариях издателя к этой главе особенно заметно, что сам издатель держит далеко не равную дистанцию по отношению к разным группам отечественных ученых (так, представителей школы Д. С. Лихачева можно прямо упрекнуть в невежестве (с. 84, примечание 34 на с. 93), в то время как к грубым промахам автора монографии отношение снисходительное (с. 79, примечание 14 на с. 91)).

В главе 5-й высказывается догадка о том, что выражение *Готскія красныя дѣвы* — результат неправильного прочтения рукописи «Слова» ее первыми публикаторами (с. 99). В главе 6-й М. Ф. Мурьянов трактует семантику лексемы *осмомысл*, исходя из подсчетов количества мыслей князя Ярослава в «Слове» (с. 103, ср. примечание издателя о «наивности» такого подхода, прим. 10 на с. 128–129), указывает на кальку с греческого *златокovaný* < *χρυσήλατος* (с. 105–106) и переходит к стиху *меча времени чрезъ облаки*, в котором

«открывает» для существительного время значение «мяч» (с. 120). Нежелание или сознательный отказ от обращения к данным сравнительной славянской лексикологии, к этимологическим словарям инославянских языков или к простому привлечению общедоступных инославянских словарей приводит автора к прямым ошибкам вроде утверждений о наличии лексемы *пучина* «из живых славянских языков ... только в русском» и к граничащему с комическим усмотрению «бездонного психологического потенциала» у значения этого слова «Раскольникове. Женские части» (с. 109–110). Не случаен тот факт, что практически каждая самостоятельная попытка М. Ф. Мурьянова предложить ту или иную славянскую этимологию или «открыть» то или иное обрядовое содержание термина находит аргументированные возражения издателя (*блинзеник* (с. 116, примечание 78 на с. 137); *обед* (с. 116, примечание 81 на с. 137–138); *тризна* (с. 123, примечание 128 на с. 143–145). Свобода ассоциативного мышления автора заставляет издателя как минимум один раз демонстративно дистанцироваться от предлагаемых умозаключений (с. 122, примечание 124 на с. 142).

Экскурс под названием «Древнерусские модели времени» открывается рассуждениями о феномене времени (с. 147–148), продолжается рассмотрением вопроса о правильном современном месте ударения в форме прилагательного в сочетании *Повесть временных лет* (с. 148–150) и упоминанием работы автора о Кирике Новгородце (с. 150–151), далее высказывается мнение о том, что этимологически славянское *время* — это «нечто вращающееся» (с. 153), рассматриваются славянские лексемы *шар* (с. 155), *тѣло* (с. 156), *сутки* (с. 157) и соответствующие последнему греческие эквиваленты (с. 158–161); как и в предыдущем разделе мнение автора обильно комментируется издателем.

Глава 7-я посвящена древнерусскому плачу (с. 169–186); 8-я интерпретации такого места в «Слове», как *Кликну, стукну земля* (с. 187–197); 9-я отрывку *Игорь князь поскочи горнастаемъ...* (с. 198–205). Во всех главах мы снова сталкиваемся с принятыми автором способами аргументации — допущением многозначности лексем одной языковой группы по аналогии с языками другой группы (с. 200) и гипотезами вроде «о верховенстве горностая ... в фауне художественного мира древних славян» (с. 201).

В последней главе интерпретируется сочетание *суд Божий* (с. 207–208) и, вслед за Л. А. Булаховским, предлагается предположить в тексте «Слова» слово *пытъць* «чародей, кудесник» (с. 208–210).

Несомненным достоинством монографии является привлечение широкой литературы по классическим европейским древностям и

западноевропейскому средневековью, широкий общенаучный и технический кругозор автора. Тем не менее, вряд ли убедителен основной метод автора, заключающийся в подборе «ассоциативных связей» при практически полном отказе от внутриславянского сравнения. Завершает публикацию послесловие издателя — А. Б. Страхова и список научных трудов М. Ф. Мурьянова.

2. *Palaeoslavica. International Journal for the Study of Slavic Medieval Literature, History, Language and Ethnology*. Volume 5. Cambridge, Massachusetts, 1997. Editor: Alexander B. Strakhov.

Том рецензируемого журнала за 1997 год открывается статьей О. Н. Трубачева «Древние славяне на Дунае. Южный фланг (лингвистические наблюдения). II.» (с. 5–29), которая продолжает развивать известную гипотезу автора о дунайской прародине славян в полемике с ее критиками. Подчеркнув необходимость учитывать при лингвистической реконструкции данные культурноисторической типологии и рассматривать общеиндоевропейский этногенез как сумму частных индоевропейских этногенезов (с. 5), отослав читателя к первой части данной работы (доклад на XI Международном съезде славистов), автор переходит к изложению своих воззрений на «южную границу» древних славян. Так называемую проблему «Великой Моравии» предлагается решать с учетом того, что «Вполне возможно, что *Вышняя* Моравя указывает как раз на Юг, в связи с нахождением реки южной (сербской) Моравы в пределах исторической (римской) области *Moesia Superior*, Верхняя Мезия»; утверждается, что «речное название Моравя — *выразительно среднедунайский эндемик, все остальные Моравы разошлись отсюда*» (с. 7). Далее следует полемика с авторами «Свода древнейших письменных известий о славянах». Й. Поуликом, Й. Удольфом, а в дискуссии со З. Голомбом — указание на «особую этноязыковую специфику неславянских индоевропейцев, живших к северу от Судет и Карпат», о которой свидетельствуют топонимические параллели с балканским ареалом (в Карпатах — в Черногории, в Польше — в Албании и др.). «Нам известно даже, как назывался это реальный «третий» этнос, иллирийский по языковой принадлежности, длительное время разделявший северную часть славян и германские племена...: это были венеты» (с. 10). Польские гидронимы *Mogawa*, *Sawa*, *Dzawa* О. Н. Трубачев объясняет как импорт с дунайского юга. С одной стороны, обоснование основной гипотезы о Подунавье как исходном плацдарме всех славян требует, по мнению автора, доказательств о пребывании там также неюжных славян; такие факты есть — «это, кажется, (*lacus*) *Pelsonis* (Плиний, I

в. н.э.), о плесе Балатона ...; далее, эпиграфическое Dobrati (дат.п. ед.ч.), имя доброго божества, из Нижней Паннонии, на Дунае ...; stravam Jord. Get.) «погребальный пир»... (с. 12–13). С другой стороны, автор говорит о ранних контактах славян на их южном фланге с балканскоиндоевропейскими языками — сербохорв. *ja-pad* ~ *Iapodes*, самое западное иллирийское племя, *Med-bara*, местность на Саве ~ античное *Metubarris*; *vьrtьpь/*vьrtopь, «красноречиво отсутствующее у славян к северу от Албании» (с. 13). Далее отвергается старая идея непосредственного соседства восточной части древнеюжнославянских и балтийских диалектов, а болгарские «балтизмы» объявляются вторичным отражением (заимствованием) соответствующих элементов субстратной фракийской лексики (с. 13). Напротив, выдвигаются аргументы в пользу гипотезы о контактах славян с древнеиталийскими племенами до ухода последних на юг (с. 14), затрагиваются вопросы культурно-языковых отношений славян и кельтов (с. 16). Такой «семантически зыбкий материал», как и.-е. названия деревьев, рассматривается на с. 19. Наиболее интересный для южнославистов раздел статьи посвящен вопросу «о понимании объема дунайскославянского», который открывает полемика с известной книгой Л. В. Куркиной, обходящей, по мнению О. Н. Трубочева, проблему крашованского диалекта. К сожалению, весьма поверхностное знакомство автора с сербохорватской диалектологией и невнимательное прочтение даже цитируемых в статье трудов по ней, приводит к ряду ошибочных утверждений. В их числе — что крашованский единственный из сербохорватских не знает количественных и качественных различий в вокализме, сохраняет «ять», мягкие зубные, инициальную группу *чр-*, архаичные окончания мн.ч. (с. 22). Поспешным кажется решение автора согласиться с И. Поповичем, который более 40 лет назад якобы «разгадал в сербизированном диалекте Западной Румынии маленький реликт прежде гораздо более обширного дакославянского» (с. 22). Следует добавить, что О. Н. Трубочев совершенно игнорировал работы М. Томича и М. Радана 1970–1990-х гг. о крашованском говоре. Завершают статью краткие обращения к лексическим данным дакославянского (с. 23) и рассуждения о славяно-иранских лексических отношениях (с. 24–26).

Статью Н. Труне «EX ARMENIA LUX: Konstantin-Kyrill und Mesrop-Mašt'oc'» посвященную изучению следов армяно-славянских связей, открывает обзор ранних употреблений названий *кириллица* и *глаголица* в славянской письменной традиции, причем первое обозначение, по всей видимости, было древним названием письма, изобретенного Константином, т.е. глаголицы (с. 31). После обсуждения связей этого алфавита с более древними и современными (с. 32)

и предположения о попытках христианизации славян как северных соседей Византии задолго до 9 века (с. 33), автор обращает внимание на необычность самого факта создания нового алфавита во второй половине 9 в. При этом бросается в глаза, что после 5-го века в связи с христианизацией Востока новые алфавиты уже не появлялись (с. 34) и что свое особое положение глаголица разделяет с тремя кавказскими алфавитами — армянским, грузинским и албанским (с. 35–36). Изобретение глаголицы в славянской традиции рассматривается как божественное откровение, данное в результате моления (с. 36), а на его воплощение отводится не больше месяца времени (с. 37); исторические же источники косвенно свидетельствуют о том, что Константин имел в своем распоряжении около года (с. 42). Далее Н. Трунте выражает несогласие с распространенным мнением о точном соответствии знаков глаголицы славянским фонемам (с. 38) и выдвигает два предположения — либо глаголица не так точно передает славянский инвентарь фонем, как это полагают (здесь автор полемизирует в основном, с Ф. Марешом и его школой (с. 44)), либо ее создатель опирался на более-менее готовый набор знаков, который лучше греческого передавал набор славянских фонем (с. 42). На с. 38–41 рассматривается история создания армянского алфавита, на фоне которой освещаются проблемы палеославистики (с. 44 и сл.). Выдвигается тезис о том, что те фонемы, которые не были знакомы Константину ни по греческому, ни по другим предположительно известным ему языкам (с. 45), не нашли убедительного представления в глаголице (с. 46). Рассматривается способ представления в глаголице носовых гласных (с. 46), йотированного редуцированного переднего ряда (с. 47), ряда согласных, в частности, звонких и палатальных (с. 48–49). Н. Трунте полагает, что Константин постоянно находился в кругу армян, оказывавших в то время большое влияние на жизнь как столицы империи, так и провинции; даже тезис о возможном армянском происхождении Кирилла вызывает у него сочувствие (с. 51). В любом случае, автор полагает возможным знакомство славянского первоучителя с армянским языком (с. 53): «Все славянские согласные фонемы, для которых Константин создал собственные знаки, существуют и в армянском языке, в то время как славянским фонемам, чуждым армянскому, нет соответствия среди знаков глаголицы» (с. 54); сходно положение дел и в области вокализма. Большое количество интересной информации и авторских мнений находим в примечаниях к этой интересной статье (так, например, любопытны рассуждения о причинах отказа от глаголицы при болгарском царском дворе и, наоборот, о ее сохранении в Македонии (с. 35, сноска 29); о славянских монахах в Малой Азии (с. 42, сноска 59) и др.).

«Лисицкие датированные рукописи конца XIV — первой половины XV вв. и проблема второго южнославянского влияния» — название тщательно выполненной статьи М. Г. Гальченко, посвященной периоду обновления репертуара древнерусской книжности, изменения облика и правописания древнерусских рукописных книг. Среди новгородских рукописей монастыря на Лисьей горе, основанного приблизительно в 1380-х гг., древнейшими рукописями со следами второго южнославянского влияния в графике и орфографии являются написанные в этом монастыре Паренесис Ефрема Сирина конца 14 в. и Тактикон Никона Черногорца 1397 г. (с. 61). Наиболее же ярко это влияние проявилось в почерках и орфографии двух бумажных кодексов-сборников 1431 г., один из которых включает Лествицу, а другой — слова Исаака Сирина (с. 66). Для каждой рукописи или для каждой самостоятельной части рукописи отдельно в статье рассматриваются, например, такие признаки, как наличие строчных знаков (запятой), набор знаков акцентуации, написание *жд*, следы среднеболгарского смешения юсов, написание *ятя* на месте носового переднего ряда и др. (всего релевантных признаков описания около 15). Автор полагает, что определяющим в рассматриваемый период было не сербское, а болгарское влияние (с. 77). Поскольку М. Г. Гальченко приходит к выводу, «что новгородская письменность не представляет собой вполне однородной целостности в отношении южнославянского влияния» (с. 79), постольку и от всей русской традиции тем менее можно ожидать такой однородной целостности.

В. В. Калугин обращается к «Литературному наследию князя Андрея Курбского (Спорные вопросы источников)», которое рядом исследователей рассматривается как мистификация разных писателей 17-го в. Признание Курбского от 9-го октября 1571 г. в доверенности своему слуге — «с подписом руки моее властное литеры по латыни писаные, а для того иж сам по-русски писати невмею» — заставляет автора обратиться к изучению вопроса о том, как в представлении древнерусских писателей соотносились понятия «литература и письменность», «книжный и некнижный язык» (с. 84). Автор вполне аргументированно полагает, что слова Курбского на деле означают, «что он не пожелал подписаться скорописью на западно-русском деловом языке», давая понять присутствовавшим, «что они имсют дело со знатной особой» (с. 88). На с. 89–103 рассматривается деятельность эмигрантского литературного кружка Курбского в имении Миляновичи на Волыни, в частности, описывается круг его участников (князь Оболенский, бакалавр Амброжий и др.) и круг переведенных ими книг («Богословие» Иоанна Дамаскина, «Новый Маргарит» — сборник переводов Иоанна Златоуста и др.) с целью

установити текстологичке и хронологичке односе између њих и производњама, приписиваемама самому Курбском («История о великом князе Московском»). У основном текстологичке («текстуално сходство» (с. 111) и историјске аргументе користи аутор за атрибуцију и датировање других производа князя (раздела «Второе письмо царю» (с. 103–110) и «Псевдо-Курбский» (с. 110–126)).

«Проблема соотношения, сосуществования и взаимодействия книжного и устного (фольклорного) элементов в народной духовной культуре» стои у центру пажња студије А. Б. и О. Б. Страхових «Русские загадки и традиция Јоса Monachorum». Материјалом истраживања ауторима послужили, с једне стране, народне загадкe, а с друге — средњовековне збирке «вопросно-ответной литературы» (с. 135). Особито се напомиње, да, обнављајући судбину сваке конкретне загадкe, истраживач са неопходношћу користи такви оријентир, као његов језик, «понимаеми као у узком лингвистичком смислу, тако и у вишем — образном» (с. 136). Посебно основна пажња у студији је посвећена «поиску књижних извора језика и сюжета народних загадака, проблему опосредујућег литературског или фолклорно-књижног звена у ланцу еволуције њихових образа и, на крају, карактер социјалне средине, која ствара ово опосредујуће звено» (с. 137–138). Не имајући могућности прокоментисати све разматране ауторима факте, напомињем само, да анализа такве руске загадкe, као *Татар, татар по горам, Татаруха по низам* («Гром и молнија») се реализује узимајући у обзир то, да грч. *τάρταρος* често се преводило у славјанској писмености речју *гроза*, а «дублетност речју *тартаръ* и *гроза* при преносу идеје 'ада, преисподње' у преводним споменицима довела до познатог отождествљења ових речју и омогућила употребу речју *тартаръ* у значењу 'гроза'» (с. 139–140). У тексту загадкe *Четыре ходаста, два бодаста, Один мухтаръ, два ухтаря* («Корова») се предлаже да се виде облици сигматичког аориста 2-ог л. двојственог броја и чак потврђује, да «глаголни суфикс (? — А. С.) се представља као оригинални показатељ 'четности' именица и бројних» (с. 141); даље се наводи збирка сличних инославјанских и германских загадака (с. 142), разматра се славјански формант *-ста* (с. 143–148, при чему овај део није слободан од поспешних закључака и нетачних тумачења — на пример, по мишљењу аутора, у тексту грамоте бугарског цара Јоана Срацимира Брашовске општинe ... *што ми сте писали и поручали... «сте ... не восходит к пслав. *jъste»...*). Довољно убедљива је закључак аутора о томе, да

«той сферой где противопоставление фольклорной и книжной стихий взаимно нейтрализовывалось», был монашеский фольклор (с. 154).

Д. Бэйли исследует «Rhythmical Function of Pleophonic/Non-Pleophonic Pairs in Selected Russian Lyric Folk Songs» и приходит к выводу о соответствии их использования с общим свойством русского языка сочетать полногласные и неполногласные формы (с. 176).

Раздел публикаций открывает И. Шевченко, обратившийся к «Greek Poetic Output of Maksim Grek». После разгромной критики издания двух греческих стихотворений Максима Грека, предпринятого П. Бушковичем и содержащего около 365 (!) ошибок (с. 181–189), автор публикует эти же два и ряд других текстов книжника (с. 190–231, 254–259; факсимиле на с. 260–276), а также выдвигает текстологические аргументы в пользу предположения о том, что Максим Грек сам перевел свои стихотворения на славянский (с. 232–248). В отдельной главе рассматривается деятельность Максима Грека как поэта греческой диаспоры (с. 248–253).

Л. А. Астахина представляет «Описи церквей Онежского Крестного монастыря 1656 и 1657 гг.» (с. 277–286).

А. Б. Страхов публикует в разделе *Speculum* следующую серию «Филологических наблюдений над берестяными грамотами» (с. 287–312), а в разделе *Miscellanea* продолжение «Палеографических догадок» (с. 313–315); обе работы характеризует обилие привлекаемого для интерпретации трудных вопросов палеославистики материала, не позволяющее подробно рассмотреть его в рамках рецензии. Г. Лант предлагает в одной публикации два совершенно различных варианта интерпретации двух последних слов названия «Повесть временных лет»: «(1) the two words function as a semantic unit meaning simply 'of years, лет'; (2) the word *временныхъ* reflects as an old scribal error and must be emended to *временъ* и 'of seasons and, *временъ и*'» (с. 325). С небольшими заметками в разделе *Miscellanea* выступают О. Н. Трубачев (этимология некоторых библейских имен; следует отметить ограниченность источников автора по западной христианской традиции, вследствие которой некоторые построения повисают в воздухе, например, о имени Варавва (ср. наличие игнорируемого в заметке чтения *Jesus Varabbas*)), В. Орел (предположение о наличии в еврейско-хазарском письме из Киева середины 10 в. славянского имени *Гостята* и прозвища *Сирота*), А. Кулик (о гапаксе *настръзающею*), В. Пичугина («Русские фамилии 17 в. с социологической точки зрения»); завершает том резюме мифологической работы Ф. Дж. Оинаса о «спящем ветре».

3. *Palaeoslavica. International Journal for the Study of Slavic Medieval Literature, History, Language and Ethnology*. Volume 7. Cambridge, Massachusetts, 1999. Editor: Alexander B. Strakhov.

В 1999 г. журнал в очередной раз обращается к проблематике древнерусской «Повести временных лет» — статья Д. Островски посвящена «Principles of Editing the *Povest' vremennykh let*» и открывается безрадостной констатацией того факта, что за истекшие 175 лет так и не появилось ни одного издания памятника, учитывающего все существенные разночтения (с. 5); остается надеяться, что работы самого Островски дадут этот желанный результат. Противопоставляя западную научную традицию «критики текста» («textual criticism») и практикуемую в России «текстологию» (в духе Д. С. Лихачева), автор концентрирует свое внимание на ряде основополагающих принципов первой: 1) краткое чтение предпочтительнее пространного; 2) трудное чтение предпочтительнее легкого («приглаженного», smooth); 3) оригинал может содержать ошибки; 4) общие чтения списков, сделанных в различных географических областях, предпочтительнее чтения, общего для списков из одной области; 5) *stemma codicum* строится на основе простых вариантов и затем позволяет определить первенство более сложных вариантов (с. 7–9). При применении этого набора критериев российская «текстология» оказывается прямой противоположностью западной «критики текста» (с. 9); помимо прочего, в основу изданий российские исследователи кладут «рукопись с полным текстом, ясный (nicely written), предпочтительно из Москвы (центра православия)» (с. 10); более полный список огрехов советских и российских изданий находим на с. 11. Полемизируя с А. А. Шахматовым, С. А. Богуславским и Д. С. Лихачевым, автор предлагает свою стемму ПВЛ (с. 17–19). В финале статьи Островски не принимает предложенных Г. Лантом в этом же журнале в 1997 г. трактовок названия ПВЛ (с. 21–23).

А. П. Толочко в статье «Похвала или Житие? (Между текстологией и идеологией княжеских панегириков в древнерусском летописании)» убедительно демонстрирует на примере Ипатьевской летописи, «что летописные панегирики умершим князьям в развитом виде не являются целостным и оригинальным произведением, представляя собой более или менее удачную композицию из текстуальных блоков, уже встречавшихся до того в пределах той же самой летописи» (с. 26). К такому же выводу на аналогичном материале Лаврентьевской летописи еще в 1976 г. пришел В. Л. Комарович (с. 33); вслед за М. Чернявским, автор полагает, что «Князь умирает мучеником, потому что изначально вступает на страстной путь своего княжения» (с. 36–37). Кстати, автор статьи явно путает «логический круг» с

«герменевтическим» (с. 34); попадание в последний совершенно не опасно, напротив, нахождение в нем предписывается.

М. Г. Гальченко продолжает публикацию тщательно выполненной статьи «Датированные рукописи Кирилло-Белозерского монастыря первой половины-середины XV в. и проблема второго южнославянского влияния» и приходит к любопытному выводу о том, что писцы пяти разных рукописей усваивали одни и те же «южнославянизмы» и что в монастыре, вероятно, существовала своя традиция книжного письма (с. 59). В Приложении публикуется «Палеографическое и графико-орфографическое описание Канонника 1408 г. из библиотеки Кирилло-Белозерского монастыря» (с. 59–63).

А. Шевченко обращается к теме интенсивных церковных и культурных контактов между греками и московской элитой в 17 в. и представляет публике «New Greek Source for the Nikon Affair: Sixty-One Answers Given by Paisios Ligarides to Tsar Aleksej Mihajlovič». Текст, фактически открытый в 1917 г. В. Н. Бенешевичем и содержащий 61 ответ Паисия Лигарида, митрополита Газы, на вопросы царя, наряду с тремя ранее известными его произведениями позволяет пролить свет на ход идеологической подготовки антиниконовского собора 1666 г. На примере трех вопросов и ответов (о епископе, отказавшемся от епархии; о крестном знаменнии; о причине и целях крашения пасхальных яиц) И. Шевченко демонстрирует, что «на все вопросы, косвенно задевающие Никона, Паисий дает ответы, удовлетворяющие царя. На все вопросы, касающиеся обряда, и представляя выбор между традиционной московской и греческой интерпретацией, он дает ответы в пользу последней» (с. 75). В Приложениях находим английский перевод вопросов в ряда других текстов Паисия, а также его эпиграмму, посвященную царевичу.

О. Б. Страхова в статье «Antiquity and Muskovite Traditionalists in the Seventeenth Century» полемизирует с расхожим представлением о том, что московские интеллектуалы допетровской эпохи не знали античных авторов и не интересовались ими, и доказывает наличие в истории российской культуры 17 в. периода «пассивной рецепции» этой литературы. Известно, что из поездки 1635 г. на Афон за книгами монах Арсений Суханов привез 498 греческих манускриптов, из которых 56 были светского содержания (в том числе тексты Гомера, Аристотеля, Плутарха, Гесиода и др.) (с. 85–88). Анализ содержания каталогов московских библиотек того времени (в том числе и частных) приводит автора к выводу о том, что «традиционалистские круги Московского государства руководствовались концепцией, противоположной вестернизации (если ... смотреть из нашей современной перспективы). Концепция, которую я имею в виду, была концепцией

византизации государства» (с. 95). Огромное количество информации заинтересованный читатель найдет в примечаниях к данной статье (с. 96–115).

К «Исповеданию веры» Яна (Андрея) Белобоцкого — польского шляхтича, перешедшего после приезда в Москву в 1681 г. в православие и оставившего глубокий след в русской культуре своими переводами и оригинальными сочинениями, обращается А. Х. Горфункель. Яростными обличителями Белобоцкого, подозревавшегося в еретических воззрениях, в Москве «были как 'западник', ученик Симеона Полоцкого, Сильвестр Медведев, так и выдающиеся ревнители православия братья Лихуды и монах Чудова монастыря Евфимий» (с. 117). «Исповедание веры», написанное по-польски и переведенное московскими переводчиками на русский (с. 119–120; «сверка показала полное соответствие перевода оригиналу»), было создано по требованию церковных властей практически немедленно после «вопросания о вере» в Патриаршей Крестовой палате. Текст «отражает предшествующий религиозно-богословский опыт странствующего философа», полученный в странах Западной Европы (с. 121), и имеет своей целью «подтвердить в глазах церковных властей [его] правоверие» (с. 122). На текст Белобоцкого Сильвестром Медведевым был написан «ответ», а к последнему Евфимием Чудовским сделаны важные дополнения; «противники вычитывают из «исповедания веры» еретические утверждения и там, где для этого есть известные основания, и там, где оснований нет никаких, кроме желанья уличить противника в несогласии с православным учением» (с. 123). В центре внимания оказываются вопросы о *filioque* (и в связи с этим о Никейском Символе веры — с. 123–124), об отношении Белобоцкого к кальвинизму (с. 125), о свободе воли и предопределении (с. 125–128), о всеобщем (вплоть до демонов) конечном спасении всякой твари (с. 128) и др. Очень любопытен раздел о затруднениях оппонентов точно классифицировать вменяемые Белобоцкому ереси, завершаемый признанием А. Х. Горфункеля, что «их, действительно, невозможно подвести под догматику какого-либо из распространенных в Европе 17 столетия исповеданий» (с. 130). Далее следует разбор не замеченных оппонентами 17-го века неортодоксальных взглядов кандидата в православные — осуждение им насильственного крещения «жидовских детей» (с. 131), о предпочтении теологическим умствованиям праведной жизни (с. 131–132) и др. В итоге можно согласиться с А. Х. Горфункелом, что труд Белобоцкого явился «одним из ранних свидетельств проникновения в Россию идей европейского свободомыслия» (с. 135). Интересная дискуссия развернулась в разделе *Miscellanea* между автором статьи и О. Б. Страховой,

которая полагает, что основной целью оппонентов Белобоцкого было определить, к какой конфессии следует его причислить и, следовательно, через миропомазание или через крещение осуществить его переход в православие (с. 343–350).

В разделе Publications А. Б. Страхов продолжает подготовленное покойным М. Ф. Мурьяновым издание «Путятиной минеи на май (10–18 мая)» (с. 136–206) и комментирует его (с. 206–217). Т. П. Лённгрен публикует «Житие Ануфрия Пустынного в автографе Нила Сорского» (с. 218–248), О. Б. Страхова — «О трех богословских добродетелях и о милосердии» Епифания Славинецкого (с. 249–260), а Е. А. Самоделова — материалы из Архива Н. И. Лебедевой о свадебных и праздничных печенях Рязанской губернии (с комментариями А. Б. Страхова) (с. 261–274).

В Speculum-е А. Б. Страхов критически анализирует лингвистический материал, обычно привлекаемый для демонстрации «Новгородских и псковских 'переходов' $ml' > n'$, $tl > kl$, $dl > zl$ » (с. 275–296), а также предлагает новые «Филологические наблюдения над берестяными грамотами» (с. 297–306). Д. Островски, отсылаясь на книгу С. Франклина и Дж. Шепарда, задается вопросом «Who were the Rus' and Why did They Emerge?» (с. 307–312) и дискутирует с авторами, занимающими экстремальную «норманистскую» точку зрения.

Как обычно, завершает том раздел Miscellanea, в котором находим заметки Ю. К. Бурмистровича (мнение автора о фонологическом статусе результатов первой палатализации заднеязычных напоминает представления С. Б. Бернштейна); И. Шевченко (об оснащении византийского миссионера), Н. А. Нечунаевой (о языке Миней 11–13 вв.), В. Э. Орла (наблюдения над темными местами древнерусских текстов), Т. П. Лённгрен (о Сборнике житий в литературном наследии Нила Сорского), упоминавшуюся выше дискуссию между О. Б. Страховой и А. Х. Горфункелем и, наконец, заметку Ф. Дж. Оинаса о св. Георгии как духе леса.

Марбург

Андрей Соболев

мај 2002.

ТРИ ПОЉСКА ЛУБИЛАРНА ЗБОРНИКА РАДОВА

Краков, један од најстаријих универзитетских центара Европе, одликује се дугом и богатом традицијом филолошких и лингвистичких истраживања. У оквиру њих посебно место заузима славистика. Плодна краковска лингвистичка средина изнедрила је нека од најпознатијих имена светске славистике и у свакој генерацији формирала широк круг истраживача на том пољу. Због тога је и могуће да у само једној години (овога пута 2000.) буду издата три јубиларна зборника радова посвећена краковским славистима.

Расадник славистичке науке у Кракову јесте Јагелонски универзитет. На њему је 1950. године основана Катедра за словенску филологију (од 1974. преименована у Институт за словенску филологију). Сва три научника о којима ће овде бити речи — један бохемиста, један бугариста и један сербокроатиста — дипломирали су управо на овој катедри. Сво троје је након дипломирања остало на Јагелонском универзитету, на којем и данас раде као редовни професори.

STUDIA Z FILOLOGII SŁOWIAŃSKIEJ ofiarowane profesor Teresie Zofii Orłoś, pod redakcją Henryka Wróbla, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000., 277 str.

Каријера Тересе Зофије Орлош, познатог пољског бохемисте, од самог почетка одвијала се у два паралелна тока — наставном и научном. Њено одлично познавање чешког језика омогућило јој је да још као студент четврте године добије место заменика асистента. Након дипломирања остала је на Катедри за словенску филологију, обучивши до данас бројне генерације пољских бохемиста.

Контуре будућег научног опуса Т. Орлош могле су се назрети већ у њеном дипломском раду — *Element prasłowiański w dzisiejszym słownictwie czeskim* (1958), рађеном под руководством Т. Лер-Спла-

вињског. Ту је ауторка показала да је превасходни предмет њеног интересовања — лексикографска проблематика чешког језика, у оквиру које се временом издвојило неколико централних тема: лексикологија, историја лексикографије, везе чешког са другим словенским језицима, фразеологија.

Посебну пажњу ауторке привлачиле су чешко-пољске језичке везе. Поред неколико десетина радова, овој теми посветила је и две монографије: *Zapóżyczzenia polskie w słowniku Jungmanna* (1967) и *Polonizmy w czeskim języku literackim* (1987).

Такође је истраживала и везе чешког са осталим словенским језицима, концентришући се пре свега на позајмљенице у сфери научне терминологије. За нас су значајни следећи њени радови: *Czeskie nazwy zoologiczne pochodzenia polskiego, rosyjskiego i serbochorwackiego* (1969), *Z badań nad zapóżyczzeniami serbochorwackimi i słoweńskimi w języku czeskim* (1973), *Nazewnictwo ornitologiczne w słowniku Vuka Karadžicia* (1987), *Nazwy ptaków w pierwszym wydaniu słownika Vuka Karadžicia* (1987).

Велики број радова посветила је Т. Орлош савременој чешкој фразеологији, посматраној углавном контрастивно у односу на пољску. У оквиру тога природно су се као тема истраживања наметнуле и тзв. крилатице, што је за резултат имало *Czesko-polski słownik skrzydlatych słów* (1996). Велики допринос ауторка је дала изради методологије коју треба применити у контрастивном проучавању фразеологије словенских језика.

Зборник радова посвећен Т. Орлош бави се превасходно слави-стичком проблематиком. Највећи део чине студије из области лингвистике, сконцентрисане око различитих проблема чешког језика и његових односа или конфронтације са другим словенским језицима. Остали чланци баве се питањима књижевности, културе и историје Чеха.

Историја (чешког) језика предмет је следећих радова: L. Bednarczuk: *Czy istnieją wpływy niemieckie w fonetyce czeskiej?*; E. Siatkowska: *W związku ze staroczeskim Rękopisem budziszyńskim*; E. Szczepańska: *Protetyczne v- w czeszczczyźnie*; K. Polański: *Uwagi o składni zgody w języku połabskim*.

Лексикографску проблематику чешког језика (заједно са историјом лексикографије) обрађују следећи чланци: M. Basaj: *O tezauruse języka czeskiego Václava Jana Rosy*; W. Boryś: *Wyrazy „iliryjskie“ w Thesaurus Polyglottus Hieronima Megisera z roku 1603*; A. Fałowski: *Materiał czeski w Słowniku Katarzyny II*.

Чешкој лексикологији посвећени су ови радови: M. Honowska: *Kilka uwag o „przedrostkowaniu“*; E. Lotko: *Co odhaluje analiza neolo-*

gismů v současné češtině?; F. Sławski: Polska a czeska nazwa *sumienia*; L. Moszyński: Staroczeskie *Kuřátka* — staropolskie *Baby* (Z historii astronomów w słowiańskich przekładach *Księgi Hioba*); S. Stachowski: Przyczynek do historii wyrazów polskich pochodzenia zachodnioeuropejskiego; W. Mańczak: Etymologia prasłowiańskiego *měsęcь; E. Mańczak-Wohlfeld: Najstarsza warstwa anglicyzmów określających ubiór w języku polskim; J. Rusek: Serbsko-chorwackie *žebak, džebak* 'Bettler, mendicus, żebrak'. Овамо убрајамо још два чланка: I. Bajerowa: Gry i zabawy językowe na skraju drogi (analiza jezika билборда) и H. Kurek: Badanie języka w procesie interakcji w dobie przemian społeczno-ekonomicznych w Polsce (социолінгвистички аспект).

Везе чешког са осталим словенским језицима (пре свега са польским) анализиране су у следећим радовима: Z. Greń: Miejsce języka czeskiego w historii Śląska Cieszyńskiego; K. Kowalik: Morfologia w klasyfikacji polskich tematów imiennych (a niektóre fakty języka czeskiego i słowackiego); J. Labocha: O odmianach językowych współczesnej polszczyzny i czeszczyny; H. Mieczkowska: Dystrybucja końcówek w mi-anowniku liczby mnogiej maskulinów osobowych w języku polskim, słowackim i czeskim; J. Mietła: Tendencje rozwojowe współczesnego słownictwa czeskiego i polskiego; M. Papierz: Język słowacki wobec języka czeskiego; J. Siatkowski: Czesko-polskie pogranicze językowe w świetle materiałów Czeskiego atlasu językowego dla kontyuantów *tolt, *tort.

Проблемима фразеологије са контрастивног аспекта баве се следећи чланци: W. Chlebda: Typu odpowiedności przekładowych w dwujęzycznym słowniku skrzydlatych słów; M. Čechová: Pranostiky jako druh frazémů; A. Grybosiowa: Cytaty czeskie w funkcji ludycznej; B. M. Мокиенко: К украинско-польско-русским лексическим и фразеологическим взаимодействиям (укр. *халява* — пол. *cholewa* — рус. *халява; на халяву*); K. Pisarkowa: *Gorący uczynek*, czyli o użyciu skrzydlatych wyrażen; W. Witkowski: O frazeologizmach i innych związkach łączliwych pochodzenia polskiego w języku rosyjskim; M. Zarębina: O frazeologizmach wywodzących się z powiedzeń historycznych.

Пићањима књижевности, културе и историје посвећени су следећи радови: G. Balowska: Język poezji Óndry Łysohorskiego; M. Balowski: Język *Biblii* w poezji Jerzego Ortana; M. Brzezina: Językowa charakterystyka Czecha w *Wiosnie Narodów* Nowaczyńskiego; A. Cosentino: Několik úvah o českém a polském překlade dvou básni Valeria Magrelliho; J. Hornik: Język powieści *Bylo nás pět* Karla Poláčka; A. Naumow: Praskie przemyślenia Franciszka Skoryny o słowie i piśmie; W. F. Schwarz: Auf den Spuren eines Modellwechsels: Čapek — Borges — Kratochvil. Bemerkungen zur neofantastischen Schreibweise in der tschec-

hischen Literatur; W. Stępniaк-Minczewa: Postać świętej Katarzyny Aleksandryjskiej u Słowian Południowych i Zachodnich; A. Stich: Josef Kajetan Tyl jako novinář na jaře 1848.

СЗКОФОВИЦЕ СЛОВЕСЬНОЕ. STUDIA SLAWISTYCZNE OFIAROWANE PROFESOROWI JERZEMU RUSKOWI NA 70. URODZINY, pod redakcją Wandy Stępniaк-Minczewej i Wiesława Borysia, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000., 244 str.

Од својих првих корака у науци бугариста Јежи Русек интересује се превасходно за јужнословенске језике, нарочито за бугарски и македонски. О томе сведоче и наслови радова којима је стицао стручна и научна звања, дипломског — *Ze studiów nad nazwami czynności w języku bułgarskim i macedońskim* (1958), магистарског — *Deklinacja i użycie przypadków w Triodzie Chłudowa. Studium nad rozwojem analityzmu w języku bułgarskim* (1964) и докторског — *Studia z historii słownictwa bułgarskiego* (1984).

Бавећи се историјом бугарског и македонског, Русек анализира појаве суштинске за ова два језика: аналитизам, губљење деклинације, развој глаголских облика, као и историју неодређених заменица, поједине предлошке конструкције и партиципске облике. Посебну пажњу посвећује историјској лексикологији, проучавајући старо- и средњебугарске рукописне споменике. Као резултат ових истраживања, поред већ поменути докторске дисертације, настала је и монографија *Dzieje nazw zawodów* (1996), посвећена историји назива занимања код Словена. Она је круна ауторовог дугогодишњег бављења овом темом. Богат речнички материјал садржан у књизи представља важан допринос историји не само јужнословенске, него и укупне словенске лексике, а такође и историји словенске творбе.

Као слависта широких интересовања, Русек своју пажњу усмерава и ка проблемима словенске етимологије, црквенословенске писмености и историје славистике. Значајан је његов допринос проучавању ћирилметодијевске проблематике, нарочито питањима превода, првобитне форме и касније историје словенских литургијских књига. Бавио се и ћирилметодијевским наслеђем у пољском и бугарском језику, на примеру одабраних семантичких група хришћанске терминологије.

На плану историје славистике обрадио је историју пољске бугаристике, историју бугаристике на Јагелонском универзитету, историју славистике на Јагелонском универзитету на прелому XIX и XX века итд.

Необично богат зборник радова посвећен Ј. Русеку садржи текстове из свих области блиских његовим научним интересовањима.

Историјом бугарског и македонског језика баве се следећи радови: L. Bednarczuk: *Słowiańskie i bałkańskie seshy bułgarskiego czasownika*; K. Gutschmidt: Новобългарският книжовен език и езиковата практика в българския град през Възраждането; Д. Иванова: За авторството на поредицата от статии *Черти од народен дух в съвременните българи* във в. „Дунавска зора“ (1868/1869 г.); В. Попова: Първа проява на научно-популарния стил през българското Възраждане.

Питањима савременог бугарског и македонског језика посвећена су два чланка: Т. Бояджиев: Промјаната на [г', д'] в [к' г'] в българските диалекти; E. Solak: Stereotyp Cygana we frazeologii bułgarskiej.

Историјска лексикологија бугарског и македонског језика и називи занимања предмет су следећих текстова: A. Bolek: *Starorosyjskie nazwy zawodów związanych z handlem (na materiale rosyjsko-niemieckich rozmówek XVI-XVII wieku)*; Г. Цыхун: Яшчэ раз пра *онъсица*; Б. Димитриески: Обувките во македонските дијалекти; Т. Z. Orłós: *Bułgarskie biblizmy z imionami własnymi*; М. Рачева: Една непроучена досега веројатна българска заемка в староруски език; Z. Rusek: *Водопроводчик — водопровод — водовод — вода* (и други думи свързани със снабдяването с вода). Няколко наблюдения върху произхода и етимологија; J. Siatkowski: *Słowiańskie nazwy zawodów w świetle materiałów Atlasu ogólnosłowiańskiego*; F. Sławski: *Bułgarskie dialektyczne żeléя*; K. Steinke: *Pisarz, pisarczyk, pismak et al.*; W. Stępnia-Minczewska: O niektórych osobliwościach leksykalnych w *Czasosłowie Szwajpolta Fiola (Nazwy pomieszczeń w klasztorze)*; T. Szymański: Uwagi o czasownikach reduplikowanych w językach południowosłowiańskich; Б. Велчева, А. Бояджиев: Една стара дума за 'змия'; W. Witkowski: O udziale języka polskiego w rozwoju rosyjskiej terminologii zawodowej.

Конкретним етимолошким проблемима баве се следећи радови: W. Boryś: *Czakawskie pručiti : pručati* „tracić, trwonić, marnotrawić“ i słowiańskie wyrazy pokrewne; A. Fałowski: *Ukraińskie tproянда* „Rosa Centifolia L.“; H. Schuster-Šewc: Czy dłuż. *chołuj* „plug“ naprawdę jest archaizmem semantycznym, kontynuującym pierwotne znaczenie indoeuropejskie?; W. Sędzik: *Scs. rasponъ* „krzyż“; W. Smoczyński: Aksl. *setъ* als etymologische Entsprechung zu lat. *sonit*; S. Stachowski: *Turczyzmy w tekstach słowiańsko-rumuńskich 1. połowy XVII wieku*; A. E. Супрун: *Древяно-полабское drajъ büg* 'помоги Бог'.

Нека питања словенске творбе обрађена су у следећим радовима: W. Lubaś: O płynności kategorii językowych w słowotwórstwie potocznej odmiany polszczyzny; H. Mieczkowska: Elementy prasłowiańskie w deklinacji rzeczowników słowackich w konfrontacji z polszczyzną; K. Polański: Uwagi o połabskim sufiksie rzeczownikowym *-an*; M. Honowska: Przyczynki do historii imperativu.

Велики број радова бави се старо- и средњобугарским рукописним споменицима, старословенским и црквенословенским писаним споменицима и ћирилометодијевском проблематиком: M. Basaj: O przedruku *Moudrého Catona Mravná poučováni* Komenského w gramatyce V. J. Rosy z 1672 roku; Г. Михаила: Иоан Богдан (Ioan Bogdan) и его научные связи с польскими филологами; В. Мякишев: Особенности номинации участников судебного процесса в Литовском статуте 1588 года; А. Минчева: Молитвата *Отче наш* в старобългарския превод на Катехезите на Кирил Иерусалимски; А. Младеновић: Неколико напомена о славеносрпском књижевном језику; L. Moszyński: Osobliwości leksykalne staro-cerkiewno-słowiańskiego parimiejnika; A. Naumow: Rozważania o Zachariasza Kopysteńskiego o języku i narodzie słowiańskim; V. Sadovski: Zur Nominalkomposition in den Schriftperikopen der. aksl. (abg.) *Denkmäler Euchologium Sinaiticum* (1/N) und *Missale Sinaiticum* (5/N) und ihren griechischen Paralleltexen; Л. Селимски: Как е възниквал „Абагар“ — првата новобългарска печатна книга; С. Ю. Темчин: Редкие лексические варианты Ватиканского палимпсеста; Е. М. Верещагин: Три песнопения из архаичного последования св. Георгию, содержащие его эпитет — *Храбрый*.

STUDIA LINGUISTICA IN HONOREM STANISLAI STACHOWSKI, pod redakcją Elżbiety Mańczak-Wohlfeld, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000., 175 str.

Тешко је одредити ужу специјалност Станислава Стаховског. Студије је започео на Катедри за словенску филологију, смер — српскохрватски језик. Већ у то време заинтересовао се и за друге језике, па је паралелно похађао предавања из турске лингвистике. Његов дипломски рад *Przyrostki obcego pochodzenia w języku serbochorwackim* (1961) објављен је и пропраћен великим интересовањем научне јавности. Након дипломирања почео је да ради на матичној катедри. За тему магистарског рада бира горњолужички језик — *Język górnołużycki w „De originibus linguae Sorabicae“ A. Frencla (1693-1696)* (1967). Докторирао је на тему *Fonetyka zapożyczeń osmańsko-tureckich w języku serbsko-chorwackim* (1973), након чега је пре-

шао на Катедру за оријенталну филологију (на Јагелонском универзитету је то Институт за оријенталну филологију), на одсек туркологије, где студентима различитих усмерења држи курсеве из области историјске и упоредне лингвистике словенских и турских језика, као и румунског и мађарског.

Велики ерудита и зналац многих језика, С. Стаховски пасионирано проучава лексику. Највише га занимају узајамни контакти лексичких јединица које припадају различитим језичким групама. Тој теми посветио је 16 монографија и преко 50 радова. Овом приликом поменућемо само оне његове студије и чланке који се тичу нашег језика: *Z historii dialektu czarnogórskiego* (1963), *Czasowniki serbochorwackie o osnowie tureckiej* (1963), *Die osmanisch-türkischen Lehnwörter im Serbokroatischen und ihre Bedeutung für die historische Phonetik des Osmanisch-Türkischen* (1963), *Заметки по методологии этимологических исследований турецких заимствований в сербскохорватском языке* (1965), *Słowniczek serbsko-turecki z r. 1631* (1966), *Studia nad chronologią turcyzmów w języku serbsko-chorwackim* (1967), *Турцизми в словаре Я. Микали* (1967), *Przyczynek do chronologii turcyzmów w języku serbsko-chorwackim* (1969), *Wyrazy serbsko-chorwackie w „Thesaurus Polyglottus“ H. Megisera (1603)* (1973), *Zapóżyczenia weneckie w tekstach czarnogórskich XVI-XVIII wieku* (1987), *Przyczynek do historii słownictwa dialektu czarnogórskiego* (1990), *Türkische Lehnwörter im serbischen Dialekt von Pirot* (1992), *Turczyzmy w dialektach serbsko-chorwackich (1)* (1997), *Turczyzmy w dialektach serbsko-chorwackich (2)* (1999).

Зборник посвећен С. Стаховском садржи радове из области словенске и турске лингвистике. Највећи део њих бави се лексиколошким проблематиком, која представља главни предмет истраживања Стаховског.

Турколошке теме заступљене су у следећим радовима: А. Bochakowa: *О Turku w językach romańskich*; А. Fałowski: *Wyrazy tureckie w języku rosyjskim XVI-XVII wieku*; Т. Z. Orłoś: *Czeskie polonizmy pochodzenia turkotatarskiego*; Ј. Rusek: *Turczyzmy w języku bułgarskim 1. połowy XIX wieku (na podstawie wybranych tekstów)*. Поменимо овде и рад из области романистике — S. Widłak: *La plurivalenza del suffisso it. -tore*.

Славистичком проблематиком баве се следећи чланци: W. Boryś: *„Veyska zayk“ — osobliwa archaiczna gwara czakawska w południowo-wschodniej części wyspy Krk*; M. Brzezina: *Pochodzenie i rozwój frazy pal sześć!*; E. Koniusz: *О polsko-białoruskich zbieżnościach leksykalno-semantycznych udokumentowanych w słownikach gwa-*

rowych: Jana Karłowicza oraz północno-zachodniej Białorusi i jej pogranicza (na wybranych przykładach); H. Kurek: Dialektyzmy fonetyczne w polszczyźnie inteligencji humanistycznej pochodzenia chłopskiego; M. Łesiów: Z antroponomii „kresowej“ na pograniczu językowo-etnicznym; W. Mańczak: Słowa *strava* i *мѣдог* w relacjach dotyczących Attyli; E. Mańczak-Wohlfeld: Tendencje purystyczne we współczesnej polszczyźnie; H. Mieczkowska: Status słowackich przymiotników dzierżawczych w konfrontacji z polszczyzną; K. Polański: Sound alternations and the problem of language irregularity; H. Popowska-Taborska: *Habent sua hata verba*, czyli o kaszubskim *parłqčęc, parłqžęc sq*; J. Rieger: O resztkach liczby podwójnej w dawnych ukraińskich gwarach nadszańskich (głównie na podstawie zapisów Stefana Hrabca z lat 1938-1939); F. Sławski: Polskie *mniemać*; W. Witkowski: O chronologii zapożyczeń polskich w języku rosyjskim; M. Wojtyła-Świerzowska: Prastłowiańskie synonimy **těнь, *stěнь, *sěнь*; A. Zajda: Z historii nazw narzędzi do obróbki drewna: *strug, hebel, rzezak, ośnik*.

На крају нека нам буде дозвољена и једна сасвим субјективна опаска. Аутор ових радова има ту част и задовољство да, осим из литературе, и лично познаје проф. Русека и проф. Стаховског, што му даје могућност да ове цењене научнике сагледа и са оне друге, људске стране. Утисак који се при сваком поновном сусрету са њима потврђује и продубљује је тај да они у свакој прилици искрено и несебично излазе у сусрет својим колегама, што је протеклих година било и те како значајно за лингвисте са ових простора. Овде пре свега желимо да истакнемо предусретљивост проф. Русека, који је у својству организатора два међународна етимолошка скупа у Кракову (1996. и 2001. године) уложио максималне напоре да би етимолози из Београда могли да на њима учествују под најповољнијим условима. Такође желимо да подсетимо на изузетну великодушност проф. Стаховског, чијом заслугом је Етимолошки одсек Института за српски језик значајно допунио своју библиотеку радовима из области туркологије. Стога и ову прилику користимо да им се на томе најтоплије захвалимо.

Београд

Марија Бјелетић

2002.

ОЛЕГ НИКОЛАЈЕВИЧ ТРУБАЧОВ
(1930–2002)

Засјала на небу руске и светске славистике давне 1958. године, на IV међународном славистичком конгресу у Москви, звезда Олега Николајевича Трубачова, тада тек двадесетосмогодишњег кандидата филолошких наука, није угасла и дуго ће још светлети и након његовог, свакако прераног одласка од нас, у не тако дубокој старости, а у пуном радном елану и ненарушеној умној снази. Као што се данас, безмало пола века доцније, памте имена и читају радови ондашњих водећих слависта који су том приликом били сведоци њеног рађања: Андре Вајана, Андре Мазона, Макса Фасмера, Бориса Унбегауна, Романа Јакобсона, Валентина Кипарског, Тадеуша Лер-Сплавинског, Вацлава Махека, Александра Белића ..., не треба сумњати да ће и Трубачовљево дело, једно од оних која су одсудно обележила славистику друге половине двадесетог века, наставити да трајно зрачи у новом миленију.

Систематско проучавање и вредновање тог дела тек предстоји овом и будућим нараштајима стручњака из оних бројних научних области у којима се Олег Николајевич успешно огледао. Тај задатак треба да схватимо не само, па и не првенствено, као одуживање сени многозаслужног колеге и великог учитеља, него и као изазов нашој властитој способности да се суочимо са једним необично обимним и садржајним опусом који у тој мери одише свежином истраживачког духа и одликује се таквим обиљем инспиративних идеја.

У овој сетној прилици тешко је дати, макар и сумаран, преглед Трубачовљевог рада. Његове расположиве библиографије, које покривају период од четрдесет и шест година (1954–1999), броје 485 библиографских јединица; допуњен насловима последњих година, укључујући и оне који ће се појавити постумно, њихов број ће свакако превазићи пет стотина. Чак и ако занемаримо у том попису прика-

зе, преводе, званична иступања, поновљена издања и уредничке полове — премда за научника попут Трубачова, који је свему приступао озбиљно и темељно, ни те активности нису имале претежно рутински и пригодан карактер — преостаје необично дуг списак оригиналних научних радова, неких међу њима од капиталног значаја, довољан за три или четири импресивне научничке биографије. Поменућу само оне најважније, који обележавају чворишне тачке Трубачовљевог научног развоја.

Најдубље бразде Олег Николајевич је узорао и најплоднија семена посејао на пољу словенске етимологије, које је пре њега код Руса, а добрим делом и код других Словена, било прилично запуштено. Није чудо што је, до данас најбољи, руски етимолошки речник изашао 1950–1958. испод пера немачког слависте Макса Фасмера, а није случајно ни што се управо Трубачов подухватио да га преведе на руски и снабде најнужнијим допунама (1. издање 1964–1973). У свом поговору другом руском издању он пише: „почетком педесетих година положај компаративне лингвистике и етимологије код нас још је био далеко од услова неопходних да бисмо сами саставили такав речник, услед прекида традиција“. Стога је превођење Фасмеровог речника „било диктирано ... тежњом да се попуни зјапећа празнина, а да се притом совјетска наука не чупа из контекста светске науке“. Мало даље, Трубачов констатује: „Сада (1986, А. Л.) ствари стоје другачије: сада код нас има у довољном броју и довољно искусних радника у области етимолошке науке, постоје — што је такође важно — и читаоци који су у стању да са разумевањем прочитају етимолошку публикацију, постоји, коначно, друштвена свест о неопходности таквих истраживања и таквих публикација“.¹ Оно што писац наведених редова, из скромности, прећуткује, јесте његова властита кључна улога у том преображају.

Већ први круг Трубачовљевих етимолошких радова, отворен његовом кандидатском тезом о словенским терминима сродства и друштвеног устројства (одбрањена 1957, објављена 1959), настављен монографијом о словенским називима домаћих животиња (1960) и затворен докторском дисертацијом посвећеном словенској занатској терминологији (1966), очитује, осим одлучног усмерења на једну дисциплину дуго занемаривану у домаћој науци о језику, дубину и ширину интересовања које превазилази уско схваћене оквири етимологије. Оно што је Трубачова од почетка заокупљало није било пуко

¹ Макс Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*, перевод с немецкого и дополнения О. Н. Трубачева, Издание второе, Том I, Москва 1986, стр. 567.

формално тумачење порекла речи као такве, њено *етимологизирање*, већ одређење њеног места и функције у датом сегменту лексике а, у вези с тим, и историјат самог њоме означеног појма или реалије, чиме се етимолошко истраживање ставља у службу реконструкције древног друштва и културе.

Из те предане заокупљености некако је природно поникао пројекат Етимолошког речника словенских језика (ЭССЯ), који је пред себе поставио капитални циљ реконструкције прасловенског лексичког фонда. Заснован почетком шездесетих година, плодове је почео давати од 1974. у непрекинутом следу од данас већ 28 свезака, којима је досад обухваћено преко половине слова абецедe. С обзиром на то да сличан подухват упоредо започет у Кракову одмиче знатно спорије, може се рећи да ЭССЯ представља први приручник за којим посежу сви они који се иоле озбиљно баве језичком, културном и етничком прошлoшћу старих Словена. Да иза Олега Николајевича Трубачова није остало ништа друго осим тога живог и не само замишљу, него већ и резултатима монументалног пројекта, који је он осмислио, од почетка водио и активно у њему суделовао, његова заслуга за словенску науку била би огромна и непролазна.

Међутим, Трубачовљева интересовања гранала су се и у другим правцима. Било би необично, а свакако и штета, да је стручњак његовог дара и знања одолео изазову топонимастике, огранка етимолошких истраживања чија је сложеност, проистекла из чињенице да су му предмет реликтна имена којима не знамо значење, управо сразмерна вредности сазнања која из њих можемо извући, важних не само за прошлост језика, већ и за етничку историју. У две веома запажене монографије настале током шездесетих Трубачов се позабавио хидронимијом горњег Подњепровља (1962, са В. Н. Топоровим) и западне Украјине (1968). Удружена са систематским изучавањем прасловенске лексике, истраживања ове врсте спроведена на старом словенском тлу водила су Трубачова ка све већем окретању загонеткама словенске глотогенезе и етногенезе. Интензивно бављење том проблематиком прерасло је током осамдесетих у револуционарну хипотезу о подунавској прадомовини Словена. Одушевљено прихватана од једних а оспоравана од других, али од свих озбиљно узимана, она представља један од најзначајнијих догађаја у славистици краја двадесетог века и несумњиво ће утицати на њен даљи развитак у столећу које је тек почело. Знаменитој синтези „Етногенеза и култура старих Словена“, у којој је 1991. објединио и сублимирао своја дотадашња истраживања на том пољу, и на коју се надовезивао низом радова објављених током наредних година, Трубачов се вратио у последњим

месецима свога живота, припремајући њено обновљено и допуњено издање (које би свакако ваљало превести на српски, јер је, више од других Трубачовљевих књига, занимљиво за широк круг образованих читалаца).

Кроз етногенетска проучавања даље се ширио Трубачовљев научни видокруг. Прасловене, који су њихов непосредни предмет, он у њима нужно сагледава као део индоевропског етнолингвистичког комплекса, и покушава, у том смислу, да одреди место прасловенског језика у кругу сродних дијалеката, посебно инсистирајући на словенско-италским изоглосама, које би ишле у прилог југозападнијег лоцирања словенске прапостојбине. Постепено, Трубачов је из слависта са индоевропеистичким увидима израстао у индоевропеиста са славистичким background-ом. Тај искорак остварио је кроз дугогодишње бављење античком и супстратном ономастиком северног прибрежја Црног Мора, чије је резултате недавно обухватио књигом *Indoarica в северном Причерноморје* (1999). Слично као што својом подунавском хипотезом о пореклу Словена оживљава једну одавно одбачену и заборављену причу из деветнаестог века, и у овом случају Трубачов новим аргументима обнавља стару контроверзу око присуства, поред иранског, и индоаријског елемента у античко доба на тим просторима. Од прворазредног значаја за индоевропеистику, и ово питање тек чека на коначан одговор, а какав год да он буде, у њега ће бити уграђен незанемарљив Трубачовљев допринос.

У Двепропетровску, где је завршио средњу школу и филолошки факултет, млади Трубачов, осим благонаклоних и добронамерних педагога, није могао имати правог усмеритеља свога развоја; када је 1953. дошао у московски Институт за славистику, којим је тада руководио знаменити Бернштајн, он је са собом донео своје већ изграђено стручно и животно усмерење. Самоникли таленат, пре спонтане сублимација акумулираних потреба једнога целог друштва него континуанта индивидуалних научних каријера, није пропустио да сам, на положајима и функцијама до којих је дошао сопственом вредношћу и прегнућем, потпомаже, поспешује и усмерава развој даровитих млађих стручњака. То се најбоље огледа у поступној афирмацији тима ЭССЯ који је Трубачов образовао и у чијим почетним свескама он фигурира као искључиви аутор одредница, док се у доцнијим тетрет посла све равномерније распоређује на млађе чланове колектива, међу којима се неки одавно убрајају у водеће словенске етимологе. Надамо се, а имамо основа и да верујемо, да ће Трубачовљеви ученици и следбеници на најбољи начин наставити његово дело и чувати

дух „московске етимолошке школе“ чији је он био утемељитељ и дугогодишњи *spiritus movens*.

Трубачов се, с пуним правом, није осећао као странац ни у једној словенској земљи. У више наврата био је драг гост у Београду и у Србији. Чланови Етимолошког одсека Института за српски језик поносе се што је 1996. посетио и њихове просторије, да нам саопшти своје, као и увек, врхунски компетентне и објективне опаске уз рукопис „Огледне свеске“ Етимолошког речника српског језика. Веома смо се потресли када нам је, преко Брна, стигла ненадана вест о његовој смрти, а још више када смо, неколико дана доцније, примили писмо његове блиске сараднице, Љ. В. Куркине, послато десетак дана пре трагичног догађаја, у тренутку када је још била жива нада да ће Олег Николајевич пребродити кризу: у тим својим, како се испоставило, последњим данима, он је у болници написао свој велики реферат за конгрес слависта у Љубљани идуће године и превео на руски рад колеге Шустер-Шевца. Дугогодишња болест, која је на крају савладала његово тело, није успела да исцрпи његов радни елан.

Поштовани и драги ликови попут Олега Николајевича селе се са овога света у успомене. Ми који смо имали привилегију да га лично упознамо, увек ћемо имати пред очима његово благо, типично руско лице, са очима из којих је, поред умности великог научника, исцјавала необична усредсређеност и духовна снага, оно својство подвижника за које у староиндијској традицији, њему тако присној, постоји посебан израз, *tapas*. Сродан словенским речима *тшойао*, *тшойлина*, он ми се чини најпогоднијим да у себе згусне моје сећање на Олега Николајевича Трубачова, јер обједињује две особине које су њега, као ретко ког, красиле: неисцрпну радну енергију и подвижничку посвећеност науци.

ЛИТЕРАТУРА

- Олег Николаевич Трубачев, Составитель Л. В. Шутько, Автор вступительной статьи Л. А. Гиндин (Российская академия наук. Материалы к биобиблиографии ученых, Серия литературы и языка, вып. 21), Москва, „Наука“ 1992 (библ. 1954–1992 стр. 29–54).
- В. Н. Топоров, К семидесятилетию О. Н. Трубачева, *Этимология 1997–1999*, Москва 2000, стр. 3–5.
- А. А. Калашников, Указатель трудов Олега Николаевича Трубачева за 1992–1999 гг., *Этимология 1997–1999*, стр. 225–230.

Београд

Александар Лома

БИБЛИОГРАФИЈА

Библиографија за 2000/2001. годину¹

расправа и дела из словенске и индоевропске филологије
и опште лингвистике која су изашла у Југославији и Републици Македонији

Ову библиографију израдили су: *Радмила Баскић, Биљана Вићенђић, Биљана Савић, Јелена Гинић, Соња Ненезић, Андреј Пешикан, Миодарка Тејавчевић и Жељко Пуйић.*

Скраћенице

Anali	Anali Zavoda za povijesne znanosti Istraživačkog centra JAZU, Dubrovnik
ANU BiH	у појединим насловима: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine
АП	Археографски прилози, Београд
АФФ	Анали Филолошког факултета, Београд
БВ	Библиографски вјесник, Цетиње
BZL	Bilten Zavoda za lingvistiku, Zagreb
Бока	Бока, Зборник радова из науке, културе и умјетности, Херцег-Нови
Vestnik	Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnost), Ljubljana
ВаО	Васпитање и образовање, Подгорица
ViO	Vzgoja in izobraževanje, Ljubljana
Гзб ФФУС	Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот, Скопје
Гзб ФилолФУС	Годишен зборник на Филолошкиот факултет на Универзитетот, Скопје
GjASShF	Gjurmime Albanologjike, Serija e Shkencave Filologjike (Албанолошка истраживања, Серија филолошких наука), Приштина
Гл	Гласник Црногорске академије наука и умјетности, Подгорица
Glasnik SM	Glasnik Slovenske matice, Ljubljana
ГлБИ	Гласник Етнографског института, Београд
ГНФ	Годишњак Наставничког факултета, Никшић
Građa	Građa za povijest književnosti Hrvatske, JAZU, Zagreb
ГФФНС	Годишњак Филозофског факултета, Нови Сад
ДСДП	Дани српског духовног преображења, Деспотовац
ДНК	Dani hrvatskog kazališta, Split
ЖА	Жива антика, Скопје
ЖЈ	Живи језици, Београд
ZbVPŠPz	Zbornik radova, Viša pedagoška škola, Prizren

¹ Библиографске јединице заостале из ранијих година обележене су знаком * после редног броја, нпр. 7.*

ЗБИК	Зборник историје књижевности, Београд
ЗБМСКЈ	Зборник Матице српске за књижевност и језик, Нови Сад
ЗБМСС	Зборник Матице српске за славистику, Нови Сад
ЗБМСФЛ	Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, Нови Сад
ZbSVS	Zbornik Sroлку vojvodinskych slovakistov, Novi Sad
ЗБФФ	Зборник Филозофског факултета, Београд
ЗБФФН	Зборник радова Филозофског факултета, Ниш
ЗБФФП	Зборник Филозофског факултета, Приштина
ZBSSCP	Zagreb, English-Serbcroatian Contrastive Project
ZZK	Zavod za znanost o književnosti, Zagreb
ZZPZ	Zbornik Zavoda za povijesne znanosti, Zagreb
ZZSš	Zbornik Zagrebačke slavističke škole, Zagreb
ZLFF	Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta, Zagreb
ZR	Zadarska revija, Zadar
IFF	Institut za filologiju i folkloristiku, Zagreb
ISJK	у појединим насловима: Institut za strane jezike i književnost, Novi Sad
JAZU	у појединим насловима: Jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb
JiS	Jezik in slovstvo, Ljubljana
JSSS	Jugoslovenski seminar za strane slaviste, Zadar
ЈФ	Јужнословенски филолог, Београд
КЖ	Културен живот, Скопје
КИ	Књижевна историја, Београд
КК	Књижевни круг, Split
КњЈ	Књижевност и језик, Београд
Ковчежић	Ковчежић, прилози и грађа о Доситеју и Вуку, Београд
Копча	Копча — Prevodilačke srope, zbornik radova, Novi Sad
КСК	Кодови словенских култура, Београд
ЛЗБ	Литературен зборник, Скопје
ЛМС	Летопис Матице српске, Нови Сад
Мак	Македонистика, Скопје
МЈ	Македонски јазик, Скопје
MR	Macedonian Review, Skopje
МС	Матица српска, Нови Сад
МССИ	Международни симпозиум „Сопоставительные и сравнительные исследования русского и других языков“ Белград — Нови Сад
МФ	Македонски фолклор, Скопје
МН	Matica hrvatska, Zagreb
НЈ	Наш језик, Београд
NRazgl	Naši razgledi, Ljubljana
н. с.	у појединим насловима: нова серија
НССУВД	Научни састанак слависта у Вукове дане, Београд
НСтв	Народно стваралаштво, Београд
NT	Naše teme, Zagreb
NU	Narodna umjetnost, Zagreb
ОЈ	Onomastica Jugoslavica, Zagreb
ОП	Ономатолошки прилози, Београд
ПД	Просветно дело, Скопје
ПК	Преводна књижевност, Београд
Пос. изд.	у појединим насловима: посебно издање
ПР	Просвјетни рад, Подгорица

Прил	Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд
Прил МАНУ	Прилози на Македонската академија на науките и уметностите, Одделение за лингвистика и литературна наука, Скопје
PrNShJK	Prilozi nastavi srpskohrvatskog jezika i književnosti, Banja Luka
Radovi ANU BiH	Radovi Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Odjeljenje društvenih nauka, Sarajevo
Radovi SSFF	Radovi Sveučilišta u Splitu, Filozofski fakultet, Razdio filoloških znanosti, Split
Раз	Разгледи, Скопје
Разв	Развиток, Битола
RZJ	Rasprave Zavoda za jezik, Zagreb
RZZR	Radovi Zavoda za znanstveni rad, Varaždin
RZSF	Radovi Zavoda za slavensku filologiju, Zagreb
RSZ	Radovi Staroslovenskog zavoda, Zagreb
RSI	Radovi Staroslovenskog instituta, Zagreb
RCZR	Radovi centra za znanstveni rad, Vinkovci
RFFZ	Radovi Filozofskog fakulteta, Zadar
SAZU	u pojedinim naslovima: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana
САНУ	у појединим насловима: Српска академија наука и уметности, Београд
СДЗБ	Српски дијалектолошки зборник, Београд
SDPLJ	Savez društava za primenjenu lingvistiku Jugoslavije
SJ	Strani jezici, Zagreb
SLP-J	Studia linguistica Polono-Jugoslavica
SLP-MS	Studia linguistica Polono-Meridiano-Slavica, Скопје
SMNHSJ	Suvremena metodika nastave hrvatskog ili srpskog jezika, Zagreb
SNL	Sveučilišna naklada, Liber, Zagreb
Сов	Современост, Скопје
SodP	Sodobna pedagogika, Ljubljana
SOL	SOL — lingvistički časopis, Zagreb
SR	Slavistična revija, Maribor
SRAZ	Studia Romanica et Anglica Zagrabiensia, Zagreb
CC	Славистични студии, Скопје
SSJLK	Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Predavanja, Ljubljana
SSFFZ	Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet, Zadar
Стр	Стремеж, Прилеп
SCSCI	Studii contrastive serbocroato-italiani, Zagreb
UR	Umjetnost riječi, Zagreb
FPhM-P	Folia Philologica Macedono-Polonica, Скопје
HDZ	Hrvatski dijalektološki zbornik, Zagreb
ХСРКИ	Хорватско-сербско-руски контрастивни истраживања, Загреб
HFD	Hrvatsko filološko društvo, Zagreb
ЦАНУ	у појединим насловима: Црногорска академија наука и уметности, Подгорица
ЉР	Љакavska rič, Split
ЅК	Ѕколска књига, Загреб

I. Општи теоријско-методолошки проблеми и историја лингвистике

1. Bańczerowski Janusz, *Perspektive komunikacijske gramatike*, ЗМСФЛ XLIII (2000), 43–49.

Са литературом.

2. **Bañcerowski Janusz**, Језичко значење и људско знање, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 103–107.
Са литературом.
3. **Bickerton Derek**, в. бр. 42.
4. **Војовић Ивана, Zorica Tomić**: *Komunikologija*. Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, 2000, 240 str., Лингвистичке актуелности I/3, Београд 2000, 35–37.
Приказ.
5. **Брборић Бранислав**, Нација и држава са (социо)лингвистичког становишта, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 139–147.
Са литературом.
6. **Брборић Бранислав**, О језичком расколу (социолингвистички огледи I), ЦПЛ, Прометеј, Београд — Нови Сад, 2000.
7. **Брборић Бранислав**, Српски језик у БиХ — повезан са бошњачким и хрватским заједништвом језичких чињеница, али не и вредносних становишта, ЗМСФЛ XLIII (2000), 73–81.
Са литературом.
8. **Бугарски Ранко**, в. бр. 21.
9. **West Paul**, в. бр. 65.
10. **Војводић Дојчил**, Типологија вида: проблеми, појски, решенија, отв. ред. М. Ју. Черткова, Школа „Језици руској културе“, Москва 1998, 528 с., ЗМСС 58–59 (2000), 231–234.
Приказ.
11. **Војводић Дојчил**, О неким аспектима савремених функционално-семантичких истраживања у лингвистичкој русистици и славистици, Славистика, књ. IV, Београд 2000, 167–182.
Са литературом.
Резиме на руском.
12. **Војводић Дојчил**, Перформативно микрополе прескриптивности, ЗМСФЛ XLIII (2000), 111–124.
Са литературом.
13. **Vossen Piek**, в. бр. 20.
14. **García Jesus Sanchez**, в. бр. 41.
15. **Гортан-Премк Даринка, Vranka Tafra**, *Jezikoslovna razdvojba*. Matica hrvatska, Zagreb, 1995, 199 str., Лингвистичке актуелности I/3, Београд 2000, 7–13.
Приказ.
16. **Драгићевић Рајна**, Традиционално и модерно у српској лингвистици (творба речи), Лингвистичке актуелности I/3, Београд 2000, 101–107.
Са библиографијом.
17. **Đindić Marija, Bernard Spolsky**: *Sociolinguistics*. Oxford Introductions to Language Study, Oxford University Press, 1998, 128 str., Лингвистичке актуелности I/2, Београд 2000, 46.
Приказ.
18. **Ђинђић Марија, Jean-Pierre Koenig**: *Lexical Relations*. Cambridge University Press, 1999, Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 78.
Приказ.
19. **Ђокић Маја R., Pamela B. Faber, Ricardo Mairal Uson**: *Constructing a lexicon of english verbs (Functional grammar series, 23)*. Walter De Gruyter, 1999, Лингвистичке актуелности I/3, Београд 2000, 57.
20. **Ђокић Маја R., Piek Vossen**: *Eurowordnet: A multilingual database with lexical semantic networks*. Kluwer Academic semantic networks. Kluwer Academic Pub, 1998, Лингвистичке актуелности I/3, Београд 2000, 56.
Приказ.

21. **Ђукановић Владо**, Ранко Бугарски, Лица језика (социolingвистичке теме), НЈ XXXIII/3-4 (2000), 321-325.

Приказ.

22. **Ivić Milka**, *Lingvistički ogleđi, tri*, Biblioteka XX vek, Beograd 2000.

23. **Ивић Милка**, О модификатору „улоге“ АГЕНС, ЈФ LVI/1-2, Београд 2000, 463-467.

Са цитираном литературом.

24. **Ивић Милка**, Каже се: Сео поред ње, али не и: *Устао поред ње; Зашто?, НЈ XXXIII/3-4 (2000), 185-187.

Резиме на руском.

25. **Ивић Милка**, Замир Курбановић Тарланов, Становление типологије руског предложенија в ее отношении к этнофилософии, Министерство професионалног образования Российской Федерации, Петрозаводский государственный университет, Петрозаводск 1999, 207 стр., 36МСС 58-59 (2000), 213-214.

Приказ.

26. **Ivić Milka**, в. бр. 42, 52, 70, 71.

27. **Језици мале и большие**, в. бр. 48.

28. **Janićijević Jasna**, *Komunikacija i kultura: sa uvodom u semiotička istraživanja*, Sremski Karlovci — Novi Sad 2000.

29. **Calvin William H.**, в. бр. 41.

30. **Клајн Иван**, *Лингвистичке студије*, Партенон, Београд 2000.

Са библиографијом. ♣

31. **Клајн Иван**, в. бр. 50.

32. **Klikovac Duška**, *Semantika predloga: studija iz kognitivne lingvistike*, Filološki fakultet, Beograd 2000.

Са библиографијом и резимеом на енглеском.

33. *Cognitive Perspectives on Language*, Barbara Lewandowska — Tomaszczyk (ed.), Peter Lang, 1999, в. бр. 90.

Зборник је резултат когнитивистичке секције 31. окупљања лингвиста у Познању (мај, 1998).

34. **Koenig Jean-Pierre**, в. бр. 18.

35. **Кончаревић Ксенија**, *Функционални приступ у лингвокултурологији*, Српски језик V/1-2 (2000, Београд), 449-468.

Са литературом.

Резиме на руском.

36. **Конюшкович М.**, Категория сравнения в функциональном и сопоставительном аспектах, V международный симпозиум, 41-46, в. бр. 1118.

37. **Костић Јелена**, Нове методе у изучавању творбе речи. Приказ књига: 1. Wolfgang Motsch, *Deutsche Wortbildung in Grundzügen*, Walter der Gruyter, Berlin, New York, 1999; 2. Божинка Петронјевић, *Deutsche -i und -o Derivate. Neue Tendenzinder Wortbildung des Deutschen*, Научна књига, Београд, 2000, Српски језик V/1-2 (2000, Београд), 869-874.

38. **Lewandowska-Tomaszczyk Barbara**, в. бр. 33, 90.

39. **Ликоманова Искра**, Конкуренција у текстовима као критеријум за релацију језичка варијанта / језик, НССУВД 29/1 (2000), 235-242.

Са библиографијом.

Резиме на бугарском.

40. **Маринковић Ружица**, Hella Olbertz (Editor), Kees Hengeveld (Editor), Jesus Sanchez Garcia: *The Structure of the Lexicon in Functional Grammar. (Studies in Language Companion Series, Vol 43)*, John Benjamins, 1998, Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 77-78.

Приказ.

41. **Marinković Ružica**, William H. Calvin, Derek Bickerton: *Lingua ex machina: Reconciling Darwin and Chomsky with the human brain*. 2000, 298 str., Лингвистичке актуелности I/3, Београд 2000, 58–59.

Приказ.

42. **Маринковић Ружица**, Milka Ivić, *Lingvistički ogledi*, Tri, Beograd, 2000 (Biblioteka XX vek, 106), Књижевност и језик XLVII/1–2, Београд 2000, 67–70.

Приказ.

43. **Матијашевић Јелка**, Деривација и типови значења оцеле, ЗМСФЛ XLIII (2000), 339–344.

Рад представља део реферата припреманог за конгрес МАПРЈАЛ у Братислави, августа 1999. године.

44. **Матијашевић Јелка**, Дериватологија данас, Славистика, књ. IV, Београд 2000, 25–31.

Резиме на руском.

45. **Милановић Александар**, Питер Херити, Језичка разматрања, Београд — Нови Сад, Завод за уџбенике и наставна средства — Вукова задужбина — Матица српска, 1999, 209 стр., Књижевност и језик XLVII/1–2, Београд 2000, 82–84.

Приказ.

46. **Motsch Wolfgang**, в. бр. 37.

47. **Николова Анна**, Категорија одношения в языке; под ред. Р. М. Гайсиной, Башкирский гос. университет, Уфа, 1997, 173 с., ЗМСС 58–59 (2000), 226–229.

Приказ.

48. **Новаков Драгана**, Јзыки малые и большие, Universitas Tartuensis, Кафедра славянској филологији, Тарту, 1998, 316 стр., Лингвистичке актуелности I/3, Београд 2000, 44–45.

Приказ зборника.

49. **Olbertz Hella**, в. бр. 40.

50. **Оташевић Ђорђе**, Иван Клајн, Лингвистичке студије, Партенон, Београд, 2000, НЈ XXXIII/3–4 (2000), 318–320.

Приказ.

51. **Petrović Jelena**, *Dubravka Škiljan: Javni jezik*. Biblioteka XX vek, Beograd, 1998, Лингвистичке актуелности I/2, Београд 2000, 43–45.

Приказ.

52. **Пипер Предраг**, Milka Ivić, *Lingvistički ogledi*, tri, XX vek, Beograd 1999, ЗМСС 58–59 (2000), 219–220.

Приказ.

53. **Пипер Предраг**, Предраг Обућина, Zuzanna Topolińska, *Język, człowiek, przestrzeń*. Towarzystwo Naukowe Warszawskie, Warszawa–Kraków 1999, 222 с., ЗМСС 58–59 (2000), 215–218.

Приказ.

54. **Пипер Предраг**, О типолошким истраживањима у српској лингвистичкој славистици, Славистика, књ. IV, Београд 2000, 17–24.

Резиме на руском.

55. **Пипер Предраг**, О полицентричности семантичких категорија, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 829–840.

Кључне речи: теорија семантичких категорија, центар категорије, периферија категорије, граматичко значење, граматика, морфологија, синтакса, прагматика, врсте речи.

56. **Polguère Alain**, в. бр. 91.

57. **Polovina Vesna**, в. бр. 62.

58. **Поповић Љубомир**, Бивалентни контролори конгруенције: проблем лексикографског описа конкуренције граматичког и семантичког слагања, НССУД 29/1 (2000), 65–80.

Са цитираном литературом.

Резиме на енглеском.

59. Поповић Људмила, Нов приступ типологији фолклорних жанрова, ЗбМСС 58–59 (2000), 221–223.

Приказ: З. К. Тарланов, Русские пословицы: синтаксис и поэтика, Петрозаводский государственный университет, Петрозаводск 1999, 448 стр.

60. Радичевић Вера, Психолингвистичка истраживања, Хуманистичке науке, Београд 2000, 163–172, в. бр. 1180.

61. Радовановић Милорад, Лингвистика на крају века (скица за једну дугу приповест), ЗбМССФЛ XLIII (2000), 475–490.

Са библиографијом.

62. Ристић Стана, Vesna Polovina: Semantika i tekstlingvistika. Beograd 1999, 245 str., Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 9–19.

Приказ.

63. Симић Радоје, Функција, значење и форма језичког знака (Оглед о лингвистичком учењу Александра Белића), Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 145–158.

Резиме на немачком.

64. Spolsky Bernard, в. бр. 17.

65. Срđановић Слободан, Paul West: The secret lives of words. Harcourt Brace, 2000, 304 str., Лингвистичке актуелности I/3, Београд 2000, 55.

Приказ.

66. Станишић Вања, Грамматология — графическая лингвистика, Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 585–593.

Са литературом.

Резиме на руском.

67. Станојчић Живојин, О универзалности Белићеве категорије „језичко осећање“, Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 121–125.

Са литературом.

Резиме на енглеском.

68. Стевић Слободан, в. бр. 69.

69. Стојановић Смилка, Књига о конверзацији, Slobodan Stević, Analiza konverzације, Filološki fakultet, Beograd, 1997, Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 855–861.

Приказ.

70. Танасић Срего, Milka Ivić: Lingvistički ogledi, tri. Biblioteka XX vek, Beograd, 1999 (2000), 197 str. Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 39–40.

Приказ.

71. Танасић Срего, Милка Ивић: Лингвистички огледи, три — Библиотека XX век, Београд, 2000, 197 стр., Славистика, књ. IV, Београд 2000, 309–312.

Приказ.

72. Тарланов Замир К., К проблеме концептов в синтаксисе, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 1169–1177.

73. Тарланов Замир Курбанович, в. бр. 25.

74. Тарланов З. К., в. бр. 59.

75. Тарланов З. К., Модели русского предложения в аспекте контрастивной синтаксической типологии, V международный симпозиум, 36–40, в. бр. 1118.

76. Tafra Branka, в. бр. 15.

77. Tomasello Michael, в. бр. 92.

78. Tomić Zorica, в. бр. 4.

79. Topolińska Zuzanna, в. бр. 53.

80. Topolińska Zuzanna, Конкурентна средства у служби варирања комуникативне хијерархије предикатско-аргументске структуре (ПАС), НССУВД 29/1 (2000), 59–64.

81. Тошовић Бранко, Проблеми перспективе реченице, Славистика, књ. IV, Београд 2000, 32–42.

Резиме на руском.

82. **Tošović Branko**, Prožimanje informativne i komunikativne perspektive rečenice, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 1237–1255.
83. **Тошовић Брањко**, Концептуална тродимензионалност глагола, ЗБМСФЛ XLIII (2000), 601–607.
Са лигатуром.
84. **Uson Ricardo Mairal**, в. бр. 19.
85. **Faber Pamela B.**, в. бр. 19.
86. **Havlová Eva**, К семантичкој мотивацији неких ботаничких називања, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 1353–1357.
Са литературом.
87. **Hengeveld Kees**, в. бр. 40.
88. **Херити Питер**, в. бр. 45.
89. **Schaller Helmut W.**, Die serbische Sprachwissenschaft im 20. Jahrhundert: Ihre Beziehungen zu Deutschland, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 1401–1409.
90. **Шипка Данко**, Когнитивни приступи језику (Barbara Lewandowska-Tomaszczyk (ed.): Cognitive Perspectives on Language, Peter Lang, 1999, 235 str.), Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 49–51.
Приказ.
91. **Šipka Danko**, Alain Polguère: Notions de base en lexicologie. Notes de cours polycopiées, 2000, 128 str., Лингвистичке актуелности I/3, Београд 2000, 29–31.
Приказ.
92. **Šipka Danko**, Michael Tomasello (ur.): The new psychology of language. Cognitive and functional approaches to language structure. Lawrence Erlbaum Associates, London, 1998, 293 str., Лингвистичке актуелности I/3, Београд 2000, 41–42.
Приказ зборника.
93. **Škiljan Dubravko**, в. бр. 51.
94. **Schubert Gabriella**, Sprache, Identität, Sprachwechsel, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 1425–1432.

II. Примењена лингвистика

а) Питања превођења, учења језика и сл.

95. **Бањан Јанош**, Изучавање језика, књижевности и културе националних мањина у Републици Србији, Хуманистичке науке, Београд 2000, 185–192, в. бр. 1180.
96. **Буџак Петар**, Гномика Горског вијенца и њен пољски преводни еквивалент, Славистика, књ. IV, Београд 2000, 244–254.
97. **Вельковић-Станковић Драгана**, О стицању знања, *Прилози насјави српског језика и књижевности*, Часопис друштва наставника српског језика и књижевности Републике Српске, Бања Лука, 2000, Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 875–879.
Приказ.
98. **Vidačić Anka**, Proces kalkanjanja iz engleskog jezika u srpskom, ГФФНС XXVIII (2000), 129–141.
99. **Вуксановић Јован**, Прилози из лингвистике и наставе српског језика: истраживања и огледи о српском језику и писменом изражавању средњошколаца: приручник за наставнике. Београд, 2000.
100. **Vučo Julijana**, Neka iskustva u učenju italijanskog jezika preko Interneta, Riječ — časopis za nauku o jeziku i književnosti, VI/1–2 (2000, Nikšić), str. 106–112.
Библиографија.
- Прилог.
101. **Дамљановић Дара**, Руски језик у Србији. Уџбеници до 1941. године — Филозофски факултет, Београд, 2000, 310 стр.
102. **Девич-Романова В.**, Какве могућности „таит“ преводу с родног језика на иностранни, V међународни симпозиум, 390–393, в. бр. 1118.
Литература.

103. **Девич-Романова Валентина**, Актуалност создания учебника — практика русской разговорной речи для студентов (в условиях Югославии), Славистика, књ. IV, Београд 2000, 145–150.

Резиме на српском.

104. **Дешић Милорад**, *Иштегрални ѝрситѝуй настѝави ѝравойиса*, Прилози настѝави српског језика и књижевности (2000, Бањалука), 57–66.

105. **Зеленицкая Е.**, Страноведение в сопоставительном плане при обучении Словаков, V международный симпозиум, 381–384, в. бр. 1118.

Литература.

106. **Иричанин Гордана**, Употреба различитих језичких средстава у истој функцији у превођењу са немачког на српски језик, НССУВД 29/1 (2000), 319–326.

Резиме на немачком.

107. **Киришова Ю.**, Межъязыковые омонимы в свете лексико-семантических проблем перевода, V международный симпозиум, в. бр. 1118, 278–282.

108. **Киришова Марианна**, Сравнения в романе Ф. М. Достоевского „Подросток“ и его переводах на сербский язык, Славистика, књ. IV, Београд 2000, 105–109.

Ключевые слова: Ф. М. Достоевский, образное сравнение, русский язык, сербский язык, перевод.

Резиме на српском.

109. **Клајн Иван**, Странпутице смисла (Чланци из језичке рубрике НИН-а), НИН, Београд 2000.

110. **Клеменовић Јасмина**, Фактори у двојезичној средини од којих зависи учење другог језика, ГФФНС XXVIII (2000), 295–305.

111. ***Ковачевић Милош**, *Методички ѝрситѝуй хијерархизације криѝеријума у настѝави језика*, Наша школа, часопис за теорију и праксу васпитања и образовања, бр. 3–4, Бањалука, 1997, стр. 438–447.

112. **Ковачевић Милош**, „Слово о српском језику“ као српски национални филолошки ѝрограм, Прилози настѝави српског језика и књижевности, часопис Друштва наставника српског језика и књижевности Републике Српске, године I, број 1–2, Бања Лука, 2000, стр. 15–22.

113. **Колларова Э.**, Цивилизационная компетенция современного учителя — русиста и новое поколение учебников с культуроведческим направлением, V международный симпозиум, стр. 375–380, в. бр. 1118.

Са литературом.

114. **Кончаревић Ксенија**, Первый диалог. Удбеник руског језика за први разред српских православних богословија. — Свети архијерејски синод Српске православне цркве, Београд, 2000, 168 стр.

115. **Кончаревич К.**, Родной язык в учебнике инославянского (русского) языка. — V международный симпозиум, 366–374, в. бр. 1118.

Са литературом.

116. **Костич-Голубичич М.**, Интерференция в процессе усвоения польского произношения в условиях славянского многоязычия, V международный симпозиум, 133–141, в. бр. 1118.

Литература.

117. **Крајишник Весна**, Проблеми са редом ријечи у српском језику као страном (глаголске енклитике), Славистика, књ. IV, Београд 2000, 261–270.

118. **Крајишник Весна**, Конкурентна употреба приједлошко-падежних конструкција са значењем мјеста у српском језику као страном, НССУВД 29/1 (2000), 327–342.

Резиме на руском.

119. **Лаинович-Стојанович Н.**, Традиция и перспективы сопоставительного подхода в обучении русскому языку студентов нишского университета. — V международный симпозиум, 410–413, в. бр. 1118.

120. **Лаловић Р. Раде**, *Србисѝика и сѝаѝтус ѝзв. хрѝаѝског и ѝзв. босанског језика*, Прилози настѝави српског језика и књижевности (2000, Бањалука), 29–32.

121. **Личина Светозар**, *Насјава језика и књижевности у контексту савремених методичких кретања*, Прилози настави српског језика и књижевности (2000, Бањалука), 83–92.

122. **Љубибратић Радослав**, *Огледи из наставне праксе српског језика и књижевности*, књ. 1, Српско Сарајево 2000.

123. **Микеш Меланија**, *Да ли стварно желимо да наша деца науче српски?*, *Језик данас*, Гласило Матице српске за културу усмене и писане речи, IV/12, Нови Сад, 2000, 1–3.

124. **Mikeš Melaniја**, *Дете у свету двојезичних ђаролија: приручник за родитеље и проsvetne раднике*, *Veternik* 2000.

125. **Nyomárkay István**, *Srpski prevod mađarske gramatike Imrea Szalayja*, JФ LVI/3–4, Београд 2000, 747–750.

126. **Оташевић Ђорђе**, *Prevodilac. Časopis Udruženja naučnih i stručnih prevodilaca Srbije*, 1–2/1999, 128 str., Лингвистичке актуелности I/3, Београд 2000, 48–50.

Приказ.

127. **Paruga Helena**, *Neverodostojan prevod kao izvorište problema*, 36MCC 58–59 (2000), 201–211.

128. **Петровачки Љиљана**, *Конкурентност или комутибилност синтаксичких јединица и облика у исказивању објекта (у настави српског језика)*, НССУВД 29/1 (2000), 349–358.

Кључне речи: настава српског језика, објекат као комплексни синтаксички појам, могућности наставног изучавања, мисаона активизација ученика.

Са литературом.

Резиме на енглеском.

129. **Петровачки Љиљана**, *Активна настава синтаксе*, КњЈ XLVII/3–4 (2000), 61–76.

Са литературом.

130. **Петровачки Љиљана**, *Рекијске конструкције у настави српског језика (могућност учења уз помоћ компјутера)*, 36МСФЛ XLIII (2000), 423–436.

131. **Петровачки Љиљана**, *Синтакса у настави српског језика и књижевности*, *Змај* (Едиција Змајеве методике наставе), Нови Сад 2000.

132. **Петронијевић Божинка**, в. бр. 37.

133. **Поповић Љубомир**, в. бр. 145а.

134. **Правда Елена А.**, *Обучение иностранцев русской орфографии и пунктуации (из опыта работы в инославянской среде)*, *Славистика*, књ. IV, Београд 2000, 139–144.

Са литературом.

Резиме на српском.

135. *Prevodilac. Časopis Udruženja naučnih i stručnih prevodilaca Srbije*, 1–2/1999, в. бр. 126.

136. **Радић-Дугоњић Милана**, *Проблеми у почетној настави руског језика за студенте филологе*, *Славистика*, књ. IV, Београд 2000, 123–128.

Са литературом.

Резиме на руском.

137. **Радић-Дугонич М.**, *Роль „языковой картины мира“ в процессе обучения русскому языку филологов-славистов*, V международный симпозиум, 361–365, в. бр. 1118.

Литература.

138. **Радовановић Драго**, *Проучавање локалног говора у додатном раду са даровитим ученицима*, Прилози настави српског језика и књижевности (2000, Бањалука), 113–122.

139. **Раздобудко Лариса**, *Место превода у упоредном проучавању културних компетената пословица у руском и српском језику*. — *Prevodilac*, Београд, 2000, 1–4, стр. 39–42.

Литература.

140. Рапчевич В., Учет лингвострановедческих интересов и коммуникативных потребностей студентов-нефилологов, изучающих русский язык как иностранный, V международный симпозиум, 385–389, в. бр. 1118.

Литература.

141. Савић Бранко, *Обрада акценција у школи*, Прилози настави српског језика и књижевности (2000, Бањалука), 105–112.

142. Савић Бранко, *Лексика и лексика у ујошреби: праксикум*, Бијелина: Учительски факултет, 94 стр.

143. Симић Радоје, *Пристају стилистички поетског дела*, Прилози настави српског језика и књижевности (2000, Бањалука), 33–42.

144. Станковић Богољуб, Ка функционалној стратегији изучавања и проучавања словенских језика, Славистика, кв. IV (2000), Београд 2000, 11–16.

Резиме на руском.

145. Станковић Б[огољуб], К вопросу о состоянии и перспективах сопоставительных исследований русского и других славянских языков, V международный симпозиум, 7–11, в. бр. 1118.

Литература.

145а. Станојчић Живојин, Граматика српског језика: уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе, Београд 2000.

146. Стевић Слободан, Конкуренција језичких средстава у глотодидактици, НССУВД 29/1 (2000), 343–348.

Са библиографијом.

Резиме на енглеском.

147. Терзић Александар, Из проблематике усвајања руског изговора у српској средини, Славистика, кв. IV, Београд 2000, 129–138.

Са литературом.

Резиме на руском.

148. Терзић Богдан, в. бр. 150.

149. Терзић А., О концепцији учебника фонетики русског језика для сербов, V международный симпозиум, 116–122, в. бр. 1118.

150. Ђупић Драго, Егон Фекете, Богдан Терзић, Слово о језику: језички поучник. Део 2. Београд, 2000.

151. Фекете Егон, в. бр. 150.

152. Цвијетић Ратомир М., Речници у настави српског језика и књижевности, Ужице, 2000.

Незнатно измењена верзија докторске дисертације одбрањене 23. 12. 1999. год. на Филолошком факултету у Београду.

Резиме на енглеском.

153. Човић Бранимир, Актуелни тренутак науке о превођењу и перспективе развоја (О укрштајима превођења: интер- и интра-језичког — интер- и интра-семиотичког на прагу III миленијума). ГФФНС XXVIII (2000), 219–230.

154. Човић Лариса, Анализа превода лирске песме Десанке Максимовић на руски језик: компаративни структурно-семантички приступ, Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 805–812.

155. Шипка Милан, Популарна лингвистика у школи, Центар за примењену лингвистику — Прометеј, (Популарна лингвистика), Београд — Нови Сад, 2000.

Са библиографијом.

156. Шутова М. Н., Обучение ритмической организации слова студентов-русистов в сербохорватским родным языком, V международный симпозиум, 123–127, в. бр. 1118.

б) Контрастивна проучавања језика

157. Ајдукович Ђ., О первичной, вторичной и третичной адаптации русизмов в сербском, болгарском и македонском языках, V международный симпозиум, 104–110, в. бр. 1118.

158. **Бабарева Ирина**, За француските елементи во текстовите во македонскиот печат-од аспект на постигнувањето фонолошка и графолошко-ортографска еквиваленција, Македонскиот јазик во јавното општење, 253–257, в. бр. 869.

159. **Бабарева Ирина**, За фактивните компоненти во морфошката структура на предикатите во македонскиот и во францускиот јазик, MJ XLVIII–L/1997–1999 (2000), 205–216.

Со литература.

160. **Баракова Пенка**, Един поглед върху някои фонетични и правописни разлика между българскиот и сръбскиот јазик, Српски јазик V/1–2 (2000, Београд), 277–292.

Резиме на англиском.

161. **Бархударова Е. Ј.**, Структурниот анализ сонорних согласних в руском јазике в сопоставлении с испанским, англиским и венгерским, V меѓународниот симпозиум, 111–115, в. бр. 1118.

162. **Беленчиков Р.**, Конфронтативна лингвистика и двујазичниот словарь (О проекте Академического русско-немецкого словаря), V меѓународниот симпозиум, 283–289, в. бр. 1118.

163. **Бечева Ничка**, в. бр. 204.

164. **Бужаровска Елена**, Независните да-конструкции во македонскиот јазик и нивните корелати во грчкиот, MJ XLVIII–L/1997–1998 (2000), 217–236.

Со литература.

165. **Вангелов Атанас**, Јазик, етнос, нација (македонско-бугарски; бугарско-хрватски; хрватско-македонски паралели), Процесот на стандардизацијата на македонскиот јазик, 73–90, в. бр. 232.

Резиме на англиски.

Со литература.

166. **Величков Славка**, За един словообразователен тип в български и сръбскиот јазик, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 187–192.

Са библиографијом.

167. **Величкова С.**, Некоторые наблюдения над компарацией в русском, сербском и болгарском языках, V меѓународниот симпозиум, 176–180, в. бр. 1118.

168. **Велјановска Катерина**, За англиските зборови во јазикот на јавното општење, Македонскиот јазик во јавното општење, 242–245, в. бр. 869.

169. **Войводиќ Д.**, Некоторые вопросы сопоставительной аспектологии в современной русистике и славистике, V меѓународниот симпозиум, 167–175, в. бр. 1118.

170. **Всеволодова М. В.**, Классы моделей русского простого предложения и их типовых значений как основа типологических и сопоставительных исследований, V меѓународниот симпозиум, 29–35, в. бр. 1118.

Литература.

171. **Гайда С.**, Сравнительная стилистика славянских языков (Проект), V меѓународниот симпозиум, 47–53, в. бр. 1118.

172. **Георгиева С.**, Отражение неограниченного мира во фразеологии (на материале русского и болгарского языков), V меѓународниот симпозиум, 235–239, в. бр. 1118.

173. **Гочев Г. Н.**, Иницијалните аббревиатури новейшего периода в русском и болгарском языках, V меѓународниот симпозиум, 149–154, в. бр. 1118.

174. **Гочева С. П.**, Библијски фразеологизми в руском и болгарском јазиках, V меѓународниот симпозиум, 245–251, в. бр. 1118.

175. **Greenberg Robert D.**, The Dialects of Macedonia and Montenegro: Random Linguistic Parallels or Evidence of a Sprachbund?, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 295–300.

176. **Дабич Б. Ј.**, Тюркизми в руском и туркизми в сербском јазике, V меѓународниот симпозиум, 98–103, в. бр. 1118.

Литература.

177. **Daković Sybilla**, Onomatopeje i uzvici u srpskohrvatskom i poljskom jeziku — kontrastivna analiza, Лингвистичке актуелности I/3 (Магистарски радови), Београд 2000, 78–84.

Закључак на пољском.

178. **Дзєндзелєвський Йосип О.**, Ще одна карпатоукраїнсько-південнослов'янська лексична паралель: укр. діал. вересло, серб. и хорв. врєсло, вријєсло, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 449–453.

Са литературом.

179. **Дункова Татјана**, Конкурентна употреба неких дативских конструкција (на материјалу српског и бугарског језика), НССУВД 29/1 (2000), 123–129.

Резиме на руском.

180. **Ђокић Нада**, О неким особеностима личних заменица у француском и српском језику, Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 537–554.

Са литературом.

Резиме на француском.

181. **Ђорђевић Radmila**, English-Serbian contrastive examples (Englesko-srpski kontrastivni primeri), (translation editing Veselin Kostić), [1st ed. = 1. izd.]. Univerzitetska štampa, Beograd, Edicija Univerzitetski udžbenici, knj. 95; Beograd 2000.

182. **Ђорђевић Radmila**, Uvod u kontrastiranje jezika, 4. dopunjeno izdanje, Filološki fakultet Beograd, 2000.

Са речником и индексом термина.

Са библиографијом и регистром.

183. **Џиго Павол**, Vývin slovenskej a srbskej lexiky na pozadí kvalitatívnych vlastností času, 36МСФЛ XLIII (2000), 205–114.

Са литературом.

184. **Zvekić-Dušanović Dušanka**, Srpski ekvivalenti mađarskih konstrukcija s infinitivom uz glagole — u situaciji neidentičnih agenasa, 36МСФЛ XLIII (2000), 223–230.

185. **Иванова Цєнка**, Към историята на българо-сръбските книжвноезикови отношения (по материјали од българския вестник „Въсток“, издаван в Белград през 1865 год.), ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 455–461.

186. **Ivanović Milena**, Людмила Поповић, Епистоларни дискурс украјинског и српског језика. Филолошки факултет у Београду, Београд, 2000, 305 стр., Лингвистичке актуелности I/3, Београд 2000, 14–17.

Приказ.

187. **Каранфиловски Максим**, Кон зборникот со материјали од чешко-македонската научна конференција (Les études balkaniques tcheques X, Univerzita Karlova, Praha, 1999, str. 136, ЛЗБ XLVII/1–2 (2000), 115–117.

Приказ.

188. **Киршова М. П.**, Сопоставительный анализ некоторых сравнительных оборотов в русском и сербском языках, V международный симпозиум, в. бр. 1118, 199–204.

189. **Клепикова Г. Л.**, К славяно-румынским параллелям в сфере семантической мотивации (по материалам ОКДА), 36МСФЛ XLIII (2000), 295–299.

190. **Кончаревић Ксенија**, Конкурентна синтаксичких средстава за исказивање квалитативности у српском и руском језику (лингводидактички аспекти), НССУВД 29/1 (2000), 307–317.

С литературом.

Резиме на руском.

191. **Кончаревић Ксенија**, Богдан Терзић: Руско-српске језичке паралеле, Славистичко друштво Србије, Београд, 1999, 370 стр., Славистика, кв. IV, Београд 2000, 307–309.

Приказ.

192. **Конюшкевич М.**, Категория сравнения в функциональном и сопоставительном аспектах, V международный симпозиум, 41–46, в. бр. 1118.

Литература.

193. **Косанович Марија Магдалена**, Молодежпни жаргон в руском и сѣрбском языках, Славистика, кн. IV, Београд 2000, 255–260.

194. **Косанович М. М.**, Компьютерная терминология и молодежный жаргон — русский и сѣрбский, V международный симпозиум, 266–271, в. бр. 1118.

195. **Kostić Veselin**, в. бр. 181.

196. **Котурова М. П., Л. В. Шнукаева**, Сопоставительное изучение определенности/неопределенности научной речи в русском и английском языках, V международный симпозиум, 218–221, в. бр. 1118.

197. **Кудрявцева В. Ф.**, Аспекты сопоставительной си­ла­бо­ло­гии славянских языков (На материале русского, сѣрбского, украинского и польского), V международный симпозиум, 19–23, в. бр. 1118.

198. **Кузова М.**, Экспрессия некоторых типов русских односоставных предложений с пейоративной семантикой и их болгарские соответствия, V международный симпозиум, 205–210, в. бр. 1118.

199. **Кунђ Ранка**, Црвено и бело: сѣрско-келтске паралеле, Глас сѣрски, Бања Лука, 2000.

Са библиографијом.

200. **Лаиновић-Стојановић Надежда**, Термини из лингвистичког терминосистема у терминосистему рачунарске технике и информати­ке (руско-сѣрпске паралеле), Славистика, кн. IV, Београд 2000, 183–191.

Резиме на руском.

201. **László Deszű**, The Historical Change in Object Cases in Serbian Compared with Ukrainian and Russian, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 329–334.

Са литературом.

202. **Лашкова Лили**, Конкуренција језичких средстава у сѣрпској и бугарској реченици, НССУВД 29/1 (2000), 51–57.

Резиме на руском.

203. **Лашкова Л.**, Сопоставительный подход к славянскому грамматическому уровню, V международный симпозиум, в. бр. 1118, 24–28.

204. **Легурска Палмира, Бечева Ничка**, Проблеми на семантиката на деми­н­у­тивите в рускија, сѣрбскија и българи­скија сзик и представянето ѝ в дву­с­зичен речник, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 577–588.

205. **Ликоманова Искра**, За етимологијата на превода (междуславянски паралели) и нейните интерпретации, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 595–600.

206. **Линдстрём Л.**, Сопоставление прагматических функций вопросительных конструкций русского, французского, английского и шведского языков в процессе обучения русскому языку, V международный симпозиум, 327–332, в. бр. 1118.

207. **Lubaś Władysław**, Основа польске и сѣрпске варијантности норме, НССУВД 29/1 (2000), 5–11.

Са литературом и табелама.

208. **Маркова Е. Б.**, Речь русской диаспоры в Югославии в свете теории языковых контактов, V международный симпозиум, в. бр. 1118, 87–91.

209. **Маслова А. Ю.**, К вопросу о специфике реализации актов категорического побуждения в русском и сѣрбском языках, V международный симпозиум, в. бр. 1118, 299–306.

210. **Маслова Алина**, К семантическому анализу устойчивых выражений с «цветовыми» прилагательными (на материале русского и сѣрбского языков), ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 647–653.

211. **Мирић Душанка**, О могућним даљим правцима примјене руско-сѣрпске контрастивне анализе, Славистика, кн. IV, Београд 2000, 161–166.

Са литературом.

Резиме на руском.

- 212. Мирич Душанка**, Опыт сопоставительного анализа оценочных предикатов в русском и сербском языках, ЗМСС 58–59 (2000), 83–93.
Кључне речи: модус, оцена, емоционалност, контекст, аномалија.
Са литературом.
Резиме на српском.
- 213. Миркуловска Милица**, Почеток на дејство/состојба како семантичка и граматичка категорија (врз материјал од македонскиот и полскиот јазик), *Studia linguistica Polono-meridianslavica*, 10 (2000), 148.
Резиме на англиски и полски.
Со библиографија и додатоци 1 и 2.
Од проклетот „Македонско-полска граматичка конфронтација“.
- 214. Митковска Лилјана**, Функционалната дистрибуција на посесивните суфикси *-ов (-ев)* и *-ин* во македонскиот и во бугарскиот јазик, *MJ XLVIII-L/1997-1998* (2000), 237–250.
Со литература.
- 215. *Митковска Лилјана**, Еквивалентите на македонските конструкции со *се* во англискиот јазик, Магистерска работа, Универзитет „Св. Кирил и Методија“ — Филолошки факултет (Скопје 1995) 186 л., 4.^о
Со библиографија.
- 216. Мигриновић Вера**, Заменаице трећег лица у српским, полским и руским наративним текстовима, *JФ LVI/1-2*, Београд 2000, 671–686.
Са цитираном литературом.
- 217. Никодиновска Радица**, Споредбени италијанско-македонски фразолошки проучувања, XXVI научна дискусија, 303–314, в. бр. 835.
Со литература.
- 218. Обижаева М.**, Словарь и грамматика «чуого языка» в русской и южнославянской традиционной культуре, V международный симпозиум, 92–97, в. бр. 1118.
- 219. Пенчич С.**, Поэтические формулы и стилистические приемы, V международный симпозиум, 61–67, в. бр. 1118.
- 220. Петрова К.**, Сопоставительное описание лексико-семантических и тематических групп и ассоциативных полей в близкородственных языках, V международный симпозиум, в. бр. 1118, 307–313.
- 221. Пипер Предраг**, Богдан Терзић: Руско-српске језичке паралеле. Славистичко друштво Србије (= Славистичка библиотека, књ. 4), Београд, 1999, 350 стр., Лингвистичке актуелности 1/1, Београд 2000, 41–42.
Приказ.
- 222. Пипер Предраг**, Људмила Поповић, Епистоларни дискурс у украјинском и српском језику, Филолошки факултет, Београд 2000, ЗМСС 58–59 (2000), 223–226.
Приказ.
- 223. Пипер П.**, Общая характеристика сопоставительных исследований русского и сербского языков, V международный симпозиум, 12–18, в. бр. 1118.
- 224. Писецкая О.**, Об одном фрагменте языковой картины мира в русском, белорусском и сербском языках, V международный симпозиум, 342–350, в. бр. 1118.
- 225. Поповић Љубомир**, Марцел Кушар о разликама између хрватског и српског књижевног језика, *JФ LVI/3-4*, Београд 2000, 841–851.
Са цитираном литературом.
- 226. Поповић Људмила**, Епистоларни дискурс украјинског и српског језика, Филолошки факултет Универзитета у Београду, Монографије, књ. 89, Београд, 2000.
Делимично измењен текст докторске дисертације.
Са библиографијом.
- 227. Поповић Људмила**, в. бр. 186, 222.
- 228. Popowska-Taborska Hanna**, Počurk: jeszcze jedna nie dostrzeżona zbieżność kaszubsko-południowosłowiańska, *ЗМССФЛ XLIII* (2000), 471–473.
Са литературом.

229. Popowska-Taborska Hanna, O leksykalnych zbieżnościach kaszubsko-południowosłowiańskich raz jeszcze, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 853–856.

Са литературом.

230. Правда Е. А., Выражение номинативного центра односоставных признаков предложений в русском и словацком языках, V международный симпозиум, 193–198, в. бр. 1118.

231. Прикрилова Милена, Македонско-бугарски зборобразувачки паралели, XXVI научна дискусија, 293–301, в. бр. 837.

Со литература.

232. Процесот на стандардизацијата на македонскиот јазик во споредба со соодветните процеси во другите словенски и балкански јазичи, Тркалезна маса по повод 125-годишнината од раѓањето на Крсте Мисирков (Уредувачки одбор: Блаже Ристовски, Зузана Тополијска, Гане Тодоровски), Македонска академија на науките и уметностите (Скопје 2000), 120, 8.^о

Зборник на трудови.

233. Prčić Tvrtko, O sindromu milenijumske bube i jeziku anglosrpskom, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 867–873.

234. Пстыга А., Лексически инновации в современном русском и польском языках — языковая динамика в сопоставительном аспекте, V международный симпозиум, 259–265, в. бр. 1118.

235. Radić Biljana, Osobine diskursa na internetu u engleskom i srpskom jeziku, ГФФНС XXVIII (2000), 99–114.

236. Раздобудько Л. И., Культурологический аспект изучения паремий о женщине в русском и сербском языках, V международный симпозиум, в. бр. 1118, 252–258.

237. Раздобудко-Човић Лариса, Питања конкуренције језичких средстава у генетски сродним језицима (на примеру романа Илфа и Петрова и његовог превода на српски језик), НССУВД 29/1 (2000), 265–274.

238. Reinhart Johannes, Tri brata, četiri/četyre stola: jedna штокавско-руска изоглоса и њен постанак, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 915–923.

Са литературом.

239. Релич М., Имя отец в русском и сербском языках, V международный симпозиум, 314–319, в. бр. 1118.

240. Roglić Vera, Imperfekta u francuskom i srpskom jeziku, „Mrlješ“, Beograd 2000.

Са библиографијом.

Према рецензији, ово је магистарски рад, рађен под руководством академика Михајла Стевановића, 70-их година.

241. Родинова О. С., Система языка и жанр текста как факторы членения звучащего текста на синтагмы (на материале немецкого и русского языков), V международный симпозиум, 128–132, в. бр. 1118.

242. Сафонова Н. В., Ментальност и ее отражение в языке (на сопоставительном материале русской, английской и китайской фразеологии), V международный симпозиум, 240–244, в. бр. 1118.

243. Смольска Аделајда, Конкуренција и синонимија глагола кретања у српском и руском језику, НССУВД 29/1 (2000), 177–183.

Са литературом.

244. Станковић Богољуб, Синтагматска алтернирања у српском и руском језику, НССУВД 29/1 (2000), 81–87.

Резиме на руском.

245. Станковић Б., К вопросу о состоянии и перспективах сопоставительных исследований русского и других славянских языков, V международный симпозиум, 7–11, в. бр. 1118

246. Станковић Богољуб, О напоредном сагледавању српских и руских синтагми, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 1077–1083.

247. **Stevanović Slavica**, „Korpusno istraživanje upotrebe lokalnih i temporalnih deiktika (spontano) govorenog i (reflektirano) pisanog bosanskog/hrvatskog/srpskog jezika“, Лингвистичке актуелности 1/2, Београд 2000, 86–93.

248. **Стевић Слободан**, Свакодневна језичка употреба у италијанском и српском језику (Контрастивна анализа), Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 469–480.

Са литературом.

Резиме на италијанском.

249. **Стојановић Андреј**, Конкуренција језичких средстава у научном стилу српског и руског језика (на синтаксичком нивоу), НССУВД 29/1 (2000), 275–285.

Са литературом.

Резиме на руском.

250. **Стојановић Смиљка**, Конкуренција афиксалних морфема у српском језику у поређењу са енглеским, НССУВД 29/1 (2000), 203–213.

Са литературом.

Резиме на енглеском.

251. **Стојановић А.**, Сопоставительная стилистика: современное состояние и аспекты изучения функциональных стилей русского и сербского языков, V международный симпозиум, 222–229, в. бр. 1118.

252. **Терзић Богдан**, в. бр. 191, 221.

253. **Тополињска Зузана**, Полски-македонски, Граматичка конфронтација, 3. Студије од морфосинтаксата, Македонска академија на науките и уметностите (Скопје 2000), 182, 8.^о

Резиме на полски и англиски.

Со литература.

254. **Тошовић Б.**, Сопоставительные аспекты субстантовербала, V международный симпозиум, 80–86, в. бр. 1118.

255. **Трнавац Р.**, Концепт «истины» в русском и сербском языках, V международный симпозиум, 320–326, в. бр. 1118.

256. **Halupka Sabina**, Kontrastivna analiza pitanja s upitnim rečima u engleskom, srpskom i mađarskom jeziku, ГФФНС XXVIII (2000), 79–88.

257. **Хижњак С. П.**, Вариантность языковой картины правовой действительности в терминологиях права и правоведения английского и русского языков, V международный симпозиум, 272–277, в. бр. 1118.

258. **Цыхун Генадзь**, 3 беларуска-сербских моўных дачыненняў, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 1381–1387.

259. **Чакырова-Бурлакова Ю.**, Русские и болгарские неопределенные местоимения: семантика и прагматика, V международный симпозиум, 290–298, в. бр. 1118.

260. **Шиукаева Л. В.**, в. бр. 196.

III. Прасловенски језик, словенска језичка заједница и посебна питања појединих словенских језика

261. **Ајдуковић Јован**, Допринос српске контактологије последње деценије XX века проучавању русизама у јужнословенским језицима, Славистика, књ. IV, Београд 2000, 204–211.

Резиме на руском.

262. **Bartmiński Jerzy**, в. бр. 307, 330, 331.

263. **Basara Jan**, Kosić i kosiarz w gwarach polskich (na tle słowiańskim), 36МСФЛ XLIII (2000), 51–55.

Са картама.

264. **Борисенко В.**, Современный русский язык в транзиции, V международный симпозиум, 71–79, в. бр. 1118.

265. Борисенко Вера, Обзор толкований термина «фонема» и история его метаморфоз в русской филологической традиции XX века, Славистика, кн. IV, Београд 2000, 192–198.

Резиме на српском.

266. Borysia W., в. бр. 276.

267. Бошкович Радосав, Основи упоредне граматике словенских језика: фонетика, морфологија, грађење речи (приредио Радојица Јовићевич), Требник, Београд 2000.

268. Бошкович Радосав, в. бр. 357, 1001, 1002.

269. Vrabčová Radoslava, в. бр. 314.

270. Вендина Татьяна И., Мотивационный признак в лингвогеографическом пространстве Общеславянского лингвистического атласа, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 193–209.

Са цитираном литературом.

271. Выгонная Л. Т., Морозова Л. П., Языковые стереотипы и индивидуальное в интонации, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 273–281.

Са литературом.

272. Вићентић Биљана, Г. А. Золотова, Н. К. Онинпенко, М. Ю. Сидорова: Коммуникативная грамматика русского языка, Москва, 1998, Славистика, кн. IV, Београд 2000, 286–287.

Приказ.

273. Вићентић Биљана, О некоторых особенностях нарративной структуры повести «Время ночь» Людмилы Петрушевской, Славистика, кн. IV, Београд 2000, 212–218.

Са литературом.

Резиме на српском.

274. Владова Јадранка, Словенските јазици 1945–1995 (Języki słowiańskie 1945–1995 (gramatyka–słownictwo–odmiany), Opole 1995), MJ XLVIII–L/1997–1999 (2000), 389–391.

Приказ.

275. Vlajić-Popović Jasna, Stanislav Ján: Slovenský juh v stredoveku I. Vyd. „Národné literárne centrum — Dom slovenskej literatúry“, Edícia Svedectva, zväzok č. 15, Bratislava, 1999, Лингвистичке актуелности I/3, Београд 2000, 33–35.

Приказ.

276. Vlajić-Popović Jasna, Prasłowiańszczyzna i jej rozpad, pod redakcją J. Ruska i W. Borysia, „Energeia“, Warszawa, 1998 [1999], 386 str., Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 28–33.

Приказ.

277. Влоѓимјеж Пјанка, Формалните показатели на синтаксичките односи во македонскиот јазик (во споредба со други јазици), XXVI научна дискусија, 251–261, в. бр. 835.

Со литература.

278. Войводић Д., Некоторые вопросы сопоставительной аспектологии в современной русистике и славистике, V международный симпозиум, 167–175, в. бр. 1118.

279. Worth Dean S., Avvakum as az and ja, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 227–233.

Са литературом.

280. Всеволодова М. В., Классы моделей русского простого предложения и их типовых значений как основа типологических и сопоставительных исследований, V международный симпозиум, 29–35, в. бр. 1118.

281. Гайсиной Р. М., в. бр. 47.

282. Гудков В. П., в. бр. 355, 358.

283. Дабић Богдан Л., Конкурентност наставака за творбу глаголске именице у словенским језицима, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 321–328.

284. **Дудок Мирослав**, Стање словачког језика на крају XX века, Славистика, књ. IV, Београд 2000, 53–57.
Са литературом.
Резиме на руском.
285. **Dudok Daniel**, Charakteristické znaky priezvisk Slovákov v Juhoslávii, 36МСФЛ XLIII (2000), 193–200.
Са литературом.
286. **Dudok Daniel**, в. бр. 360.
287. **Dvornická L'ubica**, Téma chudoby v slovenskej nářečovej frazeológii, 36МСФЛ XLIII (2000), 157–163.
Са литературом.
288. **Đorđević Nada**, „Sorapic“, Zešiwk I 2000 Wudawaja studenća sorabistiki w Lipsku, Edition Erata, Lipsk 2000, 36МСС 58–59 (2000), 267–268.
Приказ.
289. **Джюрашкович Л.**, К вопросу об образовании наречий в древнерусском языке (на материале Словаря древнерусского языка XI–XIV вв.), V международный симпозиум, 162–166, в. бр. 1118.
290. **Žigo Pavol**, Princíp analógie v slovenskom jazyku, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 421–428.
Са литературом.
291. **Земская Е. А.**, в. бр. 327.
292. **Золотова Г. А.**, в. бр. 272.
293. **Иткин В. В.**, в. бр. 366.
294. **Ямада И.**, Контенсивная типология и типология русского языка, V международный симпозиум, 181–184, в. бр. 1118.
295. **Ján Stanislav**, в. бр. 275.
296. **Jelínek S.**, в. бр. 304.
297. **Jenč Helmut**, K južnoserbskim řečnym slědam we lužikoserbskej literaturje, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 481–487.
298. **Јовићевић Радојица**, в. бр. 267, 357, 1001, 1002.
299. **Юдин Алексей В.**, Святыне-земледельцы в украинских колядках и щедровках, Кодови словенских култура, 5, Београд 2000, 120–126.
Источники и литература.
300. **Калнынь Людмила Э.**, К вопросу о фонологическом значении изменения м>п в южнославянских диалектах, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 509–514.
Са литературом.
301. **Kačala Ján**, Súčasná slovenčina, 36МСС 58–59 (2000), 151–158.
302. **Китановић Драгана**, Peter Novobatzky, Ammon Shea: Depraved English. Martin Press, 1999, 160 str., Лингвистичке актуелности I/3, Београд 2000, 55–56.
Приказ.
303. **Клімчук Ф. Д.**, Палессе і Паўднёвая Славія, 36МСФЛ XLIII (2000), 301–307.
304. **Кончаревић Ксенија**, S. Jelínek et al.: Радуга. Učebný súbor pre vyučovanie ruštiny na stredných jazykových školách bez predchádzajúcej znalosti jazyka, Nakladateľstvo Frans, Bratislava, 1997–1999, Славистика, књ. IV, Београд 2000, 279–282.
Приказ.
305. **Кончаревић Ксенија**, Б. Станковић, Љ. Несторов: Граматика руског језика за основну школу, Завод за удбенике и наставна средства, Београд 1999, 319 стр., Славистика, књ. IV, Београд 2000, 293–298.
Приказ.
306. **Кончаревић Ксенија**, Русистичка лингводидактика на размеђу векова, Славистика, књ. IV, Београд 2000, 115–122.
Резиме на руском.

- 307. Косановић Богдан**, Słownik stereotypów i symboli ludowych, tom I: Kosmos. Red. Jerzy Bartmiński. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie – Skłodowskiej. Lublin, 1996, 439 str., Славистика, књ. IV, Београд 2000, 277–278.
Приказ.
- 308. Костић-Голубичић М.**, Интерференција в процесу усвоєния польскогo произношєния в условиях славянскогo многоязычия, V международный симпозиум, 133–141, в. бр. 1118.
- 309. Кречмер Ана**, О књижевнo-језичкој традицији до 1800. код Срба и Руса (размишљава о словенској историјској стандардизацији), ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 543–559.
Са литературом.
- 310. Левшина Ж. Л.**, в. бр. 365.
- 311. Lubaś Władysław**, Frazeologizmy: polskie problemy leksykograficzne, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 625–633.
Са литературом.
- 312. Матияшевић Е.**, Деривационные процессы в славянских языках конца XX столетия, V международный симпозиум, 142–148, в. бр. 1118.
- 313. Милић-Пајић Катарина**, М. Мокненко, Т. Г. Никитина: Толковый словарь языка Совдепии. Фолио-Пресс, СПб, 1998. Водич кроз земљу „Совдепију“. Лингвистичке актуелности 1/2, Београд 2000, 61–63.
Приказ.
- 314. Митрићевић-Штепанек Катарина**, Radoslava Brabcová, Kouzlo jazyka. Univerzita Karlova v Praze — Pedagogická fakulta, Praha 2000, 154 стр., 36МСС 58–59 (2000), 235–236.
Приказ.
- 315. Мокненко М.**, в. бр. 313.
- 316. Морозова Л. П.**, в. бр. 271.
- 317. Múcsková Gabriela**, Porovnanie sémantických štruktúr názvov húb spracovaných v 5. zväzku SKDA, 36МСФЛ XLIII (2000), 373–377.
Са литературом.
- 318. Несторов Љ.**, в. бр. 305.
- 319. Никитина Т. Г.**, в. бр. 313.
- 320. Novobatzky Peter**, в. бр. 302.
- 321. Норман Борис**, Никита Супрунчук, О существительных pluralia tantum в славянских языках, 36МСС 58–59 (2000), 57–66.
Кључне речи: категорија броја, једнина, множина, pluralia tantum, конгруенција у броју, лексичко-семантичка група.
Са литературом.
Резиме на српском.
- 322. Обућина Предраг**, Czesław Lachur, Semantyka przestrzenna polskich przyimków prefigowanych na tle rosyjskim, Uniwersytet Opolski, Opole 1999, 36МСС 58–59 (2000), 236–240.
Приказ.
- 323. Обућина Предраг**, в. бр. 53.
- 324. Perillo Francesco Saverio**, в. бр. 325.
- 325. Пипер Предраг**, Francesco Saverio Perillo, La lingua russa all'università: Fonetica, morfologia e sintassi. Cacucci Editore, Bari 1999, 511 p., 36МСС 58–59 (2000), 229–231.
Приказ.
- 326. Онипенко Н. К.**, в. бр. 272.
- 327. Оташевић Ђорђе**, Земская Е. А. (ред.): Русский язык конца XX столетия (1985–1995). Языки русской культуры, Москва, 1996 (2000), 480 стр., Лингвистичке актуелности 1/2, Београд 2000, 22–32.
Приказ.
- 328. Palaeoslavenica 1999 in honorem Zoc Hauptová**, в. бр. 334.

329. Панков Ф. И., К вопросу о специфике русского порядка словформ, V международный симпозиум, 185–192, в. бр. 1118.
330. Петровић Тања, Słownik stereotypów i symboli ludowych, ur. Jerzy Barmiński, Lublin 1996, 36MCC 58–59 (2000), 240–243.
Приказ.
331. Petrović Тања, Słownik stereotypów i symboli ludowych, ur. Ježi Bartminjski, Lublin, 1996–, Лингвистичке актуелности I/3, Београд 2000, 51–53.
Приказ речника.
332. Prasłowiańszczyzna i jej rozpad, pod redakcją J. Ruska i W. Borysia, „Energeia“, Warszawa, 1998 [1999], в. бр. 276.
333. Рашович С., Особенности языка в рассказах Виктории Токаревой, V международный симпозиум, 351–354, в. бр. 1118.
334. Родић Никола, Palaeoslovenica 1999 in honorem Zoc Naupťová, Slavia, časopis pro slovanskou filologii, Slovanský ústav. AV ČR, Euroslavica, Praha 1999, Посебан отисак из Slavia 68 (1999), seš. 2, стр. 189–302, Прил. LXV–LXVI/1–4 (1999–2000), 240–242.
Приказ часописа.
335. Ruska J., в. бр. 276.
336. Savicka Irena, Sudbina nazala u poljskom – najnovije tendencije, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 1005–1008.
337. Siatkowski Janusz, Słowiańskie nazwy zawodów w świetle materiałów Atlasu ogólnosłowiańskiego: III. Nazwy szewca, 36МСФЛ XLIII (2000), 531–539.
Са литературом.
338. Сидорова М. Ю., в. бр. 272.
339. Сикимић Биљана, Славянские этюды, Сборник к юбилею С. М. Толстой, Москва, 1999. Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 24–27.
Приказ.
340. Сикимић Биљана, С. М. Толстая: Морфонология в структуре славянских языков, Москва, 1998, 318 стр., Лингвистичке актуелности I/2, Београд 2000, 42–43.
Приказ.
341. Славянские этюды, Сборник к юбилею С. М. Толстой, Москва, 1999, в. бр. 339.
342. Славянские рукописи афонских обителей, в. бр. 540.
343. Соболев Андрей Н., Вопросы древнейшей истории южнославянских языков и ареальная лингвистика, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 1035–1050.
Са литературом.
344. Соболев Андреј, Јужнословенските и балканските јазици во светлината на ареалната лингвистика, XXVI научна дискусија, 171–190, в. бр. 835.
Со литература и карти.
345. Sorapis, Zešiwk I 2000 Wudawaja studenća sorabistiki w Lipsku, в. бр. 288.
346. Спасов Људмил, Разликите и сличностите на процесот на стандардизацијата меѓу бугарскиот, српскиот и македонскиот јазик (некои аспекти на проблемот), Процесот на стандардизацијата на македонскиот јазик, 37–47, в. бр. 232.
Резиме на англиски.
Со литература.
347. Sławski Franciszek, Prasłowiańskie menōti 'wspominać, pamiętać, mentionem facere, commemorare, meminisse', ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 1033–1034.
348. Słownik stereotypów i symboli ludowych, ur. Ježi Bartminjski, Lublin, 1996–, в. бр. 307, 330, 331.
349. Stankiewicz Edward, The Expression of the Singular/Plural Opposition in the East and South-East Slavic Nouns, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 1059–1076.
Са литературом.
350. Станковић Богољуб, Славистика и Славистичка библиотека, 36МСКЈ XLVIII/2–3 (2000), 567–570.
351. Станковић Б., в. бр. 305.

352. Stachowski Marek, в. бр. 495.
353. Суботин-Голубовић Татјана, Боряна Христова, Аксинија Джурова, Васја Веллинова, Опис на славјанските рѣкописи од Центъра за славјано-византиски проучвања «Проф. Иван Дуйчев» към СУ «Св. Климент Охридски» XIV–XIX в., Софија, 2000, 227 стр., Прил LXV–LXVI/1–4 (1999–2000), 213–215.
Приказ.
354. Супрунчук Никита, в. бр. 321.
355. Танасић Срето, Из савремене руске србистике (В. П. Гудков, Славистика. Србистика, Москва, Издательство МГУ, 1999), НЈ XXXIII/3–4 (2000), 333–337.
Приказ.
356. Тасевска Роза, Македонскиот јазик, литература и култура во словенски и во балкански контекст, Зборник материјали од меѓународната руско-македонска научна конференција (Москва 15–16 септември 1998 год.), ЛЗБ XLVII/3 (2000), 113–116.
Приказ.
357. Терзић Богдан, Три језичка нивоа, ЗБМСКЈ XLVIII/2–3 (2000), 609–619.
Излагање поводом објавувања књиге: Радослав Бошковић, Основи упоредне граматики словенских језика. Фонетика. Морфологија. Грађење речи, приредио Радојица Јовићевић, Требник, Београд 2000, 424 стр.
358. Терзић Богдан, В. П. Гудков: Славистика. Србистика — Сборник статей, Москва, Изд-во МГУ, 1999, 208 стр., Славистика, књ. IV, Београд, 2000, 304–307.
Приказ.
359. Терзић Богдан, Славистика у радио емисијама Милоша Јевтића „Гост Другог програма“, Славистика, књ. IV, Београд 2000, 47–52.
Резиме на руском.
360. Тир Михал, Капитална дела из словачке лингвистике код нас (Daniel Dudok: O slovenskom jazyku v Juhoslávii. Kultúra, Báčsky Petrovec, 1996, 202 s. Daniel Dudok: Priezviská Slovákov v Juhoslávii. Spolok vojvodinských slovakistov, Nový Sad, 1999, 219 s.), Славистика, књ. IV, Београд 2000, 302–303.
Приказ.
361. Тир Михал, Лингвистика у тематским зборницима Друштва словакиста Војводине, Славистика, књ. IV, Београд 2000, 199–203.
Резиме на руском.
362. Толстая С. М., в. бр. 340.
363. Тополињска Зузана, Марјан Марковиќ, Дејан Геговски, Словенската лингвогеографија и македонскиот дијалектен атлас, XXVI научна дискусија, 191–202, в. бр. 835.
Со карти.
364. Тополињска Зузана, Славистика и слависти, ЗБМСФЛ XLIII (2000), 595–600.
365. Трифуновић Ђорђе, Ж. Л. Левшина, Славянское грамматическое сочинение «О восьми частях слова» (Археографический обзор), Опыты по источниковедению. Древнерусская книжность: археография, палеография, кодикология. Санкт-Петербург, 1999, стр. 66–76, Прил LXV–LXVI/1–4 (1999–2000), 249.
Приказ.
366. Трифуновић Ђорђе, В. В. Иткин, О некоторых особенностях структуры древнейшего славянского списка корпуса сочинений Дионисия Ареопажита (К вопросу о формировании структуры памятника), Опыты по источниковедению. Древнерусская книжность: археография, палеография, кодикология. Санкт-Петербург, 1999, стр. 52–65, Прил LXV–LXVI/1–4 (1999–2000), 249.
Приказ.
367. Трубочев Олег Н., Из истории и лингвистической географии восточнославянского распространения, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 1257–1279.
Са литературом и картома.

368. Трубачев О. Н., Региональный славянский суффикс *-oŭja (Продолжение одной лингвистической идеи Бошковица), Српски језик V/1-2 (2000, Београд), 227-232.
Резиме на руском.
369. Трухан Танара М., Назвы деталей для замацавання наволяў у кроснах, 36МСФЛ XLIII (2000), 609-615.
370. Филкова П., Русизмы и церковнославянизмы в лексике болгарского литературного языка, V международный симпозиум, 54-60, в. бр. 1118.
371. Hinze Friedhelm, Einige pomoranisch-südslawische Isolexeme, an denen das Polnische keinen Anteil hat, 36МСФЛ XLIII (2000), 637-640.
Са разрешењем скраћеница.
372. Черенкова Анна Дм., Предложные конструкции в русском и македонском языках (древнее наследие), XXVI научна дискусија, 315-320, в. бр. 835.
Со литература.
373. Crestaw Lachur, в. бр. 322.
374. Черткова М. Ю., в. бр. 10.
375. Shea Ammon, в. бр. 302.
376. Schuster-Šewc Heinz, Die spätslawischen Makrodialekte und ihre Rolle bei der Entstehung der slawischen Einzelsprachen (Ein Rekonstruktionsversuch), ЈФ LVI/3-4, Београд 2000, 1433-1441.

IV. Етимологија, историја речи, тумачење речи, ономастика, збирке речи

377. Аврамова В., Универсальное и национальное во фразеологизме, V международный симпозиум, 230-234, в. бр. 1118.
378. Бјелетић Марга, Из експресивне префиксације: кочоперити се, ЈФ LVI/1-2, Београд 2000, 109-124.
Са изворима и литературом.
379. Богдановић Недељко, Приче, НЈ XXXIII/3-4 (2000), 295-299.
Са литературом.
Резиме на руском.
380. Богдановић Недељко, Географски апелативи у топонимији Сокобањске котлине, 36МСФЛ XLIII (2000), 57-63.
381. Бојовић Ивана, Милан Шипка: Приче о речима. ЦПЛ-Прометеј, Београд — Нови Сад, 1998. Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 46-47.
Приказ.
382. Бугарски Ранко, Неки аспекти жаргонизације у нашем данашњем језику, ЈФ LVI/1-2, Београд 2000, 157-161.
Са цитираном литературом.
383. Букумирић Милета, О неким позајмљеницама из албанског језика у говори-ма северне Метохије, ЈФ LVI/1-2, Београд 2000, 163-170.
Са литературом.
384. Бурзан Мирјана, О nekim маџаризмима у говору Ђале, 36МСФЛ XLIII (2000), 83-89.
385. Варбог Жана Ж., Этимологические заметки (праслав. *torcati/*tърkati; *čerǵti, *rьkati), ЈФ LVI/1-2, Београд 2000, 171-175.
Са литературом.
386. Vinja Vojmir, в. бр. 387.
387. Vlaijić-Popović Jasna, Vojmir Vinja: Jadranske etimologije, Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku. Knjiga I, A-H. HAZU i „Školska knjiga“, Zagreb, 1998, 245 str., Лингвистичке актуелности I/2, Београд 2000, 56-59.
Приказ.
388. Влајић-Ноповић Јасна, Идиоглотија или алоглотија: још једном о сх. гўма-ши 'јести, ждерати', ЈФ LVI/1-2, Београд 2000, 211-226.
Са литературом.

- 389. Вукићевић Мирослав**, Коларска и качарска лексика у Грузи, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 235–240.
Са литературом.
- 390. Вуковић Гордана**, Етници женског рода у епској поезији, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 241–248.
Кључне речи: етници женског рода, епска народна поезија, грађење, суфикси.
Са списком извора.
- 391. Вуковић Гордана**, Туђице у терминологији куће и покућства, ЗМСФЛ XLIII (2000), 125–136.
- 392. Вукомановић Славко**, Речи — њихова значења и гласовна структура, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 249–259.
- 393. Вишо Јулијана**, в. бр. 100.
- 394. Гацовић Славолуб**, Откуда реч неимар у епици Балкана?, ГлЕИ XLIX (2000), 155–160.
Кључне речи: mǎi-mare, mǎi-mǎr, mǎj-mǎr, nǎj-mǎr, ěpika, Балкан.
Резиме на енглеском.
- 395. Гортан-Премк Даринка**, в. бр. 402.
- 396. Гортан-Премк Даринка**, Данко Шипка, Основи лексикологије и сродних дисциплина, Матица српска, Нови Сад, 1998. НЈ XXXIII/3–4 (2000), 303–306.
Приказ.
- 397. Гортан-Премк Даринка**, О наредним задацима српске лексикографије стандардног језика, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 289–294.
- 398. Грицкат Ирена**, Семантички потенцијали у неким непроменљивим речима, Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 221–226.
Резиме на руском.
- 399. *Грковић Милица**, О топониму *Горажде*, Радови Филозофског факултета 1 (1998, Пале), 63–66.
Резиме на енглеском.
- 400. Джонич-Илич В.**, Суфиксација — один из самих важных и самых интересных способов образования спортивной терминологии и суффиксы эквиваленты в сербском языке, V международный симпозиум, 155–161, в. бр. 1118.
Литература.
- 401. Драгићевић Рајна**, О партикуларизаторима-садржавачима, Српски језик V/1–2 (2000, Београд, 427–447.
Са литературом.
Резиме на енглеском.
- 402. Драгићевић Рајна**, Даринка Гортан-Премк: Полисемија и организација лексичког истега у српском језику. Институт за српски језик, Библиотека Јужнословенског филолога, нова серија, књ. 14, Београд, 1997, 188 стр., Лингвистичке актуелности I/2, Београд 2000, 12–17.
Приказ.
- 403. Драгићевић Рајна**, Прилог проучавањима о синестезији, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 387–398.
Са библиографијом.
- 404. Драгићевић Рајна**, Творбена и семантичка анализа придева који означавају људске особине у савременом српском језику (аутореферат о одбрањеној докторској дисертацији), Књижевност и језик XLVII/1–2, Београд 2000, 90–95.
- 405. Драгићевић Рајна**, Творбена и семантичка анализа придева који означавају људске особине у савременом српском језику (аутореферат о одбрањеној докторској дисертацији), Лингвистичке актуелности I/2, Београд 2000, 69–82.
Резиме и кључне речи на енглеском.
- 406. Duridanov Ivan**, Ein Substratname in Serbien: Stig, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 407–409.
Са литературом.

407. **Đokić Maja R.**, Огледна свеска: Етимолошки одсек Института за српски језик, Београд, 1998, 149 стр., Лингвистичке актуелности I/3, Београд 2000, 23–27.
Приказ.
408. **Đokić Maja R.**, О homonimiji u fitonimiji: stgr. ἀνδράχνη i sh. jandrašika, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 411–420.
Са литературом.
409. **Ђокић Мaja**, Heinz Fahruch, Surab Sardshweladse, Zurab Sarjvelaze: Etymologisches Wörterbuch der Kartwel Sprachen (Handbuch der Orientalistik, erste Abteilung, der nahe und der mittlere Osten, 24). Brill Academic Publishers, 1997. Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 79.
Приказ.
410. **Жугић Радивоје**, Стојадин Поповић-Цука: Надимци. Фабрика осмеха „С. П. Ц“, Врање, 2000, стр. 200. Лингвистичке актуелности I/3, Београд 2000, 37–38.
Приказ.
411. **Зајцева Светлана В.**, Прилог проучавању лексике штокавског наречја, 36МСФЛ XLIII (2000), 215–222.
412. **Zurab Sarjvelaze**, в. бр. 409.
413. **Јовић Надежда**, Називи извора према квалитету воде, 36МСФЛ XLIII (2000), 279–287.
414. **Kovačević Miloš**, Vrijedno leksikološko djelo (Stana Ristić i Milana Radić-Dugo-
njić: „Reč. Smisao. Saznanje“ (studija iz leksičke semantike), Monografije Filološkog fakulteta Beogradskog univerziteta, knj. 88, Beograd, 1999, 276 str.), PR, br. 11–12 (12. septembar 2000, Podgorica), str. 18.
Приказ.
415. **Krizmanić Višnja**, Anglicizmi u medicinskim tekstovima, 36МСФЛ XLIII (2000), 309–315.
Са цитираним литературом.
416. **Куркина Людовъ В.**, К етимологији слав. *voržiti, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 561–567.
417. **Лома Александар**, Дивчибаре — топономастички траг паганског аграрног обреда, Кодови словенских култура, 5, Београд 2000, 146–157.
418. **Лома Александар**, Перинтеграција об- > б- као етимолошки проблем, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 601–623.
Са литературом.
419. **Марковић Жељко**, О немачким елементима у топонимији Војводине, 36МСФЛ XLIII (2000), 329–338.
420. **Медић Миле**, Најезда страних речи на српски језик, Нолит, (Библиотека За-
вештања), Београд 2000.
421. **Недељков Љиљана**, Прилог проучавању фитонима у Војводини, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 727–736.
Кључне речи: лексика, фитонимија, лингвгеографија, Војводина, семантика, творба, синонимија.
422. **Новаков Драгана**, Називи болести односно узрока смрти у матичним књига-
ма умрлих (1889–1944), Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 823–834.
Са литературом.
423. **Огледна свеска**: Етимолошки одсек Института за српски језик, Београд, 1998, в. бр. 407.
424. **Оташевић Ђорђе**, Ристић Стана, Радић-Дуговић Милана: Реч. Смисао. Са-
знање (студија из лексичке семантике). Филолошки факултет Београдског универзитета (Монографије, књига 88), Београд, 1999, 276 стр., Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 44–46.
Приказ.

425. **Оташевић Ђорђе**, Ристић Стана, Радић-Дуговић Милана: Реч. Смисао. Са знање (студија из лексичке семантике). Филолошки факултет Београдског универзитета (Монографије, књига 88), Београд, 1999, Славистика, књ. IV, Београд 2000, 290–293.
Приказ.
426. **Оташевић Ђорђе**, Нове и незабележене речи — грађа (II), НЈ XXXIII/3–4 (2000), 387–401.
427. **Павловић Звездана**, О хидронимима *грз-*, *грез-*, ЗбМСФЛ XLIII (2000), 401–404.
428. **Павловић Звездана**, Поводом неких ишчезлих топонима, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 755–761.
429. **Петровић Снежана**, Дијалекти у контакту — порекло и фонетски лик шест турцизама из јужне Србије, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 803–812.
Са литературом.
430. **Петровић Тања**, Хомонимија, терминологија и етимолошка пракса: сх. *чай* 'мера, алатка за мерење раздаљине', ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 813–821.
Са изворима и литературом.
431. **Пецо Асим**, Префиксални и префиксално-суфиксални топоними типа *Подбрдо* и *Подбрђе*. Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 233–237.
Резиме на енглеском.
432. **Пецо Асим**, Страни лексички елементи као конкурентни слој у нашем језику, НССУВД 29/1 (2000), 215–221.
Резиме на руском.
433. **Поповић Стојадин Цука**, в. бр. 410.
434. **Пујић Саво**, Крашка хидронимија југоисточне Херцеговине, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 875–889.
Са цитираном литературом.
435. **Радић-Дуговић Милана**, в. бр. 424, 425, 459.
436. **Радић Првослав**, Отићи до кумине куће, НЈ XXXIII/3–4 (2000), 273–277.
Са литературом.
Резиме на енглеском.
437. **Радић Првослав**, Из митолошке лексике, Вирогон, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 891–900.
Са литературом.
438. **Радовић-Тешић Милица**, О лексици у роману Лајковачка пруга Радована Белог Марковића, ЗбМСФЛ XLIII (2000), 491–497.
439. **Радовић-Тешић Милица**, Пејоративни називи за женску особу у једном народном говору, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 907–913.
440. **Ралповска Елизабета**, Особеностите на полисемијата како лексичка појава (Даринка Гортан-Премк, Полисемија и организација лексичког система у српском језику, Институт за српски језик САНУ, Библиотека Јужнословенског филолога, Београд 1997. година), МЈ XLVIII–L/1997–1999 (2000), 394–401.
Приказ.
441. **Рељић Митра**, Лексема *escort* у говору косметских Срба на размеђу миленијума, Славистика, књ. IV, Београд 2000, 110–114.
Резиме на руском.
442. **Ристић Стана**, Богољуб Станковић: Лексикографски огледи: Славистичко друштво Србије, Београд, 1999, 154 стр., Лингвистичке актуелности I/2, Београд 2000, 18–21.
Приказ.
443. **Ристић Стана**, Погрдни експресиви у часопису *Скоротиеча* 1844. год. (социolingвистички и лингвокултуролошки аспект), Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 293–307.
Са литературом.
Резиме на енглеском.

444. **Ристић Стана**, Експресивна лексика — из историје српског језика, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 951–964.

Са литературом и изворима.

445. **Ристић Стана**, Експресивна лексика у најновијем омладинском жаргону и у савременом српском језику (социолингвистички аспекти употребе и развоја), НЈ XXXIII/3–4 (2000), 257–272.

Са литературом и изворима.

Резиме на руском.

446. **Ристић Стана**, в. бр. 424, 425, 459.

447. **Родић Никола**, О преименовању насеља у Кнежевини и Краљевини Србији до 1903. године, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 965–975.

Са литературом и изворима.

448. **Samardžić Milla**, (Julijana Vučo, *Leksika udžbenika stranog jezika*, Univerzitet Srne Gore, Podgorica 1999), *Riječ — časopis za nauku o jeziku i knjuiževnosti*, VI/1–2 (2000, Nikšić), str. 136–139.

Приказ.

449. **Сикимић Биљана**, Бели Русман, Прил LXV–LXVI/1–4 (1999–2000), 145–154.

450. **Станковић Богољуб**, в. бр. 442.

451. **Stachowski Stanisław**, *Źródła węgierskie do chronologii turcizmów w języku serbsko-chorwackim*, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 1091–1101.

452. **Стеблина Леся**, Суоднос конкуренције и варијације у лексико-семантичкој групи „Особине карактера човека“, НССУВД 29/1 (2000), 243–247.

453. **Стијовић Светозар**, Ономастика код Срба, ЗбМСФЛ XLIII (2000), 573–579.

454. **Surab Sardshweladse**, в. бр. 409.

455. **Терзић Богдан**, О преношењу јерменских презимена у српском, *Језик данас*, Гласило Матице српске за културу усмене и писане речи, IV/12, Нови Сад 2000, 18–20.

456. **Thomas George**, *The Role of German Loanwords in Serbo-Croatian: A Sociolinguistic Perspective*, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 1215–1228.

Са литературом.

457. **Ћулум Марија**, Из дендронимије Куча, ЗбМСФЛ XLIII (2000), 617–624.

458. **Ћупић Драго**, Семантеме гора и шума и сл. у дјелу П. А. Ровинског о Црној Гори, ЗбМСФЛ XLIII (2000), 625–630.

459. **Ћупић Драго**, Стана Ристић — Милана Радић-Дуговић: Реч. Смисао. Сазнање (студија из лексичке семантике), Београд, Филолошки факултет Београдског универзитета, 1999, 276 стр. Књижевност и језик XLVII/1–2, Београд 2000, 88–89.

Излагање из представљања књиге у Библиотеци града Београда.

Приказ.

460. **Fahurich Heinz**, в. бр. 409.

461. **Ћицмил-Реметић Радојка**, Фитоними и зооними у топонимији дурмиторског села Црне Горе, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 1371–1380.

Кључне речи и изрази: микротопоним(и)ја, топоним(и)ја, фитоним, зооним, једночлани топоним, двочлани топоним.

Са речником и литературом.

462. **Чугоја Бранкица**, Отворена књига (Милан Шипка, *Зашто се каже? Популарна лингвистика 3*, ЦПЛ Београд / Прометеј, Нови Сад, 1998, 272), НЈ XXXIII/3–4 (2000), 343–344.

Приказ.

463. **Шипка Данко**, О нашим речима у немачком језику, *Језик данас*, Гласило Матице српске за културу усмене и писане речи, IV/12, Нови Сад 2000, 16–18.

464. **Шипка Данко**, в. бр. 396.

465. **Шипка Милан**, в. бр. 381, 462.

466. **Шћепановић Михаило**, Одраз конкуренције језичких средстава у српској топонимији, НССУВД 29/1 (2000), 249–255.
Са изворима и литературом.
Резиме на руском.
467. **Шћепановић Михаило**, Зоонимија подјаворских села I. (Питање термина, Приступ класификацији, Зоонимија), Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 595–622.
Са литературом и изворима.
Резиме на енглеском.
468. **Шћепановић Михаило**, Одраз конкуренције језичких средстава у српској топонимији, НССУВД 29/1 (2000), 249–255.
Са изворима и литературом
Резиме на руском.

V. Несловенски језици

469. **Andrić Edita**, Segmenti reči u mađarskom jeziku, ГФФНС XXVIII (2000), 231–250.
470. **Barnhart David K.**, в. бр. 500.
471. **Билбија Сњежана**, Неке синтаксичке и семантичке особености енглеских пословица, Радови Филозофског факултета 3 (2000, Пале), 45–53.
Резиме на енглеском.
472. **Brohaugh William**, в. бр. 501.
473. **Wentworth Harold**, в. бр. 491.
474. **Viereck Wolfgang**, Bemerkungen zur Kulturgeschichte Europas, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 1331–1342.
Са литературом.
475. **Vučković Marija**, John Kennedy: Word Stems. A Dictionary. Soho Press, 1996. Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 81.
Приказ.
476. **Glegerish Heinz**, в. бр. 489.
477. **Göschel Joachim**, Der phonetische Atlas von Deutschland, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 283–288.
478. **Ђокић Маја**, Roger S. Crutchfield: English Vocabulary Quick Reference. A Comprehensive Dictionary arranged by Word Roots. Lexadyne Pub Inc, 1998. Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 78–79.
Приказ.
479. **Ђорђевић Драгана**, (Muftić Teufik, Gramatika arapskog jezika, Ljiljan, Sarajevo 1998), Riječ — časopis za nauku o jeziku i književnosti, VI/1–2 (2000, Nikšić), str. 139–143.
Приказ.
480. **Ehrlich Eugene H.**, в. бр. 497.
481. **Kennedy John**, в. бр. 475.
482. **Китановић Драгана**, Charles L. Cutler: O Brave New Words: Native American Loanwords in Current English. University of Oklahoma Press, 2000, Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 79–80.
Приказ.
483. **Comrie Bernard**, в. бр. 494.
484. **Contini Michel**, Un sarde unitaire? La parole est aux isophones, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 529–542.
Са картама.
485. **Crutchfield Roger S.**, в. бр. 478.

486. **Kujović Dragana**, Gramatika zavisnosti i osnovni rečenični obrasci u savremenom arapskom književnom jeziku, *Riječ* — časopis za nauku o jeziku i književnosti, VI/1–2 (2000, Nikšić), str. 112–120.

Rezime na engleskom.

487. **Cutler Charles L.**, в. бр. 482.

488. **Language and culture of Turkic peoples**, Marek Stachowski (ed.), (Studia Turcologica Cracoviensia 5). Jagiellonian University, Institute of Oriental Philology, Polish Academy of Arts and Sciences, Krakow, 1998, в. бр. 495.

489. **Марипковић Ружица**, Heinz Giegerish: Lexical strata in English. Morphological causes, phonological effects. (Cambridge Studies in Linguistics, 89), CUP, 1999, Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 77.

Приказ.

490. **Metcalf Allan A.**, в. бр. 500.

491. **Milićević Zorana**, Rober L. Chapman, Barbara Ann Kipfer (contributor), Harold Wentworth: The Dictionary of American Slang. Harpercollins, 1998, Лингвистичке актуелности I/2, Београд 2000, 68.

Приказ.

492. **Muftić Teufik**, в. бр. 479.

493. **Neweklowsky Gerhard**, O jezičkim kontaktima u jugoistočnoj Evropi, ЗМСФЛ XLIII (2000), 379–384.

Са литературом.

494. **Петровић Јелена**, Bernard Comrie: The world's major languages. Oxford Univ. Press, 1990, 1025 str., Лингвистичке актуелности I/3, Београд 2000, 59.

Приказ.

495. **Петровић Снежана**, Marek Stachowski (ed.): Language and culture of Turkic peoples (Studia Turcologica Cracoviensia 5). Jagiellonian University, Institute of Oriental Philology, Polish Academy of Arts and Sciences, Krakow, 1998, Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 54–56.

Приказ.

496. **Петронијевић Божинка**, Propria-derivate — kreative wortbildung des Deutschen, Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 525–536.

Са литературом.

Резиме на српском.

497. **Средановић Слободан**, Eugene H. Ehrlich: You've got ketchup on your muuu. Au a-to-z Guide to English Words from around the World. Henry Holt & Company, 2000, 288 str., Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 80.

Приказ.

498. **Срдић Смиља**, Der wortschatzwandel im Deutschen, Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 789–795.

Са литературом.

499. **Stojić Svetlana**, Sociolingvistički i sociopsihološki aspekti standardizacije engleskog jezika, Лингвистичке актуелности I/3, Београд 2000, 60–70.

Дисертација са истоименим насловом одбрањена је у јуну 2000. године на Филозофском факултету у Београду.

Са закључком и кључним речима на енглеском.

500. **Stojić Svetlana**, David K. Bernhart, Allan A. Metcalf: America in so many words: Words that have shaped America. Houghton Mifflin Co, 1999, 320 str., Лингвистичке актуелности I/3, Београд 2000, 58.

Приказ.

501. **Stojić Svetlana**, William Brohaugh: English through ages. Writers Digest Books, 1998, Лингвистичке актуелности I/3, Београд 2000, 57.

Приказ.

502. **Džukeska Elena**, A contribution to the study of the influence of pronominal inflexion on nominal inflexion in musenean greek, Лингвистичке актуелности I/3, (Магистарски радови), Београд 2000, 71–77.

VI. Балканологија

503. Balcanica, Годишњак Балканолошког института САНУ, Библиографија, *Balcanica XXX–XXXI* (1999–2000), *Annuaire de l'institut des Études balkaniques / Балканика*, Годишњак Балканолошког института, Балканолошки институт САНУ, Београд 2000, 67–119.

Библиографија радова објављених у часопису *Balcanica* од 1970–1998.

504. Вучковић Марија, *Ухо* у балканскословенским тајним занатлијским језицима, Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 687–699.

Са изворима и литературом.

Резиме на енглеском.

505. Lečić Milanka, в. бр. 510.

506. Лизанец П. Н., Южно-славјанско-венгерске лексическе схожденија в говорах карпато-балканског ареала, *ЗбМССФЛ XLIII* (2000), 317–322.

Са литературом.

507. Марков Борис, За суфиксите *-ул*, *-ула*, *-уле* и *-ули* од балканско-словенски аспект, *МЈ XLVIII–L/1997–1998* (2000), 33–74.

Со скратеници.

508. Новаков Драгана, Основы балканског јазыкознания (часть 2, Славјанские јазыки). Наука, Санкт-Петербург, 1998, 276 стр., Лингвистичке актуелности I/2, Београд 2000, 54–55.

Приказ зборника радова.

509. Основы балканског јазыкознания (часть 2, Славјанские јазыки), в. бр. 508.

Зборник радова.

510. Petronić Mirjana, Milanka Lečić, *Revue internationale des Études balkaniques, Bibliografija, Balcanica XXX–XXXI* (1999) 2000, *Annuaire de l'institut des Études balkaniques / Балканика*, Годишњак Балканолошког института, Балканолошки институт САНУ, Београд 2000, 41–53.

Библиографија.

511. Посебна издања Балканолошког института САНУ, Balcanica XXX–XXXI (1999–2000), *Annuaire de l'institut des Études balkaniques / Балканика*, Годишњак Балканолошког института, Балканолошки институт САНУ, Београд 2000, 121–132.

Библиографија (1974–2001).

512. Сикимић Биљана, Лингвистика у часопису *Revue internationale des Études balkaniques I–VI*, Београд 1935–1938, *Balcanica XXX–XXXI* (1999/2000), *Annuaire de l'institut des Études balkaniques / Балканика*, Годишњак Балканолошког института, Балканолошки институт САНУ, Београд 2000, 37–39.

513. Steinke Klaus, *Dialektologie und Balkanlinguistik*, *ЈФ LVI/3–4*, Београд 2000, 1419–1424.

Са литературом.

514. Тополињска Зузана, Односот генитив ~ датив на балканските падежни системи, *ЈФ LVI/3–4*, Београд 2000, 1229–1236.

Са литературом.

515. Udler Rubin, The semantics of the term VATRA in the dialects of the languages of the Balkan-Carpathian area, *ЈФ LVI/3–4*, Београд 2000, 1285–1295.

516. Friedman Victor A., Pragmatics and Contact in Macedonia: Convergence and Differentiation in the Balkan Sprachbund, *ЈФ LVI/3–4*, Београд 2000, 1343–1351.

Са литературом.

VII. Старословенски језик и његове редакције

517. Вендина Т. И., Старославјанский јазык: субстратный подход к изучению производного слова, *ЗбМССФЛ XLIII* (2000), 99–109.

Са цитираном литературом.

518. Гаврюшина Лидия, *Еще одна редакция жития св. Саввы сербского*, АП 22–23 (2000–2001), 445–477.
С илустрацијама.
519. Десподова Вангелија, в. бр. 535, 536, 537.
520. Дилпарий Предраг, *Именичке сугласничке основе мушког рода у Супрасалском зборнику*, Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 501–524.
Са литературом.
Резиме на енглеском.
521. Драгин Наташа, *О семантичком односу лексема плат и тело у изворним српскословенским службама XIII–XVII века*, ЗбМСФЛ XLIII (2000), 173–186.
Са изворима и цитираном литературом.
522. Бурашковић Љиљана, „Радознао и пажљив истраживач“. Приказ књиге: Радмило Маројевић, *Старословенске студије*, Филолошки факултет, Београд, Нова светлост, Крагујевац, 2000. Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 887–890.
523. Илиевски Петар Хр., *Од најстарата историја на писменоста. Бројките им претходат на буквите*, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 469–480.
524. Јачева Улчар Елка, в. бр. 535, 536, 537.
525. Костовска Весна, *Riječnik crkvenoslovenskoga jezika hrvatske redakcije*, Главни уредници: Бисерка Грабар, Ф. В. Мареш, *Staroslavenski institut, Zagreb*, MJ XLVIII–L/1997–1999 (2000), 371–373.
Приказ.
526. Маројевић Радмило, в. бр. 523, 532.
527. Маројевић Радмило, *Старословенске студије*, Филолошки факултет — Београд, Нова светлост — Крагујевац (Библиотека Лицеј, књ. 5), Београд–Крагујевац 2000.
Са библиографијом.
Резиме на руском.
528. Младеновић Александар, *Београдско четворојевањјеље (1552. г.)*, АП 22–23 (2000–2001), 533–535.
529. Мошкова Л. В., в. бр. 540.
530. Новаков Драгана, *Ново издање „Сврљишких одломака јеванђеља“ из XIII века*, АП 22–23 (2000–2001), 555–557.
Приказ.
531. Новотни Соња, в. бр. 535, 536, 537.
532. Панић-Бабић Љиљана, *Радмило Маројевић, Старославенске студије*, Радови 3 (2000, Бањалука), 207–210.
Приказ.
533. *Rječnik crkvenoslovenskoga jezika hrvatske redakcije, Lexicon linguae slavonicae redactionis croaticae*, *Словеса књигъ словенскихъ езикомъ хрватскимъ англискимъ гръчским и латинскимъ сказаема*, *Staroslavenski zavod Hrvatskog filološkog društva (Staroslavenski institut)*, св. 1–8, Zagreb, 1991–1998, v. br. 534.
534. *Родић Никола, Rječnik crkvenoslovenskoga jezika hrvatske redakcije, Lexicon linguae slavonicae redactionis croaticae, словеса књигъ словенскихъ езикомъ хрватскимъ англискимъ гръчским и латинскимъ сказаема, Staroslavenski zavod Hrvatskog filološkog društva (Staroslavenski institut)*, св. 1–8, Zagreb, 1991–1998, Прил LXV–LXVI/1–4 (1999–2000), 208–209.
Приказ.
535. *Родић Никола, Старословенско-македонски речник (со грчки паралели)*, редактор Вангелија Десподова, соработници Соња Новотни, Елка Јачева Улчар, Марија Чичева-Алексиќ, изд. Институт за старословенска култура — Прилеп, Книгоиздателство „Матица македонска“ — Скопје, Прилеп–Скопје, 1999, 558 стр., Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 67–68.
Приказ.
536. *Родић Никола, Старословенско-македонски речник (со грчки паралели)*, редактор Вангелија Десподова, соработници Соња Новотни, Елка Јачева Улчар, Марија Чи-

чева-Алексиќ, изд. Институт за старословенска култура — Прилеп, Книгоиздателство „Матица македонска“ — Скопје, Прилеп-Скопје, 1999, стр. 558, Прил LXV-LXVI/1-4 (1999-2000), 209-211.

Приказ.

537. Старословенско-македонски речник (со грчки паралели), редактор Вангелија Десподова, соработници Соња Новотни, Елка Јачева Улчар, Марија Чичева-Алексиќ, изд. Институт за старословенска култура — Прилеп, Книгоиздателство „Матица македонска“ — Скопје, Прилеп-Скопје, 1999, стр. 558, в. бр. 535, 536.

538. Турилов А. А., в. бр. 540.

539. Чичева-Алексиќ Марија, в. бр. 535, 536, 537.

540. Шпадијер Ирена, Славянские рукописи афонских обителей, составили А. А. Турилов и Л. В. Мошкова, Под редакцией А.-Э. Т. Тахиаоса, SS Cyril and Methodius Center for Cultural Studies, Фессалоники, 490 стр., Прил. LXV-LXVI/1-4 (1999-2000), 211-213.

Приказ.

VIII. Српски (српскохрватски језик) а) Фонетика и фонологија

541. Дешић Милорад, Акцент у *Правойису* Александра Белића, Српски језик V/1-2 (2000, Београд), 111-119.

Резиме на енглеском.

542. Дешић Милорад, Српски акценат и полисемија, ЈФ LVI/1-2, Београд 2000, 343-355.

543. Драгичевић Милан, О једном спорном прозодијском детаљу у српском стандарду ијекавског типа, ЗбМСФЛ XLIII (2000), 187-191.

Са литературом.

544. Зец Драга, Преношење аксента на proklitiku под uticajem геџеничног fokusa, ЗбМСФЛ XLIII (2000), 231-242.

Са литературом.

545. Лончар Александра, Неакцентоване дужине и ортотонијска норма, Филозофски факултет Ниш (Библиотека семинарских и дипломских радова, коло 2, кв. 10), Ниш 2000.

546. Петровић Драгољуб, О репертоару ИДО у фонолошком систему стандарднога српског језика, ЈФ LVI/3-4, Београд 2000, 789-802.

547. Пецо Асим, Неколико потврда за промјену сонанта -љ у вокал -о, ЈФ LVI/3-4, Београд 2000, 823-827.

548. Ракић Станимир, О краћењу дужина првих компонената именичких сложенца у српском језику, НЈ XXXIII/3-4 (2000), 236-243.

Са литературом.

Резиме на руском.

549. Ружић Жарко, Прозодијско-ортоепски феномени у некадашњем београдском изговору, ЈФ LVI/3-4, Београд 2000, 977-993.

550. Стакић Милан, Палатализације и алтернације задњонепчаних сугласника, Српски језик V/1-2 (2000, Београд), 339-356.

Резиме на енглеском.

551. Фекете Егон, Неке појаве систем(ат)ског нарушавања акценатске нормe, ЈФ LVI/3-4, Београд 2000, 1297-1329.

Са цитираном литературом.

б) Граматика, граматичка питања и питања развоја српског
књижевног језика

552. **Актуелни проблеми граматике српског језика**, в. бр. 631.
Зборник радова са другог међународног научног скупа, Актуелни проблеми гра-
матике српског језика, Суботица, 22–24. октобар 1997.
553. **Antonić Ivana**, *Aspekatska vrednost predikacije s faznim/modalnim glagolom na primeru rečenice s temporalnom klauzom*, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 93–101.
Кључне речи: Лингвистика. Српски језик. Стандард. Синтакса. Семантика. Гла-
голски аспект/вид. Фазни глаголи. Модални глаголи. Темпорална клауза.
Са литературом.
554. **Antonić Ivana**, *О још једном типу клаузе s veznikom kada*, 36МСФЛ XLIII (2000), 27–33.
555. **Арсенијевић Нада**, *О валентности глагола личији*, 36МСФЛ XLIII (2000), 35–41.
Са изворима.
556. **Бабић Миланка**, *Синтаксички облик реторичког питања са ријечцом ли*, Ра-
дови Филозофског факултета 3 (2000, Пале), 25–44.
Резиме на енглеском.
557. **Бечева Ничка**, *О дублетности код деминутива и аугментатива у савременом српском језику*, НССУВД 29/1 (2000), 197–202.
Са литературом.
558. **Биговић-Глушица Рајка**, *Морфолошко изједначавање инструментала и со-
цијатива код црногорских приповједача 19. вијека*, Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 481–487.
Резиме на енглеском.
559. **Бојовић Ивана**, *Милорад Телебак: Говоримо српски (с лакоћом до језичке културе)*. Нови глас — Народна и Универзитетска библиотека, Бања Лука — Приштина, 1998, 347 стр., Лингвистичке актуелности 1/2, Београд 2000, 47–48.
Приказ.
560. **Бошњакковић Жарко**, *О понављању реченичних конституената*, 36МСФЛ XLIII (2000), 65–72.
561. **Брборић Бранислав**, *Српски језик у БиХ — повезан с бошњачким и хрватским заједништвом језичких чињеница, али не и вредносних становишта*, Прилози наста-
ви српског језика и књижевности (2000, Бањалука), 23–28.
562. **Vasić Vera**, *Kondicionalne klauze sa nekonsekutivnom apodozom*, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 177–185.
Кључне речи: синтакса, сложена реченица, кондиционална клауза, не/консекутив-
на аподоза, еквативна кондиционална клауза.
Са литературом.
563. **Грицкат Ирена**, *Префикс c(a)- уз глаголе у српском језику*, 36МСФЛ XLIII (2000), 137–141.
564. **Дабјић Богдан Л.**, *Бројеви као творбено полазиште за извођење нових речи у српском језику*, 36МСФЛ XLIII (2000), 149–155.
565. **Дабјић Богдан Л.**, *Белешке о категорији јединичности у српском језику*, НЈ XXXIII/3–4 (2000), 198–203.
Резиме на руском.
566. **Даковић Сибила**, *Још о узвицима*, *Језик данас*, Гласило Матице српске за културу усмене и писане речи, IV/12, Нови Сад 2000, 3–9.
567. ***Драгичевић Милан**, *О неким особинама језика приповијетке Вихор Вељка Милићевића*, *Радови Филозофског факултета 1* (1998, Пале), 57–62.
Резиме на руском.
568. **Drobnjak Dragana**, *Rod francuskih pozajmljenica u srpskom jeziku*, ГФФНС XXVIII (2000), 191–199.

- 569. Zec Draga**, О структури sloga у српском језику, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 435–448.
Са литературом.
- 570. Ивић Милка**, О граматичком статусу израза *узалуд*, ЗБМСФЛ XLIII (2000), 243–248.
Са цитираним литературом.
- 571. Ивић Милка**, в. бр. 631.
- 572. Ивић Павле**, в. бр. 631.
- 573. Илић Слађана**, Наш језик, XXXIII/1–2. Институт за српски језик САНУ, Београд 1999, 184 стр., Лингвистичке актуелности I/3, Београд 2000, 46–48.
Приказ.
- 574. Јовановић Јелена**, Три аспекта анализе исказа (Исказне формуле у роману *Корени* Добрице Ћосића), Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 641–676.
Резиме на енглеском.
- 575. Јокановић-Михајлов Јелица**, Конкуренција интонационих и лексичко-синтаксичких средстава у исказивању субјективне модалности, НССУВД 29/1 (2000), 89–96.
Резиме на руском.
- 576. Јоцић Мирјана**, О новинама у језику јавне комуникације, ЗБМСФЛ XLIII (2000), 289–294.
- 577. Кликовац Душка**, О значењским односима унутар творбене породице с кореном *јун*, НССУВД 29/1 (2000), 185–196.
Са библиографијом.
Резиме на енглеском.
- 578. Кликовац Душка**, Појмовне метафоре и семантика предлога: о једном апстрактном значењу предлога у с локативом, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 521–528.
- 579. Кликовац Душка**, У потрази за вршиоцем радње и носиоцем стања (О неким особинама бирократског језика), Књижевност и језик XLVII/1–2, Београд 2000, 13–20.
Литература.
Резиме на енглеском.
- 580. Ковачевић Милош**, Конкуренција простих независних везника и везника са обавезним конкретизатором у српском језику, НССУВД 29/1 (2000), 97–111.
Резиме на руском.
- 581. Ковачевић Милош**, *Варијанте српског језика*, Српска проза данас: Богдан, Стеван и Петар Зимоњић — живот и дјело / Ћоровићеви сусрети писаца у Билећи, Научни скуп у Гацку, Просвјета, Билећа–Гацко, 2000, стр. 158–161.
- 582. Ковачевић Милош**, *Значај елементарних „граматичких друштвеног стајалишта“ у Андрићевом обликовању Зимоњићевог и Омерђихиног лика*, Српска проза данас: Богдан, Стеван и Петар Зимоњић — живот и дјело / Ћоровићеви сусрети писаца у Билећи, Научни скуп у Гацку, Просвјета, Билећа–Гацко, 2000, стр. 294–307.
- 583. *Ковачевић Милош**, *Актуелне стилистичке српске језичке појмове*, Актуелности, часопис за друштвена питања, год. I, број 1, Бања Лука, 1997, стр. 85–89.
- 584. Ковачевић Милош**, *Експлицитна негација у једном типичном експлицитних реченица*, Радови Филозофског факултета у Српском Сарајеву, књ. II, Српско Сарајево, 2000, стр. 9–24.
- 585. Ковачевић Милош**, *Множење негација између клауза зависнослужених реченица*, Радови, Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци, часопис за хуманистичке и друштвене науке, бр. 3, Бања Лука, 2000, стр. 9–28.
- 586. *Ковачевић Милош**, *Парцијална негација у савременом српском језику*, Радови Филозофског факултета у Српском Сарајеву, књига I, Пале, 1998, стр. 45–56.
- 587. Крстев Цветана**, Српски језик у информатичком окружењу, Књижевност и језик XLVII/1–2, Београд 2000, 21–32.
Литература.
Резиме на енглеском.

588. Lehiste Ilse, Traces of dialectal background in spoken literary Serbian, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 589–594.

Са библиографијом и табелама.

589. Ломпар Весна, Дистрибуција конкурентних падежних наставака именица према сербокroatистичким граматикама и речницима, НССУВД 29/1 (2000), 161–175.

Са цитираном литературом.

Резиме на руском.

590. Маројевић Радмило, Српски језик данас, Београд 2000.

Са библиографијом радова Р. Маројевића.

591. Маројевић Радмило, Конкуренција језичких средстава и динамика језичког развоја, НССУВД 29/1 (2000), 43–50.

Резиме на енглеском.

592. Магијашевић Јелка, Префиксација и двовидност глагола, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 655–663.

593. Наш језик, XXXIII/1–2, в. бр. 573.

594. Nenezic Sonja, Pridjevske složenice sa kvantitativnim determinatorom, Riječ — časopis za nauku o jeziku i književnosti, VI/1–2 (2000, Nikšić), str. 120–128.

Rezime na ruskom.

595. Ненезић Соња, О једном типу придјевских сложеница у српском језику, Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 813–816.

596. Николић Мирослав, О односу између народног и књижевног језика, КњЈ XLVII/3–4 (2000), 51–59.

Научно-популарно предавање одржано у Задужбини Илије М. Коларца 24. новембра 2000. г.

597. Николић Мирослав, Основа и наставци презентских облика у српском стандардном језику, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 737–746.

Са цитираном литературом.

598. Остојић Бранислав, Репартиција и конкуренција наставака генитива множине именица женског рода са сугласничком скупином на крају основе, НЈ XXXIII/3–4 (2000), 204–210.

Резиме на руском.

599. Остојић Бранислав, Конкуренција, коегзистенција и репартиција ијекавско-екавских, ијекавско-икавских и екавско-икавских ликова у српском књижевном језику ијекавског изговора, НССУВД 29/1 (2000), 143–152.

Резиме на руском.

600. Оташевић Ђорђе, Неколико напомена о двострукој негацији, ЗБМСФЛ XLIII (2000), 395–400.

Са литературом и изворима.

601. Оташевић Ђорђе, Префикс *не-* са значењем искључивања, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 751–754.

Са литературом.

602. Павловић Михаило, Нека запажања о погрешној употреби енклитика, Језик данас, Гласило Матице српске за културу усмене и писане речи, IV/12, Нови Сад 2000, 9–12.

603. Петровић Владислава, О предлошком објекту у српском језику, ЗБМСФЛ XLIII (2000), 437–445.

604. Петровић Владислава, Алтернативност предлошког и безпредлошког објекта у српском језику, НССУВД 29/1 (2000), 113–121.

Кључне речи: синтаксичко-семантички аспект, глаголска реакција, типичан и нетипичан објекат, алтернације објекатских падежа у српском језику.

Резиме на руском.

605. Petrović Vladislava, в. бр. 625.

606. Пецо Асим, Неједнаки облици једног глагола (жвакати/жватати), НЈ XXXIII/3–4 (2000), 254–256.
Резиме на руском.
607. Пипер Предраг, О анафорском ротирању антецедената у српском језику, ЗбМСФЛ XLIII (2000), 463–470.
608. Писци о језику, Језик данас, Гласило Матице српске за културу усмене и писане речи, IV/12, Нови Сад 2000, 35–36.
609. Планкош Јудита, в. бр. 631.
610. Прћић Љубица, Придев 'бео' и око њега, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 857–866.
611. Реметић Слободан, *Актуелна језичка ситуација на српском језичком њорсиору*. Прилози настави српског језика и књижевности (2000, Бањалука), 5–14.
612. Ристић Стана, Конкуренција неких лексичких и граматичких средстава у градирању прагматичке квантификације, НССУВД 29/1 (2000), 223–233.
Са литературом.
Резиме на руском.
613. Сааведра Димка, Конкуренција падежних конструкција код предикатива у саставу именског предиката, НССУВД 29/1 (2000), 131–141.
Са библиографијом.
614. Сааведра Димка, Опозиције неких везника и синтаксичких структура у вези са фактивношћу у српском језику, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 995–1003.
Са библиографијом.
615. Савић Свенка, Дискурсне особине конкуренције језичких средстава: допринос разговорној норми, НССУВД 29/1 (2000), 257–263.
С илустрацијама.
Резиме на руском.
616. Симић Радоје, Актуелност Белићевих погледа на синтаксу, Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 81–109.
Резиме на енглеском.
617. Симић Радоје, Основи синтаксе српског језика 1, Теорија исказних форми, Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, Јасен (Студије српске и словенске, сер. 3. Удбеници; бр. 2), Београд–Никшић, 2000.
618. Симић Радоје, Алтернација и варијација — два типа знаковних функција, НССУВД 29/1 (2000), 13–25.
Резиме на руском.
619. Станојчић Живојин, Префикси *без-* и *не-* у сложеницама с именицом, НССУВД 29/1 (2000), 153–160.
С литературом.
Резиме на енглеском.
620. Станојчић Живојин, Апозитивна категорија као језички знак, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 1085–1089.
Са литературом.
621. Станојчић Живојин, О једном примеру аориста у језику прозе М. Црњанског, ЗбМСФЛ XLIII (2000), 555–558.
Са изворима грађе и литературом.
622. Станојчић Живојин, Префикси *без-* и *не-* у сложеницама с именицом, НССУВД 29/1 (2000), 153–160.
Са изворима и литературом.
Резиме на енглеском.
623. Стијовић Светозар, в. бр. 631.
624. Стипчевић Никша, Форма и језик у „Бездну“ Светлане Велмар-Јанковић, НССУВД 29/2 (2000), 327–334.

625. Subotić Ljiljana, Petrović Vladislava, Apozitivni i/ili predikativni atribut (dijahrono-sinhroni aspekt; terminološko-pojmovna razmatranja), ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 1141–1160.

Кључне речи: синтакса, дијакхронија, синхронија, кондензација, придев, партицип, апозитивни атрибут, предикативни атрибут.

Са литературом.

626. Телебак Милорад, в. бр. 559.

627. Теравчевић Миодарка, О једном типу безличних реченица у језику Петра II Петровића Нjegoша, *Ријеч* — часопис за науку о језику и књижевности, VI/1–2 (2000, Nikšić), стр. 128–131.

Резиме на енглеском.

628. Тешановић Драго, *Творба и значење деминутивних и хипокористичних именица са суфиксом -ица у језику Бранка Ћопића*, Радови 2 (2000, Бањалука), 15–22.

Резиме на енглеском.

629. Тома Пол-Луј, О употреби аориста у савременом српском језику, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 1201–1213.

Са библиографијом.

630. Ђорђевић Божо, Суфикс *-ист/а/* у српском стандардном језику, НЈ XXXIII/3–4 (2000), 209–235.

Са литературом.

Резиме на руском.

631. Фекете Егон, Актуелни проблеми граматике српског језика (Зборник радова са другог међународног научног скупа *Актуелни проблеми грамаишке српског језика*, Суботица, 22–24. октобар 1997), редакција Милка Ивић, Павле Ивић, Јудита Планкош, Светозар Стијовић, Суботица–Београд, Градска библиотека, Суботица, Народна библиотека Србије, Институт за српски језик Српске академије наука и уметности, 1999, 307 стр., Књижевност и језик XLVII/1–2, Београд 2000, 73–77.

Приказ.

632. Фекете Егон, О граматичко-семантичким проблемима исказа *стало ми је до некога / до нечега*, НЈ XXXIII/3–4 (2000), 188–197.

Резиме на немачком.

633. Hinrichs Uwe, Analytismus im Serbischen, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 1359–1369.

Са литературом.

634. Ђорђевић Илич В. Суффиксација — один из самых важных и самых интересных способов образования спортивной терминологии и суффиксыэквиваленты в сербском языке, V међународни симпозиум, 155–161, в. бр. 1118.

635. Šipka Danko, О статусу глагољске именице, ЗМСФЈ XLIII (2000), 641–645.

Са литературом.

в) Нормативна питања и питања развоја књижевног језика

636. Дешић Милорад, *Правилник српског језика: приручник за школе*, 1. изд. Земун: Нијанса; Српско Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства, 2000, 236 стр.

637. Закључци Одбора за стандардизацију српског језика, Закључак бр. 15, Језик данас, Гласило Матице српске за културу усмене и писане речи, IV/12, Нови Сад 2000, 26–27.

638. Језичке недоумице, Језик данас, Гласило Матице српске за културу усмене и писане речи, IV/12, Нови Сад 2000, 28–34.

639. Јерковић Јован, в. бр. 650.

640. Кајић Борис, Посредна латинизација српског језика, Језик данас, Гласило Матице српске за културу усмене и писане речи, IV/12, Нови Сад 2000, 12–16.

641. Лашкова Лили, Нормирање савременог српског језика у знаку конкуренције језичких средстава, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 569–575.

642. Милићевић Блажо, Језичке грешке у снигматским листовима, Језик данас, Гласило Матице српске за културу усмене и писане речи, IV/12, Нови Сад 2000, 24–25.

643. Милићевић Блажо, Видови диференцијације између говора и књижевнојезичке норме, НЈ XXXIII/3–4 (2000), 381–386.

644. Мићуновић Љубо, Цепни правопис српскога језика: с правописним речником, Српска школска књига, Београд, 2000.

645. Николић Мирослав, Правопис српскога језика — Приручник за школе, НЈ XXXIII/3–4 (2000), 307–317.

Приказ.

646. Оташевић Ђорђе, Списи Одбора за стандардизацију српског језика II, Институт за српски језик, Београд, 1999, 323 стр., Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 60.

Приказ.

647. Пејовић Радмила, Како се пише: правописни подсетник (илустрације Александар Вуја), Београд : Р. Пејовић, 2000.

Са речником.

648. Пешикан Митар, в. бр. 650.

649. Пижурица Мато, в. бр. 650.

650. Правопис српскога језика (приредили: Митар Пешикан, Јован Јерковић, Мато Пижурица), школско издање, славско, 3. изд., Матица српска, Завод за уџбенике и наставна средства, Нови Сад — Београд, 2000.

651. Правопис српскога језика — Приручник за школе, в. бр. 645.

652. Прћић Љубица, Правопис српског језика: у стрипу (цртеж Душан Вукојевић), Нови Сад, 2000.

653. Списи Одбора за стандардизацију српског језика II, Институт за српски језик, Београд, 1999, в. бр. 646.

654. Stevović Savo, Nepravilno pisanje nekih ijekavskih oblika, PR, br. 3–4 (15. mart 2000, Podgorica), str. 17.

655. Stevović Savo, Kosovar ili Kosovac, PR, br. 11–12 (12. septembar 2000, Podgorica), str. 8.

656. Stevović Savo, Nepravilno pisanje nekih ijekavskih oblika, PR, br. 1–2 (8. februar 2000, Podgorica), str. 11.

657. Stevović Savo, Nepravilno pisanje nekih ijekavskih oblika, PR, br. 5–6 (17. april 2000, Podgorica), str. 12.

658. Шипка Милан, „Козарачко коло“ и норма, Језик данас, Гласило Матице српске за културу усмене и писане речи, IV/12, Нови Сад 2000, 21–23.

659. Шипка Милан, О српској правописној терминологији, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 1411–1418.

Са изворима и литературом.

660. Шипка Милан, Летгилица или лет(ј)елица? (За чвршће критеријуме нормирања), НЈ XXXIII/3–4 (2000), 244–253.

Са изворима и литературом.

Резиме на енглеском.

г) Дијалекти

661. Богдановић Педелько, Инвентар морфолошке проблематике призренско-тимочких говора, СДЗб XLVII (2000) 309–335.

Са литературом.

662. Богдановић Недељко, Судбина неких (нових) вокалних група у призренско-тимочким говорима, Радови 3 (2000, Бањалука), 29–36.

Резиме на руском.

663. Бошњаковић Жарко, Треће лице множине презенту у говорима Смедеревског Подунавља и дела Јаспице, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 131–137.

664. **Vlajić Piija**, Rečnik sa Zmijanja, Banja Luka — Beograd — Novi Sad, 2000.
665. **Vučković Marija**, Govor kajkavaca u Boki. Sociolingvistički aspekt. ЈФ LVI/1-2, Београд 2000, 261-271.
Са литературом.
666. **Драгин Гордана**, Две прозодијске појаве говора у сливу Студенице, ЗБМСФЛ XLIII (2000), 165-171.
667. **Драгин Гордана**, Лингвостатистички преглед послеакцентских дужина у Војводини (I), ЈФ LVI/1-2, Београд 2000, 357-378.
Са картама.
668. **Драгичевић Милан**, в. бр. 682.
669. **Драгичевић Милан**, Списи о западним српским говорима, Бања Лука, 2000.
Резиме на енглеском.
Регистар.
670. ***Драгичевић Милан**, *О говору Срба околине Градишке*, Градишки зборник 1 (1999, Градишка), 37-42.
Резиме на руском.
671. **Драгичевић Милан**, О прозодијским односима у проклизи у говору Срба Лапачког поља, ЈФ LVI/1-2, Београд 2000, 399-406.
672. ***Ђуровић Ј. Радосав**, *Лейница (на Косову) у дијалектском окружењу*, Радови Филозофског факултета 1 (1998, Пале), 83-106.
Резиме на енглеском.
673. **Жугић Радмила**, О компарацији неких именица у јужноморавском говору, ЈФ LVI/1-2, Београд 2000, 429-434.
674. **Жугић Радмила**, *Момчило Златановић: Речник говора јужне Србије*. Учитељски факултет, Врање, 1998, 491 стр., Лингвистичке актуелности 1/2, Београд 2000, 33-41.
Приказ.
675. **Златановић Момчило**, в. бр. 674.
676. **Ивић Павле**, Место говора Малог извора у Црној Реци међу српским дијалектима, ЗБМСФЛ XLIII (2000), 249-261.
Рукопис овога прилога пронађен је у заоставштини П. Ивића, а за штампу га је приредио Слободан Реметић.
Са литературом.
677. **Јовановић Миодраг**, Замјеници некадашњег полугласника у јаком положају у говорима Црне Горе, Српски језик V/1-2 (2000, Београд), 407-417.
Резиме на енглеском.
678. **Јовановић Миодраг**, Izgovorne vrijednosti vokala e i o u govoru Paštrovića, Riječ — časopis za nauku o jeziku i književnosti, VI/1-2 (2000, Nikšić), str. 77-88.
Rezime na engleskom.
679. **Јовановић Миодраг**, Глас x у паштровском говору, ЈФ LVI/1-2, Београд 2000, 495-507.
680. **Клепикова Г. П.**, «Общкарпатский диалектологический атлас» и македонските диалекты, XXVI научна дискусија, 31-51, в. бр. 835.
Со литература и карта.
681. **Клепикова Галина П.**, Восточно- и јужносрпские говори в «Общкарпатском диалектологическом атласе», ЈФ LVI/1-2, Београд 2000, 515-520.
Са литературом.
682. **Кнежевић Слајана**, *Милан Драгичевић: Списи о западним српским говорима*. Бања Лука, 2000, 120 стр., Лингвистичке актуелности 1/3, Београд 2000, 18-22.
Приказ.
683. **Малин-Ђурагић Светлана**, в. бр. 706.

- 684. Марковић Јордана**, Говор Заплања, СДЗБ XLVII (2000), 7–307.
Са скраћеницама, литературом и регистром речи.
Резиме на енглеском.
- 685. Марковић Јордана, Соколовић Мирјана**, Инвентар прозодема у говору Петровог Села, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 635–646.
- 686. Милорадов Дејан**, в. бр. 706.
- 687. Милорадовић Софија Р.**, Употреба падежа у поморавским говорима параћинског краја, Нови Сад 2000.
Докторска дисертација.
Са библиографијом.
- 688. Милорадовић Софија**, Цртице о говору Срба у Кнежеву и Брањини (Бели Манастир), ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 665–669.
Са цитираном литературом.
- 689. Мирић Душанка**, О творби ријечи субјективне оцјене у говору околине Коренице (село Михаљевац), ЗБМСФЛ XLIII (2000), 345–350.
Са библиографијом.
- 690. Младеновић Радивоје**, Акцентат придевских речи на југозападу Косова и Метохије, Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 357–379.
Са литературом.
Резиме на француском.
- 691. Младеновић Радивоје**, Место акцента именица на југозападу Косова и Метохије, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 699–725.
Са литературом.
- 692. Младеновић Радивоје**, Футур, потенцијал и императив за прошлост на југозападу Косова и Метохије, ЗБМСФЛ XLIII (2000), 363–371.
Са картом.
- 693. Павловић Слободан**, Детерминативни падежи у говору северозападне Боке, Институт за српски језик САНУ, Београд, 2000.
- 694. Penavin Olga**, Pouke iz dijalektološkog atlasa mađarskog jezika u Slavoniji, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 779–788.
- 695. Петровић Веселин**, Из акцнатске проблематике говора села *Бјелојевићи* (код Мојковца), Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 835–847.
Са литературом.
- 696. Петровић Драгољуб**, в. бр. 706.
- 697. Пецо Асим**, Остаци неизмјењених скупина: испалатал + *j* (*џj*) у говорима Босне и Херцеговине, ЗБМСФЛ XLIII (2000), 447–455.
Са картом.
- 698. Радих Првослав**, Трагом једне Белићеве дијалектолошке екскурзије (О подјастребачким говорима), Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 381–406.
Са литературом.
Резиме на француском.
- 699. Радовановић Драго**, Сугласничке групе *ши/иш* и *жд/жш* у мајевичком говору, Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 419–425.
Са литературом.
Резиме на енглеском.
- 700. Ракић-Милорадовић Софија**, Адноминални генитив у прелазним косовско-ресавским говорима Параћинског Поморавља, ЗБМСФЛ XLIII (2000), 499–503.
- 701. Рамић Никола**, О једном примјеру јекавског јотовања, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 925–929.
Са скраћеницама и литературом.
- 702. Ремегић Слободан**, Призренско-јужноморавски дијалекат у светлу македонског утицаја, XXVI научна дискусија, 87–103, в. бр. 835.
Со литература.

703. Реметић Слободан, *Израда рјечника дијалекатских хетерогених средина*, Радови 2 (2000, Бањалука), 9–14.

Резиме на руском.

704. Реметић Слободан, Употреба инструментала у говору источнобосанских Ера, ЗбМСФЛ XLIII (2000), 505–521.

Са литературом.

705. Реметић Слободан, О шћакавизму какањских и зеничких Срба, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 931–949.

Кључне речи и изрази: шћакавизам, дијалекатска интерференција, источнохерцеговачки (херцеговачко-крајишки) дијалекат, источнобосански ијекавскошћакавски дијалекат, млађи икавски дијалекат.

Са литературом.

706. Речник српских говора Војводине. Св. 1, А–Б, редактор Драгољуб Петровић (приредили: Драгољуб Петровић, Светлана Малин-Ђурагић, Дејан Милорадов, Каћа Сунајко), Нови Сад 2000.

Са библиографијом.

707. Соколовић Мирјана, в. бр. 685.

708. Станковић Станислав, Досадашња обавештења о призренско-тимочким говорима на власотиначком земљишту и у суседним областима, Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 761–775.

709. Степановић Предраг, Ијекавски елементи у екавским говорима Срба у Мађарској, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 1103–1109.

710. Степановић Предраг, О говору Буњеваца у селу Чавољу у Мађарској, ЗбМСФЛ XLIII (2000), 559–563.

711. Суботић Љиљана, Падежи са посесивним значењем у семберијском говору, ЗбМСФЛ XLIII (2000), 581–588.

Са литературом.

712. Сунајко Каћа, в. бр. 706.

713. Танасић Срето, Један тип сложене предлошко-падежне конструкције у говору Вучијака, ЗбМСФЛ XLIII (2000), 589–593.

Са цитираним литературом.

714. Тешић Милосав, Глас *е* у азбуковачким говорима, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 1179–1190.

Са картом.

715. Ћупић Драго, Рефлекси полугласа у говору плавско-гусињске зоне, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 1281–1284.

Кључне речи и изрази: плавско-гусињска говорна зона, полуглас.

716. Ћупић Драго, Дијалекатски (регионални) речници српског језика, Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 703–711.

Са литературом.

717. Ћупић Драго, Дијалекатски (регионални) речници српског језика, Лингвистичке актуелности I/3, Београд 2000, 108–110.

Библиографија.

д) Текстови стари и нови, издања; њихова критика, порекло...

718. Бубало Ђорђе, Повеле Марс Бранковић и синова јој Гргура, Ђурђа и Лазара манастиру Хиландару, Прил LXV–LXVI/1–4 (1999–2000), 77–105.

719. Грбић Душица, Знакови старих књига, Библиотека Матице српске, Нови Сад 2000.

720. Демина Евгенија И., Первые шаги в изучении рукописи № 21 собрания Копитара в Люблинской университетской библиотеке, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 335–341.

Са литературом.

721. Јерковић Вера, Струшки запис Законика цара Стефана Душана. Палеографска и ортографска истраживања, ЗбМСФЛ XLIII (2000), 263–272.

722. Јовановић Гордана, Примери српског народног језика у повељама и исправама деспота Стефана Лазаревића, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 489–493.

723. Јовановић Гордана, Обредна лексика у повељама деспота Стефана Лазаревића и деспота Ђурђа Бранковића, Прил LXV–LXVI/1–4 (1999–2000), 131–133.

724. Маројевић Radmilo, Časne dvoje posta(h) u Gorskom vijencu, Riječ — časopis za nauku o jeziku i književnosti, VI/1–2 (2000, Nikšić), str. 88–106.

Rezime na ruskom.

725. Момировић Петар, в. бр. 738.

726. Мусакова Елисавета, Нова атрибуција на рѣкопис от Черна Гора (ЦИАМ 29), 509–529.

С илустрацијама.

Резимеи на руском и српском.

727. Немировский Евгений, Новые книги о книгах, Археографски прилози / Уредник Александар Младеновић. Београд 1979–1998. Кв. 1–20. 500–1000 экз. (Народна библиотека Србије, Археографско одељење), АП 22–23, (2000–2001), 539–547.

Приказ.

728. Okuka Miloš, Jezik u ustavima triju Jugoslavija, Hrvatske i Bosne i Hercegovine, Riječ — časopis za nauku o jeziku i njiževnosti, VI/1–2 (2000, Nikšić), str. 6–77.

Rezime na engleskom.

729. Остојић Бранислав, Језичка структура црногорских законика 19. вијека с посебним освртом на њихову лексичку слојевитост, Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 239–249.

Резиме на енглеском.

730. Ostojić Branislav, O jezičkoj strukturi Opšteg imovinskog zakonika za knjaževinu Crnu Goru s posebnim osvrtom na njegovu leksičku i tvorbenу semantiku, Zbornik radova, Pravni fakultet (2000, Podgorica).

731. Ostojić Branislav, Dva aspekta jezika Zakonika opštega crnogorskog i brdskog i dva njegova leksička sloja, Zbornik radova Dvjesto godina Zakona opštega crnogorskog i brdskog, CANU knj. 53, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 23 (2000, Podgorica), str. 65–74.

732. Ostojić Branislav, O jezičkoj strukturi Zakonika knjaza Danila s posebnim osvrtom na njegovu jezičku slojevitost, Bibliografski vjesnik, godina XXIX, br. 1 (2000, Cetinje), str. 165–173.

733. Петровић Дамњан, Један заборављени препис Даниловог зборника, Прил LXV–LXVI/1–4 (1999–2000), 143–144.

734. Петровић Радомир Д., Угребани знаци на сцени „Свети Алимпије“ у припрати манастира Грачанице, АП 22–23 (2000–2001), 479–507.

С илустрацијама.

Резимеи на руском и српском.

735. Пижурица Маго, Тумачење Његошевог стиха: „Бе си, Марко, нагнута делијо?“, ЗбМСФЛ XLIII (2000), 457–461.

736. Синдик Надежда Р., Приновљене рукописне, старе и ретке штампане књиге у библиотеци Српске православне епархије будимске у Сентандреји, АП 22–23 (2000–2001), 401–443.

С илустрацијама.

Резимеи на руском и српском.

737. Станковић Радоман, Водени знаци хиландарских српских рукописних књига XIV века, АП 22–23 (2000–2001), 7–399.

Са скраћеницама, регистром рукописа, регистром водених знакова на српском и француском и илустрацијама.

Резимеи на руском и српском.

738. Стари српски записи и натписи из Војводине. Књ. 4. (Сакупио и обрадио Петар Момировић), Матица српска, Покрајински завод за заштиту споменика културе Војводине, Нови Сад 2000.

ђ) Историја српског језика

739. Грковић-Мејџор Јасмина, Историја српског језика, Хуманистичке науке, Београд 2000, 199–204, в. бр. 1180.

740. Грковић-Мејџор Јасмина, Слово о Александру Тројанском у Велешком зборнику, ЗБМСФЛ XLIII (2000), 143–147.

741. Грковић-Мејџор Јасмина, Хиландарска апокалипса Јована Богослова (Хил 474), ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 311–320.

742. Драгин Наташа, О језику надгробне речи деспота Ђурђу Бранковићу, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 379–386.

Кључне речи: надгробна реч деспота Ђурђу Бранковићу, српскословенски језик, фонетске и морфолошке карактеристике.

743. Иванов С. А., в. бр. 763.

744. Јерковић Јован, Језик Јакова Игњатовића и данашњи говори Срба у околини Будимпеште, ЗБМСФЛ XLIII (2000), 273–278.

745. *Ковачевић Милош, *Досијејево намјереније а Вуково остварење: српски народни за књижевни језик*. Наша школа, часопис за теорију и праксу васпитања и образовања, бр. 1–2, Бања Лука, 1996, стр. 128–140.

746. Lalović R. Rade, *Profesionalni pristup Njegošu* (Radmilo Marojević, „Gorski vijenac — izvorno čitanje“, Nikšić/Beograd 1999), PR, br. 3–4 (15. mart 2000, Podgorica), str. 22. Prikaz.

747. Luketić Miroslav, Sava Inok i prvi srpski bukvar, PR, br. 1–2 (8. februar 2000, Podgorica), str. 13.

748. Marojević Radmilo, Gorskoga vijenca antikomentari II, Bibliografski vjesnik, godina XXIX, br. 1 (2000, Cetinje), str. 175–189.

Literatura.

749. Маројевић Радмилу, Нека питања критике текста Горског вијенца (II), Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 251–276.

Резиме на руском.

750. Милановић Александар, Књижевни језици код Срба, КњЈ XLVII/3–4 (2000), 77–87.

751. Младеновић Александар, Два прилога о славеносрпском књижевном језику, ЗБМСФЛ XLIII (2000), 351–361.

Са литературом.

752. Младеновић Александар, Млади Јован Стејић — о српском књижевном језику и писму на почетку свог списатељског рада, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 687–697.

Са литературом.

753. *Николић Видан, *Два сјорна ишћања о филолошком раду Луке Георгијевића Милованова*, Радови Филозофског факултета 1 (1998, Пале), 67–82.

Резиме на енглеском.

754. Павловић Слободан, Перформативи у старосрпској правноекономској писмености, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 763–770.

Са референцама.

755. Павловић Слободан, Српска повеља као комплексан говорни чин обећања, ЗБМСФЛ XLIII (2000), 405–415.

Са цитираном литературом.

756. Панић-Бабић Биљана, *Посесивни суфикс -њћ у Мирослављевом јеванђељу*, Радови 2 (2000, Бања Лука), 23–38.

Резиме на енглеском.

757. Стефановић Димитрије Е., О административном језику Сентандрејаца у другој половини XVIII века, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 1111–1120.

758. Стефановић Димитрије Е., Напомене о језику најстаријег српског четворојеванђеља, ЗММСФЛ XLIII (2000), 565–571.

759. Стојановић Јелица, Синтаксичко-семантички и морфолошки узроци губљења старог локатива без предлога, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 1129–1140.

760. Стојановић Јелица, Особености двојине у Бјелополском четворојеванђељу, Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 489–499.

Резиме на руском.

761. Стојменовић Чедомир, Употреба апсолутног датива и зависне временске реченице у „Житију Стефана Дечанског“ (Дечански препис), НССУВД 29/1 (2000), 297–305.

Резиме на руском.

762. Танасић Срето, „Босанска вила“ о српском језику, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 1161–1168.

763. Трифуновић Ђорђе, Б. Н. Флора, А. А. Турилов, С. А. Иванов, Судьбы Кирилло-Мефодиевской традиции после Кирилла и Мефодия, Санкт-Петербург, Алетейя, 2000, 314 стр., Прил LXV–LXVI/1–4 (1999–2000), 250.

Приказ.

764. Турилов А. А., в. бр. 763.

765. Флора Б. Н., в. бр. 763.

766. Herrity Peter, Vuk — from Geršić to Atanacković, ЗММСФЛ XLIII (2000), 631–636.

767. Чигоја Бранкица, Настанак и структура српског књижевног језика, НЈ XXXIII/3–4 (2000), 279–294.

Са литературом.

Резиме на руском.

768. Schütz Joseph, Ein Beispiel frühen Argots aus Dubrovnik (In: Zakon o rudnicima despota Stefana, Artikel 38), ЗММСФЛ XLIII (2000), 647–650.

Са литературом.

е) Стил

769. Војовић Ивана, Радоје Симић: Стилистика српског језика I. Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, Филолошки факултет, Београд, 2000, 228 стр., Лингвистичке актуелности I/3, Београд 2000, 31–32.

Приказ.

770. Вуковић Ново, в. бр. 781.

771. Gajda Stanislav, в. бр. 778.

772. Грицкат Ирена, Појаве метафоричности у прилозима, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 301–309.

773. Јовановић Јелена, в. бр. 782.

774. Ковачевић Милош, Стилистика и граматика стилских фигура, 3. допуњено и измењено изд., „Кантакузин“, Крагујевац, 2000.

Са библиографијом и регистрима.

775. Ковачевић Милош, Белићеви погледи на стилистику, Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 127–143.

Резиме на енглеском.

776. Милановић Александар, Конкуренција деагентизованих реченица при генези српског новинарског стила, НССУВД 29/1 (2000), 287–295.

С литературом.

Резиме на руском.

777. Милановић Александар, Стереотипност и креативност у структури новинске вести при генези српског новинарског подстила, Српски језик V/1-2 (2000, Београд), 623-639.

Са литературом.

Резиме на енглеском.

778. Николић Видан, *Stylistyka* — модерни међународни часопис, Славистика, књ. IV, Београд 2000, 273-277.

Приказ осам бројева часописа *Stylistyka* (I-VIII), гл. уредник: Stanisław Gajda (Opole), Polish Academy of Sciences, Committee of Linguistics — Warsaw, Institute of Polish Language — Cracow, Pedagogical University, Institute of Polish Philology — Opole, 1992-1999.

779. Пенчич С., Поетическе формуле и стилистическе приемы, V међународни симпозиум, 61-67, в. бр. 1118.

780. Raonić-Leković Svetlana, *Naučni i funkcionalni stil*, PR, br. 5-6 (17. april 2000, Podgorica), str. 15.

781. Симић Радоје, Стручно урађена и добро промишљена књига. Приказ књиге: Ново Вуковић, *Лујшеви стилистичке идеје*, Јасен, Никшић, 2000, Српски језик V/1-2 (2000, Београд), 851-854.

Приказ.

782. Симић Радоје, Поетолошка и лингвистичка структура језика Васка Попе. Приказ књиге: Јелена Јовановић, *Поетска грамајика Васка Поје*, Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, серија V, Мала лингвистичка библиотека, бр. 1, Београд, 2000, Српски језик V/1-2 (2000, Београд), 881-885.

783. Симић Радоје, Стилизација у језику, ЗБМСФЛ XLIII (2000), 541-554.

784. *Симић Радоје, *Варијација и варијанше у стилистици*, Радови Филозофског факултета 1 (1998, Пале), 13-44.

Резиме на енглеском.

785. Симић Радоје, Стилистика српског језика 1, Принципи стилске анализе, фоно-стилистика, Филолошки факултет Београд (Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, сер. 3, Уџбеници, бр. 1), Београд 2000.

786. Симић Радоје, Стилистика фоенијских структура у Андрићевој Травничкој хроници, КњЈ XLVII/3-4 (2000), 15-36.

787. Симић Радоје, в. бр. 769.

788. Стерьеулу Э. А., Симптоматическе поетическе рједи у поетическом тексту, ЗБМСС 58-59 (2000), 159-169.

789. *Stylistyka* (I-VIII), в. бр. 778.

790. Тошовић Бранко, Контраверзност језичке конкуренције, НССУВД 29/1 (2000), 27-41.

Са литературом.

Резиме на руском.

з) Терминологија

791. Богдановић Недељко, Дунђерска лексика сеоског градитељства, ГлЕИ XLIX (2000), 147-153.

Кључне речи: село, дунђерин, кућа, грађа, алат.

Са литературом.

Резиме на енглеском.

792. Богдановић Недељко, Анатомска лексика у македонској географској терминологији, ЈФ LVI/1-2, Београд 2000, 125-130.

793. Недељков Љиљана, Из војвођанске пчеларске терминологије, ЗБМСФЛ XLIII (2000), 385-394.

794. Сикимий Биљана, Терминологија производње дрвеног угља у селу Равна Гора, ЈФ LVI/3-4, Београд 2000, 1009-1028.

Са литературом.

IX. Македонски језик

795. Алексова Гордана, За две наставни единици по граматика (во VII и во VIII одделение), ЛЗБ XLVII/3 (2000), 75-79.

Прилог кон методика на македонскиот јазик.

796. Алексова Гордана, Принципот на системност и последователност низ содржинте по стилистика, ЛЗБ XLVII/1-2 (2000), 105-110.

Со литература.

797. Андоновска Христина, Снежана Веновска-Антевска, Лидија Тантуровска, За јазикот во упатствата на лековите и во рекламниот материјал посветен на нив, Македонскиот јазик во јавното општење, 306-323, в. бр. 869.

Со литература.

798. Андоновска Христина, Интенцијално-синтаксички речник на македонските глаголи, том II (З-К) (ИМЈ „Крсте Мисирков“, Скопје 1997), МЈ XLVIII-L/1997-1999 (2000), 329-335.

Приказ.

799. Андријевска Наталија, Преводот на $\alpha\rho\chi\eta$ во македонските црковнословенски текстови, МЈ XLVIII-L/1997-1999 (2000), 311-319.

Со литература.

800. Андријевска Наталија, Мито Миовски, Хлудов паримејник — лингвистичка анализа, „Метаморфоза“, Скопје 1996, 320 стр., МЈ XLVIII-L/1997-1999 (2000), 351-355.

Приказ.

801. Аргировски Мито, Болавицата и блениката во македонските говори..., XXVI научна дискусија, 147-153, в. бр. 835.

Со литература.

802. Атанасова-Никулеску Елена-Јоана, За употребата на некои туѓи зборови во македонскиот јазик на радиото и телевизијата, Македонскиот јазик во јавното општење, 258-265, в. бр. 869.

803. Бендевска Елена, XII државен натпревар по македонски јазик и литература за средното образование и XXIII државен натпревар по македонски јазик и литература за основното образование, ЛЗБ XLVII/1-2 (2000), 151-155.

Хроника.

804. Бицевска Кита, Употребата на носовките во ракописите од северна Македонија, Македонистика 6 (2000), 91-143.

805. Божиновски Здравко, Првата анализа за јазичните состојби во општина Битола, Македонскиот јазик во јавното општење, 187-196, в. бр. 869.

806. Бојковска Стојка, Наставникот — фактор во изградувањето на јазичната култура кај ученикот, Македонскиот јазик во јавното општење, 148-153, в. бр. 869.

Со литература.

807. Бојковска Стојка, Учебникарската дејност на Благоја Корубин, Прилози од студискиот ден, 65-71, в. бр. 902.

Скратена верзија од истоимениот реферат.

808. Брозовиќ Далибор, Стандардизација на македонскиот јазик во светлината на социолингвистичката типологија, Процесот на стандардизацијата на македонскиот јазик, 9-19, в. бр. 232.

Превод: Лена Галоќ.

Резиме на англиски.

809. Велева Славица, Јадранка Вladoва, Лилјана Минова-Ѓуркова, Томислав Трeневски, Ставови за литературата — ставови за животот, Скопје, 1996, 146 стр., МЈ XLVIII-L/1997-1999 (2000), 377-379.

Приказ.

810. Велева Славица, Тенденции во зборообразувањето во публицистичкиот стил, Македонскиот јазик во јавното општење, 206-210, в. бр. 869.

811. Велјановска Катерина, Фразеолошки изрази соo компонентата *глава* во македонскиот јазик, Предавања, 23-34, в. бр. 901.

Со литература.

812. Велковска Снежана, Затворена синцирна врска, Прилози од студискиот ден, 60-64, в. бр. 902.

Прилог кон македонската синтакса.

813. Велковска Снежана, За функционалните стилови во македонскиот јазик, МЈ XLVIII-L/1997-1998 (2000), 93-128.

Со литература.

814. Велковска Снежана, Правопис-узуснорма, Македонскиот јазик во јавното општење, 52-58, в. бр. 869.

Со литература.

815. Веновска-Антевска Снежана; Билјана Маленко, Благоја Корубин и народните говори, Прилози од студискиот ден, 7-12, в. бр. 902.

Со литература.

816. Веновска-Антевска Снежана, Благоја Корубин како основоположник на македонската социolingвистика, Прилози од студискиот ден, 72-76, в. бр. 902.

Со литература.

817. Веновска-Антевска Снежана, За сложените синтаксички конструкции, Прилози од студискиот ден, 57-59, в. бр. 902.

Прилог кон македонската синтакса.

818. Видоески Божидар (1920-1998), Македонски јазик XLVIII-L/1997-1999 (2000), I-V.

Воведна статија од Редакцијата на сп. „Македонскиот јазик“, година XLVIII-L за 1997-1999 г.

819. Видоески Божидар, Текстови од дијалектите на македонскиот јазик, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ (Скопје 2000), 442, 8.°

Со литература.

820. Видоески Божидар, Фонолошки бази на говорите на македонскиот јазик, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје 2000, 322, 8.°

821. Видоески Божидар, в. бр. 903.

822. Вladoва Јадранка, Свест за потребата од континуитет (Кон зборникот „Втор научен собир на млади македонисти“, Скопје 1995), МЈ XLVIII-L/1997-1999 (2000), 380-385.

Приказ.

823. Вladoва Јадранка, Црноризец Храбар во средношколската програма, ЛЗБ XLVII/1-2 (2000), 95-100.

824. Гајдова Убава; Веселинка Лаброска, Ареалите на членската морфема кај именските на машки род во еднина што завршуваат на консонант (според картотеката на МДА), XXVI научна дискусија, 203-215, в. бр. 835.

Со литература и карти.

Прилог кон македонската морфологија.

825. Гантар Кајетан, Некои проблеми на двојезичноста во античкиот Рим, Прил МАНУ XXIII/1-2 (1998/2000), 77-90.

Резиме на германски.

826. Геговски Дејан, Околу спортската терминологија, Македонскиот јазик во јавното општење, 301-305, в. бр. 869.

Со литература.

827. Георгиевски Георги, Предметна да- реченица при глаголски предикат, МЈ XLVIII-L/1997-1998 (2000), 75-92.

Прилог кон македонската синтакса.

Со литература.

828. Гочкова-Стојановска Татјана, Ст. Бојковска; Сл. Велева, К. Вељановска; Сн. Велковска; Сн. Веновска-Ангевска; С. Саздов; Т. Трневски и Ж. Цветковски, Македонскиот јазик во јавното општење во Република Македонија, Скопје 1995, 359 стр., МЈ XLVIII-L/1997-1999 (2000), 385-389.

Приказ.

829. Груевска-Маџоска Симона, Јазикот и стилот на колумната „Сакам да кажам“ од Горан Михајловски во весникот „Вечер“, Македонскиот јазик во јавното општење, 234-241, в. бр. 869.

Со литература.

830. Ѓуркова Александра, Несомнен придонес во проучувањата на синтаксата на старо(црковно) словенскиот јазик (Radoslav Večerka, Altkirchenslavische /altbugarische/ Syntax, Monumenta Linguae Slavicae, Freiburg), МЈ XLVIII-L/1997-1999 (2000), 336-348.

Приказ за II-иот том.

831. Ѓуркова Александра, вгда(же) во Крнинскиот дамаскин, МЈ XLVIII-L/1997-1999 (2000), 287-310.

Со литература.

832. Ѓуркова Александра, Музиката и јазикот, Македонскиот јазик во јавното општење, 102-107, в. бр. 869.

833. Давкова-Ѓоргиева Светлана, Коста Пеев: Речник на македонските говори во југоисточниот егејски дел (НИП „Студентски збор“, Скопје 1999), ЛЗб XLVII/3 (2000), 103-107.

Приказ.

834. Давкова-Ѓоргиева Светлана; Олгица Додевска-Михајловска, За називите на производите од месо во македонскиот јазик, Македонскиот јазик во јавното општење, 289-295, в. бр. 869.

835. XXVI научна дискусија на XXXII меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура. (Главен и одговорен уредник Томислав Тодоровски), Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ — Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура (Скопје 2000), 596, 8°.

Содржи реферати од областа на лингвистиката („Ареална лингвистика — теорија и методологија во чест на Божидар Видоески“; „Македонскиот јазик наспрема другите јазици“), литературата и фолкорот.

836. Дмитровски Тодор, Неотпорности во јазикот на нашите писатели, Македонскиот јазик во јавното општење, 46-51, в. бр. 869.

837. Додевска-Михајловска Олгица, За развојните тенденции во лексичкото заемање врз примери од литературни текстови на Коле Чашуле, Прилози од студискиот ден, 13-20, в. бр. 902.

Со литература.

838. Додевска-Михајловска Олгица, Зборобразувачки особености во романите на Коле Чашуле, Македонистика 7 (2000), 3-103.

Со литература.

839. Дрвошанов Васил, Јазикот во изборните програми на политичките партии, Македонскиот јазик во јавното општење, 211-228, в. бр. 869.

Со литература.

840. Ефтимовска Тања, Негацјата во романот „Последните селани“ од Петре М. Андреевски, ЛЗб XLVII/3 (2000), 59-67.

Прилог кон македонската стилистика.

Со литература.

- 841. Златковска Марија; Ѓорѓи Јованчевски,** Информатичките термини во македонскиот јазик, Македонскиот јазик во јавното општење, в. бр. 869, 266–282.
Со литература.
- 842. Иванова Олга,** в. бр. 903.
- 843. Илиевска Красимира,** Размисливуња за фирмите, Македонскиот јазик во јавното општење, 324–335, в. бр. 869.
- 844. Илиевски Петар Хр.,** Животот на Микенците во нивните писмени сведоштва со посебен осврт кон ономастичките и проспороизводи, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје 2000, 423, 8.^о
Резиме на англиски.
Со предговор, библиографија и индекси.
- 845. Илиевски Петар Хр.,** Микенски бробени лични имиња, Прил МАНУ XXIII/1–2 (1998/2000), 19–42.
Резиме на англиски.
- 846. Интенцијално-синтаксички речник на македонските глаголи. Том III:** Л–О. Редактор Снежана Велковска. (Во обработка на Благоја Корубин, Снежана Велковска и соработниците: Снежана Веновска-Антевска, Лидија Тантуровска. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ (Скопје 2000), 425, 8.^о.
- 847. Јанчулева Ружица,** „Дванесетте“ од Александар Блок во препев на Гане Тодоровски, ЛЗБ XLVII/1–2 (2000), 53–58.
Со литература.
- 848. Јачева-Улчар Елка,** Македонскиот јазик во еден превод на печатен материјал наменет за децата со едукативна содржина. Македонскиот јазик во јавното општење, 128–134, в. бр. 869.
Со литература.
- 849. Јованова-Грујовска Елена,** Разговорната лексика во „Пулс“, Македонскиот јазик во јавното општење, 229–233, в. бр. 869.
- 850. Јорданов Раде,** Епонимскиот термилошки корпус во македонската медицинска терминологија, Македонскиот јазик во јавното општење, 283–288, в. бр. 869.
- 851. Јорданоски Јордан,** Раната стандардизација на говорот и јазикот како основа за намалување на грешките во експонираната комуникација (индиректна методска постапка), Македонскиот јазик во јавното општење, 166–174, в. бр. 869.
- 852. Јосифовска Мери,** Личното име и нормата, Македонскиот јазик во јавното општење, 108–118, в. бр. 869.
Со регистар на личните имиња и литература.
- 853. *Кајчевски-Мичо Митре Ј.,** Неуништливи корени — Преспа во минатото и сегашноста, изд. авторот (Скопје 1998), 228, 8.^о
Резиме на англиски.
Монографијата содржи и прилози за долнопреспанскиот говор.
Со белешка за авторот и литература.
- 854. Каранфиловски Максим,** Ендевардарскиот говор, Предавања, 35–52, в. бр. 901.
Со карта.
- 855. Каранфиловски Максим,** Јазикот во образованието, Македонскиот јазик во јавното општење, 143–147, в. бр. 869.
- 856. Каранфиловски Максим,** Јазикот наш денешен (Кон петата книга на Благоја Корубин „Јазикот наш денешен“, Скопје 2000), ЛЗБ XLVII/3 (2000), 99–101.
Приказ.
- 857. Киш Маријана,** Ареалите во македонската ботаничка лексика, XXVI научна дискусија, 155–169, в. бр. 835.
Со литература и карти.
- 858. Киш Маријана,** Називите *синко* и *брајко* во конверзација (Ареален аспект), Македонскиот јазик во јавното општење, 343–349, в. бр. 869.
Со карта.

859. Коробар-Белчева Марија, Развојот на македонските презимиња, Предавања, 53–68, в. бр. 901.

Со литература.

860. Коробар-Белчева Марија, Теориските и методолошките поставки во ономастичките истражувања на проф. Божидар Видоески, XXVI научна дискусија, 115–120, в. бр. 886.

861. Коробар-Белчева Марија, Улогата и значењето на литературнојазичната норма, Македонскиот јазик во јавното општење, 7–11, в. бр. 869.

862. Костовска Весна, Правописните и фонетските особености на Македонското четвороевангелије, MJ XLVII–L/1997–1999 (2000), 273–278.

Со литература.

863. Костовски Марјан, Јазична самоанализа на писмена работа, ЛЗБ XLII/3 (2000), 91–94.

Прилог кон методика на македонскиот јазик.

864. Кошка Рајна, Литературниот текст во училиницата (и вон неа), ЛЗБ XLVII/1–2 (2000), 101–104.

За наставата по англиски јазик.

865. Макаријоска Лилјана, Важен извор за најстарата македонска кирилска писменост (Зденка Рибарова и Зое Хауптова, Григоровичев паримејник, 1. текст со критички апарат, Скопје 1998), ЛЗБ XLVII/1–2 (2000), 123–126.

Приказ.

866. Макаријоска Лилјана, Нова книга во едицијата Македонски средновековни ракописи (Карпинско евангелие, Македонски средновековни ракописи, кн. IV, Прилеп–Скопје 1995), MJ XLVIII–L/1997–1999 (2000), 360–365.

Приказ.

867. Макаријоска Лилјана, Нов научен труд посветен на македонското ракописно наследство (Емилија Црвенковска, *Загрејски џриод*, Стари текстови VII, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ — Скопје 1999), ЛЗБ XLVII/3 (2000), 109–111.

Приказ.

868. Макаријоска Лилјана, Семантичките категории кај девербативните именки во македонските црковнословенски ракописи, ЛЗБ XLVII/3 (2000), 43–47.

869. Македонскиот јазик во јавното општење. Зборник на трудови од собирот одржан на 18–19. февруари 1999. (Редакциски одбор: Живко Цветковски, Стојка Бојковска, Марија Коробар-Белчева, Снежана Велковска, Олгица Додевска-Михајловска). Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ (Скопје 2000), 354, 8°.

Јазикот наш денешен кн. 3.

870. Марков Борис, Понови согледувања за калките во македонскиот јазик ..., XXVI научна дискусија, 321–329, в. бр. 835.

Со литература.

871. *Маркоска Анета, Логичката семантика како општа теорија на јазичките структури. Еден систем на интенционалната логика и македонскиот јазик, Докторска дисертација — резиме. Ментор Виолета Панзова, Универзитет „Св. Кирил и Методија“ — Филозофски факултет (Скопје 1998), 15, 4°.

872. Минова-Ѓуркова Лилјана, За термините *лиџерајшурен* и *сиџандарден* јазик и за македонскиот стандарден јазик, ЛЗБ XLVII/1–2 (2000), 17–22.

873. Минова-Ѓуркова Лилјана, Проширување на употребата?, ЛЗБ XLVIII/1–2 (2000), 111–113.

За употребата на кратките дативни личнозаменски форми и на соодветната кратка форма на лично повратната замена во македонскиот јазик.

874. Минова-Ѓуркова Лилјана, Релативната реченица во градскиот охридски говор, XXVI научна дискусија, 23–30, в. бр. 835.

875. Минова-Ѓуркова Лилјана, Синтакса на македонскиот стандарден јазик, „Магора“ (Скопје 2000), 335, 8°.

Со библиографија и индкс.

876. Минова-Гуркова Лилјана, Прашањето на кодификацијата во монографиите објавени во рамките на проектот „Современи промени во словенските јазици“, Процесот на стандардизацијата на македонскиот јазик, 29–35, в. бр. 232.

Резиме на англиски.

877. Минова-Гуркова Лилјана, Современи состојби во македонскиот јазик, Предавања, 69–84, в. бр. 901.

878. Миовска Весна, Грешки при употребата на големата буква во печатот, Македонскиот јазик во јавното општење, 74–83, в. бр. 869.

Со литература.

879. Миркуловска Бистрица, Македонскиот јазик во печатот за учениците од основноучилишна возраст, Македонскиот јазик во јавното општење, 154–165, в. бр. 869.

880. Миронска-Христова Валентина, Меѓународен симпозиум „Војдан Поп Георгиев -Чернодрински — живот и дело“, ЛЗБ XLVII/3 (2000), 125–128.

Хроника.

881. Митева Димка, Ново, изменето и проширено издание на Правописот на македонскиот литературен јазик („Просветно дело“, Скопје 1998, 176 стр.), МЈ XLVIII–L/1997–1999 (2000), 392–394.

Приказ.

882. Митков Маринко, Кон презименскиот модел *Чамински*, Прилози од студискиот ден, 21–26, в. бр. 902.

Прилог кон македонската ономастика.

883. Митков Маринко, в. бр. 882.

884. Неделковска Мила, Македонските еквиваленти на партиципите од класичните граматика, Прилози од студискиот ден, 27–34, в. бр. 902.

885. Никодиновски Звонко, Семиологијата на окомот во македонскиот јазик (посл. Очите се огледало на душата, XXVI научна дискусија, 263–292, в. бр. 835.

Со литература.

886. Николовска Јелица, Македонскиот јазик во проектните процеси на предучилишното воспитание и на основното образование, Македонскиот јазик во јавното општење, 135–139, в. бр. 869.

887. Николовски Атанас, Проф. д-р Томе Саздов (1934). 65 години живот, 40 години дејност, ЛЗБ XLVII/2 (2000), 3–7.

888. Николовски Атанас, Актуелниот статус на македонскиот јазичен стандард во образованието, ЛЗБ XLVII/1–2 (2000), 89–93.

889. Николовски Атанас, Македонскиот јазик во говорот на децата, учениците и наставниците во предучилишното и во основното воспитание и образование, Македонскиот јазик во јавното општење, 140–142, в. бр. 869.

890. Огненовски Трајко, Невербална парајазична народна комуникација — немуштен јазик (паралингвистика) (I) а) Вокални карактеризатори, XXVI научна дискусија, 217–247, в. бр. 835.

Резиме на македонски јазик.

Со примери од македонскиот јазик.

891. Пандев Димитар, Традиционалноста наспроти антитрадиционалноста на македонското писмо и правопис, Процесот на стандардизацијата на македонскиот јазик, в. бр. 232, 49–53.

Резиме на француски.

892. Пандев Димитар, Тиквешкиот зборник — лингвистичка анализа, Македонистика 6 (2000), 3–90.

Со литература.

893. Пандев Димитар, Развојот на македонското писмо, Предавања, 331–336, в. бр. 901.

894. Пановска-Димкова Искра, За новото издание на Правописот на македонскиот литературен јазик, ЛЗБ XLVII/3 (2000), 95–98.

Приказ.

895. Papazoglou Fanoula, Le language macédonien antique, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 771–777.

896. Пеев Коста, За народната идиоматика во македонскиот јазик, ЗбМСФЛ XLIII (2000), 417–421.

897. Пеев Коста, Лингвистичка анализа на „Раните ракописи на Крсте П. Мисирков на македонски јазик“, Предавања, 85–100, в. бр. 901.

898. Пеев Коста, Литературниот јазик и народните говори, Македонскиот јазик во јавното општење, 23–31, в. бр. 869.

899. Пеев Коста, Пробив на лингвистичката географија во македонската наука за јазикот (низ делото на Б. Видоески), XXVI научна дискусија, 15–22, в. бр. 835.

900. Пејовиќ Ружица, Правописни недоследности, Македонскиот јазик во јавното општење, 84–95, в. бр. 869.

Со литература.

901. Петковска Благица, Блаже Конески за оформувањето и кодификацијата на македонскиот јазик, ЛЗб XLVII/1–2 (2000), 23–28.

Со литература.

902. Петковска Благица, За некои јазични особености на македонските ерминии од XIX век, МЈ XLVIII–L/1997–1999 (2000), 251–272.

Дел од дисертацијата „Лексиката на македонските ерминии од XIX век, Скопје 1998.

Со литература.

903. Петковска Благица, Македонскиот јазик на часот по фискултура. Термин за простите вежби, Македонскиот јазик во јавното општење, 296–300, в. бр. 869.

904. Петрова Снежана, За имињата на јавните услужни објекти, Македонскиот јазик во јавното општење, 340–342, в. бр. 869.

Со литература.

905. Петроска Елена, За семантиката на материјалните именки, ЛЗб XLVII/3 (2000), 49–58.

Прилог кон македонската морфологија.

Со литература.

906. Петроска Елена, The Morphology and Semantics of Doublet Derived Imperfective Verbs in Modern Standard Macedonian.

(Морфологијата и семантиката на дублетите изведени имперфективни глаголи во современиот стандарден македонски јазик — докторска дисертација на Ј. Д. Хамфрис одбранета на Универзитетот во Чикаго, САД, во 1997 година), МЈ XLVIII–L/1997–1999 (2000), 326–328.

Приказ.

907. Пјанка Влогимјеж Семантичките категории и нивното изразување во македонскиот јазик (морфологија), Пристапни предавања, прилози и библиографија на новите членови на Македонската академија на науките и уметностите XIII (2000), 241–264.

Со куса биографија и библиографија на трудовите на В. П.

908. Плотникова Анна, Македонская этнокультурная лексика в ареальной перспективе (самовила и стџа), XXVI научна дискусија, в. бр. 835, 71–86.

909. Поп-Атанасова Стоја, Несловенската лексика во средновековната македонска химографија, ЛЗб XLVII/1–2 (2000), 29–36.

910. Предавања на XXXII меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура, Охрид, 9–26. август 1999 година. (Главен и одговорен уредник Томислав Тодоровски). Универзитет „Св. Кирил и Методиј“; Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура (Скопје 2000), 309, 8.^о

Содржи реферати од областа на јазикот, литературата и културата; извештај за работата на Семинарот и адреси на учесниците.

902. Прилози од студискиот ден посветен на Благоја Корубин. Одржан на 13. 03. 1998 год. Редактор: Снежана Велковска. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ (Скопје 2000), 77, 8.° Јазикот наш денешен кн. 2.

Собир по повод тригодишнината од смртта на македонскиот лингвист Благоја Корубин.

903. Радић Првослав, Из најновије македонске ономастичке продукције. Приказ књига: 1. Божидар Видоески, Географската терминологија во дијалектите на македонскиот јазик, МАНУ, Скопје, 1999; 2. Олга Иванова, Студии од топонимијата и антропонимијата, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, посебни изданија, књига 30, Скопје 1999; 3. Трајко Стаматоски, Маринко Митков, Јазикот на имињата, Матица македонска, Скопје, 2000. Српски језик V/1-2 (2000, Београд), 863-868.

904. Ралновска Елизабета, Некои метафорични значења на глаголската лексема *оди*, ЛЗБ XLVII/1-2 (2000), 47-52.

Со библиографија.

905. Ристески Стојан, Стенографски белешки од првата јазична комисија, Факсимил, „Менора“ (Скопје 2000), 125, 4.°

906. Ристески Стојан, Прилози нза историјата на македонскиот јазик, „Macedonia Primas“ (Охрид 2000), 286, 8.°

Со библиографија.

907. Ристовски Блаже, Мисирковата кодификација во светлоста на кодификацијата на соседните словенски јазици, Процесот на стандардизацијата на македонскиот јазик, 55-71, в. бр. 232.

Резиме на англиски.

908. Ристујчин Петре, Нерет и неговиот говор, Македонистика 7 (2000), 105-165.

Прилог кон македонската дијалектологија.

Со текстови.

909. Саздов Симон, За функционалноста на некои правописни правила (од аспект на јазикот во печатените медиуми), Македонскиот јазик во јавното општество, в. бр. 869, 65-73.

Со литература.

910. Седакова Ирина А., Балканославјанские святочные демоны в ареальном освещении, XXXVI научна дискусија ..., 53-69.

Со литература и карти.

911. Симјановски Бошко, Уставот и фирмите, Македонскиот јазик во јавното општество, в. бр. 869, 336-339.

912. Симовска Лидија, Слободата на јазикот во творештвото, ЛЗБ XLVII/3 (2000), 129-130.

Хроника.

913. Солецка Казимјера М., Грешки во транскрипцијата на полските имиња во македонските текстови, Македонскиот јазик во јавното општество, 246-252, в. бр. 869.

914. Спасов Људмил, За граматиката на македонскиот литературен јазик (Lunt H. G. 1952. A Grammar of the Macedonian Literary Language. Скопје), Државно книгоиздателство на Македонија, Предавања, 323-329, в. бр. 901.

915. Спасов Људмил, О Граматици македонског књижевног језика Хораса Г. Ланта, ЈФ LVI/3-4, Београд 2000, 1051-1058.

Са литературом.

916. Спасов Људмил, Значењето на граматиката на Хораст Г. Лант за афирмацијата на македонскиот јазик, Прил МАНУ XXIII/1-2 (1997/2000), 91-113.

Резиме на англиски.

Со литература.

917. Спасов Људмил, Посебноста на македонскиот јазик како одраз на неговата историја, Македонскиот јазик во јавното општество, 32-45, в. бр. 869.

Со литература.

918. Стаматоски Трајко, Од лексиката на беровскиот говор, XXVI научна дискусија, 129–146, в. бр. 835.

Прилог кон македонската дијалектологија.

919. Стаматоски Трајко, Примената на македонскиот литературен јазик денес, Македонскиот јазик во јавното општење, 12–22, в. бр. 869.

920. Стаматоски Трајко, Стандардизацијата на македонскиот јазик на „Лоза“ наспрема дискусиите по правописните прашања во „Български преглед“ во последната деценија на минатиот век, Процесот на стандардизацијата на македонскиот јазик, 107–118, в. бр. 232.

Резиме на руски јазик.

921. Стаматоски Трајко, Митков Маринко, в. бр. 903.

922. Станковска Љубица, Кадина Река и нејзините притоки, ЛЗБ XLVII/3 (2000), 33–42.

Со литература.

Прилог кон македонската топонимија.

923. Станковска Љубица, Топонимијата на селото Рамно, МЈ XLVIII–L/1997–1999 (2000), 143–196.

Со литература.

Прилог кон македонската ономастика.

924. Тантуровска Лидија, Јазикот во предучилишната лектура, Македонскиот јазик во јавното општење, 175–186, в. бр. 869.

Со литература.

925. Тантуровска Лидија, XXXII меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура (Охрид–Скопје), 9–26. VIII 1999, ЛЗБ XLVII/1–2 (2000), 141–146.

Хроника.

926. Тантуровска Лидија, У двојувањето на објектите во расправата „Богомилите“ од Коста Рацин, Прилози од студискиот ден, 35–52, в. бр. 902.

927. Годоровски Гае, Глоса за двајца предмисирковци (нафрлоци), Процесот на стандардизацијата на македонскиот јазик, 91–106, в. бр. 232.

За Трајко Китанчев и Христо Матов.

Резиме на руски.

Со литература.

928. Топлиска Катица, За употребата на предлозите во административниот функционален стил, Македонскиот јазик во јавното општење, 96–101, в. бр. 869.

Со литература.

929. Топлиска Катица, Кон прилошките определби, Прилози од студискиот ден, в. бр. 902, 53–56.

Прилог кон македонската морфологија.

930. Топлиска Катица, Научен собир „Македонски глагол, синхронија и дијахронија“, Скопје 1–2. март 2000, ЛЗБ XLVII/3 (2000), 131–134.

Хроника.

931. Тополињска Зузана, Словенски стандардизациони процеси на временска оска, Процесот на стандардизацијата на македонскиот јазик, 21–28, в. бр. 232.

Резиме на англиски.

932. Тополињска Зузана, За еден интересен механизам на супстантивизација, Прил МАНУ XXIII/1–2 (1998/2000), 65–69.

Резиме на англиски.

Со примери од македонскиот јазик.

933. Тополињска Зузана, Што да правам? — Еден интересен модел на да-конструкција, Прил МАНУ XXIII/1–2 (1998/2000), 71–76.

Резиме на англиски.

Со примери од македонскиот јазик.

934. Трајкова Катица, За лексичките особености на Станиславиот пролог, МЈ XLVIII-L/1997-1999 (2000), 279-286.

Со литература.

935. Треневски Томислав, Насловите на редакциските/уредничките коментари во весникот „Дневник“, ЛЗб XLVII/1-2 (2000), 37-45.

936. Ускова Рина, Прилог кон синтаксичките проучувања на македонскиот јазик (Лилјана Минова-Гуркова, Сврзувачки средства во македонскиот јазик, „Детска радост“, Скопје 1997, 1-380), МЈ XLVIII-L/1997-1999 (2000), 321-324.

Приказ.

937. Ускова Рина, Кон „балканската“ на современиот македонски јазик, МЈ XLVIII-L/1997-1999 (2000), 1-8.

Со литература.

938. Ускова Рина, „Балканско“ на современиот македонски јазик, XXVI научна дискусија, 7-13, в. бр. 835.

Со литература.

939. Friedman Victor A., Horace G. Lant and the Beginning of Macedonian Studies in the United States of America, Прил МАНУ XXIII/1-2 (1998/2000), 115-119.

Резиме на македонски.

940. Цветановски Гоце, XXVI научна конференција на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура (Охрид, 16. VIII 1999), ЛЗб XLVII/1-2 (2000), 147-150.

Хроника.

941. Цветковски Владимир, Дисторзија на фонолошкиот систем на македонскиот јазик во емисиите на јавните гласила, Македонскиот јазик во јавното општење, 197-205, в. бр. 869.

942. Цветковски Живко, Кирил Конески, Зборообразувањето во македонскиот јазик, „Бона“, Скопје 1995. МЈ XLVIII-L/1997-1999 (2000), 324-326.

Приказ.

943. Цветковски Живко, За начините на искажувањето на степенуваниот приказ во современиот јазичен исказ наспрема народниот јазик, Македонскиот јазик во јавното општење, 59-64, в. бр. 869.

944. Првенковска Емилија, Значајно издание на најстариот паримејник (Зденка Рибарова, Зое Хауптова, Григоровичев паримејник, Скопје 1998), МЈ XLVIII-L/1997-1999 (2000), 348-350.

Приказ.

945. Првенковска Емилија, Значаен симпозиум за делото на Ватрослав Облак /Obdobja 17, Vatroslav Oblak, Mednarodni simpozij Obdobja, Ljubljana, 12. in 13. december 1996, Ljubljana 1998/. МЈ XLVIII-L/1997-1999 (2000), 356-360.

Приказ.

946. Првенковска Емилија, Значењето на јужномакедонските говори за историјата на писмениот јазик, XXVI научна дискусија, 121-128, в. бр. 835.

Со литература.

947. Првенковска Емилија, Охридската книжевна школа како химнографски центар, Предавања, 101-115, в. бр. 901.

Со литература.

948. Цубалеvsка Мери, Лилјана Макаријоска, Радомиров псалтир, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје 1997, 329 стр., МЈ XLVIII-L/1997-1999 (2000), 373-377.

Приказ.

949. Чашуле Илија, За „ергативноста“ на македонската глаголска придавка, ЈФ LVI/3-4, Београд 2000, 1389-1399.

Са литературом.

950. Чашуле Илија, За етимологијата на македонскиот глагол *врне*, Прил МАНУ XXIII/1–2 (1998/2000), 121–136.

Резиме на англиски.

Со литература и карта.

951. Чичева-Алексиќ Марија, Мојностите на македонскиот јазик за преведување на дела од античките автори — преведување на сложени придавки, Македонскиот јазик во јавното општење, 119–127, в. бр. 869.

Х. Речници стари и нови српског (сх) језика односно српског (сх) и неког страног језика

952. Avis Alba, Srpsko-latinski i latinsko-srpski rečnik = Lexicon serbico-latinum latino-serbicum (priređivač Alba Avis), Zemun : JRJ, 2000.

953. Алексић (Алексић) Мариана, в. бр. 962, 965, 966.

954. Bigović-Glušica Rajka, Neophodna revizija ijekvaske norme (Branislav Ostojić, Dragomir Vujičić, Rečnik (i)jekavizama srpskog jezika, CID, Podgorica 2000), Riječ — časopis za nauku o jeziku i književnosti, VI/1–2 (2000, Nikšić), str. 135–136.

Приказ.

955. Božinović Branislava, Rečnik srodnih sanskrtskih i srpskih reči. Deo 1, (Od slova a do slova t sanskrtske azbuke), Pešić i sinovi (Biblioteka „Retki rečnici“), Beograd 2000.

956. Brown K., в. бр. 963, 972.

957. Васић Смиљка, в. бр. 973.

958. Васић Смиљка, Полазне основе новије српске прозе. Књ. 3, Бездно Светлане Велмар-Јанковић: фреквенцијски речник. Београд, 2000.

959. Вујичић Драгомир, в. бр. 982.

960. Вујичић Драгомир, в. бр. 954.

961. Вуксановић Јован, в. бр. 985.

962. Гортан-Премк Даринка, Ценка Иванова, Мариана Алексић, Српско-бугарски речник, тематски-хомоними. Лексикон међујезичких хомонима и полисема / Српско-бугарски речник, тематичен-омонимен. Лексикон на међуезиковите омоними и полисеми. Издаваштво ПИК, Велико Търново, 1999, 287 стр., Славистика, књ. IV, Београд 2000, 288–290.

Приказ.

963. Драгићевић Рајна, K. Brown, J. Miller (ed.): Concise Encyclopedia of Grammatical Categories. Pergamon Press, 1999, 508 str., Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 74–76.

Приказ.

964. Đurić Raunović Ivana, в. бр. 971.

965. Жугић Радмила, Ценка Иванова — Мариана Алексић, Српско-бугарски тематски речник, Лексикон међујезичких хомонима и полисема (Српско-бугарски тематичен речник, Лексикон на међуезиковите омоними и полисеми), ПИК, Велико Търново, 1999, 287 стр., ЗМСС 58–59 (2000), 245–249.

Приказ.

966. Жугић Радмила, Ценка Иванова — Мариана Алексић: Српско-бугарски тематски речник, Лексикон међујезичких хомонима и полисема (Српско-бугарски тематичен речник, Лексикон на међуезиковите омоними и полисеми), ПИК, Велико Търново, 1999, 287 стр., Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 69–72.

Приказ.

967. Иванова Ценка, в. бр. 962, 965, 966.

968. Imami Petrit, Beogradski frajerski rečnik, NNK International, Beograd, 2000.

Са библиографијом.

969. Kipfer Barbara Ann, в. бр. 491.

970. Клајн Иван, Речник језичких недоумица, 1. ћирилско издање (5. школско изд.), Српска школска књига, Београд 2000.

971. **Koljević Svetozar**, Đurić Paunović Ivana, Englesko-srpski rečnik, Matica srpska, Novi Sad 2000.
972. **Concise Encyclopedia of Grammatical Categories**. Pergamon Press, 1999, в. бр. 965.
973. **Манчић Часлав**, Речник речника, ЗбМСС 58–59 (2000), 243–245.
Приказ: Смиљка Васић, Хазарски речник Милорада Павића — Фреквенцијски речник, Полазне основе новије српске прозе, књига II, Завод за уџбенике и наставна средства — Институт за педагошка истраживања, Београд 1998.
974. **Miller J.**, в. бр. 963, 972.
975. **Милојковић Мирјана**, Речи: речник ђачког жаргона: А–Ш, Виша школа за образовање васпитача, Вршац (Библиотека Истраживачки радови; 9), Вршац 2000.
976. **Милојковић Мирјана**, в. бр. 984.
977. **Московљевић Милош С.**, Речник савременог српског језика с језичким саветником, Београд, 2000.
978. **Московљевић Милош**, в. бр. 991.
979. **Николић Мирослав**, Обратни речник српскога језика, Београд 2000.
980. **Николић Мирослав**, в. бр. 993.
981. **Ostojić Branislav**, Rečnik i/jekavizama srpskog jezika, CID, Podgorica 2000, str. 190.
982. **Остојић Бранислав**, Драгомир Вујичић, Речник (и)јекавицама српског језика, Подгорица, 2000.
983. **Ostojić Branislav**, в. бр. 954, 982.
984. **Оташевић Ђорђе**, Мирјана Милојковић: Речи: Речник ђачког жаргона: А–Ш. Виша школа за образовање васпитача, Вршац, 2000, 163 стр., Лингвистичке актуелности I/2, Београд 2000, 59–60.
Приказ.
985. **Оташевић Ђорђе**, Мр Јован Вуксановић: Речник језичких појмова. Бона Фидес — Номос, Београд, 1997, 234 стр., Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 73.
Приказ.
986. **Оташевић Ђорђе**, Речник железничких стручних израза француско-немачко-енглеско-италијанско-шпанско-српски. Желнид, Београд, [1997], Лингвистичке актуелности I/3, Београд 2000, 53–54.
Приказ.
987. **Речник железничких стручних израза француско-немачко-енглеско-италијанско-шпанско-српски**. Желнид, Београд, 1997, в. бр. 986.
988. **Станојевић Вукашин**, *Илустрирани енглеско-српски речник*, Глас српски, Бањалука, 2000, 413 стр.
989. **Стијовић Рада**, Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ и дијалекатска лексика, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 1121–1127.
Са литературом.
990. **Трифуновић Ђорђе**, Lexikon des mittelalters, Прил LXV–LXVI/1–4 (1999–2000), 250.
Приказ.
991. **Фекете Егон**, О речнику Милоша Московљевића, НЈ XXXIII/3–4 (2000), 338–342.
Приказ.
992. **Charman Robert L.**, в. бр. 491.
993. **Шћепановић Михаило**, Николићев речник. Приказ књиге: Мирослав Николић, *Обратни речник српскога језика*, Матица српска, Институт за српски језик САНУ, Палчић, Београд, 2000. Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 891–894.

XI. Биографије, аутобиографије, некролози и сл. грађа

994. Alexander Ronelle, Browne Wayles E., Greenberg Marc L., Friedman Victor A., Greenberg Robert D., Memorial for Professor Pavle Ivić at the 12th Beinnial Conference on Balkan and South Slavic Linguistics, Literature and Folklore, University of Kansas, USA, ЈФ LVI/1-2, Београд 2000, 63-74.

995. Белић Александар, Љубомир Стојановић, Српски језик V/1-2 (2000, Београд), 159-180.

Препштамано из Јужнословенског филолога IX (1930).

996. Борисенко Вера В, Памяти Юрия Владимировича Рождественского, 36МСС 58-59 (2000), 273-276.

Некролог.

997. Бошковић Радосав, Александар Белић, Српски језик V/1-2 (2000, Београд), 53-58.

998. Browne Wayles E., в. бр. 994.

999. Greenberg Marc L., в. бр. 994.

1000. Greenberg Robert D., в. бр. 994.

1001. Грковић-Мејџор Јасмина, Професор Бошковић као компаративиста, 36МСКЈ XLVIII/2-3 (2000), 612-615.

Излагање на промоцији књиге: Радосав Бошковић, Основи упоредне граматике словенских језика. Фонетика. Морфологија. Грађење речи, приредио Радојица Јовићевић, Требник, Београд 2000, 424 стр.

1002. Лома Александар, О новом издању радова Радосава Бошковића, 36МСКЈ XLVIII/2-3 (2000), 615-618.

Излагање на промоцији књиге: Радосав Бошковић, Основи упоредне граматике словенских језика. Фонетика. Морфологија. Грађење речи, приредио Радојица Јовићевић, Требник, Београд 2000, 424 стр.

1003. Младеновић Александар, Професор др Драгољуб Петровић, 36МСФЛ XLIII (2000), 9-10.

1004. Момчиловић Бранко, Енглески савременици о Његошу, ГФФНС XXVIII (2000), 65-70.

1005. Николић Светозар, в. бр. 1012.

1006. Павковић Васа, Драго Ђулић: Живот у знаку науке, Михаило Стевановић (1903-1991). Београд, 2000, 169 стр., Лингвистичке актуелности 1/3, Београд 2000, 28-29.

Приказ.

1007. Пандев Димитар, Оливера Јашар-Настева (1922-2000), ЛЗБ XLVII/3 (2000), 135-139.

In memoriam.

1008. Петровић Драгољуб, Светозар Стијовић (1939-2000), 36МСКЈ XLVIII/1 (2000), 225-227.

In memoriam.

1009. Реметић Слободан, Павле Ивић (1924-1999), Славистика, књ. IV, Београд 2000, 347-352.

In memoriam.

1010. Savić Svenka, Veri Šosberger u spomen (In memoriam Vera Schosberger), Novi Sad 2000.

1011. Споменица посветена на Оливера Јашар-Настева, редовен член на Македонската академија на науките и уметностите, МАНУ (Скопје 2000), 37, 8.°

Содржи комеморативни говори и библиографија на трудовите на акад. О. Ј.

1012. Стакић Милан, Светозар Николић (1921-2000), Српски језик V/1-2 (2000, Београд), 897-900.

In memoriam.

1013. Stankiewicz Edward, In memoriam. Pavle Ivić, ЈФ LVI/1-2, Београд 2000, 51-62.

1014. Терзић Александар, Вера Николић (1925–1999), Славистика, књ. IV, Београд 2000, 353–354.

In memoriam.

1015. Ђупић Драго, в. бр. 1006.

1016. Ускова Рина, Академик Самуил Борисовић Бернштејн (1911–1997), МЈ XLVIII–L/1997–1998 (2000), 405–407.

Секавање.

1017. Friedman Victor A., в. бр. 994.

ХII. Библиографија

1018. Белић Наташа, Библиографија радова професора др Драгољуба Петровића, ЗБМСФЛ XLIII (2000), 11–26.

1019. Вучковић Марија, Библиографија радова Александра Белића, Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 5–49.

1020. Đorđević Milentije, Bibliografija metodike nastave srpskog jezika i književnosti, Učiteljski fakultet, Jagodina, 2000.

Са регистрима.

1021. Изабрана библиографија о земљорадњи у народној култури Словена, Кодови словенских култура, 5, Београд 2000, 164–171.

1022. Ломпар Весна, в. бр. 1026.

1023. Миркуловска Милица, Библиографија на славистичката лингвистика (Bibliografia językoznawstwa slawistycznego za rok 1992, T. 1, SOW, Warszawa 1995, 555 s.; za rok 1993 z uzupełnieniami za rok 1992, t. 1. /2., SOW, Warszawa 1996, 540 s./ 351 s.; za rok 1994 z uzupełnieniami za lata 1992–1993, Tl., SOW, Warszawa 1997, 822 s.), МЈ XLVIII–L/1997–1999 (2000), 401–404.

Приказ.

1024. Милојковић Анђелка, Библиографија изабраних радова Љубомира Стојановића, Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 211–217.

1025. Панковић Душан, Српске библиографије 1851–1879. године, Матица српска, Нови Сад 2000.

Са регистрима.

1026. Радовић-Тешић Милица, Ломпар Весна, Библиографија радова из морфологије и творбе речи (1950–2000), НЈ XXXIII/3–4 (2000), 345–379.

Са скраћеницама.

Библиографија.

1027. Реметић Слободан, Библиографија радова академика авла Ивића, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 7–49.

Библиографија.

ХIII. О становништву (веровања, обреди и сл., историјска и културна прошлост)

1028. Агапкина Татьяна А., Мифо-ритуални комплекс «хождение в жито», Кодови словенских култура, 5, Београд 2000, 56–70.

Са литературом.

1029. Ајдачић Дејан, Земљораднички и хришћански календар балканских Словена, Кодови словенских култура, 5, Београд 2000, 127–130.

Са литературом.

1030. Ајдачић Дејан, в. бр. 1034.

1031. Валенцова Марина М., Ритуална пахота у Славян, Кодови словенских култура, 5, Београд 2000, 29–38.

Литература.

- 1032. Златковић Драгољуб**, Ижа, ГлЕИ XLIX (2000), 115–118.
Кључне речи: огвиште, појжвина, обреди, митологија, лексика.
Резиме на енглеском.
- 1033. Јанковић Живорад**, Свети Сава у српској историји и традицији, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књига LXXXIX, Председништво, књига 8, Београд 1998, 466 стр., Прил LXV–LXVI/1–4 (1999–2000), 233–240.
Приказ зборника.
- 1034. Николова Вања**, Земљораднички код у свадби као мит (по грађи традиционалне бугарске свадбе), Кодови словенских култура, 5, Београд 2000, 71–85.
Са бугарског превео Дејан Ајдачић.
Са литературом.
- 1035. Њевјадомски Донат**, „Како посејеш, тако ћеш и жњети“. Зрно: круг смрти и препорода. Кодови словенских култура, 5, Београд 2000, 39–55.
Са пољског превела Тања Петровић.
Са литературом и изворима.
- 1036. Обижаева М.**, Словарь и грамматика «чужого языка» в русской и южно-славянской традиционной культуре, V международный симпозиум, 92–97, в. бр. 1118.
- 1037. Пашина Ольга А.**, К вопросу о взаимодействии культурных текстов: жатва и свадба, Кодови словенских култура, 5, Београд 2000, 86–97.
Са литературом.
- 1038. Петровић Тања**, „Жито да се роди“: пшеница, сетва и жетва у здравици, Кодови словенских култура, 5, Београд 2000, 98–107.
Са изворима и литературом.
Резиме на енглеском, 161.
- 1039. Петровић Тања**, в. бр. 1035.
- 1040. Петровић Тања**, Магија промене времена, Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 677–686.
Са литературом и изворима.
Резиме на енглеском.
- 1041. Petrović Тања**, Мир звучащий и молчащий. Семиотика звука и речи в традиционной культуре Славян. Индрик, Москва, 1999, 332 стр., Лингвистичке актуелности I/2, Београд 2000, 51–53.
Приказ зборника радова посвећеног успомени на академика Никиту Ильича Толстоја.
- 1042. Радан Михај. Н.**, Обреди, веровања и обичаји Карашеваца везани за изградњу куће, ГлЕИ XLIX (2000), 91–99.
Кључне речи: фундамент, мајстори, петал, ладина, плџа.
Резиме на енглеском.
- 1043. Radovi simpozijuma Jugoslovenski Banat, istorijska i kulturna prošlost** (Begejci/Torak, 8. novembar 1997). Rumunsko društvo za etnografiju i folklor iz Vojvodine, Novi Sad, 1998, в. бр. 1047.
- 1044. Radovi simpozijuma Jugoslovenski Banat, istorijska i kulturna prošlost** (Novi Sad, 7. novembar 1998). Rumunsko društvo za etnografiju i folklor iz Vojvodine, Novi Sad, 1999, в. бр. 1046.
- 1045. Свети Сава у српској историји и традицији**, в. бр. 1033.
- 1046. Sikimić Biljana, Radovi simpozijuma Jugoslovenski Banat, istorijska i kulturna prošlost** (Novi Sad, 7. novembar 1998). Rumunsko društvo za etnografiju i folklor iz Vojvodine, Novi Sad, 1999, Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 59.
Приказ.
- 1047. Sikimić Biljana, Radovi simpozijuma Jugoslovenski Banat, istorijska i kulturna prošlost**, (Begejci/Torak, 8. novembar 1997). Rumunsko društvo za etnografiju i folklor iz Vojvodine, Novi Sad, 1998, Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 58–59.
Приказ.

1048. Сикимић Биљана, Магија мешења хлеба, Српски језик V/1-2 (2000, Београд), 309-337.

Са литературом.

Резиме на енглеском.

1049. Сикимић Биљана, Фолклор у Војводини, свеска 10. Нови Сад, 1999 (1998), Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 65-66.

Приказ.

1050. Узенџа Елена С., Усачева Валерия В, Муха в обычаях и обрядах Славян, Кодови словенских култура, 5, Београд 2000, 108-119.

Литература и извори.

1051. Усачева Валерия В, в. бр. 1050.

1052. Фолклор у Војводини, свеска 10. Нови Сад, 1999 (1998), в. бр. 1049.

1053. Чаусидис Никос, Ромбични елементи као средства транспозиције плодности између човека и природе, Кодови словенских култура, 5, Београд 2000, 15-28.

Литература.

Каталог илустрација.

XIV. Разно

1054. Alinei Mario, A stratigraphic and structural approach to the study of magico-religious motivations, ЈФ LVI/1-2, Београд 2000, 75-92.

1055. Bauer Laurie, в. бр. 1166.

1056. Белић Бојан, в. бр. 1077.

1057. Белјановска Катерина, Кон јубилејот на проф. д-р Кирил Конески — седумдесетгодишнина, ЛЗБ XLVII/1-2 (2000), 3-8.

Со библиографија на трудовите на К. К.

1058. Берић-Букић Весна, Дијалог наслова књига новосадских кућних библиотека у првој половини XIX века, ГФФНС XXVIII (2000), 57-63.

1059. Bogdanović Stojan M., в. бр. 1174.

1060. Бошков Мирјана, О раду Данила Крпца, Прил LXV-LXVI/1-4 (1999-2000), 107-129.

1061. Брборић Бранислав, Simpozij o bosanskom jeziku (zbornik radova). Institut za jezik, Sarajevo, 1999, Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 51-54.

Приказ.

1062. Брборић Бранислав, Симпозиј о босанском језику и поводом њега, НЈ XXXIII/3-4 (2000), 326-332.

Приказ.

1063. Брборић Вељко, О Скерлићевој анкети у Српском књижевном гласнику, ЈФ LVI/1-2, Београд 2000, 149-156.

1064. Vasić Vera, Argument autoriteta u Stevanovićevoj Gramatici, ЗМСФЛ XLIII (2000), 91-97.

1065. Васић Смиљка, в. бр. 1077.

1066. Vučković Marija, 36. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Zbornik predavanj. Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenske jezike in književnosti Filozofske fakultete, Ljubljana, 2000. Лингвистичке актуелности I/3, Београд 2000, 42-43.

Приказ.

1067. Glumac-Radnović Milica, в. бр. 1098.

1068. Говор и језик на прагу III миленијума. Интернационални скуп, 25-28. октобар 1999. године (апстракт и програм). Институт за експерименталну фонетику и патологију говора, Београд, 1999, в. бр. 1082.

1069. Гордић Владислава, Поредак ствари и поредак речи у Шекспировим трагедијама, ГФФНС XXVIII (2000), 71-77.

1070. Гортан-Премк Даринка, *Filologija* 30–31. Razred za filološke znanosti. Zagreb, 1998, 351 str., Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 34–38.

Приказ.

1071. Гортан-Премк Даринка, О традиционалном и модерном у нашој лингвистици, Лингвистичке актуелности I/2, Београд 2000, 101–104.

Реферат прочитан на трибини са темом „Традиционално и модерно у српској лингвистици“, а која је одржана 28. 6. 2000. у згради САНУ у организацији Института за српски језик САНУ.

1072. Грек Татјана, Лингвистичка секција Филолошког факултета у Београду, Лингвистичке актуелности I/2, Београд 2000, 125.

Хроника.

1073. Дамјановић Рагомир, *Говори српски да те цео свет разуме*, Београд, 2000.

1074. 29. Међународни научни састанак слависта у Вукове дане, 14–18. 9. 1999. г., Београд — Нови Сад, в. бр. 1106.

1075. The MIT Press (нова издања), в. бр. 1080.

1076. IX конгрес МАПРЈЛ в Братиславе, 16–21. августа 1999 г., в. бр. 1126.

1077. Дискусија, Лингвистичке актуелности I/3, Београд 2000, 94–100.

У дискусији на трибини са темом „Традиционално и модерно у српској лингвистици“, која је одржана 28. јуна 2000. у организацији Института за српски језик САНУ, учествовали су: Љубомир Поповић, Смиљка Васић, Гордана Јовановић, Слободан Реметић, Ђорђе Оташевић, Љубиша Рајић, Бојан Белић и Предраг Пипер.

1078. Драгин Стефанија, Нико Зупанич (1904 г.) и Антон Мелик (1924 год.) за Македонија, македонскиот јазик и јазичната теорија, XIV научна дискусија ..., 105–113.

1079. Драгићевић Рајна, Marko Samardžija: Hrvatski jezik 4. Udžbenik za 4. razred gimnazije. Školska knjiga, Zagreb, 1998. Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 20–23.

Приказ.

1080. Драгићевић Рајна, The MIT Press (нова издања), Лингвистичке актуелности I/2, Београд 2000, 64–67.

Преглед наслова и њихових садржаја објављених током 2000. године у издању Ем Ај Ти Преса.

1081. Dudok Miroslav, Kompromisna replika u uslovima jezičke dijaspore, 36МСФЛ XLIII (2000), 201–204.

Са литературом.

1082. Жугић Радивоје, *Говор и језик на прагу III миленијума*. Интернационални скуп, 25–28. октобар 1999. године (апстракт и програм). Институт за експерименталну фонетику и патологију говора, Београд, 1999, 80 стр., Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 57–58.

Приказ.

1083. Жугић Радивоје, Буро Шупшвић: Рибари људске душе. Чигоја, Београд, 1999, 230 стр., Лингвистичке актуелности I/2, Београд 2000, 49–50.

Приказ.

1084. Jevtić Miloš, в. бр. 1167.

1085. Јовановић Гордана, в. бр. 1077.

1086. Кванил Душан, Верица Копривица, Александра Корда-Петровић, Катедра бохемистике на Одсеку за славистику Филолошког факултета у Београду — историјат и перспективе, Славистика, књ. IV, Београд 2000, 151–160.

Резиме на чешком.

1087. Керкез Драгана — Љиљана Ђурашковић, V међународни симпозијум: Стање и перспективе напоредних проучавања руског и других језика, 36МСС 58–59 (2000), 277–279.

Хроника.

1088. *Ковачевић Милош, *Програм черечења Вуков(ск)ог језика*, Актуелности, часопис за друштвена питања, год. I, број 3, Бања Лука, 1997, стр. 27–33.

1089. *Ковачевић Милош, *Српски језик на крају 20. вијека*, Календар „Просвјета“ 1998–1999, Српско просвјетно и културно друштво „Просвјета“, Србије, 1998, стр. 187–193.

1090. Кончаревић Ксенија, Сто педесет година руског језика у Србији, Славистика, књ. IV, Београд 2000, 315–319.

Предавање одржано 2. 11. 1999. године у Руском дому у Београду.

1091. Конференција „Societas linguistica Europaea“, Poznań, 31. 8 — 2. 9. 2000, в. бр. 1187.

1092. Копривица Верица, в. бр. 1086.

1093. Корда-Петровић Александра, в. бр. 1086.

1094. Kulić Mišo, в. бр. 1117.

1095. Куркина Любовь В., Подсека как место обитания нечистой силы, Кодови словенских култура, 5, Београд 2000, 7–14.

Литература.

1096. Loma Aleksandar, Ranko Matasović: Kultura i književnost Hetita, Matica Hrvatska, Zagreb, 2000. (Biblioteka Parnas, Niz Filologija), 194 str., Лингвистичке актуелности I/3, Београд 200, 39–40.

Приказ.

1097. Луковић Милош, Језичка политика на тлу Југославије за време Другога светског рата, ЗбМСФЛ XLIII (2000), 323–327.

Са литературом.

1098. Lurija Aleksandar R., Jezik i svest (prevodilac Milica Glumac-Radnović), Zbornik za udžbenike i nastavna sredstva (Biblioteka Saznanja, 14), Beograd 2000.

1099. Марјановић Слободан, Још о значају дериватолошких средстава за морфолошку класификацију, Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 555–571.

Резиме на руском.

1100. Маројевић Радмило, Конкуренција језичких средстава и динамика језичког развоја, НССУВД 29/1 (2000), 43–50.

Резиме на енглеском.

1101. Маројевић Радмило, Александар Белић као компаративиста и палеославииста (Увод. Фрагменти 1–3), Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 59–80.

Са литературом.

Резиме на руском.

1102. Matasović Ranko, в. бр. 1096.

1103. Марковић Слободан Ж., Пред јубилејом Друштва за српски језик и књижевност, КњЈ XLVII/3–4 (2000), 1–13.

1104. Материјали и одлуке са Годишње Скупштине Славистичког друштва Србије, Славистика, књ. IV, Београд 2000, 338–346.

Садржи: Извештај о раду Славистичког друштва Србије у 1999. години (Богољуб Станковић), План активности Славистичког друштва Србије у 2000. години, Измене и допуне Статута Славистичког друштва Србије, Одлука о избору почасних чланова, Одлука о додели Захвалнице, Правилник о издавачкој делатности Славистичког друштва Србије, Правилник о награди Павле Ивић, Одбор за доделу награде Павле Ивић.

1105. Međunarodni skup „Srbi i drugi“, в. бр. 1108.

Скуп је одржан током три последња дана месеца јула 2000. године у Матици Српској.

1106. Миленковић Драгутин, Септембарско окупљање слависта, Славистика, књ. IV, Београд 2000, 334–335.

Приказ 29. Међународног научног састанка слависта у Вукове дане, одржаног у Београду и Новом Саду, 14–18. 9. 1999. г.

1107. Милић Босиљка, Традиционални зимски семинар, Књижевност и језик XLVII/1–2, Београд 2000, 101–108.

Хроника 41. зимског семинара за наставнике и професоре српског језика и књижевности одржаног 20, 21. и 22. 1. 2000. године, на Филолошком факултету у Београду, у

организацији Друштва за српски језик и књижевност Србије, Министарства просвете Републике Србије и Филолошког факултета у Београду.

1108. Milićević-Dobromirov Nataša, Међународни skup „Srbi i drugi“, Лингвистичке актуелности 1/3, Београд 2000, 113–114.

Хроника међународног скупа одржаног током три последња дана месеца јула 2000. године у Матици српској.

1109. Милосављевић Петар, Српски филолошки програм (Изабрана дела, Петар Милосављевић, коло 1), Трешњик, Београд 2000.

Са регистром имена.

1110. Митро Вероника, в. бр. 1151.

1111. Митровић Радивоје, в. бр. 1180.

1112. Mladenović Aleksandar, Ne može se bez dokaza, Bibliografski vjesnik, godina XXIX, br. 1 (2000, Cetinje), str. 173–175.

1113. Мороз Андрей Б., Народное огородничество у восточных славян как система кодов, Кодови словенских култура, 5, Београд 2000, 131–145.

Литература.

1114. Недељковић Миле, Записи из Шумадије, књ. 2, Београд 2000.

Са библиографијом и регистрима.

1115. Окука Милош, Од југословенског интегрализма до језичке диктатуре, Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 713–759.

Са литературом.

1116. Оташевић Ђорђе, в. бр. 1077.

1117. Павковић Вања, Мишо Кулић: Jezik prije jezika. Kolekom, Beograd, 2000, 381 str., Лингвистичке актуелности 1/2, Београд 2000, 48–49.

Приказ.

1118. V международный симпозиум Состояние и перспективы сопоставительных исследований русского и других языков (Белград–Ниш, 30 мая — 1 июня 2000 г.), Доклады, приређивач Богољуб станковић, Славистичко друштво Србије и Филозофски факултет, Београд 2000.

Библиографија уз сваки рад.

1119. Petković Tatjana S., в. бр. 1174.

1120. Пипер Предраг, в. бр. 1077.

1121. Пипер Предраг, Поводом отварања изложбе Словенска књига на Дан свих Тирила и Методија, Славистика, књ. IV, Београд 2000, 327–328.

У Руском дому у Београду, 24. маја 1999. године.

1122. Пипер Предраг, Осврт на традиционално и модерно у српској лингвистици, Лингвистичке актуелности 1/2, Београд 2000, 105–110.

Издавање на трибини са темом „Традиционално и модерно у српској лингвистици“, а која је одржана 28. 6. 2000. у организацији Института за српски језик САНУ.

1123. Пипер Предраг, Награда Павле Ивић књизи Славистика. Сербистика. В. П. Гуткова, ЗМСС 58–59 (2000), 277.

Хроника.

1124. Поповић Љубомир, в. бр. 1077.

1125. Поповић Л., Електронна почта — новый эпистолярный поджанр, V международный симпозиум, 211–217, в. бр. 1118.

1126. Правда Елена, IX конгрес МАПРЈЛ у Братислави, 16–21. августа 1999 г., Славистика, књ. IV, Београд 2000, 329–333.

Приказ.

1127. Радовановић Милорад, Стандардни српски језик, Хуманистичке науке, Београд 2000, 205–213, в. бр. 1180.

1128. Радовановић Милорад, О издавању Целокупних дела Павла Ивића, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 901–905.

1129. Радови југословенских лингвиста објављени у иностранству (1), Лингвистичке актуелности I/2, Београд 2000, 94–99.
Библиографија.
1130. Радови југословенских лингвиста објављени у иностранству (2), Лингвистичке актуелности I/3, Београд 2000, 111–112.
Библиографија.
1131. Рајић Љубиша, в. бр. 1077.
1132. Рајић Љубиша, Tradicionalno i moderno u srpskoj lingvistici, Лингвистичке актуелности I/2, Београд 2000, 111–117.
Реферат на трибини са темом „Традиционално и модерно у српској лингвистици“, а која је одржана 28. 6. 2000. у организацији Института за српски језик САНУ.
1133. Рајић Љубиша, Друштво за lingvistiku Srbije, Лингвистичке актуелности I/2, Београд 2000, 126.
Хроника.
1134. Раонић-Лековић Светлана, Ekonomičnost izraza jezika struke, PR, br. 1–2 (8. februar 2000, Podgorica), str. 18.
1135. Реметић Слободан, 56. књига Јужнословенског филолога посвећена успомени на академика Павла Ивића, Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 90.
Хроника.
1136. Реметић Слободан, Уз 56. књигу Јужнословенског филолога, посвећену успомени на академика Павла Ивића, ЈФ LVI/1–2, Београд 2000, 1–6.
1137. Реметић Слободан, в. бр. 1077.
1138. Ристић Стана, Рад Лингвистичког колоквијума у Институту за српски језик САНУ, Лингвистичке актуелности I/2, Београд 2000, 93–96.
Хроника.
1139. Ристић Стана, Рад лингвистичког колоквијума у Институту за српски језик САНУ, Лингвистичке актуелности I/2, Београд 2000, 123–125.
Хроника.
1140. Ристовски Блаже, Збор по повод 125-годишнината од раѓањето на Крсте Мисирков, Процесот на стандардизацијата на македонскиот јазик, 7–8, в. бр. 232.
1141. Richter Angela, Remarks about the specific organization of the text in Mirko Kovač's „Vrata od utrobe“, Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 797–804.
1142. Росић Тодор, Оковани језик: полемике и чланци, Београд–Подгорица 2000.
1143. Сабадош И. В., Принципы составления словаря одного говора, ЗбМСФЛ XLIII (2000), 523–530.
Са литературом.
1144. Savić Svenka, Tradicionalno i moderno u srpskoj lingvistici, Лингвистичке актуелности I/3, Београд 2000, 86–93.
Реферат прочитан на трибини са темом „Традиционално и модерно у српској лингвистици“, одражној 28. јуна 2000. у зградни САНУ у организацији Института за српски језик САНУ.
1145. Savić Svenka, VII internacionalni kongres pragmatike, Budimpešta, 9–14. juli, 2000, Лингвистичке актуелности I/3, Београд 2000, 116.
Хроника.
1146. Савић Свенка, в. бр. 1151.
1147. Samardžija Marko, в. бр. 1079.
1148. Severnoameričko rečničko društvo i deseti broj njegovog časopisa (uz Dictionaries, Journal of the Dictionary Society of North America, Number 20, 1999), в. бр. 1184.
1149. VII internacionalni kongres pragmatike, Budimpešta, 9–14. juli, 2000, в. бр. 1145.
1150. Сикимић Биљана, Пројекти, Лингвистичке актуелности I/2, Београд 2000, 83–85.

1151. Сикимић Биљана, Свенка Савић, Вероника Митро: Дискурс телефонских разговора (серија: Разговорни српски језик, књига 1), Нови Сад, 1998. Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 47–48.

Приказ.

1152. Сикимић Биљана, Филолошки преглед, Часопис за страну филологију XXV/1. Филолошки факултет, Београд 1998. Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 61.

Приказ.

1153. Сикимић Биљана, Т. В. Цивьян: Движење и пут в балканској модели мира. Истраживања по структури текста. Индрик, Москва, 1999, 374 стр., Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 43.

Приказ.

1154. Сикимић Биљана, Филолошки преглед, Часопис за страну филологију XXV/2. Филолошки факултет, Београд 1998. Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 62.

Приказ.

1155. Симић Радоје, Неколике напомене уз Целокупна дела Павла Ивића, ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 1029–1031.

1156. Simpozij o bosanskom jeziku (zbornik radova). Institut za jezik, Sarajevo, 1999, в. бр. 1061.

Симпозиј је одржан у Бихаћу 7–8. 9. 1998. г.

1157. Симпозиј о босанском језику, в. бр. 1062.

1158. Смольская Аделаида К., О двух защитах кандидатских диссертаций по сербскому языку, Славистика, књ. IV, Београд 2000, 271–272.

1159. Сријемац Вида, *Српски језик и коресијонденција*, Бањалука: Полицијска академија, 2000, 52 стр.

1160. Станаревић Рада, Два авангардна комада Петера Вајса, Српски језик V/1–2 (2000, Београд), 573–584.

Резиме на немачком.

1161. Станковић Богољуб, в. бр. 1104.

1162. Станковић Богољуб, Међународни научни симпозијум МАПРЈАЛ-а, Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 92–93.

Хроника.

1163. Станковић Богољуб, Јануарско окупљање слависта Србије, Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 90–91.

Хроника.

1164. Станојчић Живојин, Традиционално и модерно у лингвистици, Лингвистичке актуелности I/2, Београд 2000, 118–120.

Реферат на трибини са темом „Традиционално и модерно у српској лингвистици“, а која је одржана 28. 6. 2000. у организацији Института за српски језик САНУ.

1165. Стојановић Љубомир, Приступна академска беседа, Српски језик V/1–2 (Београд, 2000), 181–209.

Прештампано из Гласа СКА ЛП, други разред 34.

1166. Stojić Svetlana, Laurie Bauer, Peter Trudgill ed.: *Language myths*. Penguin USA, 1999, Лингвистичке актуелности I/3, Београд 2000, 55.

Приказ.

1167. Терзић Богдан, Miloš Jevtić: *Izazovi Branka Tošovića*. Kolekcija Odgovori, knjiga 69. Izdavač Kej, Valjevo i Beogradska knjiga, Beograd, 2000, 204 str., Славистика, књ. IV, Београд 2000, 312–314.

Приказ.

1168. Тир Михал, Лингвистика у тематским зборницима Друштва словакиста Војводине, Славистика, књ. IV, Београд 2000, 199–203.

Резиме на руском.

1169. Толстая Светлана М., Бренное тело, или из чего сотворен человек (этнолингвистическая заметка), ЈФ LVI/3–4, Београд 2000, 1191–1199.

Са литературом.

1170. Традиционално и модерно у српској лингвистици (2), Лингвистичке актуелности I/3, Београд 2000, 85.

1171. Трајкова Катица, Зборник во чест на Радмила Угринова-Скаловска по повод нејзината седумдесетгодишнина (Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ — Скопје, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје 1977), МЈ XLVIII–L/1997–1999 (2000), 366–370.

Приказ.

1172. 36. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Zbornik predavanj, в. бр. 1066.

1173. Trudgill Peter, в. бр. 1166.

1174. Ćirić Miroslav D., Tatjana S. Petković, Stojan M. Bogdanović, Jezici i automati (1. izdanje), Prosveta, Niš, 2000.

Са библиографијом и регистром.

1175. Управа Славистичког друштва Србије, XXXIX скуп слависта Србије, Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 91–92.

Хроника.

1176. Уредништво Зборника Матице српске за славистику, Упутство за припрему рукописа за штампу, ЗбМСС 58–59 (2000), 281–283.

1177. Filologija 30–31. Razred za filološke znanosti. Zagreb, 1998, в. бр. 1070.

Садржи реферате прочитане на научном скупу Отворена питања хрватске лексикологије (Загреб, 27–29. 12. 1997).

1178. Филолошки преглед, Часопис за страну филологију XXV/2. Филолошки факултет, Београд 1998, в. бр. 1154.

1179. Филолошки преглед, Часопис за страну филологију XXV/1. Филолошки факултет, Београд 1998, в. бр. 1152.

1180. Хуманистичке науке: извештај о реализацији пројеката из програма основних истраживања за период од 1996. до 2000. године (предговор: Радивоје Митровић), Београд 2000.

Резимеи на енглеском језику уз сваки рад.

Библиографија уз сваки рад.

1181. Цивљан Т. В., в. бр. 1153.

1182. Чаркић Милосав Ж., Српско-руске културно-језичке везе, Славистика, књ. IV, Београд 2000, 96–104.

Са литературом.

Резиме на руском.

1183. 41. зимски семинар за наставнике и професоре српског језика и књижевности, в. бр. 1107.

1184. Šipka Danko, Severnoameričko rečničko društvo i deseti broj njegovog časopisa (uz Dictionaries, Journal of the Dictionary Society of North America, Number 20, 1999), Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 63–65.

Приказ.

1185. Šipka Danko, Projekti, Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 87–89.

1186. Šipka Danko, Lista elektronskih rečnika srpskohrvatskog jezika (u celini ili jednog od tri njegova nacionalna standarda), Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 82–86.

Библиографија.

1187. Šipka Danko, Konferencija „Societas linguistica Europaea“, Poznanj, 31. 8. — 2. 9. 2000, Лингвистичке актуелности I/3, Београд 2000, 114–115.

Хроника.

1188. Šipka Danko, *Vijenalna konferencija u Kansasu*, Лингвистичке актуелности I/1, Београд 2000, 93.

Хроника.

1189. Šipka Danko, *Budi se Istok (i Zapad) (Uz antropocentrički zaokret u lingvistici kraja dvadesetog veka)*, Лингвистичке актуелности I/2, Београд 2000, 7–11.

1190. Šipka Danko, *Dimenzije i svrhovitost tradicionalnog i modernog*, Лингвистичке актуелности I/2, Београд 2000, 121–122.

Реферат на трибини са темом „Традиционално и модерно у српској лингвистици“, а која је одржана 28. 6. 2000. у организацији Института за српски језик САНУ.

1191. Шушњић Ђуро, в. бр. 1083.

Библиографију уредила др Радмила Жугић

ПРЕДМЕТНИ РЕГИСТАР

Божић код Срба у Белој Крајини 65–78

Божић 67–73

Бадњак 68–69

божићне мрвице 71

божићњак, љърница 69–70

комадари 72–73

Мали Божић 70

полазник, божићни гост 71–72

чесница 70–71

етнодијалекатски текст 73–76

ја : други 75

ми : они — спољашња диференцијација 75–76

ми : они — унутрашња диференцијација 76

некада : сада 74–75

Срби у Белој Крајини — демографска и лингвистичка ситуација 65–67

изражајна средства у старосрпским повељама 23–27

ако који ... , ако му ... , ако се ... 25

али ејшо, да ејшо, зајшо ејшо 25, 26

(и) где ... да ... 25

(и) који ... да ... 25

овојзи зашјшо 26

сьде / съди 26

шјшо је ... / шјшо су ... , шјшо се... 24

кдса етим. и семант. 29–40

надежни системи у српској језику 1–13

значење термина „падеж“ 1

падежни односи 1–13

квантитатив 6

предикатив 8

падежни односи и антропоцентрична теорија 3, 4, 6, 12, 13

поједини падежи 4–12

акузатив 9, 10

вокатив 6

генитив 5, 6, 10–12

датив 4, 9

инструментал 4–7

локатив 5–7

- номинатив 4, 10
 показатељи синт. односа 2
 принципи класификације падежа 3
 прототиписке ситуације 3–4
 резиме 12, 13
 синкретизам падежа 7, 8
- појам „одговорност“ и агентивна улога оруђа 15–22
 акциона семантика 15
 континуум агентивности 16
 оруђе-спроводник, предмет-спроводник 16, 17, 19, 20
 прототипски агенс 15
 прототипска оруђа (нпр. *нож* : *сећи*) 18, 19
 социјативни однос 17
 спроводничка функција предмета 19
 средство-проузроковач радње 21
 телична спецификација 18, 20
- презент (3. л. мн.) у српским говорима на југозападу Косова и Метохије 41–63
 стнојезичка слика 43
 наставци типа:
 -*e(ш)* 44, 45, 60, 61
 -*y* 44–59
   -*e* (*e^φ*, *φ* или сл.) 46, 47, 50, 55
   -*w* 48, 49, 51–54, 57
   -*ju* 46, 47, 48
   -*ou* (или сл.) 49, 51, 53, 54, 57–59
   -*y* (*y̆*) 48, 51–57, 59, 60

Регистар израдио *Мирослав Николић*

РЕГИСТАР ИМЕНА

- Avis, Alba 234
 Аврамова, В. 201
 Агапкина, Татьяна А. 237
 Ајдачић, Дејан 237
 Ајдуковић, Јован 189, 195
 Aleksander, Ronelle 236
 Алексић, Мариана 234
 Алексова, Гордана 224
 Alinei, Mario 239
 Андоновска, Христина 224
 Андријевска, Наталија 224
 Андрић, Едита 206
 Аникин, А. Е. 29, 30
 Антонић, Ивана 110–119, 211
 Аргировски, Мито 224
 Арсенијевић, Нада 211
 Атанасова-Никулеску, Елена-Јоана 224
 Бабамова, Ирина 190

 Бабић, Миланка 211
 Вајерова, Н. 166
 Bally, Ch. 30, 38
 Balowska, G. 166
 Balowski, M. 166
 Bańczerowski, Janusz 181, 182
 Ваk, P. 129, 130
 Баџаи, Јанош 186
 Barada, M. 24
 Баракова, Пенка 190
 Barnhart, David K. 206
 Bartmiński, Jerzy 195
 Бархударова, Е. Ј. 190
 Basaj, M. 165, 169
 Basara, Jan 195
 Бауер, J. 25
 Bauer, Laurie 239
 Bednarczuk, L. 165, 168
 Безлај, Ф. 38
 Бэйли, Д. 159
 Беленчиков, P. 190
 Белић, Александар 44, 61, 173, 236
 Белић, Бојан 239
 Белић, Наташа 237
 Белошапкова, А. 24
 Белјановска, Катерина 239
 Бендевска, Елена 224
 Берић-Ђукић, Весна 239
 Berlin, V. 120, 123, 124

 Berneker, E. 31, 38
 Бернштейн, С. Б. 163
 Бечева, Ничка 190, 192, 211
 Биговић-Глушица, Рајка 211, 234
 Билбија, Свџжана 206
 Бицевска, Кита 224
 Bickerton, Derek 182
 Бјелетић, Марта 173–177, 201
 Blanc, M. 66, 77
 Богдановић, Недељко 201, 216, 223
 Богдановић, Стојан М. 239
 Богуславски, С. А. 160
 Војиновић, Branislava 234
 Божиновски, Здравко 224
 Бояджијев, А. 168
 Бояджијев, Т. 168
 Бојковска, Стојка 224
 Војовић, Ivana 182, 201, 211, 222
 Volek, A. 168
 Boriš, W. 165, 168, 170
 Борисенко, В. 195, 196, 236
 Bogusia, W. 167, 196
 Бошков, Мирјана 239
 Бошковић, Радосав 196, 236, 74
 Bochnakowa, A. 170
 Бошњаковић, Жарко 211, 216
 Grabcová, Radoslava 196
 Брборић, Бранислав 182, 211, 239
 Брборић, Вељко 239
 Brzezina, M. 166, 170
 Brown, K. 234
 Browne, Vayles E. 236
 Брозовић, Далибор 224
 Брoх, О. 81
 Brohaugh, William 206
 Bubalo, Djordje 219
 Бугарски, Ранко 182, 201
 Бужаровска, Е. 190
 Букумирић, Милета 51, 61, 201
 Булаховски, Ј. А. 153
 Буњак, Петар 186
 Burzan, Mirjana 201

 Вајан, Андре 173
 Вајганд, Г. 81
 Wald, P. 120, 131
 Валенцова, Марина М. 237
 Вангелов, Атанас 190

- Варбот, Жана Ж. 39, 201
 Vasić, Vera 144, 211, 239
 Васић, Смиљка 234, 239
 Велева, Славица 225
 Величков, Славка 190
 Величкова, С. 190
 Велјановска, Катерина 190, 225
 Велковска, Снежана 225
 Велчева, Б. 168
 Вельковић-Станковић, Драгана 186
 Вендина, Татьяна И. 196, 208
 Веновска-Антевска, Снежана 225
 Wentvorth, Harold 206
 Верещагин, Е. М. 169
 West, Paul 182
 Выгонная, Л. Т. 196
 Vidačić, Anka 186
 Widlak, S. 170
 Видоески, Божидар 44, 45, 62, 225
 Wierzbicka, A. 120, 131
 Viereck, Wolfgang 206
 Wyler, S. 131
 Vinja, Vojmir 201
 Witkowski, W. 166, 168, 171
 Вићентић, Биљана 196
 Владова, Јадранка 196, 225, 60
 Vlajić, Piја 217
 Влајић-Поповић, Јасна 29–40, 196, 201
 Влагићмеж, Пјанка 196
 Војводић, Дојчил 182, 190, 196
 Wojtyła-Świerzowska, M. 29, 39, 171
 Worth, Dean S. 196
 Voorst, J. van 19, 20, 22
 Vossen, Piek 182
 Всеволодова, М. В. 190, 196
 Vujičić, Dragomir 234
 Вукићевић, Милосав 202
 Вуковић, Ђордана 202
 Вуковић, Ново 222
 Вукмановић, Славко 202
 Вуксановић, Јован 186, 234
 Vučković, Mariја 206, 208, 217, 237, 239
 Vučo, Julijana 186, 201

 Гаврюшина, Лидия 209
 Гајда, С. 190
 Gajda, Stanislav 222
 Гајдова, Убавка 225
 Гајсиной, Р. М. 196
 Гальченко, М. Г. 157, 161
 Гантар, Кајетан 225
 Garcia Jesus, Sanchez 182

 Гацовић, Славолуб 202
 Геговски, Дејан 225
 Giegerish, Heinz 206
 Георгиева, С. 190
 Георгиевски, Георги 226
 Glumac-Radnović, Milica 239
 Голомб, З. 154
 Гордић, Владислава 239
 Гортан-Премк, Даринка 6, 10, 182, 202, 234, 240
 Горфункел, А. Х. 163
 Гочса, Г. Н. 190
 Гочева, С. П. 190
 Гочкова-Стојановска, Татјана 226
 Goschel, Joachim 206
 Грбић, Душица 219
 Грек, Татјана 240
 Greenberg, Marc L. 236
 Greenberg, Robert D. 190, 236
 Greif, Z. 166
 Grybosiova, A. 166
 Грицкат, Ирена 202, 211, 222
 Грковић-Мејџор, Јасмина 221, 236
 Грковић, Милица 202
 Grossmann, M. 130
 Груевска-Маџоска, Симона 226
 Гудков, В. П. 196
 Гуркова, Александра 226
 Gutschmidt, K. 168

 Дабић, Б. Л. 190, 196, 211
 Давкова-Ѓоргиева, Светлана 61, 226
 Daković, Sybilla 191, 211
 Дамјановић, Ратомир 240
 Дамљановић, Дара 186
 Даничић, Ђуро 26
 Dvornická, L'ubica 197
 Деановић Мирко 81, 82
 Демина, Евгения И. 219
 Демосилецкая, М. В. 76
 Деспотова, Вангелија 209
 Дјонич-Илич В. 13
 Дјурашковић, Л. 197
 Дзендзелівський Йосип О. 191
 Девич-Романова В. 186, 187
 Дешић, Милорад 187, 210, 215
 Дилпарић, Предраг 209
 Димитрова-Тодорова, Л. 34, 38
 Дмитровски, Тодор 226
 Додевска-Михајловска, Олгица 226
 Драгин, Гордана 217
 Драгин, Наташа 209, 221

- Драгин, Стефанија 240
 Драгићевић, Рајна 182, 202, 234, 240
 Драгичевић, Милан 210, 211, 217
 Дрвошанов, Васил 226
 Drobwak, Dragana 211
 Dudok, Daniel 197
 Dudok, Miroslav 197, 240
 Dulčić, P. J. 30
 Дункова, Татјана 191
 Duridanov, Ivan 202
- Dindić, Marija 182
 Đokić, Maja R. 120–131, 182, 203, 206
 Ђокић, Нада 191
 Đorđević, Dragana 206
 Đorđević, Milentije 237
 Đorđević, Nada 197
 Đorđević, Radmila 191
 Đukanović, Vlado 183
 Ђурашковић, Љиљана 209
 Đurić-Раunović, Ivana 234
 Ђуровић, Радосав Ј. 217
- Елезовић, Глиша 47, 62
 Елчинова, М. 75, 77
 Ефтимовска, Тања 226
 Ehrlich, Eugene H. 206
- Žigo, Pavol 191, 197
 Жугић, Радивоје 80, 203, 240
 Жугић, Радмила 72, 217, 234
- Zajda, A. 171
 Зајцева, Светлана В. 203
 Zarebina, M. 166
 Zach, Krista 109
 Zvekić-Dušanović, Dušanka 191
 Зеленицкая, Е. 187
 Земская, Е. А. 197
 Зес, Драга 210, 212
 Златановић, Момчило 73, 77, 217
 Златковић, Драгољуб 238
 Златковска, Марија 227
 Зологова, Г. А. 196, 197
 Zoge, L. 30
 Zurab, Sarjvelaze 203
- Иванов, С. А. 221
 Иванова, Д. 168
 Иванова, Олга 227
 Иванова, Ценка 191, 234
 Ивановић, Милена 191
- Ivić, Milka 6, 15–22, 87, 88, 122, 124, 183, 212
 Ивић, Павле 6–8, 10, 11, 13, 23, 79, 81, 83, 84, 212, 217
 Илиевска, Красимира 227
 Илиевски, Петар Хр. 209, 227
 Илић, Слађана 212
 Imami, Petrit 234
 Иричанин, Гордана 187
 Иткин, В. В. 197
- Јагић, В. 81
 Јакобсон, Роман 173
 Јамада, И. 197
 Ján, Stanislav 197
 Јанићијевић, Јасна 183
 Јанковић, Живорад 238
 Јанчулева, Ружица 227
 Јачева-Улчар, Елка 209, 227
 Jevtić, Miloš 240
 Jelínek, S. 197
 Jenč, Helmut 197
 Јерковић, Вера 220
 Јерковић, Јован 215, 221
 Јованова-Грујовска, Елена 227
 Јовановић, Гордана 220, 240
 Јовановић, Јелена 212, 222
 Јовановић, Миодраг 217
 Јовић, Надежда 203
 Јовићевић, Радојица 197
 Јокановић-Михајлов, Јелица 212
 Јорданов, Раде 227
 Јосифовска, Мери 227
 Јошић, Мирјана 212
 Юдин, Алексей В. 197
- Кајић, Борис 215
 Кајчевски-Мичо, Митре Ј. 227
 Калашников, А. А. 177
 Calvin, William H. 183
 Калнынь, Людмила Э. 197
 Калугин, В. В. 157
 Камп, Н. 21, 22
 Каранфиловски, Максим 191, 227
 Kačala, Ján 197
 Квапил, Душан 240
 Кеу, Р. 120, 122, 124
 Kennedy, John 206
 Керкез, Драгана 240
 Кипарски, Валентин 173
 Kirfeg, Barbara Ann 234
 Киршова, М. П. 191

- Киршова, Јо. 187
 Киршова, Марианна 187
 Китановић, Драгана 197, 206
 Киш, Маријана 227
 Клајн, Иван 183, 187, 234
 Клеменовић, Јасмина 187
 Клепикова, Г. П. 50, 74, 77, 191, 217
 Кликовац, Душка 183, 212
 Климчук, Ф. Д. 197
 Кнежевић, Слађана 217
 Kowalik, K. 166
 Ковачевић, Милош 187, 203, 212, 221, 222, 240, 241
 Koenig, Jean-Pierre 183
 Колларова, Э. 187
 Koljević, Svetozar 235
 Комарович, В. Ј. 160
 Koniusz, E. 170
 Comrie, Bernard 206
 Конески, Блаже 44, 62
 Contini, Michel 206
 Кончаревић, Ксенија 183, 187, 191, 197, 241
 Конюшкевич, М. 183, 187, 191
 Копривица, Верица 241
 Корда-Петровић, Александра 241
 Коробар-Белчева, Марија 63, 228
 Косановић, Богдан 198
 Косанович, Марија Магдалена 192
 Cosentino, A. 166
 Костић, Веселин 192
 Костић, Јелена 183
 Костич-Голубичић М. 187, 198
 Костов, К. 81, 83
 Костовска, Весна 209, 228
 Костовски, Марјан 228
 Котурова, М. П. 192
 Кошка, Рајна 228
 Крајишник, Весна 187
 Kreisberg, Alina 120–130
 Кречмер, Ана 198
 Кризманић, Вишња 203
 Крстев, Цветана 212
 Crutchfield, Roger S. 206
 Кудрявцева, В. Ф. 192
 Кузова, М. 192
 Куић, Ранка 192
 Kujović, Dragana 207
 Кулић, Мишо 241
 Kurek, H. 166, 171
 Kuret, N. 69–72, 77
 Куркина, Людовь В. 155, 177, 203, 241
 Cutler, Charles L. 207
 Labocha, J. 166
 Лаинович-Стојанович Н. 187, 192
 Lakoff, George 16, 22
 Лалић, Гордана 144–148
 Лаловић, Раде Р. 187, 221
 Láslò, Deszò 192
 Лапшкова, Лили 192, 215
 Лебедева, Н. И. 163
 Lewandowska-Tomaszczyk, Barbara 183
 Легурска, Палмира 192
 Levin, Beth 18, 22
 Левшина, Ж. Ј. 198
 Lesiów, M. 171
 Lehiste, Ilse 213
 Lečić, Milanka 208
 Лизанец, П. Н. 208
 Ликоманова, Искра 183, 192
 Лицдстрем, Ј. 192
 Лихачев, Д. С. 160
 Личина, Светозар 188
 Лома, Александар 173–177, 203, 236, 241
 Ломпар, Весна 213, 237
 Лончар, Александра 210
 Lotko, E. 165
 Lubaś, Władysław 169, 192, 198
 Luketić, Miroslav 221
 Луковић, Милош 241
 Lurija, Aleksandar R. 241
 Љубибратић, Радослав 188
 Мазон, Андре 173
 Макаријоска, Лиљјана 228
 Mal, J. 77
 Малин-Ђурагић, Светлана 217
 Mańczak, W. 166, 171
 Mańczak-Wohlfeld, E. 166, 171
 Манчић, Часлав 235
 Маринковић, Ружица 183, 184, 207
 Марјановић, Слободан 241
 Марков, Борис 208, 228
 Маркова, Е. Б. 192
 Марковић, Желько 203
 Марковић, Јордана 218
 Марковић, Слободан Ж. 241
 Маркоска, Анета 228
 Маројевић, Радмило 209, 213, 220, 221, 241
 Маслова, А. Јо. 192
 Маслова, Алина 124
 Matasović, Ranko 241
 Матијашевић, Јелка 184, 198, 213

- Махек, Вацлав 173
 Медић, Миле 203
 Мельничук, А. С. 29
 Metcalf, Allan A. 207
 Meunier, A. 128–130
 Mietla, J. 166
 Mieczkowska, H. 166, 169, 171
 Mikeš, Melanija 188
 Милановић, Александар 184, 221–223
 Миленковић, Драгутин 241
 Miller, J. 235
 Милетич, Љ. 81
 Милић, Босиљка 241
 Милић-Пајић, Катарина 198
 Милићевић, Блажо 216
 Милићевић-Добромиров, Наташа 242
 Milićević, Zorana 72, 207,
 Милојковић, Анђелка 237
 Милојковић, Мирјана 235
 Милорадов, Дејан 218
 Милорадовић, Софија 79–86, 218
 Милосављевић, Петар 242
 Минова-Ћуркова, Лилјана 228, 229
 Минчева, А. 169
 Миовска, Весна 229
 Мирић, Душанка 192, 193, 218
 Миркуловска, Бистрица 229
 Миркуловска, Милица 193, 237
 Миронска-Христова, Валентина 229
 Митева, Димка 229
 Митков, Маринко 229, 232
 Митковска, Лилјана 193
 Митриновић, Вера 193
 Митрићевић-Штепанек, Катарина 198
 Митро, Вероника 242
 Митровић, Радивоје 242
 Мићуновић, Љубо 216
 Михаил, Г. 169
 Михајловић, В. 31, 35, 37, 39
 Мјакишев, В. 169
 Младенов, М. 81–83, 91, 109
 Младеновић, Александар 169, 209, 221,
 236, 242
 Младеновић, Радивоје 41–63, 218
 Мокиенко, М. 166, 198
 Момировић, Петар 220
 Момчиловић, Бранко 236
 Мороз, Андрей Б. 242
 Морозова, Л. П. 196, 198
 Moszyński, L. 166, 169
 Московљевић, Милош 235
 Московљевић, Милош С. 235
 Motsch, Wolfgang 184
 Мошкова, Л. В. 209
 Муринов, М. Ф. 149–154
 Мусакова, Елисавета 220
 Múcsková, Gabriela 198
 Muftić, Teufik 207
 Naumow, A. 166, 169
 Neweklowsky, Gerhard 207
 Неделковска, Мила 229
 Неделковски, Звонко 229
 Недељков, Љиљана 203, 223
 Недељковић, Миле 242
 Nejcbauer, Gordana 144
 Немировскиј, Евгений 220
 Nenezić, Sonja 213
 Несторов, Љ. 198
 Niedermuller, P. 75, 77
 Никитина, Т. Г. 198
 Никодиновска, Радица 193
 Никодиновски, Звонко 65
 Николић, Видан 221, 223
 Николић, Мирослав 213, 216, 235
 Николић, Светозар 236
 Николова, Анна 184
 Николова, Вања 238
 Николовска, Јелица 229
 Николоски, Атанас 229
 Nyomárkay István 188
 Новаков, Драгана 184, 203, 208, 209
 Новаковић, Ст. 27
 Novobatzky, Peter 198
 Новотни, Соња 209
 Норман, Борис 198
 Њевјадомски, Донат 238
 Обижаева, М. 193, 238
 Обућина, Предраг 198
 Огненовски, Трајко 229
 Оинас, Ф. Дж. 159, 163
 Okuka, Miloš 220, 242
 Olbertz, Hella 184
 Онипенко, Н. К. 196, 198
 Oosten, Jeanne van 16, 22
 Орел, В. 159
 Орлош, Т. 164, 168, 170
 Остојић, Бранислав 73, 213, 220, 235
 Островски, Д. 160
 Оташевић, Ђорђе 184, 188, 198, 203, 204,
 213, 216, 235, 242

- Павловић, Звездана 204
 Павловић, Миливоје 60, 62, 81
 Павловић, Михаило 213
 Павловић, Слободан 137–139, 218, 221
 Павковић, Васа 236, 242
 Пандев, Димитар 229, 236
 Панић-Бабић, Биљана 221
 Панић-Бабић, Љиљана 209
 Панков, Ф. И. 199
 Панковић, Душан 237
 Пановска-Димкова Искра 229
 Пантелић, Н. 67, 77
 Papazoglou, Fanoula 230
 Papierz, M. 166
 Paruga, Helena 188
 Пашина, Ольга А. 238
 Пеев, Коста 230
 Пејовић, Ружица 230
 Пејовић, Радмила 216
 Penavin, Olga 218
 Пеннич, С. 193, 223
 Perillo, Francesco Saverio 198
 Петканов, И. 81
 Petković, Tatjana S. 242
 Петковска, Благоица 230
 Петрова, К. 193
 Петрова, Снежана 230
 Петровачки, Љиљана 10, 188
 Петровић, Веселин 218
 Петровић, Владислава 213
 Петровић, Дамњан 220
 Петровић, Драгољуб 210, 218, 236
 Petrović, Jelena 184, 207
 Петровић, Радомир Д. 220
 Петровић, Снежана 66, 132–136, 204, 207
 Петровић, Тања 65–78, 140–143, 199, 204, 238
 Petrović, Emil 90, 94, 95, 97, 99, 102
 Петронијевић, Божинка 188, 207
 Petronić, Mirjana 208
 Петроска, Елена 230
 Пецо, Асим 62, 204, 210, 214, 218
 Пешикан, Митар 216
 Нижурица, Маго 32, 35, 39, 216, 220
 Пинер, Предраг 110–119, 184, 193, 198, 214, 242
 Pisarkowa, K. 166
 Писецкая, О. 193
 Пјанка, Влоѓимјеж 230
 Планковић, Јудита 214
 Плотникова, Анна 66, 71, 77, 230
 Polański, K. 165, 169, 171
 Polguère, Alain 184
 Polovina, Vesna 184
 Поп-Атанасова, Стоја 230
 Попова, В. 168
 Поповић, Иван 45
 Поповић, Љубомир 184, 188, 189, 193, 242
 Поповић, Људмила 185, 193
 Поповић, Стојадин Џука 204
 Попович, Ј. 242
 Popowska-Taborska, Hanna 171, 193, 194
 Потребња, А. А. 24
 Поулик, Ђ. 154
 Правда, Елена А. 188, 194, 242
 Прикрилова, Милена 194
 Прћић, Љубица 214, 216
 Prčić, Tvrtko 144, 194
 Пстыга, А. 194
 Пујић, Саво 204
 Pustejovsky, James 17, 22
 Радан, Михај. Н. 89, 155, 238
 Radić, Biljana 194
 Радић-Дуговић, Милана 188, 204
 Радић, Првослав 132–136, 204, 218, 231
 Радичевић, Вера 185
 Радовановић, Драго 188, 218
 Радовановић, Милован 60, 62
 Радовановић, Милорад 118, 185, 242
 Радовић-Тешић, Милица 204, 237
 Раздобудько, Л. И. 194
 Раздобудко-Човић, Лариса 188
 Раичевић, В. 189
 Рајић, Љубиша 243
 Ракић-Милорадовић, Софија 85, 218
 Ракић, Станимир 210
 Ралповска, Елизабета 204, 231
 Рамић, Никола 218
 Раонић-Лесковић, Светлана 223, 243
 Рачева, М. 168
 Рашович, С. 199
 Reinhart, Johannes 194
 Релич, М. 194, 204
 Реметић, Слободан 6, 11, 45, 62, 214, 218, 219, 236, 237, 243
 Решетар, М. 81
 Rieger, J. 171
 Ристески, Стојан 231
 Ристић, Стана 185, 204, 205, 214, 243
 Ристовски, Блаже 231, 243
 Ристујичин, Петре 231
 Richter, Angela 243

- Roglić, Vera 194
 Родинова, О. С. 194
 Родић, Никола 199, 205, 209
 Rossdeutscher, A. 21, 22
 Росић, Тодор 243
 Rosch, E. 120, 122
 Ружић, Жарко 210
 Rusek, J. 166–168, 170
 Rusek, Z. 168
 Ruska, J. 199
- Сааведра, Димка 214
 Сабадош, И. В. 243
 Савић, Бранко 189
 Савић, Свенка 214, 236, 243
 Savicka, Irena 199
 Sadovski, V. 169
 Саздов, Симон 231
 Samardžija, Marko 243
 Samardžić, Mila 205
 Самоделова, Е. А. 163
 Сафонова, Н. В. 194
 Святославич, Владимир 152
 Седакова, Ирина А. 231
 Sedláček, Jan 23–27
 Селимски, Л. 169
 Szczepańska, E. 165
 Siatkowska, E. 165
 Siatkowski, Janusz 166, 168, 199
 Sidorova, M. Ю. 196, 199
 Сикимић, Биљана 67, 73, 77, 199, 205, 208, 224, 238, 239, 243, 244
 Симић, Радоје 185, 189, 214, 223, 244
 Симјановски, Бошко 231
 Симовска, Лидија 231
 Синдик, Надежда Р. 220
 Сърку, П. А. 95, 109
 Skok, P. 36, 37, 39
 Slawski, F. 32, 36, 39, 166, 168, 171
 Slawski, Franciszek 199
 Смольска, Аделаида 194
 Смольская, Аделаида К. 244
 Smoczunski, W. 168
 Соболев, Андрей Н. 6, 7, 10, 11, 13, 79, 80, 82, 84, 85, 91, 99, 103, 107, 109, 199
 Соколовић, Мирјана 218, 219
 Solak, E. 168
 Солецка, Казимјера М. 231
 Sorapis, Zešiwk 199
 Спасов, Људмил 199, 231
 Spolsky, Bernard 185
- Срдановић, Слободан 185, 207
 Срдић, Смиља 207
 Срезневский, И. И. 24
 Сријемац, Вида 244
 Стакић, Милан 210, 236
 Стамагоски, Трајко 44, 62, 232
 Станаревић, Рада 244
 Станишић, Вања 185
 Stankiewicz, Edward 199, 236
 Станковић, Богољуб 189, 194, 199, 205, 244
 Станковић, Радоман 220
 Станковић, Станислав 219
 Станковска, Љубица 232
 Станојевић, Вукашин 235
 Станојчић, Живојин 185, 189, 214, 244
 Stachowski, Marek 200
 Stachowski, Stanislaw 133, 166, 168–171, 205
 Стеблина, Леся 205
 Стевановић, Михаило 46, 62
 Stevanović, Slavica 195
 Стевић, Слободан 185, 189, 195
 Stevović, Savo 216
 Steinke, Klaus 208
 Степановић, Предраг 52, 219
 Sterniak-Minczewska, W. 167, 168
 Стеръепулу, Э. А. 223
 Стефановић, Димитрије Е. 222
 Стијовић, Рада 235
 Стијовић, Светозар 205, 214
 Стипчевић, Никша 214
 Стојановић, Андреј 195
 Стојановић, Јелица 222
 Стојановић, Љубомир 244
 Стојановић, Смиљка 185, 195
 Stojić, Svetlana 207, 244
 Стојков, Ст. 81
 Стојменовић, Чедомир 222
 Страхов, А. Б. 149, 158, 159, 161–163
 Страхова, О. Б. 162
 Суботин-Голубовић, Татјана 200
 Subotić, Ljiljana 215, 219
 Сунајко, Каћа 219
 Супруц, А. Е. 168
 Супрунчук, Никита 198, 200
 Surab, Sardshweladse 205
- Танасић, Срето 137–139, 185, 200, 219, 222
 Тангуровска, Лидија 69, 232
 Тарланов, Замир К. 6, 185
 Тасевска, Роза 200
 Tafta, Branka 186

- Телебак, Милорад 215
 Темчин, С. Ју. 169
 Теравčević, Miodarka 215
 Терзић, Александар 189, 237
 Терзић, Богдан 189, 195, 200, 205, 244
 Терсеглав, М. 72, 73, 77
 Тешановић, Драго 215
 Тешић, Милосав 219
 Тир, Михал 200, 244
 Годоровски, Гане 232
 Токарски, Р. 122, 126, 131
 Толочко, А. П. 160
 Толстая, Светлана М. 199, 200, 245
 Толстој, Н. И. 69, 77
 Тома, Пол-Луј 215
 Thomas, George 205
 Tomasello, Michael, 185
 Tomić, Zorica 185
 Томич, М. 155
 Топлиска, Катица 232
 Topolińska, Zuzana 1–13, 85, 87, 185, 195,
 200, 208, 232
 Топоров, В. Н. 150, 175, 177
 Тошовић, Бранко 185, 186, 195, 223
 Трајкова, Катица 233, 245
 Треневски, Томислав 232
 Трифуновић, Ђорђе 200, 222, 235
 Трнавац, Р. 195
 Трубачев, Олег Н. 151, 154, 155, 159,
 173–177, 200, 201
 Trudgill, Peter 245
 Трунте, Н. 156
 Трухан, Танара М. 201
 Турилов, А. А. 210, 222
- Тирић, Јован 99, 109
 Ćirić, Miroslav D. 245
 Торић, Божо 215
 Тулум, Марија 205
 Тушић, Драго 189, 205, 219, 237
- Udler, Rubin 208
 Удольф, Ђ. 154
 Узенева, Елена 239
 Унгебаун, Борис 173
 Усачева, Валерия В. 239
 Ускова, Рина 233, 237
 Uson, Ricardo Mairal 186
- Faber, Pamela B. 186
 Falowski, A. 165, 168, 170
 Фасмер, Макс 173, 174
- Fahurich, Heinz 205
 Фекете, Егон 189, 210, 215, 235
 Фелешка, К. 6
 Filipović, M. 67–70, 72, 73, 75, 77
 Филкова, П. 201
 Флоря, Б. Н. 222
 Friedman, Victor A. 208, 233, 237
- Havlová, Eva 185
 Halupka, Sabina 195
 Hamers, J. 66, 77
 Hengeveld, Kees 186
 Херити Питер 186, 222
 Herrity, Peter 55
 Хижняк С. П. 195
 Hinze, Friedhelm 201
 Hinrichs, Uwe 215
 Novav, Rappaport 18, 22
 Холиолчев, Хр. 81, 83
 Honowska, M. 165, 169
 Hornik, J. 166
- Цветановски, Гоце 233
 Цветковски, Владимир 233
 Цветковски, Живко 233
 Цвијетић, Ратомир М. 189
 Цивьян, Т. В. 245
 Цыхун, Генадзь 82, 83, 168, 195
 Цицмил-Реметић, Радојка 205
 Црвенковска, Емилија 233
 Цубалевска, Мери 233
- Чакырова-Бурлакова, Ју. 195
 Sharman, Robert L. 235
 Чаркић, Милосав Ж. 245
 Чаусидис, Никос 239
 Чашуле, Илија 233, 234
 Черенкова, Анна Дм. 201
 Чернявски, М. 160
 Черткова, М. Ју. 201
 Čechova, M. 166
 Chvany, S. V. 16, 22
 Чигоја, Бранкица 205, 222
 Чичева-Алексиќ, Марија 210, 234
 Човић, Бранимир 189
 Човић, Лариса 189
 Creslaw, Lachur 201
- Джонич-Илич, В. 202, 215
 Johnson, Mark 16, 22
 Džukeska, Elena 207

- Schaller, Helmut W. 79, 81, 186
Шахматов, А. А. 160
Schwarz, W. F. 166
Schlesinger, Itzak 16, 22
Shea, Ammon 201
Шевченко, И. 159, 161, 163
Šivic-Dular Alenka 140–143
Шипка, Данко 186, 205, 215, 245, 246
Шипка, Милан 189, 205, 216
Шиукаева, Л. В. 192, 195
Škiljan, Dubravko 186
Шпадијер, Ирсна 210, 28
Штајнек, К. 81–83
Шћепановић, Михаило 206, 235
Schubert, Gabriella 186
Schuster-Šewc, Heinz 39, 168, 177, 201
Шугова, М. Н. 189
Schutz, Joseph 31, 34, 39, 222
Шушњић, Ђуро 246

Регистар израдила *Радмила Жугић*

